
2019

XVII МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ НАУКИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ ТА АЗІЇ

30 червня 2019 р.

Переяслав-Хмельницький

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»

молодіжна громадська організація
«НЕЗАЛЕЖНА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДІ»

студентське наукове товариство історичного факультету
«КОМІТЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ»

МАТЕРІАЛИ

XVII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
**«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки
в країнах Європи та Азії»**

30 червня 2019 р.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ УКРАИНЫ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ВЫСШЕЕ УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ
«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды»

молодежная общественная организация
«НЕЗАВИСИМАЯ АССОЦИАЦИЯ МОЛОДЕЖИ»

студенческое научное общество исторического факультета
«КОМИТЕТ ИССЛЕДОВАНИЯ ИСТОРИИ И СОВРЕМЕННОСТИ»

МАТЕРИАЛЫ

XVII Международной научно-практической интернет-конференции
**«Проблемы и перспективы развития современной науки
в странах Европы и Азии»**

30 июня 2019 г.

СБОРНИК НАУЧНЫХ РАБОТ

Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії»** // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2019 р. – 120 с.

Материалы XVII Международной научно-практической интернет-конференции **«Проблемы и перспективы развития современной науки в странах Европы и Азии»** // Сборник научных трудов. – Переяслав-Хмельницький, 2019 г. – 120 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,
ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор исторических наук, профессор, действительный член НАПН Украины, ректор ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький государственный педагогический университет имени Григория Сковороды».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

С.М. Рик – к.ф.н., доцент;

Г.Л. Токмань – д.п.н., професор;

Н.В. Ігнатенко – к.п.н., професор;

В.В. Куйбіда – к.біол.н., доцент;

В.А. Вінс – к.псих.н.;

Ю.В. Бобровнік – к.і.н.;

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

С.М. Рик – к.ф.н., доцент;

Г.Л. Токмань – д.п.н., професор;

Н.В. Ігнатенко – к.п.н., професор;

В.В. Куйбіда – к.біол.н., доцент;

В.А. Вінс – к.псих.н.;

Ю.В. Бобровнік – к.і.н.;

Члени оргкомітету інтернет-конференції:

Ю.В. Бобровнік,

А.П. Король,

Ю.С. Табачок.

Члены оргкомитета интернет-конференции:

Ю.В. Бобровнік,

А.П. Король,

Ю.С. Табачок.

Упорядники збірника:

Ю.В. Бобровнік,

А.М. Вовкодав.

Составители сборника:

Ю.В. Бобровнік,

А.М. Вовкодав.

СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Лариса Пеньковська
(Суми, Україна)

**КОМПЛЕКСНИЙ ПОПУЛЯЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ДЕЯКИХ ВИДІВ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН
У ФЛОРИ ШОСТКИНСЬКОГО ГЕОБОТАНІЧНОГО РАЙОНУ**

Величина біорізноманітності як на рівні видів живих організмів, так і в об'ємі усієї біосфери визнана фахівцями з екології і біології як один із головних показників стійкості всіх видів екосистем [12]. Рослини, які входять до складу трав'яно-чагарничкового ярусу лісових екосистем, відрізняються своєрідними і досить високоспецифічними біологічними особливостями. У них особливі екологічні вимоги до умов зростання. Від їх реалізації залежить стійкість трав'яно-чагарничкового ярусу, а через механізм контролю природного відновлення деревних порід і стійкість лісової екосистеми в цілому [7]. Живий надґрунтовий покрив лісів виступає як важливий індикатор стану екосистеми, так і біологічної цілісності та її сприйнятливості до різного роду природних та антропогенних навантажень [11].

Для України вирішення завдань охорони біологічного розмаїття набуває особливого значення, оскільки тут зосереджено понад 5 тис. видів судинних рослин, що становить близько 35% відповідного флористичного різноманіття Європейського континенту. Дослідженнями останніх років зафіксовано тенденцію до суттєвого скорочення чисельності популяцій і обсягів ареалів поширення цілої низки видів. Зокрема, на території України орієнтовно 9% судинних рослин перебувають під загрозою скорочення популяцій і навіть зникнення [1].

Сучасні проблеми використання лікарських рослин також зумовлено обмеженим ресурсним потенціалом багатьох цінних їх видів [5].

В Україні в цілому близько 85 відсотків лікарської рослинної сировини збирається в природних місцезростаннях рослин. З кожним роком зменшуються природні запаси цих рослин внаслідок інтенсивного господарського використання земель, на яких вони ростуть, та заготівлі їх сировини без урахування норм та правил збору, що, в свою чергу, веде до виснаження ресурсів лікарських рослин [10].

Вивчення біорізноманіття, стану популяцій та запасів лікарських рослин є актуальним питанням як для України загалом, так і для Сумської області зокрема. Такі дослідження зараз проводяться у різних районах Сумської області.

Так, нами, протягом 2017-2019 років, було досліджено декілька видів лікарських рослин на території Шосткинського геоботанічного району Сумської області. Зокрема, дослідженням було охоплено популяції *Thymus serpyllum* та *Thymus x polessicus* Klokov. та популяції *Hypericum perforatum* L. в різних лісорослинних умовах.

Для визначення стану та структури в обраних рослинних угрупованнях проводили повні геоботанічні описи відповідно до загальноприйнятих підходів [6, 8, 9].

Визначення онтогенетичних параметрів ценопопуляцій обраних видів здійснювали за загальноприйнятими методиками (Жукова, 2000; Животовский, 2001; Рябчук, 2004; Злобін, 2009; Злобін, 2013). При цьому спочатку у складі кожної ценопопуляції визначалася частка рослин різних онтогенетичних станів, а потім, на основі використання некомерційного програмного комплексу ANONS, розробленого Ю.А. Злобіним (Злобін, 2013), розраховувалися узагальнюючі онтогенетичні індекси (О.О. Уранова, Л. В. Животовського) та визначалась належність ценопопуляції до тієї чи іншої категорії [2, 3].

Для визначення розмірних параметрів рослин досліджуваних видів, а також установа деяких інших видів структури ценопопуляцій ми здійснили морфометричний аналіз. Для цього в досліджуваних фітоценозах за випадковою схемою відбирали 20–30 рослин кожного з трьох досліджуваних видів. У них відповідно оцінювали низку статичних метричних та статичних алометричних показників. Виходячи з загальноприйнятих підходів морфометричного аналізу (Злобін, 1989) [12]. З числа статичних метричних показників визначали висоту рослини (H), діаметр головного пагона (D), кількість листків (NL), а також бічних пагонів (B), загальну масу рослини (W), а також масу усіх листків (WL) й одного листка (W1L), загальну масу генеративних органів (Wg) та загальну площу листової поверхні (A).

Зі статичних алометричних показників оцінювали співвідношення між площею листової поверхні та фітомасою рослин ($LAR=A/W$), фотосинтетичне зусилля ($LWR=WL/W$), відносний приріст головного пагона ($HWR=H/W$), відношення висоти рослини до діаметра стебла ($HDR=H/D$), відношення площі листя до діаметру стебла ($ADR=A/D$); площу листя на одиницю фітомаси листя ($SLA=A/WL$) та репродуктивне зусилля: ($RE1 = (Wg/W) \times 100 \%$, $RE2 = (Wg/A) \times 100 \%$).

Для оцінки статистичної достовірності отриманих кількісних даних та їхнього узагальнення застосовували точкове, інтервальне оцінювання та дисперсійний аналіз [14]. Це забезпечувалось використанням статистичних комп'ютерних пакетів STATISTICA та PAST [4].

Порівняльне дослідження структурно-функціональної організації саме цих популяцій становить великий інтерес з огляду на їх підвищену здатність до міжвидової гібридизації в зв'язку з незавершеністю процесу видоутворення в ряді окремих груп.

Отже, результати проведеного аналізу засвідчили, що популяції *Thymus serpyllum* та *Thymus x polepticus* Klokov. проявили значний рівень подібності за сукупністю онтогенетичних характеристик. Найбільш схожими виявилися популяції, що формуються під наметом шпилькових лісів. А ось, для ценопопуляцій *Hypericum perforatum* L. характерною ознакою – є різноманітність онтогенетичних станів. Ця різноманітність, на нашу думку, є результатом того, що ценопопуляції зростають у різних еколого-ценотичних умовах (як під пологом лісу, так і на місці зрубів головного користування).

Аналіз низки морфометричних показників особин різних вікових груп із різною життєвістю показав, що відбувається зміна значень морфопараметрів рослин у межах угруповання в якому вони зростають та морфологічної пластичності (зміна середніх значень морфопараметрів спотерігається при «переході» від популяції до популяції).

Як висновок можна сказати, що провідні ознаки усіх популяцій досліджуваних видів в умовах Шосткинського геоботанічного району Сумської області вказують на те, що загалом вони мають потенціал для сталого існування у досліджуваному регіоні. Популяціям цих видів притаманні активні відновлювальні процеси та інтенсивне впровадження у лісові угруповання.

Література:

1. Качинський А.Б. Екологічна безпека України: аналіз, оцінка та державна політика / А.Б. Качинський, Г.А. Хміль. - К.: НІСД, 1997. – 300 с.
2. Животовский Л.А. Онтогенетические состояния, эффективная плотность и классификация популяций растений / Л. А. Животовский – Экология, 2001. – № 1. – С. 3–7.
3. Злобин Ю.А. Популяции редких видов растений: теоретические основы и методика изучения: монография / Ю.А. Злобин, В.Г. Скляр, А.А. Клименко. – Сумы: Университ. кн., 2013. – 439 с.
4. Злобин Ю.А. Принципы и методы изучения ценотических популяций растений / Ю.А. Злобин. – Казань: Изд-во Казанского ун-та., 1989. – 146 с.
5. Мінарченко В.М. Ресурсознавство. Лікарські рослини: Навчально-методичний посібник / В.М. Мінарченко, П.І. Середа. — К.: Фітосоціоцентр, 2004. — 71 с.
6. Лавренко Е.М. Полевая геоботаника / Е.М. Лавренко, А.А. Корчагина. – М.: Изд-во Академии Наук СССР, 1959. – 444 с.
7. Смирнова О. В. Структура травяного покрова широколиственных лесов / О.В. Смирнова. – М.: Наука, 1987. – 207 с.
8. Сукачев В.Н. Краткое руководство для исследования типов лесов / В.Н. Сукачев. – Госиздат сельхоз. и колх.-кооп. лит. М.–Л., 1931. – 328 с.
9. Сукачев В.Н. Методические указания к изучению типов леса / В.Н. Сукачев, С. В. Зонн. – М.: АН СССР, 1961. – 143 с.
10. Тишков А.А. Теорія і практика збереження біорізноманіття (до методології охорони живої природи) / А.А. Тишков. - Львів: Новий час, 2001. —100 с.
11. Чернова Н. М. Общая экология / Н. М. Чернова, А. М. Былова. – М.: Дрофа, 2004. – 416 с.
12. Шеляг-Сосонко Ю. Р. Біорізноманітність: парадигма та визначення / Ю. Р. Шеляг-Сосонко. –Український ботанічний журнал, 2007. – С. 777–796.

Науковий керівник:

доктор біологічних наук, професор Скляр В.Г.

Сергій Ковбасюк
(Олександрія, Україна)

ВИВЧЕННЯ ГІДРОЛІЗУ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ХІМІЇ

Гідроліз солей та деяких інших речовин

У хімії трапляються приклади, коли розчини різних середніх солей, що не містять ні йонів Гідрогену, ні гідроксид-іонів, виявляють кислотну або лужну реакцію середовища. Ці факти пояснюють процесом *гідролізу*, тобто взаємодією солі з водою. Характер перебігу реакцій гідролізу взагалі або солей, у вужчому розумінні слова, визначається природою цієї речовини.

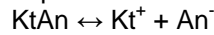
Дія медичних препаратів, що належать до солей, зумовлена їх кислотно-основними властивостями, а саме здатністю до гідролізу в умовах фізіологічного середовища організму. Процеси гідролізу слід враховувати й під час зберігання медикаментів та їх призначення у комплексі з іншими лікарськими засобами.

Гідроліз солей. *Гідролізом називають обмінну реакцію йонів солі з водою, що призводить до утворення слабких електролітів.*

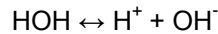
Будь-яку сіль $KtAn$ можна уявити як продукт взаємодії кислоти і основи.

Так, калій ціанід KCN утворений слабкою кислотою HCN і сильною основою KOH; амоній хлорид NH_4Cl - слабкою основою NH_4OH і сильною кислотою HCl, і натрій нітрат $NaNO_3$ - сильною кислотою HNO_3 і сильною основою NaOH.

Як відомо, більшість солей є сильними електролітами. У водних розчинах відбувається їх дисоціація:

Вода, хоча і дуже слабо, також дисоціює:

Позитивні йони залишків основ і негативні йони залишків кислот, на які дисоціюють солі, можуть сполучатись з протилежно зарядженими Гідроксид-іонами OH^- або Гідроген-іонами H^+ , на які дисоціює вода. Якщо в наслідок цього утворення малорозчинні основи (основні солі) або малодисоційовані кислоти (кислі солі), рівновага дисоціації води зміщується вправо. У результаті з води вивільняються йони H^+ або OH^- і реакція стає кислою або лужною.

Тому солі за їх походженням і відношенням до води поділяють на чотири типи.

1. *Солі, утворені сильною основою і сильною кислотою, не зазнають гідролізу*, оскільки йони цих солей не утворюють з водою слабких електролітів. Рівновага дисоціації води не порушується і концентрація йонів H^+ і OH^- залишається такою самою, як і в чистій воді. Отже, водний розчин солей такого типу матиме нейтральну реакцію ($pH = 7$).

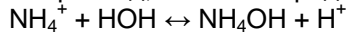
2. *Солі, утворені слабою кислотою і сильною основою, гідролізують за аніоном* і надають розчину лужної реакції: $An^- + H_2O \leftrightarrow HAn + OH^-$, $pH > 7$.

Наприклад, розчин калій ацетату CH_3COOK має лужну реакцію завдяки взаємодії аніона слабкої кислоти з водою: $CH_3COO^- + H_2O \leftrightarrow CH_3COOH + OH^-$

За теорією Бренстеда-Лоурі, процес гідролізу пояснюють тим, що ацетат-іон CH_3COO^- у водному розчині є слабою основою, яка реагує з водою, тобто відбувається реакція протолізу - перенесення протона від молекули води до ацетат-іона.

3. *Солі, утворені сильною кислотою і слабою основою, гідролізують за катіоном* і надають розчину кислотної реакції: $Kt^+ + H_2O \leftrightarrow KtOH + H^+$, $pH < 7$.

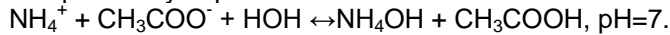
Наприклад, амоній хлорид NH_4Cl гідролізує за катіоном:

За протолітичною теорією, катіон амонію належить до слабких кислот, він реагує з водою як амфолітом: $NH_4^+ + H_2O \leftrightarrow NH_3 \cdot H_2O + H_3O^+$

4. *Солі, утворені слабою кислотою і слабою основою, гідролізують повністю з утворенням двох малодисоційованих або малорозчинних електролітів*: $KtAn + H_2O \leftrightarrow KtOH + HAn$.

Наприклад, амоній ацетат CH_3COONH_4 унаслідок гідролізу утворює слабку ацетатну кислоту і слабку основу NH_4OH , оскільки обидва йони солі одночасно зв'язують продукти дисоціації води (йони H^+ і OH^-), зміщуючи рівновагу вправо:

У зв'язку з тим, що константи дисоціації продуктів гідролізу майже однакові, розчин цієї солі буде практично нейтральним.

Кількісні характеристики гідролізу. Для кількісної оцінки гідролізу солей, який належить до оборотних реакцій, використовують поняття про *ступінь гідролізу h* та *константу гідролізу K_h* .

Супінь гідролізу - це відношення числа гідролізованих молекул до їх загальної кількості в розчині, або відношення концентрації гідролізованої речовини до її загальної концентрації:

$$h = n_{\text{гідр}} / n_{\text{заг}}, \text{ або } h = C_{\text{гідр}} / C_{\text{заг}}$$

Поняття про *константу гідролізу K_h* розглянемо на прикладах реакції гідролізу калій нітрити KNO_2 та амоній хлориду NH_4Cl . У першому випадку гідроліз відбувається за аніоном: $NO_2^- + H_2O \leftrightarrow HNO_2 + OH^-$.

Запишемо вираз константи рівноваги цієї реакції і, помноживши чисельник і знаменник на концентрацію йонів Гідрогену H^+ , отримаємо:

$$K_r = \frac{[HNO_2][OH^-]}{[NO_2^-]} = \frac{[HNO_2][OH^-][H^+]}{[NO_2^-][H^+]} = \frac{K_\omega}{K_a}$$

Аналогічно для солі, утвореної слабою основою і сильною кислотою, маємо: $NH_4^+ + H_2O \leftrightarrow NH_4OH + H^+$

$$K_r = \frac{[NH_4OH][H^+]}{[NH_4^+][OH^-]} = \frac{K_\omega}{K_b}$$

Для солей, утворених катіоном слабкої основи і аніоном слабкої кислоти, константу гідролізу обчислюють за рівнянням

$$K_r = \frac{K_\omega}{K_a K_b}$$

Константа і ступінь гідролізу пов'язані між собою співвідношенням $K_r \approx C_{\text{солі}} h^2$. звідки

$$h = \sqrt{\frac{K_r}{C_{\text{солі}}}}$$

Супінь гідролізу зростає зі зменшенням концентрації солі в розчині. Крім того, що слабкішою є кислота (основа), яка утворюється внаслідок гідролізу, то більшою мірою гідролізує ця сіль.

Якщо до розчину солі, що підлягає гідролізу, додати речовину, здатну зв'язувати продукти гідролізу, то рівновага зміститься вправо (посилення гідролізу). При додаванні однойменних йонів рівновага

зміщується вліво. Це використовують за потреби призупинити гідроліз із метою подовження терміну зберігання деяких лікарських засобів з групи солей органічних кислот або основ.

Йони H^+ або OH^- можна зв'язати введенням не лише основи чи кислоти, а й іншої солі. Так, при змішуванні розчинів натрій карбонату і ферум(III) хлориду взаємне посилення гідролізу призводить до утворення осаду і виділення газу за йонно-молекулярним рівнянням: $2Fe^{3+} + 3CO_3^{2-} + 3HON = 2Fe(OH)_3 \downarrow + 3CO_2 \uparrow$

Рівновагу процесу гідролізу можна також зміщувати, змінюючи температуру. Оскільки процес гідролізу є ендотермічним, то з підвищенням температури гідроліз солей посилюється.

Література:

1. Медична хімія: підручник / В.П. Музиченко, Д.Д. Луцевич, Л.П. Яворська; за ред. акад. АН ВШ України Б.С. Зіменковського. – К.: ВСВ «Медицина», 2010.-496 с.
2. Хімія: Посібник для вступників до вищих навчальних закладів / В.В. Сухан, Т.В. Табенська, А.Й. Капустян, В.Ф. Горлач.-3-є вид. – К.: Либідь, 1996.-448с.

Яна Федоренко, Віта Ліновицька
(Київ, Україна)

ГЛИБИННЕ КУЛЬТИВУВАННЯ БАЗИДІЄВОГО ГРИБА *SCHIZOPHYLLUM COMMUNE* ЗА РІЗНИХ УМОВ ПЕРЕМІШУВАННЯ НА СЕРЕДОВИЩАХ РІЗНОГО СКЛАДУ

Актуальними напрямками наукових досліджень є пошук, дослідження, розробка та впровадження технологій отримання лікувально-профілактичних препаратів на основі біологічно активних сполук грибного походження. Одним з цікавих та перспективних джерел різноманітних біологічно активних речовин (БАР) є дереворуйнуючі базидієві гриби. Вони є джерелом ряду речовин, що мають різноманітні лікувальні властивості, зокрема імуномодулюючу, протипухлинну, антиоксидантну, протівірусну, протизапальну, гепатопротекторну, гіпоглікемічну тощо [1, 2]. Ще одним важливим напрямком наукових досліджень дереворуйнуючих базидієвих грибів є їхні ферментні комплекси. Ферментні препарати, насамперед на основі целюлолітичних та окислювальних ферментів, вже застосовуються в різних галузях промисловості: харчовій, текстильній, деревопереробній тощо [3, 4]. Але пошук нових БАР різноманітного призначення та розробка способів культивування базидієвих дереворуйнуючих грибів як основи сучасних вітчизняних біотехнологій лишається актуальним питанням.

Одним з вже відомих, але перспективних об'єктів наукових досліджень, а також промисловим продуцентом є базидієвий дереворуйнуючий гриб *Schizophyllum commune* Fr. Це розповсюджений, в тому числі на території України, умовно їстівний гриб, продуцент білків, деяких низькомолекулярних сполук та екзополісахаридів, зокрема β -D-глюкану шизофілану, на основі якого за кордоном вже випускають низку протипухлинних та імуномодулюючих лікарських засобів. З огляду на це актуальною є розробка вітчизняних біотехнологій для одержання з *S. commune* лікувально-профілактичних препаратів. Крім того, з використанням *S. commune* як продуцента можна отримати біологічно активні інгредієнти для косметичних засобів та препарати промислового призначення, наприклад, целюлолітичні та окислювальні ферменти. При цьому для культивування *S. commune* переважно застосовують глибинний спосіб, який є більш технологічним та контрольованим. В такому разі необхідно підібрати найкращі для даного штаму складові поживного середовища та оптимальні температуру, рН, аерацію, інтенсивність перемішування тощо.

На початкових етапах досліджень в лабораторних умовах культивування дереворуйнуючих та інших грибів і взагалі мікроорганізмів здійснюють в колбах Ерленмеєра, які розташовують на орбітальних качалках з регульованою інтенсивністю перемішування. За недостатнього рівня перемішування відбувається погіршення масообміну в середовищі, а також зменшення аерації. При надлишковому рівні перемішування починається руйнування міцелію, що також є негативним фактором. Тому метою роботи був підбір умов перемішування при культивуванні штаму *S. commune* для отримання біомаси даного базидіоміцета на рідких поживних середовищах.

Об'єктом досліджень були три штами *S. commune* (1761, 1762 та 1763), виділені автором з природного середовища на території України та передані до Колекції шапинкових грибів Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України.

Глибинне культивування здійснювали в колбах Ерленмеєра на 750 мл протягом 5 діб при температурі $+28^\circ C$ та в умовах постійного перемішування за допомогою орбітальної качалки. Перемішування в різних варіантах досліджень підтримували на рівні 100, 120, 140, 160, 180, 200 та 220 об/хв. Як середовища для глибинного культивування використовували попередньо підібране авторами синтетичне середовище з мелясою (СС+меляса) наступного складу (г/дм³): NH_4NO_3 – 3; KH_2PO_4 – 1; K_2HPO_4 – 1; $MgSO_4 \cdot 3H_2O$ – 0,6; глюкоза – 30; бурякова меляса – 1, а також глюкозо-пептон-дріжджове середовище (ГПДА) з вмістом глюкози 30 г/дм³ [5-7].

Встановлення впливу інтенсивності перемішування на штам та вибір найсприятливішого режиму проводили за рівнем накопичення біомаси. Біомасу визначали ваговим методом, висушуючи міцелій до постійної маси за температури $+105^\circ C$ [8].

В результаті проведених досліджень було встановлено, що у визначених межах перемішування (від 100 до 220 об/хв) найбільший рівень біомаси у всіх штамів *S. commune* спостерігався при 200 об/хв (таблиця 1) як на синтетичному середовищі з мелясою, так і на глюкозо-пептон-дріжджовому середовищі. При зменшенні інтенсивності перемішування рівень накопичення біомаси трьома штамми також поступово зменшувався до 3,8–4,7 г/дм³ при 100 об/хв. Збільшення інтенсивності перемішування до 220 об/хв також призводило до погіршення росту штаму.

Таблиця 1. Накопичення біомаси штамми *S. commune* при глибинному культивуванні при перемішуванні 200 об/хв, г/дм³

Штам	СС+меляса	ГПДА
1761	6,4±0,5	6,7±0,4
1762	5,8±0,3	6,3±0,3
1763	5,9±0,5	6,4±0,2

Таким чином, дослідження глибинного культивування дереворуйнуючого базидієвого гриба *S. commune* свідчать, що для даних штамів сприятливішим є перемішування 200 об/хв. Отримані результати будуть використанні для розробки сучасних біотехнологій отримання як біомаси, так і біологічно активних препаратів лікувально-профілактичного призначення.

Література:

1. Биологические свойства лекарственных макромицетов в культуре: Сборник научных трудов в двух томах. Т.2 / Под ред. чл.-кор. НАН Украины С.П. Вассера. Бисько Н.А., Бабицкая В.Г., Бухало А.С. и др. – Киев: Альтерпрес, 2012. – 459 с.
2. Биологические особенности лекарственных макромицетов в культуре: Сборник научных трудов в двух томах. Т. 1 / Под ред. чл.-кор. НАН Украины С.П. Вассера. – Киев: Альтерпрес, 2011. – 212 с.
3. Скрининг новых продуцентов целлюлолитических ферментных комплексов для процессов производства ткани / [Т.С. Тодосийчук, В. Кокол, Л.П. Дзыгун, В.М. Линовицька] // Биотехнология. – 2011. – №6. – С.38-46.
4. Ферментативна активність вищого базидіального гриба *Schizophyllum commune* / [А.С. Бухало, О.М. Дуган, М.Р. Максимюк, В.М.Ліновицька] // Вісник Національного авіаційного університету. - 2012. - № 2. – С.113-124.
5. Бухало А.С., Высшие съедобные базидиомицеты в чистой культуре. – Киев: Наук. думка, – 1988.– 144 с.
6. Ліновицька В.М., Бухало А.С. Ріст і біосинтетична активність *Grifola frondosa* (Dicks: Fr.) S.F. Gray та *Schizophyllum commune* Fr. в глибинній культурі / Український ботанічний журнал. – 2008. – т. 65. – № 1. – с. 104–112.
7. Створення біотехнології отримання екзополісахаридів на основі глибиного культивування вищого базидіомицету *Schizophyllum commune* / [В.М. Ліновицька, А.С. Бухало, О.М. Швед, О.М. Дуган] / Вісник Національного університету «Львівська політехніка», серія Хімія, технологія речовин та їх застосування. – 2011. - №700. - С.161-172.
8. Методы экспериментальной микологии. Справочник // Дудка И.А., Вассер С.П., Элланская И.А. и др. – К.: Наукова думка. – 1982. – 561 с.

Науковий керівник:

старший викладач Ліновицька Віта Михайлівна.

СЕКЦІЯ: ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

**А.М. Польовий, Л.Ю. Божко, О.А Барскова
(Одеса, Україна)**

ЗМІНА АГРОКЛІМАТИЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ЛУЧНОЇ ТА СТЕПОВОЇ РОСЛИННОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗМІНОЮ КЛІМАТУ

Наприкінці минулого і початку поточного століття науковцями відзначаються значні зміни кліматичних умов на всій Земній кулі через потепління. Під впливом зміни клімату змінюються агрокліматичні умови росту і формування продуктивності як сільськогосподарських культур, так і дикорослих фітоценозів. Тому для потреб обґрунтування оптимальних схем природокористування, для збереження дикорослих фітоценозів степових та лугових територій необхідна оцінка їх продуктивності в умовах змін клімату. Сучасний стан фітоценозів свідчить про їх високу здатність до стійкого та довготривалого існування, але під впливом антропогенних факторів різноманітність рослинного світу зменшується, що набуває актуальності як на світовому, так і на регіональному рівнях [1, с. 116; 2, с. 105].

Кліматичні зміни на майбутнє розраховуються з використанням кліматичних моделей. При цьому використовуються кліматичні моделі різних рівнів складності. Ці моделі розраховують майбутні кліматичні режими на основі низки сценаріїв зміни антропогенних факторів.

Для кліматичних розрахунків було використано набір сценаріїв, а саме, Репрезентативні траєкторії концентрацій (Representative Concentration Pathways – RCP), що уявляють собою чотири сценарії Найбільш дослідженими сценаріями клімату майбутнього вважаються два з них: RCP 4,5 та RCP 8,5. Найпесимістичнішим є сценарій – RCP 8,5, який передбачає експоненціальне збільшення кількості вуглецю в атмосфері до кінця XXI ст. приблизно в 2,5 рази відносно сучасного [4, с. 8].

Аналіз впливу змін клімату на режим агрокліматичних показників розвитку і формування продуктивності лучних і степових фітоценозів виконувався шляхом порівняння середніх багаторічних величин (за період 1980 – 2010 рр.) і величин, розрахованих за кліматичними сценаріями RCP4,5 та RCP8,5 по десятиріччях: 2021-2030 рр. (перший період), 2031-2040 рр. (другий період), 2041-2050 рр. (третій період). При цьому використовувались спостереження за ростом і розвитком трав, які розповсюджені переважно в Степовій зоні України. Розглядалися такі агрокліматичні величини: тривалість періоду відновлення вегетації – цвітіння трав, середня температура за цей період, сума опадів, сумарне випаровування, випаровуваність, відносна вологозабезпеченість, гідротермічний коефіцієнт Г.Т. Селянинова (ГТК), сума фотосинтетично активної радіації (ФАР).

Розрахунки продуктивності трав виконувались за трьома видами урожайності: потенційна урожайність (ПУ), яка при оптимальній забезпеченості рослин теплом, вологою та мінеральним живленням визначається надходженням сонячної радіації; метеорологічно можлива врожайність (ММВ) забезпечується температурним режимом та режимом зволоження території; дійсно можлива врожайність (ДМВ) забезпечується природною родючістю ґрунту, природна врожайність (УВ) [3, с. 203]. Одночасно розраховувався баланс гумусу у ґрунті.

Основні результати дослідження. За середніми багаторічними даними сезонний розвиток трав починається в кінці березня За сценарієм зміни клімату RCP4.5 буде починатись на початку квітня в усіх трьох розрахункових періодах. За сценарієм зміни клімату RCP8.5 сезонний розвиток трав почнеться в перший сценарний період на 10 днів пізніше за середні багаторічні терміни, в другий розрахунковий період він почнеться на 6 днів пізніше, у третій період - очікується, що початок вегетації майже співпаде з середнім багаторічним терміном (табл.1).

За період початок вегетації – цвітіння трав надходження ФАР за середніми багаторічними даними становить 51,6 кДж/см². Розрахунки за сценаріями RCP4.5 та RCP8.5 показали, що надходження ФАР в перший розрахунковий період буде збільшуватись і становитиме відповідно 136 та 114 % від середньої багаторічної величини. В 2031 – 2040 рр. надходження ФАР буде ще вищим, особливо за сценарієм RCP4.5 і становитиме відповідно 142 та 130 % від середньої величини. В третій розрахунковий період надходження ФАР за сценарієм RCP4.5 буде вищим, ніж за сценарієм RCP8.5 і становитиме – 128 % від середньої багаторічної величини в той же час за сценарієм RCP8.5 воно становитиме 118 %.

Потенційний урожай (ПУ) всієї сухої маси трав при середніх багаторічних умовах складає 465 ц/га. За кліматичним сценарієм RCP4.5 відповідно збільшенню приходу ФАР значно зросте і очікувана величина ПУ. Протягом всіх сценарних періодів вона буде становити 124–148 % від середньої багаторічної величини, при чому найбільша величина ПУ очікуватиметься в перший розрахунковий період. За сценарієм RCP8.5 ПУ всієї сухої маси теж впродовж усіх розрахункових періодів буде становити 120 – 130 % від середньої багаторічної (табл. 2).

Таблиця 1 – Агrometeorологічні умови вегетації трав Північного Степу в порівнянні з умовами за сценаріями зміни клімату (за період відновлення вегетації – цвітіння)

Період, сценарій	Дата початку вегетації	Середня температура повітря за період, °C	Сума опадів за період, мм	Сумарне випаровування за період (E), мм	Випаровуваність за період, (E ₀), мм	Відносна вологозабезпеченість (E/E ₀), відн.од.	Середній за період ГТК, відн. од.	Сума ФАР, кДж/см ² за період
1980–2010	27.03	13,1	83	98	189	0,52	0,89	51,6
RCP4.5:								
2021–2030	2.04	12,5	93	109	193	0,56	0,93	73,4
2031–2040	4.04	12,1	117	120	173	0,69	1,46	70,0
2041–2050	4.04	13,1	83	99	201	0,49	0,85	66,0
RCP8.5:								
2021–2030	8.04	14,1	78	97	179	0,54	0,92	58,9
2031–2040	2.04	12,8	98	112	192	0,58	0,90	67,1
2041–2050	29.03	12,7	107	110	154	0,72	1,24	61,0

Середня за період температура повітря за середніми багаторічними даними становила 13,1 °C. В разі реалізації сценарію RCP4.5 у два перші періоди середня температура очікуватиметься нижчою середньої багаторічної (12,1–12,5 °C). У третій період вона буде однаковою із середньою багаторічною. За сценарієм RCP8.5 середня температура повітря у перший період буде на 1 °C вище базової, у другий та третій періоди на 0,3–0,4 °C нижче середньої багаторічної величини.

За кліматичним сценарієм RCP4.5 очікується збільшення сум опадів у перший період на 12 %, і значно більше у другий період на – 41 %. Кількість опадів у третій період очікується на рівні середньої багаторічної. Дефіцит вологи (E₀ – E) у перший період дещо знизиться від 91 до 84 мм, незначно підвищиться вологозабезпеченість (від 0,52 до 0,56 відн. од.). Також незначно зросте величина ГТК, яка тим не менш характеризує період як посушливий (табл. 1).

У другому періоді можливе суттєве зменшення дефіциту вологи до 53 мм, значно покращиться вологозабезпеченість та підвищиться ГТК до 1,46 відн. од. Третій період буде характеризуватись як посушливий (ГТК становить 0,85): зросте дефіцит вологи до 102 мм, відповідно зменшиться вологозабезпеченість (до 0,49 відн. од.).

За сценарієм RCP8.5 сума опадів буде очікуватись нерівномірними змінами. У перший період кількість опадів буде дещо нижче базової величини (94 %). Для другого періоду очікується зростання суми опадів на 18 %. Кількість опадів у третій період очікується на рівні 129 % від середньої багаторічної.

Дефіцит вологи у перший та другий періоди за сценарієм RCP8.5 трохи знизиться від 91 до 80–82 мм. Очікується незначне підвищення вологозабезпеченості (від 0,54 до 0,58 відн. од.). У третьому періоді за рахунок збільшення кількості опадів та дещо понижених температур повітря можливе суттєве зменшення дефіциту вологи до 44 мм, значно покращиться вологозабезпеченість (на 0,20 відн. од.) та підвищиться ГТК до 1,24 відн. од. (табл. 1).

Таблиця 2– Формування урожаю трав в Степовій зоні при середніх багаторічних умовах в порівнянні з формуванням урожаю в умовах за сценаріями зміни клімату

Період, сценарій	Вся суха маса, ц/га			Фотосинтетичний потенціал, м ² /м ² за період	Урожай трав при їх вологості 16 %			Баланс гумусу т/га
	Потенційного урожаю	метеорологічно можливого урожаю	дійсно можливого урожаю		надземної маси, т/га	підземної маси, т/га	сумарної маси, т/га	
1980–2010	465	218	150	73,2	3,5	13,9	17,4	0,361
RCP4.5:								
2021–2030	689	303	209	100,4	4,9	19,4	24,3	0,504
2031–2040	667	318	219	119,5	5,1	20,4	25,5	0,528
2041–2050	575	256	177	81,2	4,1	16,4	20,5	0,425
RCP8.5:								
2021–2030	605	265	183	87,5	4,2	16,9	21,2	0,439
2031–2040	569	276	190	92,9	4,5	17,9	22,4	0,465
2041–2050	556	312	215	105,4	5,0	20,0	25,0	0,518

Зміна волого-температурних показників при зміні клімату спричинить зміну продуктивності трав. Так, за сценарієм RCP4.5 площа листя (рис. 1) наростатиме аналогічно динаміці площі листя при середніх багаторічних агrometeorологічних умовах. За розрахунками очікується, що найвищий рівень відносної площі листя буде у другий період (3,04 м²/м²). У досить посушливих умовах третього періоду сформується менша площа листового апарату (1,83 м²/м²).

За кліматичним сценарієм RCP8.5 формування листкового апарату буде йти аналогічно динаміці площі листя при середніх багаторічних агрометеорологічних умовах але буде вищою (рис.1). За розрахунками очікується, що в період максимального розвитку її величина буде становити: у перший період 2,44, у другий – 2,28, а у третій – 3,07 м²/м².

Фотосинтетичний потенціал за період початок вегетації – цвітіння за обома сценаріями сформується досить високий (87,5–105,4 м²/м² за період).

Слід відзначити, що в перші два періоди фотосинтетичний потенціал буде вищим за сценарієм RCP4.5 ніж за сценарієм RCP8.5 Для першого і другого сценарних періодів він буде становити 120-127 % від середнього багаторічного значення. Для третього періоду значення фотосинтетичного потенціалу трав буде складати 144 % від середньої величини (табл.2).

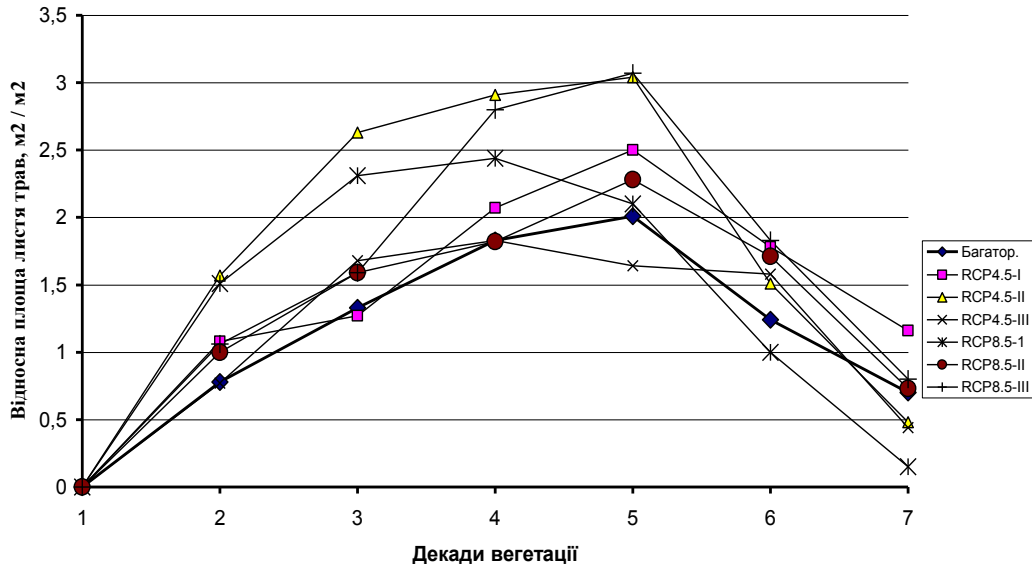

Рис.1 – Динаміка площі листя трав в період відновлення вегетації – цвітіння в порівнянні середньої багаторічної та сценарних розрахункових даних.

I, II, III – відповідно перший, другий, третій розрахункові періоди за сценаріями RCP4.5 та RCP8.5.

Зміна агрокліматичних показників призведе до зміни врожаїв трав усіх рівнів за обома сценаріями. Рівень ММУ всієї сухої маси трав за сценарієм RCP4.5 у першому періоді очікується на рівні 139 % від середнього багаторічного, у другому періоді він буде 146 % від середнього, у третьому він становитиме 117 % від середнього багаторічного.

За кліматичним сценарієм RCP8.5 у перший та другий розрахункові періоди рівень ММУ становитиме 122 – 127 % від середнього багаторічного значення. У третій період величина ММУ буде значно вищою і становитиме 312 ц/га, що становитиме 143 % від середніх значень.

Рівень ДМУ трав за сценарієм RCP4.5 для першого та другого сценарних періодів складатиме відповідно 122 % та 127 % від середнього значення, для третього періоду він становитиме 143 % від середнього.

Рівень ДМУ у першому та другому періодах за сценарієм RCP8.5 буде складати відповідно 140 % – 146 % від середнього багаторічного. В третьому періоді він становитиме 117 % від середнього багаторічного.

Баланс гумусу за обома сценаріями на ділянках степової рослинності очікуватиметься позитивним і становитиме 140 - 146 та 118 % від середнього багаторічного значення, при цьому за сценарієм RCP8.5 він буде нижчим, ніж за сценарієм RCP4.5 (табл. 2).

Урожай надземної маси трав при вологості 16 % становить 4,3 т/га за середніх багаторічних умов. За сценарієм RCP4.5 у першому та третьому сценарних періодах він буде складати 108–115 % від середнього багаторічного, у другому періоді. він буде на рівні 4,6 т/га. Співвідношення надземної частини біомаси до підземної становитиме близько 0,11.

За розрахунками за сценарієм RCP8.5 урожай надземної маси трав для першого та другого періодів буде становити 4,2–4,5 т/га., в третьому періоді – 5,0 т/га, що складатиме 143 % від середнього значення. Співвідношення надземної частини біомаси до підземної очікується на рівні 0,25.

Таким чином можна зробити висновок, що в умовах зміни клімату при реалізації сценаріїв в різні періоди за десятиріччями відбуватимуться неоднозначні зміни умов формування продуктивності лучної та степової рослинності. Зміна волого-температурних умов спричинить незначне збільшення поверхні листя, що в свою чергу сприятиме збільшенню біомаси рослин. Майже в усі три періоди за сценаріями зростуть екологічні категорії врожайності трав. Баланс гумусу теж збільшиться, збільшиться і співвідношення надземної і підземної частини рослин.

Література:

1. Шищенко П.Г. Антропогенные преобразования современных ландшафтов. /П.Г. Шищенко //Природная среда и хозяйственная деятельность человека. К.: Изд-во Киев.ун-та.1985. С. 114 – 131.
2. Биологическая продуктивность экосистем Северной Евразии. /Н.И. Базилевич М.: Наука, 1993. 293 с.
3. Полевой А.Н. Базовая модель оценки агроклиматических ресурсов формирования продуктивности с.-х. культур. /У зб. Метеорологія, кліматологія та гідрологія. Одеса, "Екологія", 2004, Вип. 48, ст. 195-205.
4. Кліматичні ризики функціонування галузей економіки України в умовах зміни клімату /За ред. С.М. Степаненка, А.М. Польового. Одеса, ТЕС.2018. 548 с.

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ

Людмила Бондарєва, Ольга Ігнатєва
(Суми, Україна)ЕКОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ФЕНОЛОГІЧНИХ ЗМІН В ПРИРОДНИХ ЦЕНОПОПУЛЯЦІЯХ
ЦЕНОЗОУТВОРЮЮЧИХ ЗЛАКІВ НА ЗАПЛАВНИХ ЛУКАХ ПІВНІЧНОГО СХОДУ УКРАЇНИ

Фенологічні спостереження за рослинами є одним із компонентів комплексного екологічного моніторингу екосистем [2, 3]. Терміни та тривалість проходження фенофаз можуть слугувати одним із індикаторів ступеня антропогенного впливу на будь-який фітоценоз, зокрема на злаково-рослинні угруповання [1, 3].

Літературні дані [1, 3] та наші спостереження показують, що зміна фенофаз значною мірою визначається температурним режимом і, зокрема, прогріванням вузлів кушіння лучних трав. Мікротемпературний режим поверхні ґрунту, в свою чергу, залежить від кількості відмерлих решток листків і стебел, що утворюють дернину. Чим товщий цей шар, тим повільніше навесні прогрівається ґрунт, і навпаки, чим він тонший, тим швидше підвищується температура в зоні вузлів кушіння злаків. Тому всі фактори, що призводять до зрідження травостою (сінокосіння, випасання, рекреація) і тим самим до його кращого прогрівання, прискорюють терміни початку фенофаз. Разом з тим, пригнічені особини лучних злаків, що зростають за умов деградованих травостоїв [4, 5, 6], із запізненням переходять від однієї фенофази до іншої.

Нами фенологічні спостереження за злаками проводились на заплавах луках р. Сули в межах Сумської області, а саме: Сумського, Лебединського, Недригайлівського та Роменського адміністративних районів). Реєструвалось шість фенологічних станів: весняна вегетація, колосіння, цвітіння, формування зернівок, опадання плодів і постгенеративна вегетація [1]. За певної відмінності відмінності погодних умов вегетаційних періодів 2015 – 2018 років, фенологічні ритми досліджуваних видів рослин зберігали характерні особливості.

Так, на базових ключових ділянках за умов відсутності антропогенного впливу особини *Dactylis glomerata* переходили до колосіння 20 – 28 травня при тривалості цієї фази 27 – 33 дні. Цвітіння починалось 16 – 30 червня і продовжувалось 6 – 3 дні. Фаза дозрівання зернівок займала 10 – 22 дня. Опадання зернівок спостерігалось протягом 27 – 35 днів до першої декади вересня.

Особини *Festuca pratensis* вступали до фази колосіння 28 – 31 травня і знаходились у цьому стані до 19 – 30 червня, тобто в середньому 25 – 26 днів. Тривалість фази цвітіння складала 4 – 7 днів, яка завершувалася 23 червня – 7 липня. Фаза дозрівання зернівок тривала 20 – 27 днів. Опадання зернівок починалось 12 липня – 3 серпня і продовжувалось від 5 до 10 днів (до 17 липня – 13 серпня).

Особини *Phleum pratense* починали утворювати суцвіття 12 – 18 червня. Колосіння продовжувалось 26 – 30 днів. Рослини зацвітали в середньому 12 – 14 липня і цвіли 6 – 9 днів. Закінчувалось цвітіння 18 – 23 липня. Дозрівання зернівок займало 36 – 38 днів і обсіпатись вони починали 23 – 30 серпня. Цей період був коротким, займаючи 9 – 18 днів (до 1 – 17 вересня).

Особини *Deschampsia cespitosa* починали колоситись 1 – 12 червня при середній тривалості цієї фази 12 – 17 днів. Зацвітали рослини неодноразово в період з 18 по 24 червня. Середня тривалість цвітіння в однієї особини складала 9 днів. Період дозрівання насіння продовжувався 18 днів. Починалось опадання зернівок 16 – 20 липня і займало 8 – 11 днів.

Особини *Alopecurus pratensis* починали колоситись 25 – 28 квітня. Продовжувалась ця фаза до 20 – 21 травня, займаючи 23 – 25 днів. Зацвітали рослини дружно, але кінець фази цвітіння був розтягнутий на 5 – 20 днів, так що початок наступної фази доводився на 25 травня – 10 червня. Дозрівало насіння до 10 червня – 1 липня. Початок осипання зернівок був розтягнутий, кінець цієї фази спостерігався лише через 10 – 14 днів, при чому певна частина зернівок залишалась в суцвіттях до осені.

Особини *Elytrigia repens* переходили до фази колосіння 20 – 25 травня. Займав цей період 30 – 32 дня. Зацвітали рослини 19 – 26 червня. Тривалість фази цвітіння в середньому складала 4 – 6 днів. Дозрівання зернівок продовжувалось з 23 червня по 1 липня, займаючи 45 – 53 дня. Обсіпалися зернівки, починаючи з 7 по 23 серпня протягом 3 – 10 днів.

Bromopsis inermis входив до фази колосіння 26 – 28 травня і завершував її 15 червня – 2 липня (20 – 35 днів). Цвіли рослини протягом 4 – 5 днів до 19 червня – 7 липня. Фаза дозрівання зернівок тривала 25 – 29 днів. Вони починали обсіпатись 14 липня – 5 серпня, протягом 24 – 32 днів.

Для фенологічних ритмів досліджуваних рослин на базових ключових ділянках, де вони мали максимальну яasnість і оптимальні умови для існування були характерні наступні загальні особливості: найбільш тривалими виявились періоди колосіння рослин і дозрівання зернівок; найкоротшим був період цвітіння; тривалість періоду колосіння (за даними візуальних спостережень) залежала в першу чергу від вихідного розміру рослин і їх життєвого стану; тривалість періоду дозрівання зернівок визначалась, головним чином, погодними умовами – температурою і кількістю опадів; фаза обсіпання зрілих зернівок проходила найбільш дружно в *E. repens* і розтягувалась на довший період часу у *D. glomerata* та *B. inermis*; у *A. pratensis* частина зернівок залишалась на осі султана до осені; найтривалішою фаза репродукції була

у *D. glomerata* та *B. inermis*, а найкоротшою – у *D. cespitosa*.

За градієнтами пасквальної, фенісиціальної і рекреаційної трансформації лучних фітоценозів спостерігалось як прискорення, так і уповільнення проходження досліджуваними видами фенологічних фаз. Ці зміни, які фіксувалися протягом двох років, і не виявились значними протягом цього часу, як правило, не виходили з амплітуди ± 6 днів у порівнянні з базовими ключовими ділянками. Дані про відхилення термінів проходження фенофаз від аналогічних на базових ключових ділянках наведено в таблиці 1, де ПД - ступені пасквальної, ФД – фенісиціальної, ПФД – комплексної, пасквально-фенісиціальної, РД – рекреаційної дигресії.

Таблиця 1

Зміна феноритмів досліджуваних видів злаків

Тип антропогенної трансформації рослинного покриву	Прискорення (+) або затримка (-) початку фенофази, дні			
	Колосіння	Цвітіння	Дозрівання зернівок	Опадання зернівок
1	2	3	4	5
<i>Dactylis glomerata</i>				
ПД 3-4	+5	+4	+4	+5
ПД 5-6	+1	0	-2	+2
ФД 2-3	+1	0	+2	+1
ФД 4	+2	+2	+3	+3
ПФД	+3	+2	+3	+2
РД	0	+1	-1	0
<i>Festuca pratensis</i>				
ПД 3-4	+4	+5	+5	+6
ПД 5-6	+3	+2	0	+1
ФД 2-3	+3	+4	+4	+5
ФД 4	+3	+2	+2	+2
ПФД	+1	+1	+2	+1
РД	+3	+3	+3	+3
<i>Phleum pratense</i>				
ПД 3-4	0	+1	-1	-1
ПД 5-6	-1	-3	-2	-2
ФД 2-3	+2	+4	+4	+4
ФД 4	+5	+3	+4	+5
ПФД	+4	+3	+5	+5
РД	+2	0	+1	0
<i>Deschampsia cespitosa</i>				
ПД 3-4	+2	+3	+3	+3
ПД 5-6	+4	+6	+6	+5
ФД 2-3	0	-1	-2	-3
ФД 4	-2	-4	-4	-4
ПФД	+1	0	+1	+2
РД	+4	+5	+5	+5
<i>Alopecurus pratensis</i>				
ПД 3-4	-3	-2	-2	-3
ПД 5-6	-6	-6	-5	-5
ФД 2-3	+3	+4	+5	+4
ФД 4	+5	+5	+5	+6
ПФД	+2	+1	+1	+1
РД	-2	-3	-2	-3
1	2	3	4	5
<i>Elytriga repens</i>				
ПД 3-4	+3	+4	+5	+5
ПД 5-6	+1	+3	+1	+1
ФД 2-3	-4	-5	-6	-5
ФД 4	-4	-5	-4	-5
ПФД	-3	-2	-2	-4
РД	+2	+5	+4	+6
<i>Bromopsis inermis</i>				
ПД 3-4	+5	+6	+6	+5
ПД 5-6	+4	+4	+3	+5
ФД 2-3	+5	+6	+4	+6
ФД 4	+4	+5	+5	+5
ПФД	0	0	-1	-1
РД	+6	+6	+5	+7

Середня кількість днів, на які зміщувались початки фенофаз, залежала від типу градієнту. На пасквальному градієнті такі відхилення у середньому склали $3,3 \pm 0,24$ дні і дещо більше на фенісиціальному: $3,7 \pm 0,20$ дні. В цілому, терміни початку фенофаз лучних злаків в антропогенно

трансформованих лучних фітоценозах залежали від сполучення ряду факторів: ступеня розрідженості травостою, товщини підстилки на ґрунті і рівня життєздатності рослин.

Різні види досліджуваних злаків неоднаково реагували на антропогенну трансформацію ценотичної та екологічної сфери. Середнє відхилення термінів початку фенофаз склало (днів): *D. glomerata* – $2,6 \pm 0,17$, *F. pratensis* – $2,8 \pm 0,31$, *P. pratense* – $2,6 \pm 0,35$, *D. cespitosa* – $3,1 \pm 0,36$, *A. pratensis* – $3,5 \pm 0,34$, *E. repens* – $3,7 \pm 0,31$, *B. inermis* – $4,3 \pm 0,40$.

Таким чином, на антропогенних градієнтах найбільш суттєво зміщувались терміни початку фенофаз у довгокореневищних видів – *E. repens* і *B. inermis*. Нещільнокущові злаки більш стійко зберігали типові для них феноритми.

Література:

1. Бейдеман И.Н. Методика изучения фенологии растений и растительных сообществ/И.Н. Бейдеман. – Новосибирск, 1974. — 155 с.
2. Григора І.М. Основи фітоценології / І.М. Григора, В.А. Соломаха. – К: Фітосоціоцентр, 2000. – 240 с.
3. Злобин Ю.А. Популяционная экология растений: современное состояние, точки роста: Монография. / Ю.А. Злобин – Сумы: Университетская книга, 2009. – 263 с.
4. Куземко А.А. Синтаксономічні зміни лучної рослинності заплави річки Сейм на території України / А.А. Куземко, М.С. Козир // Укр. ботан. журн. Т. 68, №2. – 2011. – С. 216-226.
5. Козир М.С. Антропогенно-природні зміни лучної рослинності заплави р. Сейм / М.С. Козир // Актуальні проблеми дослідження довкілля: мат-ли III регіон. конф. студентів та мол. вчених (22-23 травня 2010 р., м. Суми). – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2010 – с. 27-30.
6. Пехота, А. П. Растительный покров естественного пойменного луга р. Припять (Мозырское Полесье) / А. П. Пехота, Ю. Ю. Лещинская // Веснік Мазырскага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя І. П. Шамякіна. — 2016. — № 1 (47). — С. 61—67.

Віталій Гончарук
(Умань, Україна)

ЕКОЛОГІЯ ЛЮДИНИ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО СИНТЕЗУ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

В статті дається аналіз теоретико-методологічних засад екології людини як перспективного напрямку міждисциплінарного синтезу та організації наукового знання, в контексті якого аналізуються проблеми людини і природи, людини і суспільства, глобальних проблем людства. Мета наукового дослідження – проаналізувати екологію людини як новий науковий напрямок, для чого проаналізовано умови виникнення екології людини і проблематику, яку вона розглядає; визначено основні проблеми екології людини; розкрито шляхи і напрями підвищення ефективності екології людини у теоретичному і практичному планах.

Актуальність дослідження екології людини не викликає сумнівів, тому що екологія людини – порівняно нова сфера філософського знання, викликана до життя рядом об'єктивних умов. Актуальність дослідження базується на необхідності формування ціннісних орієнтацій і світоглядних установок, що відповідають реаліям соціуму, який вступив в епоху інформаційної цивілізації, і пошуку альтернативних шляхів еволюції, що неможливо без усвідомлення людиною свого об'єктивного місця і значення у структурі Всесвіту, тобто екології людини. Тому екологія людини є перспективним напрямком міждисциплінарного синтезу та організації наукового знання у вирішенні глобальних проблем техногенноінформаційної цивілізації. Хоча означеній проблемі присвячено чимало робіт як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників, все ж таки уявлення про предметну сферу екології людини досліджені недостатньо, що приводить часто до підміни об'єкта вивчення.

У витоків екофілософії знаходять роботи таких мислителів, як Е. Леруа, В. Вернадського, Д. Чижевського, а сам термін був запропонований ще у середині XIX століття відомим німецьким біологом Е. Геккелем. На його думку, екологія (з грецького – це наука про дім і житло) означає науку, яка вивчає взаємовідносини організмів один з одним і з середовищем їх проживання. В. Вернадський (1863–1945) формулює поняття життя на Землі як геологічне явище, якеза силою свого впливу і за наслідками розвитку життя і створення біосфери значно вплинуло на еволюцію нашої планети. Ще більший вплив на всі процеси, що відбуваються на планеті, здійснила поява людини та її господарська діяльність, яка, за висловом В. Вернадського, вже у 1940-і роки XX століття набула масштабного, геологічного впливу. Людство, за В. Вернадським, з одного боку, – геологічна сила, а з іншої, – новий стан біосфери, і на певному етапі вона перестає розвиватися стихійно, перетворюючись на ноосферу – розумну оболонку планети. Значна кількість досліджень обмежується аналізом екологічної ситуації, що склалася, і не приділяють уваги передумовам і причинам зростання екологічної загрози, не бачать причин виходу з кризи. Певним методологічним недоліком слід вважати абстрактний аналіз біосфери поза теоретичним осмисленням закономірностей розвитку і функціонування її біоти як головного системоутворюючого чинника, так як такий варіант інтерпретації виключає можливість правильного усвідомлення тих змін, які здійснює власне людина. Крім того, і саму людину як суб'єкта і об'єкта екологічних відносин при

аналогічному розгляді редукують до досить вузького набору якостей, за межами яких залишаються істотні характеристики його буття.

Н. Реймерс (1990) та М. Хижняк і А. Нагорна (1995) виділяють екологію людини у окремий напрям сучасної екології, який включає в себе і «соціоекологію», яка, за їх визначенням, вивчає всю сукупність взаємовідносин соціальних груп суспільства з природою. Предметом екології людини як науки є вивчення взаємодії людського організму і людської популяції із середовищем, їх існування як цілісної системи, а об'єктом дослідження цієї науки – система «людина – навколишнє середовище (довкілля)». Фахівців, які працюють у галузі екології людини, цікавить насамперед, як впливає руйнівна діяльність людини в біосфері на стан її здоров'я і які заходи з охорони біосфери можуть сприяти зміцненню та розвитку здоров'я людини. Виходячи із цього, об'єктом вивчення екології людини є система «людина – навколишнє середовище», або антропоєкосистема [3].

Не викоринений і технократичний підхід, який проблему виживання людства і окремого індивіда пов'язує з кардинальними трансформаціями (у кращому випадку) антропоїдентичності. В екології людини як цілісній світоглядній системі людина трактується цілісно, у взаємозв'язку суперечливих сторін її внутрішньої природи з об'єктивними умовами життя, середовищем проживання у всій багатоманітності. Екологічною колізією є внутрішня суперечливість самої природи людини, що створює можливість розузгодження її біологічних, соціальних і душевнодуховних начал. В основі екології людини – кореляція між образом самої людини і цінністю середовища проживання; процесом росту автономності технічної реальності і рівнем пригнічення природно-натурального не тільки поза сферою людини, але і в самій людині, що приводить до зниження ролі чуттєво-емоційної сфери та інтуїтивно-творчих здібностей людини з загрозою втрати антропоїдентичності.

Перша група причин виникнення екології людини – розвиток природничо-наукового знання на планеті Земля. Друга група причин, що прискорила становлення екології людини, – загострення кризових явищ у середовищі проживання – у природних процесах у зв'язку із впливом господарської діяльності людей на всі природні процеси, що відбуваються в атмосфері, гідросфері і на землі. До третьої групи причин відносяться проблеми майбутнього землі, – це теоретичні розробки незалежних експертів, які зібрані під егідою Римського клубу, як і розробки вчених, які працюють над глобальним моделюванням.

У 1980-і роки сформувався розуміння предмета екології людини як комплексних соціально-філософських досліджень впливу суспільства, природи і людини. Екологія людини – це міждисциплінарна наука, яка досліджує загальні закономірності взаємозв'язку людини, популяції людей з довкіллям, вплив чинників навколишнього середовища на функціонування людського організму, цілеспрямоване управління, збереження і поліпшення здоров'я населення [1]. Екологія людини, у вузькому розумінні цього слова, є наукою, завдання якої – визначення меж впливу промислової діяльності людей на природу, а значить, пошуки таких способів взаємовпливу з природними об'єктами, які не приносять катастрофічних наслідків для природи, середовища проживання і для людини.

Дослідження свідчать, що більшість людей на планеті, незалежно від регіону, розглядають екологію як науку, покликану створювати екологічно чисті продукти споживання, охорону природи і практично ніколи як науку, завданням якої є гармонізація людини і природи. Вчені довели, що антинаукове, техніцистсько-споживацьке відношення до природи характерне для всіх категорій населення. Саме тому пропаганда екологічних знань і виховання екологічної культури стає одним із нагальних сучасних завдань.

Із 1980-х років стає все більше помітною екологізація всієї сучасної науки: якщо на початку свого становлення екологія як сфера наукового знання досліджувала тільки екологію природи, відношення всередині біомів (тваринних і рослинних організмів, об'єднаних умовами існування), і об'єктами її аналізу були популяції і біологічні види, то зараз об'єктами її аналізу стають екосистеми і біоценози і вся біосфера Землі у цілому. Якщо центральним поняттям у концепції В. Вернадського була жива речовина, як сукупність організмів, що складають основу біосфери, яка розглядалася як явище космічне, то людство він нерозривно пов'язував з біосферою, а геологічно – з матеріально-енергетичною структурою планети, підкреслюючи, що поза природними умовами людство не може існувати. Продовжуючи ідеї В. Вернадського, англійський фізик Дж. Лавлок висунув гіпотезу існування Землі, яку називали Гея. З цієї точки зору всі сфери Землі, включаючи біосферу, діють як єдиний, внутрішньо узгоджений організм, а динамічні процеси забезпечують стабільність і рівновагу. Продовжуючи цю гіпотезу, ряд філософів заявили, що ноосфера Землі є об'ємною кардіодою і негативні емоції людей впливають на планету пригнічено. Аналізуючи особливості аутоагресії людини, спрямовані на саму себе, прихильники цієї точки зору вважають, що подібна аутоагресія характерна для світової цивілізації ХХ століття і це поглиблює глобальні проблеми, загострюючи їх характер, що робить виживання людства проблематичним. Подібна точка зору екоалармістів (з *франц.* – занепокоєння). На основі сучасної екології формуються не тільки основи біосфери, методи її покращення і раціонального використання. В поняття екофілософського знання входить обов'язкове дослідження процесів, що відбуваються у суспільстві, коли воно здійснює взаємодію з навколишнім середовищем – географічним, природно-кліматичним, соціальним, культурним. У теперішній час екологію розглядають як синтез екології і соціології, на основі якої виникає нова соціальна реальність, пов'язана з пошуком шляхів виходу з кризи та вирішенням ряду глобальних проблем сучасності, дослідники якої, починаючи з А. Печчеї вважають, що в основі нової соціальної реальності повинна знаходитися трансформована система ціннісних орієнтацій і потреб людини. Саме вона повинна

створювати нові зразки поведінки людей, екологічно виправдані, що забезпечують вирішення глобальних проблем сучасності [2].

Отже, не випадково на межі ХХ–ХХІ століття виникають проблеми, пов'язані з дегуманізацією екології людини. Це такі проблеми: етичні межі трансформації людської тілесності (перетворення людського тіла); проблеми генної інженерії; етичні виміри клонування людини (моральна оцінка відтворення людини методами генної інженерії); торгівля людськими ембріонами; соціальні патології в суспільстві (злочинність, наркоманія, алкоголізм); нові види зброї, які можуть поставити силу природи на свою службу; віртуальне існування людини у віртуальному соціумі; екологічний расизм (нерівномірне розповсюдження екологічно шкідливих речовин) і терористичні загрози; скандальна вакцинація школярів; екологічні катастрофи, пов'язані з людським фактором, екзистенційні ризики, пов'язані із незабезпеченістю «бути», «існувати» у цьому світі; гіпертрофована політична прагматика і багато чого іншого, що загрожує людському існуванню; екологічна криза в цілому, яка привела вже до екологічної катастрофи. Вирішити ці проблеми може тільки багатовимірна, творча, креативна людина, здатна виробити адекватні методи, щоб протистояти різноманітним загрозам людської екзистенції та формування нового екологічного світогляду, що потребує зміни парадигм. Формування екологічного світогляду включає: 1) екологічне знання (свідомість); 2) діяльнісні екологічні установки, які реалізуються у тому чи іншому відношенні до природи; 3) відповідні навички раціонального природокористування. Екологічний світогляд – це єдність екологічного знання, культури і екологічної діяльності.

Література:

1. https://uk.wikipedia.org/wiki/Екологія_людини
2. Власов В. И. Эволюция взглядов на глобальные трансформации (исторический аспект) / В. И. Власов // Карельский научный журнал. – 2014. – № 1 (6). – С. 80–83.
3. Залеський І. І., Клименко М. О. Екологія людини / І. І. Залеський, М. О. Клименко. – К.: Академія, 2005. – 288 с.

Анна Самохвалова, Наталія Онищенко
(Харків, Україна)

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ АКУСТИЧНОГО ЗАБРУДНЕННЯ МІСТ

В наш час однією з найбільших екологічних проблем, з якою стикається людина в великому місті, є безумовно акустичне забруднення. Як показують дослідження, за останні 30 років у всіх великих містах шум збільшився на 12 – 15 дБ, а суб'єктивна гучність виросла в 3 – 4 рази. У сучасних міських районах зі значним рухом транспорту рівень шуму наближається до небезпечної межі (80дБ).

У кожної людини реакція на шум різна: одні люди його сприймають «спокійно», а у інших, він викликає сильний подразнюючий ефект.

В умовах сильного міського шуму відбувається постійна напруга слухового аналізатора. Його постійний вплив може не тільки негативно вплинути на слух, але й викликати такі шкідливі наслідки як: дзвін у вухах, головний біль, запаморочення, нудоту, дратівливість, підвищену втому, підвищену кров'яного тиску, навіть втрату слуху. Крім того, надмірний шум може стати причиною нервового виснаження, психічної пригніченості, вегетативного неврозу, виразкової хвороби, розлади ендокринної, центральної нервової та серцево-судинної систем [1]. Врешті-решт виникає так звана «шумова хвороба». Також шум заважає людям працювати та відпочивати, заважає нормальному сну, знижує продуктивність праці.

Австрійські дослідники встановили, що міський шум скорочує тривалість життя людини в межах 8 – 12 років, є причиною старіння 30 % мешканців міста [1, 2].

Ступінь впливу шуму залежить від рівня та характеру шуму, форми та тривалості впливу, від оточуючих умов, а також індивідуальних особливостей людини: темпераменту, стану здоров'я, віку [2, 3].

Найбільша небезпека шуму полягає в тому, що він здатний акумулюватися та щоразу сильно впливати на нервову систему, пригнічуючи її.

Приблизно 30 % міського населення страждає від шуму.

Відомо, що в загальному вигляді негативний вплив шуму проявляється у вигляді [4, 5]:

1. Астенічних реакцій;
2. Астено-вегетативного синдрому (хворі скаржаться на головний біль тупого характеру, відчуття загального нездужання, важкість та шум у голові, що з'являються наприкінці робочої зміни, запаморочення, порушення ритму сну: сонливість удень, тривожний сон уночі, швидку стомлюваність, зниження працездатності та уваги, підвищену пітливість, особливо під час хвилювань);
3. Астено-невротичного синдрому (хворих турбує підвищена дратівливість, навіть агресивність; люди, які піддаються постійній дії шуму, часто стають важкими у спілкуванні);
4. Ангіоспастичного синдрому (похолодіння, мерзлякуватість кінцівок);

5. Нейроциркуляторної дистонії за кардіальним або гіпертонічним типом (неприємні відчуття в ділянці серця – поколювання, серцебиття, що виникають за нервово-емоційного напруження, підвищення артеріального тиску).

Дія шуму різних рівнів характеризується наступним чином [6]:

1. Шум до 50 дБА (зазвичай не чинить шкідливого впливу на людину в процесі її трудової діяльності).

2. Шум у 50 – 60 дБА (може мати психологічний вплив, що виявляється у погіршенні розумової діяльності, послабленні уваги, швидкості реакції, утрудненні роботи з масивами інформації тощо).

3. Шум 65 – 90 дБА (можливий його фізіологічний вплив: пульс пришвидшується, тиск крові зростає, судини звужуються, що погіршує постачання органів кров'ю).

4. Шум 90 дБА і вище (може призвести до функціональних порушень в органах та системах організму людини: погіршується діяльність шлунку та кишківника, знижується слухова чутливість, шум у вухах, з'являється відчуття нудоти, головний біль).

5. Шум 120 дБА та вище (здійснюється механічний вплив на орган слуху, що виявляється у порушенні зв'язків між окремими ділянками внутрішнього вуха; можливий навіть розрив барабанної перетинки, здійснюється вплив не лише на органи слуху, а й на весь організм, звукові хвилі, проникаючи крізь шкіру, спричинюють механічні коливання тканин організму, внаслідок чого відбувається руйнування нервових клітин, розриви дрібних судин тощо).

Різні джерела техногенного шуму вносять вагомий внесок у звукове середовище міста.

Всі шуми залежно від тривалості впливу поділяються на: постійні (рівні звуку яких змінюються в часі не більше, ніж на 5 дБА (насосні, вентиляційні установки тощо)) та непостійні (рівень звуку, яких змінюється в часі безперервно (всі види транспортних шумів)).

Залежно до територіального розподілення міста джерела шуму поділяють на: джерела шуму сільбищної та позасільбищної території [5].

Джерелами міського шуму є [5]: автомобільний, рейковий, авіаційний транспорти; залізничні вітки та автостради; гаражі, стоянки, автозаправні станції та станції техобслуговування; місця масового скупчення людей (стадіони, ярмарки, торгові центри, ринки, майданчики для ігор дітей тощо); трансформаторні підстанції; шум промислових підприємств; в домашніх умовах додатковий шум від побутових електроприладів, радіо- і телеапаратури, дрібних домашніх ремонтних робіт.

Серед перелічених видів саме шум від автомобільного транспорту є одним з найбільш небезпечних екологічних забруднень навколишнього середовища великого міста, оскільки саме він спричиняє 80 – 90 % рівня вуличного шуму. Коли масштаби автомобільного руху зростають, зони акустичного дискомфорту значно збільшуються. На багатьох вулицях великих міст шум від міського транспорту перевищує допустимий рівень на 25 – 35 дБА. Тому проблема боротьби з транспортним шумом має екологічне, економічне та соціальне значення.

Інтенсивність шуму автомобільного транспорту залежить від багатьох факторів, а саме: стану доріг, їх ширини та віддаленості житлових будинків від осі проїжджої частини.

Боротьба з шумом, яка спрямована на його зменшення, охоплює багато різноманітних загальних та індивідуальних заходів.

Всі методи захисту від зовнішнього міського шуму зазвичай носять комплексний характер.

Основними напрямками боротьби з шумом в містах є [1]:

- технологічні (створення більш досконалих в акустичному відношенні транспортних засобів і промислових установок);

- будівельно-акустичні (підвищення звукоізоляції огорожувальних конструкцій, що захищаються і архітектурно-планувальні рішення будівель з урахуванням шумових впливів, влаштування шумозахисних вікон в будинках, винесення житла з перших поверхів будівель і влаштування там об'єктів нежитлового призначення (торговельних, видовищних приміщень, офісів, закладів громадського харчування тощо));

- містобудівні (створення санітарних розривів, функціональне шумозахисне зонування міської території, використання зелених насаджень, акустичне екранування (природні та штучні елементи рельєфу, придорожні огорожувальні, підпірні та спеціальні захисні екрани-стілки);

- адміністративно-організаційні (раціональна організація транспортних потоків, диференціація видів транспорту по спеціальним смугам (по швидкості), розділення їх в різних рівнях, заборона звукових автомобільних сигналів, регламентація за часом гучних джерел або заборони їх роботи, обмеження руху вантажних автомобілів і мотоциклів в певних зонах міста і за часом, винесення галасливих підприємств за межі спальних районів).

Таким чином, важливою гігієнічною проблемою є нормування шуму. В основному шумове забруднення у містах спричиняють інтенсивність, кількість і потужність автомобільного транспорту. Інтенсивність шуму, який пагубно впливає на населення міста, проявляється залежно від пропускної можливості доріг, наявності перехрестків.

Комплексне застосування різних видів заходів зменшення акустичного навантаження дозволить значно знизити негативний вплив шуму на навколишнє міське середовище й забезпечити населення.

Література:

1. https://revolution.allbest.ru/life/00552215_0.html
2. http://profmed.at.ua/index/shum_u_mistakh_i_zakhodi_shhodo_jogo_znizhennja/0-90
3. https://pidruchniki.com/1327010838293/bzhd/vpliv_shumu_organizm_lyudini
4. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: Навч. посібник. – 3-є вид. / В.С. Джигирей. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2004. – 309 с.
5. Безпека життєдіяльності у повсякденних умовах виробництва, побуту та у надзвичайних ситуаціях: Навч. посібник / М.В.Захарченко, М.В. Орлов, А.К. Голубєв та ін.. – К.: ІЗМИ, 1996
6. https://pidruchniki.com/1327010838293/bzhd/vpliv_shumu_organizm_lyudini
7. <https://helpiks.org/1-128359.html>

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА**Тетяна Мірзодасва
(Київ, Україна)****ВПРОВАДЖЕННЯ АУТСОРСИНГУ В ДІЯЛЬНІСТЬ ГОТЕЛЮ**

В умовах загострення конкуренції система управління підприємством потребує постійного вдосконалення та введення інновацій. Обмеженість пропозиції справді ефективних професіоналів, динамічні потреби в нових знаннях і навичках фахівців надали популярності ідеї організаційних структур, в яких фокус уваги зосереджувався на співробітниках-професіоналах, сума досвіду, знань і умінь яких роблять організацію відмінною від інших. Отже, широкого розповсюдження набуває аутсорсинг.

Аутсорсинг – угода, згідно з якою замовник доручає підряднику виконати певні завдання, зокрема, частину виробничого процесу або повний виробничий процес, надання послуг щодо підбору персоналу, допоміжні функції (Національний класифікатор України «Класифікація видів економічної діяльності», Розділ 4) [1, с. 5].

Тобто, аутсорсинг – це передача однією компанією певних бізнес-процесів, функцій або конкретних завдань на виконання іншій компанії (аутсорсеру), що спеціалізується у відповідній галузі.

Незважаючи на те, що процес аутсорсингу почав досліджуватися відносно недавно, існують різні аспекти його дослідження - від впливу економічних циклів та ключових факторів до аналізу сильних та слабких сторін аутсорсингу для організацій та розробки моделей прийняття рішень для аутсорсингу [2, 3, 4, 5]. Проте, аутсорсинг в секторі послуг аналізується слабо. Причиною є проблеми дослідження. По-перше, незважаючи на те, що були зроблені спроби класифікації, дослідники визнають, що не існує способу зробити це, яке могло б охопити всю аутсорсинг діяльність. Проведений аналіз підходів до класифікації аутсорсингу дає змогу стверджувати, що в економічній літературі існують різні підходи до класифікації видів аутсорсингу.

По-друге, досі не існувало загального методу вимірювання аутсорсингу, оскільки бракує інформації про стадію виробництва, на якому використовується аутсорсинг. У зв'язку з цим, дослідження повинні спиратися лише на непрямі показники. Також існує складність вимірювання аутсорсингу, оскільки немає деталізованої та міжнародно гармонізованої інформації.

У світовій практиці використання аутсорсингу виділяють такі основні види його застосування:

- IT-аутсорсинг,
- виробничий аутсорсинг,
- аутсорсинг бізнес-процесів,
- аутсорсинг персоналу або аутстафінг.

Браун і Вілсон [3, с. 2] стверджують, що аутсорсинг можна розділити на три рівні: тактичний, стратегічний і трансформаційний. На тактичному рівні організація, можливо, вже має певні проблеми, які вона повинна вирішити - наприклад, відсутність коштів, некомпетентне управління, відсутність фахівців або необхідність скорочення персоналу. У таких випадках аутсорсинг є можливим рішенням. На стратегічному рівні метою є створення довгострокової вартості [5, с. 4]. Щодо цього, довгострокові контракти можуть бути надані надійним постачальникам послуг аутсорсингу. Трансформаційний аутсорсинг використовується, коли організація реструктуризується. Аутсорсинг може бути необхідним для компанії в процесі реструктуризації, щоб завоювати лідируючу позицію на ринку. Реструктуризація з використанням аутсорсингу дає можливість організації скористатися досвідом фахівців (аутсорсингових компаній), які спеціалізуються на певній галузі та надають аутсорсингові послуги.

Систематизують аутсорсинг за такими основними групами:

- аутсорсинг процесів управління;
- аутсорсинг основних процесів підприємства;
- аутсорсинг забезпечувальних процесів підприємства.

Одним з найважливіших ресурсів компанії є людський ресурс. У часи технологічних інновацій жодна організація не може обійтися без людей, які могли б управляти цими технологіями та процесами. Організаційний успіх залежить від працівників, які працюють у бізнесі, тому важливо, щоб у нього були потрібні люди з кваліфікацією та навичками, необхідними для максимально ефективного виконання процесів.

Аутсорсинг персоналу (HR-аутсорсинг) – це комплексна або часткова передача функцій бізнес-процесу «управління персоналом» зовнішньої спеціалізованої компанії - аутсорсеру. Він може бути значущим для всіх учасників сектора послуг на будь-якому організаційному рівні (тактичний, стратегічний або трансформаційний).

Він має ряд переваг для підприємства, до яких можна віднести:

- зосередження власних ресурсів на основних цілях бізнесу;
- доступ до новітніх технологій;
- можливість компанії гнучко реагувати на зміни на ринку і всередині компанії (реорганізацію, реструктуризацію, злиття, поглинання);
- відсутність простоїв чи збоїв у роботі (через відпустки, лікарняні, декрети, прогули);

- оптимізацію кількості штатного персоналу;
 - зняття юридичної відповідальності та ризиків, пов'язаних із персоналом;
 - відсутність трудових зобов'язань перед персоналом;
 - економію витрат на відділ управління персоналом; на фонд оплати праці, виплату та компенсації відділу управління персоналом тощо;
 - оптимізацію податкового навантаження в компанії.
- До ситуацій, у яких доцільно використовувати кадровий аутсорсинг, можна віднести:
- формальні обмеження щодо наймання постійного персоналу (ліміт штатного розпису),
 - виконання термінових, спеціальних проектів, продовження випробного терміну, відпустки і хвороби працівників,
 - проведення виставок і рекламних акцій,
 - сезонність виробничих процесів,
 - оптимізація адміністративного навантаження,
 - тощо.

У таких випадках приймати в штат компанії спеціаліста, що буде виконувати непостійне завдання, є, як правило, не вигідним. У зв'язку з цим тимчасові завдання організація, в першу чергу, намагається перерозподілити на кого-небудь зі штатних співробітників, але зробити це повністю, як правило, не вдається в силу різного роду причин: відсутності висококваліфікованого персоналу на потрібному напрямку, перевантаженості співробітників і т.д. Саме тому є необхідним залучення сторонніх виконавців тимчасових завдань. В цій якості можуть виступати не тільки окремі фахівці, але й компанії, що спеціалізуються на виконанні відповідних операцій.

Як наслідок, сформувався стійкий попит на залучену працю неосновних співробітників. На зростаючий попит відреагували компанії, що спеціалізуються на рекрутменті, які формували команди, що переходили з компанії в компанію реалізуючи подібні проекти. Функціонально та технічно їх бізнес трансформувалася в послугу, яку готові були аутсорсити компанії. Різна наповненість послуг дозволила диференціювати їх на три типи аутсорсингових проектів.

1. Temporary staff (тимчасовий персонал), який компанії залучають для розв'язання конкретної задачі (для проведення маркетингових заходів при виведенні на ринок нового продукту, або нового бренду).

2. Staff leasing (лізинг персоналу) - об'єкти лізингу можуть виконувати певну роботу в самому агентстві за відсутності іншого роботодавця, тобто такі співробітники, відповідно, працюють одразу на двох роботодавців: формального - саме агентство та реального - компанію-замовника.

3. Outstaffing (аутстафінг) - на фірмах офіційно оформляється лише частина робітників, що підтримують корпоративний дух компанії, інший персонал виводиться за штат компанії та оформляється на підприємстві-аутстаффері.

Сервісні компанії повинні використовувати аутсорсинг для непрофільних видів діяльності. У готельному бізнесі такими вважаються: прийом, продаж, прибирання приміщень, прибирання спільних площ, прання, купівля та постачання, ресторани, бари, кухонна робота, технічне обслуговування, садівництво, робоча сила, облік, управління освіта, маркетинг, маркетингові дослідження, правові справи, інформаційні системи, охорона та спостереження, анімація, спорт та відпочинок.

Нові технології, розвиток споживчої культури, жорстка конкуренція та постійно мінливі умови заохочують готелі знижувати ступінь їхньої вертикальної інтеграції та зосереджуватися на їхній основній діяльності. Аутсорсинг людських ресурсів дозволяє здійснювати це легко і ефективно.

Застосування аутсорсингу більш виражено в готельних компаніях з більш низькою категорією. Це пояснюється тим, що готельні компанії, які мають готелі вищої категорії, мають достатній потенціал для виконання основних і побічних видів діяльності, тоді як готельні компанії з нижчою категорією готелів зосереджуються на основних видах господарської діяльності, співпрацюючи із аутсорсинговими компаніями. З іншого боку, спостереження за застосуванням аутсорсингу в готелях світу свідчать, що його використовують близько 60% малих готельних компаній, близько 62% середніх готельних компаній, та в 100% спостережуваних випадків - у великих готельних компаніях [5, с. 15].

З точки зору управління персоналом, дослідження свідчать, що в малих готельних компаніях відмічається зниження освіти працівників. Це частково пов'язано із закупівлею певних послуг від зовнішніх партнерів, що призводить до зменшення рівня освіти власних кадрів. У середніх і великих готельних компаніях вплив аутсорсингу на управління людськими ресурсами не реєструється, оскільки зі збільшенням розміру готельної компанії стратегія управління людськими ресурсами стає менш залежною від включення зовнішніх партнерів у бізнес. В цілому спостереження за результатами, що стосуються рівня аутсорсингу готельної діяльності та управління людськими ресурсами у всіх готельних компаніях, незалежно від розміру, призводить до висновку, що аутсорсинг позитивно впливає на участь працівників у процесі прийняття рішень, освіти та просування персоналу.

При прийнятті рішення щодо аутсорсингу необхідно проаналізувати внутрішнє та зовнішнє середовище компанії. Для цього необхідно визначити основні та непрофільні види діяльності компанії; вирішити, які види діяльності будуть передані на аутсорсинг; проаналізувати потенційних постачальників послуг та встановлювати контакт з ними; укласти договір аутсорсинг контролю.

Після визначення основних і неосновних видів діяльності та оцінки їхньої діяльності в компанії, неосновні види діяльності повинні надаватися зовнішньому постачальником. Це вимагає аналізу, щоб виявити, чи можуть працівники компанії або зовнішні постачальники краще виконувати основні завдання діяльності. Потім необхідно проаналізувати провайдерів ринку та можливі методи співпраці. Останнім кроком є укладення договору та контроль за виконанням процесів.

Залежно від факторів, які призвели до аутсорсингу, критерії оцінки та управління можуть змінюватися в організації, залежно від таких факторів, як час, вартість, ефективність і гнучкість. Організаціям необхідно вивчити, чи досягли вони очікувану користь, інакше слід переглянути попередні етапи та прийняти нові рішення. На цю стадію впливають більш ранні фази, і тільки специфіка кожної компанії визначає, які показники будуть використовуватися і як буде оцінюватися аутсорсинг-процес.

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на вивчення різних внутрішніх і зовнішніх впливів, які, безсумнівно, мають певний вплив на застосування аутсорсингу в бізнесі. Рекомендується досліджувати можливості та загрози, тобто слабкі сторони і сильні сторони, які визначають середовище готельної компанії, і вкладати їх у контекст застосування аутсорсингу. Це дало б більш реалістичний образ, який міг би включати в себе всі особливості бізнесу готельної компанії в певному обмеженому фізичному середовищі.

Література:

1. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010. - [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/vb457609-10>
2. Blumberg D.F. Strategic assessment of outsourcing and downsizing in the service market. *Managing Service Quality*, 8 (1) (1998), pp. 5-18.
3. Brown D., Wilson S. *The black book of outsourcing: How to manage the changes, challenges, and opportunities*. MCB UP Ltd, NY: Hoboken (2005), p. 353
4. Sani A., et al. Outsourcing patterns among Malaysian hotels. *International Journal of Business and Social Science*, 4 (9) (2013), pp. 113-114.
5. Senturk, F. K. (2012). A Study to Determine the Usage of Strategic Management Tools in the Hotel Industry. *Procedia –Social and Behavioral Sciences*, Vol. 58, pp. 11-18.

Павло Кузнєцов
(Харків, Україна)

МЕНЕДЖМЕНТ: СИСТЕМА ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

При бурхливому розвитку нашої цивілізації сталися якісні зміни в системі виробничих сил, що дало великий вплив для розвитку підприємств. Процеси глобалізації та спеціалізації, інформатизація суспільства та ринкового середовища радикально змінили параметри лідерських якостей еліти підприємств, сутність концентрації менеджменту. На успішне та тривале перебудування підприємства та ринку, здатність досягти своїх бізнес-цілей впливають багато параметрів, проте не менш важливе значення в цьому процесі відіграє і внутрішнє середовище. Внутрішнє середовище формується із системи управління людськими ресурсами, з якими має працювати менеджмент, реалізуючи функцію бізнес-партнера в стратегічному розвитку підприємства, тому необхідно розвивати талант менеджера, спрямовувати до еліти господарювання. Сутність концепції елітного менеджменту полягає у веденні цілеспрямованої діяльності, яка охоплює процеси прийому талановитих працівників, їх утримання, розвиток та навчання. Менеджмент може безпосередньо впливати на бізнес, попереджуючи проблеми, заохочуючи до постійного вдосконалення, сприяє операційній діяльності підприємства [1, с. 25]. Він формує певні напрямки роботи підприємства, які спрямовані на підвищення продуктивності праці, одержанні високих результатів діяльності, що в кінцевому результаті перетворюється на прибуток підприємства. Ефективний розвиток підприємств великою мірою залежить від лідерських якостей менеджерів, посиленням ролі навичок і вмінь талановитих працівників підприємств, що є запорукою успіху бізнесу. Більш того, формування елітності, системи лідерських якостей в менеджменту, обумовлено необхідністю впровадження індивідуального підходу до працівників, повернення найкращих талантів, створення таких умов, за якими працівники матимуть інтерес до розвитку власних умінь та навичок, усвідомлюватимуть власну відповідальність за розвиток підприємства, за покращення його бізнес-партнерства.

Усі ці процеси вимагають поглиблених наукових досліджень, розробки теоретичних основ та методологічних підходів формування точної оцінки стану та результатів управління талантами в організації та роботи підприємств.

Основною метою дослідження є визначення кола роботи та функцій менеджменту в умовах сьогодення, а також формування певних пропозицій, які дадуть можливість підвищити ефективність роботи менеджерів підприємства, показати вплив лідерських якостей для розвитку підприємства.

Проблема менеджменту та оцінювання його лідерських якостей, його ефективності є вкрай важливою в контексті управління людськими ресурсами для розвитку підприємств. Еліта менеджерів – це

ті працівники, що здатні покращувати ефективність підприємства через миттєві внески або в довгостроковій перспективі шляхом демонстрації найвищого рівня свого потенціалу [2, с. 22], тобто такі менеджери повинні мати категорію таланту. Талантами можна вважати як спеціалістів виключно вищих рівнів ієрархії, так і персонал підприємства загалом, якщо їх діяльність спрямована для стратегічного розвитку підприємства.

Сучасна світова інтеграція набирає оберти, а глобалізаційні процеси ламають усі кордони, посилюється значення конкурентної боротьби, що вимагає посиленої уваги до ролі менеджменту, його лідерських якостей, які безпосередньо впливають на якість продукції та результативність підприємства. Якість має економічну складову, тому що в кожному виробі підприємства є певна кількість суспільно необхідної праці. Якість визначає значну частину матеріального світу, що задовольняє соціальні потреби. Якість є обов'язковою вимогою для існування підприємств, це умова не тільки розвитку, але й виживання в конкурентному середовищі, в досягненні якісних цілей, для яких надзвичайно важлива роль належить менеджменту, його особистісних характеристик [3, с. 112].

У сучасних ринкових умовах менеджери стають більш значущим людським ресурсом, ніж фінансові, інформаційні чи технічні ресурси підприємств, хоча частина функцій, які виконує менеджер сьогодні, перейшла до нього від його радянських попередників – інспектора кадрів, начальника відділу кадрів. Коло обов'язків і функцій менеджера сьогодні набагато ширше, що пов'язано з тим, що керівники підприємств розуміють важливість кваліфікованого персоналу [3, с. 313].

На нашу думку, необхідним є виокремлення обов'язків менеджменту в нинішніх умовах, відтак, в обов'язки менеджера в його функції входить:

1) Дослідження будь-яких змін на ринку праці, повідомляючи керівництво підприємства про ситуацію, що склалася на ринку з кадрами та заробітною платою.

2) Підбір потрібних підприємству робітників, намагаючись робити це настільки можливо оперативніше.

3) Створення системи мотивації праці. Якщо матеріальна мотивація, в більшій мірі залежить від керівництва підприємства, то систему нематеріальної мотивації повинен створити саме менеджер персоналу.

4) Менеджер – творець корпоративної культури [4, с. 5].

Сьогодні менеджер повинен бути хорошим психологом, обізнаним у кадровому діловодстві, він формулює ключові компетенції для тієї або іншої посади, оцінює і коригує ринок фахівців, оцінює кандидатів як у ході співбесіди, так і з застосуванням різних оціночних методик якостей. Менеджер повинен професійно володіти навичками спілкування, вміти користуватись електронною поштою та іншими інформаційними ресурсами, володіти спеціальними соціально-психологічними знаннями, щоб створити сприятливий клімат в колективі і, безумовно йому потрібні знання законодавства та організації діловодства, правила оформлення документів прийому, звільнення, ведення документації щодо відпустки і т. п.

На рисунку подано особистісні якості, якими повинен володіти менеджер для формування його лідерських якостей, що безпосередньо впливає на результативність підприємства.

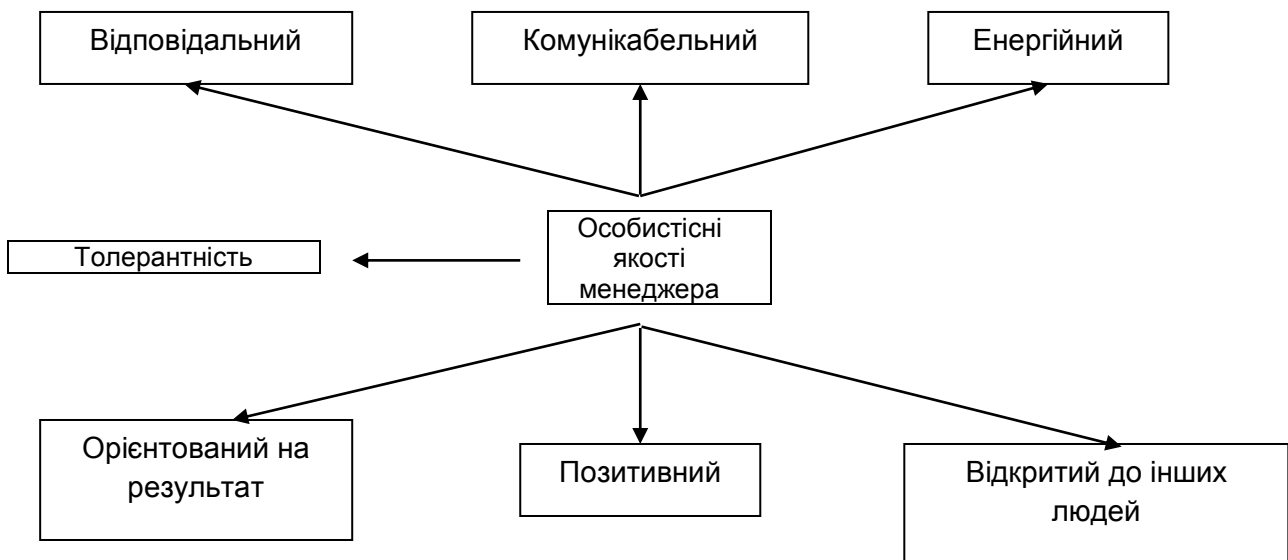

Рис. Основні особистісні якості менеджера.

Залучення, розвиток і утримування високоефективних будь-яких працівників (не тільки менеджерів) на підприємстві є критично важливою умовою його успішності, що залежить не тільки від заробітної плати та особистісних характеристик якості працівників, а і від широкого кола інших факторів. Такі фактори повинні урахувати тенденції на ринку праці України.

У першу чергу варто звернути увагу на факт стрімкого скорочення численності працездатного населення в Україні і високий відсоток безробітних.

По друге, сучасною проблемою ринку праці є нерівномірність його розвитку. Більш того, вітчизняний ринок праці характеризується проблемою еміграції, оскільки все більша кількість працездатного населення отримує можливість працювати за кордоном.

Зазначені тенденції свідчать про необхідність формування підприємствами ціннісної продукції, визначити фактори лідерських, елітних якостей, врахування яких у процесі розробки системи елітних, талановитих менеджерів є найбільш актуальними і доцільними у сучасних умовах української економіки.

На нашу думку, повинні бути визначені такі фактори:

1. Емоційна і психологічна прихильність талановитих спеціалістів, у тому числі і менеджменту, що дає можливість проявлятися у бажанні ефективно працювати, генерувати ідеї і залишатись співробітником підприємства в довгостроковій перспективі.

2. Лідерство. Роль лідера в поширенні філософії системи елітності, талановитості, забезпечення прозової комунікації між керівництвом і підлеглими.

3. Складність, змістовність роботи. Цей фактор передбачає здатність працівників пов'язувати свій індивідуальний внесок на використання стратегічних задач компанії підприємства.

4. Організаційна культура. Основними елементами її є бачення та цілі, довіра, соціальні зв'язки.

5. Диференціація талановитого менеджменту, що передбачає визначення їх результатів праці, що, в свою чергу, призводить до підвищення їх вмотивованості і продуктивності.

На сучасному етапі розвитку спеціалісти в Україні здійснюють оцінку якості працівників переважно за показниками продуктивності праці. Але таке вимірювання не дає комплексної оцінки бажання працівників залишатись на підприємстві. Менеджмент включає привернення, утримання і розвиток більш якісних талановитих, здібних працівників. Слід оцінювати ефективність кожної із цих складових, що буде розглянуто та розроблено таку систему ефективності в майбутніх дослідженнях.

Таким чином, налагоджена система роботи менеджменту лежить в основі ефективної організаційної роботи підприємства. Конкурентний ринок, а не внутрішні взаємовідносини персоналу, змінило роль менеджменту, визначило коло його роботи та функції, дало можливість створити систему його лідерських якостей для розвитку підприємств.

Розгляд факторів впливу дозволив визначити, що найбільш актуальними факторами в Україні є ті, що безпосередньо пов'язані з тенденціями на ринку праці і впливають на формування комплексної ціннісної пропозиції роботодавця з метою залучення і утримання більш талановитих, з лідерськими якостями працівників, що є вкрай важливим для розвитку підприємств.

Література:

1. Завьялова Э.К. Управление развитием человеческих ресурсов. / Э.К. Завьялова, М.О. Латуха. – СПб, 2017. – 252 с.
2. Fitzgerald M. Talent and talent management insights. / M. Fitzgerald. – NHS Leadership Academy, 2014. – 22 p.
3. Виноградський М.Д. Організація праці менеджера: Навч. посіб. для студ. екон. вузів. / М.Д. Виноградський, А.М. Виноградська, О.М. Шканова. – К.: «Кондор», 2002. – 402 с.
4. Луньова О. Персонально ответственный. За что получает зарплату менеджер по персоналу и как контролировать его работу. / О. Луньова. – Бизнес, 2002, № 19. – С. 52-61.

Нінель Мінчак
(Дрогобич, Україна)

РОЛЬ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

У сучасних умовах забезпечення підприємства високоякісною робочою силою є вирішальним чинником конкурентоспроможності будь-якого підприємства на ринку, тому керівники всіх рівнів управління повинні, застосовуючи кадрові технології, вміти забезпечувати підприємства висококваліфікованим персоналом з високою мотивацією до праці, створювати умови для його всебічного розвитку та реалізації здібностей на користь підприємства та кожного працівника. Знання основ теорії та володіння практичними навичками у галузі управління персоналом усіх рівнів та сфер діяльності підприємств, що функціонують у сфері економіки, є особливо важливим. Саме тому необхідність ефективного управління людьми зайнятими в економіці, є як ніколи актуальним. Діяльність з управління персоналом – це цілеспрямований вплив на людську складову організації, яка орієнтована на приведення у відповідність можливостей персоналу з цілями, стратегіями, умовами розвитку організації. У сучасних дослідженнях з проблем розвитку і використання персоналу в умовах підприємства, де люди виступають в якості об'єкту управління, залежно від мети дослідження, персонал визначається різними соціально-економічними категоріями (поняттями), які приймаються за базовий об'єкт управління, а саме: «населення», «людський капітал», «персонал», «робоча сила», «кадри», «трудова ресурси», «трудова потенція». «Персонал» - специфічний й найважливіший з усіх видів економічних ресурсів. Як фактор економічного розвитку

персонал – це працівники, які мають певні професійні навички і знання і можуть використовувати їх у трудовому процесі [4, с. 57].

Ці поняття пов'язані між собою і разом з тим, кожне з них займає свою нішу в економічній теорії. Зважаючи на це, найпоширенішим є термін «персонал». У сучасних умовах розвитку ринкових відносин в Україні важливе місце відводиться саме персоналу, адже він є основою зростання економічного та соціального добробуту суспільства. Якщо вживання економічної категорії «робоча сила», «трудові ресурси», «людський капітал» більш характерне для зарубіжних фахівців з управління людськими ресурсами, то використання таких понять, як «персонал» та «кадри» більш характерне для вітчизняних керівників-практиків і науковців. Частота використання терміну «персонал», запозиченого з англійської мови для визначення сукупності постійних працівників підприємства, які мають відмінності в кваліфікації і посадовій приналежності, зростає в 90-х роках ХХ ст. [2, с. 25-30]. До цього часу у нашій країні і ряді країн інших європейських держав більш широке поширення мав термін «кадри», запозичений з армійського лексикону, що в німецькій і французькій мовах професійних військових використовується для визначення рядових, командного складу і резерву, що на рівні суб'єкта господарювання визначав сукупність працівників високої кваліфікації і з тривалим стажем роботи. З появою наукових праць, присвячених людському капіталу, людським ресурсам, трудовому потенціалу, такі терміни як «робоча сила» та «кадри» стали використовуватись все рідше, адже в умовах інноваційного розвитку світової економіки називати її ключовий ресурс робочою силою означає применшити значення і роль працівників, їх інтелектуальний рівень праці для створення доданої вартості, а, враховуючи обмежений зміст терміну «кадри», його застосування для визначення сукупності всіх працівників підприємства буде невідповідним. Незважаючи на нашу думку щодо доцільності використання терміну робоча сила та кадри, є науковці і практики, які і сьогодні використовують ці поняття. Так, д.е.н., проф. Н.С. Краснокутська для позначення сукупності здібностей і можливостей фахівців високої кваліфікації забезпечувати досягнення цілей перспективного розвитку підприємства використовує поняття кадровий потенціал підприємства [5, с. 112], а к.е.н. Білорус Т.В. визначає кадровий потенціал як людський ресурс підприємства у вигляді безперервного багатопланового процесу, який постійно розвивається і характеризує приховані можливості [1, с. 67]. Термін «потенціал» в українських дослідженнях почав використовуватися у 80-х роках ХХ ст. У повному розумінні «потенціал» – це «джерело можливостей, засобів, запасів, які можуть бути приведені в дію, використанні для розв'язку будь-якої задачі або досягнення певної мети, можливості окремої особи, суспільства, держави в певній сфері» [6, с. 66]. В Україні офіційного визнання термін «трудова потенціал» набув у 1999 році з прийняття Указу Президента України «Про основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року» [7]. Згідно з цим нормативно-правовим актом трудовий потенціал визначається сукупною чисельністю громадян працездатного віку, які за певних ознак (стан здоров'я, освітній, фаховий та інтелектуальний рівні, соціально-етнічний менталітет) здатні провадити трудову діяльність. Необхідно зазначити, що розкриття суті категорії «трудова потенціал» нині є дискусійним, адже на сьогоднішній день не існує єдиного трактування його змісту, що пов'язано з використанням ресурсного, демографічного, політ - економічного та системного підходів до його визначення [8, с. 46]. Останніми роками в міжнародному менеджменті докорінно змінилися погляди на персонал. Сучасні умови – швидкий науково-технічний прогрес, особливо в електроніці, зв'язку, інформатиці, інноваційність виробництва, складні глобалізаційні процеси і пов'язаний з ними своєрідний розвиток людини і людства – все це визначило нову роль людських ресурсів. На нашу думку, людський ресурс є, за своєю сутністю, невичерпним і таким, що здатен самооновлюватися. Тому в сучасному менеджменті новітня наукова школа зветься «Школою управління людськими ресурсами». Досліджувана категорія розглядається як головний фактор, стратегічний ресурс підприємства. Сутність нового підходу до управління цим ресурсом визначив класик сучасного менеджменту П. Друкер висловив так: «Людьми не треба управляти. Завдання – спрямовувати людей». Сучасні наукові школи «За гуманізацію управління», стосовно категорії «персонал» виділяють два види стратегій: організаційні і функціональні. До організаційних відносимо: стратегію управлінської культури, стратегію організаційного розвитку, стратегію управління знаннями. До функціональних стратегій слід віднести: стратегію забезпечення ресурсами, управління ефективністю, розвитку персоналу, винагород, трудових взаємин. Всі ці стратегії мають свою нішу щодо організації діяльності підприємства, але разом з тим кожна з них взаємозв'язана і відіграє суттєву роль в управлінні підприємством у цілому. Організаційні стратегії є основоположними для побудови організаційної структури підприємства і визначають його будову. Функціональні стратегії спрямовані на визначення сутності підприємства, формування його функціональних систем. Це і забезпечення відповідними ресурсами, і ефективність управління, і розвиток персоналу, і формування системи стимулювання, і визначення специфіки трудових відносин, і ефективного використання персоналу та ін.. Необхідним є підхід до персоналу не лише як до працюючих, а в повному і широкому розумінні як до людського фактору. Він став головним стратегічним ресурсом будь-якої організації і головним фактором її конкурентної переваги. Доцільно розглядати персонал організації як її людський ресурс [3, с. 112]. У концепції роботи з кадрами на основі врахування зовнішніх та внутрішніх факторів впливу (законодавства, економічної кон'юнктури, цілей та особливостей даної організації) визначаються: «філософія» – загальний підхід в організації до людини як головного ресурсу; стратегічні цілі в роботі з персоналом; сучасні принципи кадрової роботи (дотримання законодавства, рівність і партнерство у взаємовідносинах, турбота про соціальні умови праці і життя співробітників); шляхи та засоби вирішення проблем щодо основних

напрямів управління персоналом; добору якісних кадрів, їх розстановки, адаптації, забезпечення здорових умов праці, відпочинку, навчання та розвитку персоналу; налагодження ефективного керівництва персоналом, згуртування його в творчий колектив; формування й втілення корпоративної культури організації. Слід зазначити, що на думку представників «Школи управління людськими ресурсами», останні слід розглядати як систему, що складається з наступних складових: інтелектуальної, психофізіологічної та особистісної, від ступеня взаємоузгодження яких залежить ефективність їх використання. Деякі науковці не виділяють в структурі персоналу особистісний компонент. На нашу думку, виокремлення цієї складової персоналу є необхідним, адже для досягнення цілей господарювання в умовах ринкової економіки саме особистісні цінності, погляди, індивідуальний підхід до роботи відіграють набагато більшу роль ніж освіта та психофізіологічні характеристики працівника. На нашу думку, застосовуючи системний підхід при визначенні сутності поняття «персонал» були виявлені певні характерні для нього ознаки, такі, як: тісний взаємозв'язок між структурними компонентами та складність побудови, що обумовлено концентрацією в ньому одночасно трьох рівнів зв'язків: 1. Зв'язки з минулим часом, в якому було сформовано сукупність фізичних і духовних властивостей, інших здібностей особи, що визначають її здатність до праці і розвитку, тобто фактично формує зміст поняття «трудова ресурс». 2. Зв'язки з сучасністю, в якій повністю або частково використовуються сформовані в минулому здібності і природні властивості особи. На цьому етапі можна зробити порівняльний аналіз реалізованих і нереалізованих можливостей особи і виокремити невикористані можливості. 3. Зв'язки з майбутнім, які полягають в розвитку, удосконаленні існуючих і набутих у процесі трудової діяльності здібностей, що можуть бути реалізовані при настанні певних організаційно-економічних умов у майбутньому. Враховуючи особливості формування, розвиток і використання персоналу можна стверджувати, що він є динамічною системою, складовими якої є здібності, компетенції, що систематично використовуються в процесі трудової діяльності та потенційні здібності, які можуть бути наявними або з'явитися в процесі праці і використовуватись в майбутньому при настанні певних організаційно-економічних умов. Саме особливості складу персоналу і здатність його до розвитку дозволяють ідентифікувати досліджувану категорію та співвіднести її як загальне до часткового з такими, на перший погляд, тотожними до нього поняттями як: робоча сила, людський капітал, трудові ресурси, трудовий потенціал. Найбільш сучасне визначення персоналу дають вчені Травін В.В., Дятлов В.А., які визначають персонал як економічну категорію, що характеризується кількісними і якісними показниками, величина яких залежить від характеру економічних відносин, адже він підкреслює можливість зміни величини і якості персоналу під впливом чинників господарського середовища та реальних соціально-трудова відносин. Стан і розвиток будь-якого суспільства в значній мірі визначаються кількістю й складом населення. Під населенням розуміється сукупність людей, що живуть на певній території – громади, району, міста, регіону, країни. Частиною населення та фактором економічного розвитку суспільства є людські ресурси. Персонал є частиною працездатного населення та фактором економічного розвитку підприємства. Економічна категорія «персонал» є більш ємним поняттям у порівнянні з категорією «робоча сила», оскільки відображає розвиток суспільного поділу праці, процес виділення управлінської праці, появу різного роду організаційних структур, що обслуговують всі фази процесу суспільного відтворення матеріальних благ. Отже, на сучасному етапі розвитку виробничих відносин категорія «персонал» дозволяє розглядати працю в єдності двох її сторін: матеріальної (об'єктної) і суспільної (суб'єктної). Як об'єктне поняття, «праця» характеризує взаємодію особистих властивостей людини при виконанні трудових функцій. Як суб'єктну форму праці можна визначити не тільки у вигляді соціально-економічних і організаційно-трудова відносин, що виникають у процесі залучення працівників до праці, але і як відносин на ринку праці, оцінки результатів застосування людських ресурсів, тобто соціально-економічних наслідків функціонування людського потенціалу суспільства. Таким чином, можна зробити висновок, що персонал – специфічний і найважливіший з усіх видів економічних ресурсів і як фактор економічного розвитку персонал – це працівники, що мають певні професійні навички і знання і можуть використовувати їх у трудовому процесі. Залежно від мети дослідження персонал характеризуються різними соціально-економічними категоріями. Поряд з розвитком інтелектуальної складової персоналу, слід приділяти увагу організації умов для її практичної реалізації, адже людина може вчитися все життя і залишатися посереднім фахівцем, оскільки немає можливості реалізувати трудовий потенціал займаючи певну посаду, працюючи в умовах авторитарного стилю управління, несприятливого мотиваційного клімату, скрутного фінансового стану підприємства або обмеженості ресурсів для його реалізації. Для того, щоб отримані в процесі навчання знання призвели до очікуваного економічного результату, необхідно як мінімум сформулювати ключові гіпотези щодо розвитку бізнес-процесів і відповідно до них визначити напрями професійного розвитку персоналу.

Література:

1. Білорус Т.В. Стратегічне управління кадровим потенціалом підприємства: (Монографія). – Ірпінь: НАДПСУ, 2007. – 174 с.
2. Васильченко Н.Г. Современная система управления предприятием. – М.: ЗАО «Бизнес-школа» Интел-Синтез, 2003. – 324 с. – Библиогр.: с.2.
3. Дмитренко Г.А. Стратегический менеджмент, целевое управление персоналом организации: Учеб.пособие.- МАУП, 1998. – 28 с.

4. Колот А.М., Грішанова О.А., Герасименко О.О. та ін. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Підручник. – К.: КНЕУ, 2009. – 711 с.
5. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.
6. Скобелев П.О. Опыт управления компанией, имеющей электронную инфраструктуру в сети Интернет //http:// www/ kg. Ru/ Publish/ 3.stm.
7. Указ Президента України «Про основні напрямки розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року» від 3 серпня 1999р. - № 958/99.
8. Федонін О.С., Рєпіна І.М., Олексик О.І., Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч.посібник. – К.: КНЕУ, 2004. – 316 с.

Ірина Слімаковська
(Трускавець, Україна)

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДІАГНОСТИКИ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Для ефективного функціонування сфери освіти в сучасних умовах її суб'єкти і об'єкти повинні мати уявлення про організаційну культуру як один із провідних факторів ефективного управління закладами освіти. Саме організаційна культура суттєво впливає на ставлення працівника до роботи і, відповідно, впливає на ефективність роботи закладів і установ освіти. Організаційна культура містить набір неписаних, часто неусвідомлюваних правил, за якими і живе будь-яка організація в системі освіти. Організаційна культура в закладах і установах освіти існує паралельно з формальними нормами повсякденного життя. Освіта є специфічною сферою діяльності, де значна роль відведена мовній комунікації, яка є основним інструментом у механізмах існування організаційної культури. В свою чергу комунікативна компетенція є складовою професійної компетентності працівників сфери освіти. Сьогодення поставило на порядок денний вимогу до сучасного працівника сфери освіти щодо необхідності чіткого розуміння сутності організаційної культури і її ролі в покращанні роботи закладу чи установи освіти. Організаційна культура як активний елемент управління повинна перебувати в гармонії з місією та цілями Закладу вищої освіти, бути дієвим інструментом реалізації програм розвитку. Вона як стратегічна домінанта, є не тільки системоутворюючою, але й соціально значимою у забезпеченні ефективної роботи закладу вищої освіти. Невід'ємним елементом формування та розвитку організаційної культури є її діагностика, метою якої є створення інструментарію та бази прийняття управлінських рішень для вирішення існуючих, стратегічних завдань, а також для прогнозування потенціалу організації в умовах змін. На думку А.А. Погорадзе, «організаційна діагностика є формою соціальної технології виробництва проблемної інформації». Діагностика організаційної культури «означає, що на відміну від традиційного наукового дослідження в ній присутні конструктивні засади, тобто, крім виявлення, оцінки, класифікації та групування проблем, одночасно визначаються і основні напрямки розвитку організації. Діагностичний підхід орієнтований не на пошук універсальних закономірностей і типізацію проблем організацій, а на виявлення специфічних проблем конкретної організації, а також особливостей їх прояву в умовах цієї організації» [3, с. 148]. Узагальнюючи підходи науковців та практиків можна виділити такі види діагностики організаційної культури: 1) за часом проведення: попередня та поточна; 2) за широтою охоплення: загальна та спеціальна; 3) за широтою методів: експрес-діагностика; загальна діагностика; комплексна діагностика; 4) за об'єктом порівняння: системна діагностика елементів системи; встановлення відхилення від норм, встановлення приналежності до конкретної групи, оцінка об'єкта як унікального поєднання ознак. К. Камерон та Р. Куїнн [1, с. 205] виділили три основні стратегії вивчення організаційної культури, кожна з яких включає ряд методів. Більшість дослідників оцінку організаційної культури здійснюють на основі кількісних методів, а холістичні та метафоричні використовують як допоміжні. Як і будь-який з методів, кількісні мають і переваги, і недоліки, що досить чітко сформулювала Г.М. Моностирський [4, с. 54-57], однак очевидно, що при порівнянні культур різних організацій чи структурних одиниць, при визначенні типу організаційної культури та її моделюванні кількісні методи переважають. Існують протилежні думки про цінність різних дослідницьких методів, ми підтримуємо думку Девіда Мацумото про те, що всі методи мають однакову цінність. Вони використовують різну методологію, оскільки дають відповідь на різні питання, що стосуються різних людей, але всі вони схожі в тому, що є емпіричними, тобто використовують процедуру та методи, які задовольняють наукові стандарти валідності та надійності, дають можливість здійснити інструментальний аналіз та діагностику організаційної культури. Емпіричні дослідження організаційної культури проводяться традиційними методами, які використовують й економіка, й управління, й психологія, й соціологія: методи спостереження, опитування, тестування та моделювання тощо. На основі розглянутих вище методів дослідження та підходів будуються різноманітні методики діагностики організаційної культури, вибір яких визначається завданням дослідження (наявність, розвиток, модифікація елементів організаційної культури, визначення типу культури, дослідження впливу культури на діяльність організації, діагностика відповідності культури стратегічному розвитку організації тощо), специфікою об'єкта дослідження, в нашому випадку вищого навчального закладу, наявними ресурсами, які необхідні для проведення дослідження, оскільки деякі методики вимагають значних фінансових та часових

витрат. Так, діагностичні методики, спрямовані на візуалізацію наявної організаційної культури (визначення типу культури), базуються на систематичній інтерпретації існуючих культурних симптомів. Інтегральна методика дослідження організаційної культури голландського вченого Герта Хофштеде базується на критеріях національної приналежності, що дозволяє вивчити наскільки вони схожі та відмінні в різних країнах. В основу рамкової конструкції професора А.С.Франк покладено орієнтацію культури організації на владу, роль, завдання чи особистість [5]. Наведена процедура діагностики стану організаційної культури складається з 5-ти етапів. П'ятнадцять ключових вимірів включають в себе розширений опис чотирьох типів організаційних культур: культура влади (А); культура ролі (В); культура завдання (С); культура особистості (Д). У 1995-1996 рр. за цією методикою російська вчена В.В. Усачова вивчила організаційну культуру сучасної школи та розробила рекомендації для управління. Діагностичними моделями, що дають можливість описати будь-яку культуру без виділення видів, є методика АТАГ, методика Д. Денісона. Модель Д. Денісона спроектовано для ділових організацій, але при використанні цієї методики як інструмент діагностики організаційної культури Закладу вищої освіти можна застосувати опитування, чи знають співробітники, професорсько-викладацький склад, студенти і навіть керівники місію своєї компанії та чи впливає вона на організаційні процеси. Складниками дослідження є «основне завдання», «здатність пристосовуватись», «залученість», «послідовність». Уже двадцять років науковці та організаційні консультанти використовують «парадигмальний» підхід американського спеціаліста в галузі організаційного консультування Л.Константіна, згідно з яким суть (характер) організаційної культури визначається організаційними парадигмами – образи (моделі) основних, часто неявних уявлень співробітників та консультантів, про те, що таке організація, якою вона може та повинна бути, а також спроби сприйняття та осмислення організаційної діяльності. Як інструмент управління конкурентоспроможністю вищих навчальних закладів доцільно застосовувати бенчмаркінг – комплексний метод управління конкурентоспроможністю на основі перманентного співставлення Закладу вищої освіти з обраними еталонами, виявленими шляхом моніторингу конкурентного середовища, у значенні яких можуть використовуватися об'єкти дослідження у внутрішньому (підрозділи закладу) і зовнішньому середовищах Закладу вищої освіти (конкуренти, лідери галузі та організації інших галузей). Оскільки організаційна культура Закладу вищої освіти є одним із чинників конкурентоспроможності, доцільне використання методу бенчмаркінгу при оцінці зовнішніх проявів культури Закладу вищої освіти. Популярним є поетапний підхід до діагностики організаційної культури. Так практикуючі консультанти з організаційної культури пропонують такі етапи виміру параметрів процесів: 1) визначення предмета діагностики; 2) постановка управлінських завдань та цілей дослідження; 3) визначення об'єкту діагностики; 4) вибір аспектів організаційної культури, які будуть досліджуватися; 5) вибір стратегії змін; 6) розробка методичного та практичного інструментарію; 7) проведення замірів; 8) аналіз отриманих характеристик оргкультури, виявлення її типу; 9) формування бази для прогнозу та прийняття управлінських рішень; 10) розробка комплексу рекомендацій. Подібні етапи процесу пропонують й українські дослідники ввівши їх у загальну схему організації діагностики [2]: 1) визначення групи дослідників; 2) формування цілей, визначення завдань, вибір та розробка методики діагностики; 3) вибір джерел інформації та цільових груп; 4) збір інформації; 5) опрацювання отриманих даних; 6) висновки та результати. Враховуючи достатньо високу складність оцінки такого неординарного явища як організаційна культура Закладу вищої освіти, поки що не сформовано сталих та однозначних методичних підходів до її дослідження. Також очевидно, що навіть коректна адаптація кращих зарубіжних методик не вирішує проблеми розробки власних методик, потреба у яких постійно зростає. В основі використовуваної нами моделі дослідження організаційної культури вищого навчального закладу лежать моніторинг зовнішніх та внутрішніх факторів формування / розвитку організаційної культури Закладу вищої освіти, бенчмаркінг елементів організаційної культури Закладу вищої освіти. Ми розглядаємо структуру чинників, які впливають на вищий навчальний заклад та його організаційну культуру, як багаторівневу сукупність факторів внутрішнього середовища та зовнішнього середовища, структуруючи останнє на макро-, мезо- та мікросередовище. Загальноринкові фактори, або фактори макросередовища, не підлягають контролю окремого навчального закладу і включають міжнародні, політико-правові, економічні, демографічні, національні, соціокультурні, науково-технічні фактори. Для їх дослідження нами обрано метод моніторингу, який передбачає систематичне спостереження за станом зовнішнього середовища Закладу вищої освіти метою інформаційної підтримки управлінських рішень, контролю процесів діяльності Закладу вищої освіти, попередження небажаних відхилень найважливіших параметрів середовища, виявлення тенденцій динаміки та корекції напрямів розвитку Закладу вищої освіти. Мезосередовище представлено регіональним освітнім простором – комплексом політичних, соціально-культурних, наукових, освітніх, економічних інститутів (державних і недержавних, офіційних і неофіційних). Чітко визначити місце та чинники мезосередовища неможливо. Мезосередовище включає регіональні чинники і макро- і мікросередовища, адже, наприклад, той же вплив культури та менталітету здійснюється як на національному, так і на регіональному рівні. Активно впливають на організаційну культуру Закладу вищої освіти традиції регіональної системи загальної середньої та середньо-професійної освіти, професійна культура партнерів у регіональних науково-технічних кластерах, рекомендації представників громадського контролю регіональної системи вищої освіти та Ради ректорів вузів регіону; діяльність інших операторів регіонального ринку освітніх послуг, у тому числі мережа курсів, тренінгів тощо. Також хочемо відмітити, що якщо розглядати глобальний освітній ринок, то на мезорівні опиняться фактори, які стосуються формування організаційної культури національної освітньої системи. При дослідженні мікросередовища («середовище

завдань», «безпосереднє оточення», «проміжне середовище», «середовище прямого впливу») аналізується вплив тих юридичних та фізичних осіб, які мають певні відносини з Закладом вищої освіти у процесі його діяльності на ринку освітніх послуг. Ці чинники безпосередньо стосуються освітнього закладу та його можливостей і тому, певною мірою, потрапляють під його вплив. Моніторинг факторів внутрішнього середовища передбачає дослідження певним чином організованих впливів та умов, які представлені основними підсистемами освітнього закладу та відображені в елементах організаційної культури. Результати дослідження чинників зовнішнього та внутрішнього середовища дають можливість провести SWOT-аналіз, встановити взаємозв'язки між сильними та слабкими сторонами, які притаманні організаційній культурі Закладу вищої освіти, і зовнішніми загрозами та можливостями, визначити різновиди стратегії розвитку організації та її культури. Зовнішні прояви організаційної культури Закладу вищої освіти будуть досліджені методом бенчмаркінг – стандартизованого методу збору та розповсюдження найважливіших оперативних даних, метою якого є порівняння різних аспектів діяльності Закладу вищої освіти для встановлення зразків, діагностики проблеми, визначення слабких та сильних сторін, виявлення способів покращення діяльності. Метод бенчмаркінгу імпонує і тим, що з його допомогою відбувається ідентифікація найкращого підходу до організації різних аспектів діяльності Закладу вищої освіти, без однозначного присвоєння статусу абсолютного зразка чи еталона, обов'язкового для копіювання, і застосування якого буде гарантувати поліпшення діяльності вузу або дії окремої програми.

Література:

1. Камерон К. Диагностика и изменение: [под ред. И. В. Андреевой] / К. Камерон, Р. Куинн. - СПб- б: Питер, 2001. - 320 с.
2. Качан И.В. Методики диагностики организационной культуры предприятия / И.В. Качан, В.В.Зубенко // Научные труды ДонНТУ. Серия экономическая. - Донецк: ДонНТУ, 2007. – Вып. 33.-1. – С. 187-191.
3. Левчук Н.М. Нерівність доступу до освіти в Україні: соціальні детермінанти та наслідки / Н.М. Левчук // Демографія та соціальна економіка. - 2005. - №2. – С. 148-160
4. Монастирський Г.М. Теорія організації: навч.посіб./ Г.М. Монастирський-К. знання, 2008.-310с.
5. Семів Л.К. Регіональні особливості освітньої міграції / Л.К. Семів // Регіональна економіка. - 2010. - №1. - С. 131-140.

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, Мінчак Нінель Джемалівна.

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ

Оксана Березняк
(Суми, Україна)

ІСТОРИЧНО – ГЕОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ БАГАТОМОВНОСТІ В ШВЕЙЦАРІЇ

Дана стаття покликана ознайомити з досвідом Швейцарії щодо багатомовності, розглянути історію утворення системи чотирьох офіційних мов, проаналізувати сучасний стан та можливі шляхи розвитку.

"Альпійська республіка", що поєднує 26 кантонів і напівкантонів, стала місцем злиття трьох великих культурних і мовних традицій - німецької, французької та італійської. На першій мові говорить 67% населення, на другій - 19%, на третій - 12%. На ретороманській мові розмовляє лише 1 % населення.

Для того, щоб краще зрозуміти мовну ситуацію країни, треба відштовхуватись від історичних фактів та фактичної інформації щодо сучасного становища державних мов.

По-перше: Швейцарія є найменшою німецькомовною країною, якщо не брати до уваги Люксембург і Ліхтенштейн. Ця країна є також багатонаціональною, наприклад, як Бельгія (де також до речі проживає маленька німецькомовна громада). Як і Бельгія Швейцарія не має єдиної, власної національної мови, як наприклад у Угорщини чи Португалії. Особливість Швейцарії полягає в тому, що в мовному відношенні вона являється *частиною великого європейського мовного простору*, який вона поділяє з сусідніми країнами: вона ділить німецьку мову разом зі своїми північним та східним сусідами, французьку мову – на заході, та італійську з сусідньою країною на півдні. Четвертою державною мовою є ретороманська, яка відображає специфіку Швейцарії. Носії ретороманської мови мешкають у південному кантоні Граубюнден, їх мова походить з розмовної латини (*Vulgärlatein*), яка виникла ще за часів Древнього Риму. В Східних Альпах існує ще два мовних варіанта, які є спорідненими з ретороманською мовою: ладінер (*Ladiner*) і *фурлан* (*Friauler*) або (*Furlan*), мовний варіант мешканців регіону, який межує з Австрією та Словенією. Ретороманці з південно-східної Швейцарії утворюють власну, маленьку мовну групу поруч з трьома великими, але в гірських кантонах, мови сплелись та утворили п'ять діалектів. Ретороманцями (*Räto-Romanen*) їх називають через те, що Ретієн (*Rätien*) – це давньоримська назва кантону Граубюнден (*Graubünden*) і всього регіону Східних Альп (*Ostalpenraum*). Цей кантон (GR) є трьохмовним. Саме там німецька, італійська і ретороманські мови є не тільки офіційними мовами, а і мовами жителів цього кантону. Таким чином, канон Граубюнден представляється своєрідною маленькою копією Швейцарії [1, с. 2].

Але повернемося до Швейцарії взагалі. Цю країну з мовної точки зору називають латинським нейтральним терміном як "**Helvetia**", а виходячи з географічного положення «водяними замком Європи» (**Wasserschloss Europas**). Вона ділить мови своїх великих сусідів таким же чином, як і води, які течуть по цим різним мовним територіям. «Батько-Рейн» (*Vater Rhein*) виходить з Граубюнден, вбирає на своєму шляху усі річки Німеччини і утворює разом з Боденським озером (*Bodensee*) північний і північно-східний кордон Швейцарії.

Рона (*Rhone*) витикає з південно-західного кантону Валліс (*Wallis* (VS), де вона на німецько - французькому кордоні перетворюється з «die Rhone» в "le Rhone", і далі, протікаючи через Женевське озеро, прямує до Середземного моря. Річка Тессин є притокою ріки По і дала назву південному кантону Тессин (*Ticino*/TI), і вся ця територія розмовляє італійською. А в сусідньому трьохмовному кантоні поруч з водами Рейну несе свої води ріка Інн, яку місцеві, а саме в регіоні Енгадін, називають «Ен» і яка протікає через австрійський Тіроль і впадає в Дунай. А той факт, що Дунай є багатонаціональною річкою, відомий усім [2, с. 1].

Тепер можна перейти від мовно - географічного аспекту до статистичних даних. На 2018 рік населення Швейцарії складає 8, 6 млн. Із них 1,5 млн. мешканців або не мають швейцарського паспорту, або не бажають його отримувати (через різні обставини, наприклад, обов'язкова служба в армії), хоча вони народились і вирости в цій країні (друге покоління) і не почуваються як іноземці. Залишається більше 6 млн. повноправних громадян Швейцарії. Тобто частка іноземців від загальної кількості населення складає 20%, а на ринку праці – 25%. Виходячи з таких даних $\frac{3}{4}$ населення розмовляють німецькою мовою. Німецькомовний регіон розташований між Рейном і Аарою, займає відповідно 2/3 території Швейцарії, 16 з 23 повних кантонів.

Франкомовна частина країни (*Suisse francophone*) займає західну частину і утворює так званий трикутник між Берном і Фрайбургом, Базелем і Валлійськими Альпами (в італійській Остаталь (*Aostatal*) ще розмовляють французькою. Франкомовні швейцарці самі називають себе "*la Suisse romande*" або "*les Romands*". Німецькомовні швейцарці кажуть про «Вельш-Швейцаряю» ("*Welsch-Schweiz*", "*Welschen*"). Та частина населення, яка називає себе «романди» (*Romands*), відчувають себе нащадками Великого Риму. В порівнянні з кількістю "*Suisse romande*", яка є відносно невеликою, їх роль у політичному і культурному житті є суттєво важливішою. 21 % або 1/5 населення є франкомовною. Романди «*Romandie*» заселяють 4 повних і 3 полукантона (*Vaud*, *Neuchâtel*, *GE* & *Jura* bzw. *BE*, *FR* & *VS*), що відповідає 1/5 всієї території.

Італомовний регіон (*Svizzera italiana*) є самим найменшим, але самим привабливим з точки зору туризму та кількості іншомовних переселенців. Італомовну частину часто називають «Тісін» або «Тичино», за назвою кантону і річки. Але ця назва не є повністю вірною, тому що є ще ти південні річки в Граубюндес, води яких течуть в По, а люди, які живуть в долині цих річок, розмовляють італійською. Тобто "*Svizzera italiana*" почуваються вдома в двох кантонах, в TI і частково в GR. Їх частка від загальної кількості населення складає 4 %, якщо додати іноземців, то 7, 7 % [3, с. 2]. За цими цифрами приховуються гастарбайтери з

Італії, які ще на початку 20 століття утворили найбільшу в усій Швейцарії групу іммігрантів. Але через той факт, що вони здебільшого не стали громадянами Швейцарії, ця група не вплинула суттєво на кількість носіїв італійської мови в Швейцарії. Італомовне населення і до сьогоднішнього часу складає менш ніж 1/10 від загальної кількості населення.

Зараз перейдемо до самої малої мовної меншості Швейцарії, до 40 000 ретороманців, які здебільшого живуть в кантоні Граубюнде, відокремлено від Цюриха та іншої німецькомовної частини. Через те, що діти вже в початковій школі вивчають стандартну німецьку мову (Hochdeutsch), всі жителі цієї частини Швейцарії розмовляють німецько також добре, як і італійською. Вони охоче навчаються в місцевому університеті в місті Фрайбург. Ретороманці є дійсно швейцарцями, які розмовляють чотирма мовами. Жоден інший європейський народ не може про себе так сказати. Вони живуть в трьох маленьких, але розрізнених мовних областях, що можна сказати про кожен мовний регіон Швейцарії, і навіть віросповідання в цих областях відрізняється. Таке явище є типовим для всієї Швейцарії: чотири мови не співпадають з двома конфесіями, а саме, римо-католицькою і протестантською. Той факт, що релігійна і мовна ідентичності не пересікаються, робить внутрішні політичні протиріччя не такими гострими. Через те, що кожен швейцарець належить, з одного боку, до якоїсь більшості, а з іншого - до якоїсь меншості, які виявляються під час народного голосування, робить реакцію на політичні питання та проблеми громади не такими агресивними.

Три стани мови називають разом «романською» або «латинською» Швейцарією (Helvetia Latina). Німецькомовна більшість, яку політично ніяк не можна назвати віднести до домінуючої сили, називають «германською» Швейцарією. Німецька Швейцарія – це 4,5 млн. від 7,6 млн. населення країни. Якщо порівняти кількість мешканців, які розмовляють німецькою, з загальною кількістю німецькомовного населення Європи, то німецькомовні швейцарці складатимуть лише 5 %, що в порівнянні до Австрії (8 млн. німецькомовного населення) та Німеччини (в якій населення лише двох найбільших Земель: Ваден-Вюрттемберг і Баварії набагато перевищує населення «німецької» Швейцарії), виглядає досить скромно.

До третьої особливості Швейцарії відноситься той факт, що це Федеративна держава, а не єдина мовна нація. Швейцарія завжди була країною без єдиної, загальної мови. Як есперанто є штучною мовою, так «хельветська» ("Helvetisch") мова не існує взагалі. Позначка "CH" є єдиною лише для транспортних засобів. Швейцарці не є природною мовною нацією, вони є «нацією волі» (**Willensnation**), яка утворилась внаслідок певних історичних, політичних та суспільно-громадських обставин. Той факт, що Швейцарія ніколи не була мовно гомогенною, сприймається швейцарцями цілком природно, але є не зрозумілим для представників єдиної мовної країни, наприклад, Угорщини. Така мовна ситуація пояснює той факт, чому Швейцарія ніколи не була єдиною країною, наприклад, в мовному аспекті, а також конфесійно і політично. Швейцарія ніколи не була монархією з пихатими вельможами та розкішною столицею, а лише Федеративним Союзом суверенних регіонів і міських республік.

Як Федеративна держава з колегіальним урядом та двопалатним парламентом Швейцарія утворилась лише в 1848 році. Конституція країни, яка час від часу переживає деякі суто формальні зміни та доповнення, була укладена 150 років тому. В Конституції зазначено, що носієм швейцарської державності є не мовні групи чи регіони, а держави, які є членами цього Союзу. Тобто Швейцарія є Союзом маленьких держав, які об'єднались добровільно та довгостроково. Це є нація, яка виросла з історично утворених маленьких держав, кордони яких проходять незалежно від мовної належності. Серед 23 кантонів є такі, де населення здебільшого розмовляє німецькою, або французькою, або італійською, а інші належать до двомовних і навіть тримовних кантонів.

В Швейцарії спостерігається виключно хеліветський парадокс: чим меншою є будь-яка меншість в Швейцарії, тим більше, з точки зору пропорції, вона представлена в основних інституціях країни, таких як, наприклад, політичні, адміністративні та військові. Швейцарська практика «позитивної дискримінації» належить до основ Європейського Союзу, в якому як великі так і маленькі держави є рівноправними членами ЄС і володіють однаковим правом підпису під час укладення договорів. В Швейцарії зрівняння між великими, «міськими» і маленькими «сільськими» кантонами досягається завдяки двопалатному парламенту: депутатів до Національної Ради (*Nationalrat*) обирають від кожного кантону і їх кількість залежить від частки населення кантону від загальної кількості населення. Наприклад, 5 старих кантонів обирають по одному депутату, 5 - по 2 або 3, в той час коли кантон Цюрих має у палаті парламенту 34 депутата віз свого кантону. А в іншу палату парламенту - *Ständerat* – кожен кантон, незалежно від його території та населення, обирає 2 представники [4, с. 1]. За таким самим принципом приймається найважливіші для країни рішення, наприклад, про зміни до статей конституції, по зовнішньополітичним питанням, через обов'язків референдум (*obligatorisches Referendum*), для набуття легітимності якого необхідна не тільки більшість усіх голосуючих, але і схвалення цього рішення більшістю в кожному суб'єкті Швейцарської Федерації.

Швейцарія є досвідченою з проблем багатомовності і під час свого існування і розвитку протягом останніх 200 років накопичила багатий досвід, створила певні моделі та методи щодо вирішення мовних труднощів та конфліктних ситуацій. Сподіваємось, що коли Швейцарія стане рівноправним членом ЄС, цей досвід стане у пригоді країнам, таким як Угорщина, Словачія та Румунія, які незважаючи на приєднання до європейської спільноти, поки що не вирішили свої етнічні конфлікти.

Література:

1. Rolf Stücheli// Das Deutsch und die anderen Sprachen der Schweiz
//www.yumpu.com/de/document/view/21379524/rolf-stucheli-das-deutsch-und-die-anderen-sprachen-der-schweiz
2. Швейцарська багатомовність – від курйозів до державної стратегії
www.eurointegration.com.ua/BeEuropean/2016/05/5/7048678/
3. Державна мова, якою розмовляють лише кілька тисяч. Навіщо це Швейцарії?
www.bbc.com/ukrainian/vert-tra-45434073
4. Schweiz - Mär vom Paradies der Sprachen www.sueddeutsche.de/politik/schweiz-maer-vom-paradies-der-sprachen-1.1895658

Валентина Куриляк
(Буча, Україна)

ШЛЯХИ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ: АДВЕНТИСТИ СЬОМОГО ДНЯ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Актуальність теми дослідження. Період незалежної України 1991-2019 рр. в загальному можна охарактеризувати демократичною поаяльністю до релігійних деномінацій в Україні, яка сприяла бурхливому розвитку традиційних церков і тих (протестантських), які знаходилися в невеликій кількості на території України в часи радянських репресій. Більшість релігійних деномінацій в незалежній Україні не мали серйозних конфліктних ситуацій із державною владою, крім окремих випадків локально, які в більшості випадків залежали від суб'єктивного (людського) фактору, а не від нормативно-законодавчої бази держави щодо церкви АСД. В Україні продовжують налагоджуватися та вдосконалюватись державно-релігійні та міжконфесійні відносини. Однак досі залишається ряд запитань, які є «природньою» релігійною відмінною сутністю кожної деномінації в цілому, яка по суті і відрізняє одну церкву від іншої. Відповідно в основу актуальності роботи покладено огляд питань, які є дискусійними в процесі взаємодії держави, суспільства та церкви Адвентистів сьомого дня.

Основні результати досліджень. Держава і церква Адвентистів сьомого дня є по своїй суті різнорідними організаційними структурами, що не повинні зливатися чи замінювати одна одну. Причина такого порядкового стану речей пов'язана із тим, що за природою і походженням інститут держави є земною структурою, її призначення — підтримувати в суспільстві порядок (Римлян 13:1). Держава володіє правом на примусовий апарат у випадку порушення її законодавчих норм (придушення проявів зла), але ніякому разі не має право втручатися у процес керування волею чи свободою людини (порушувати право вибору).

Церква АСД категорично проти вчень, які заради уявної свободи людини породжують хаос, безправ'я, і в запереченні порядку є повстанням проти Бога і людини одночасно. Крім того церква АСД застерігає та попереджує проти «політики державного протекціонізму тієї чи іншої релігії або конфесії, надання їй статусу державної» [1]. Більше того протекційний підхід до однієї деномінації в поліконфесійній та багатонаціональній державі Україні призведе до непоправимих збитків і порушенню злагоди між релігійними деномінаціями. Протекційність одночасно порушить біблійний принцип «віддайте кесарево кесареві, а Богові Боже», і конституційний припис «відділення церкви від держави» [2, ст. №35].

Щодо походження та мети існування держави церква АСД має наступні твердження:

1. Не зважаючи на те, що держава володіє примусовими методами, які застосовують для припинення розповсюдження кримінальних дій (зла), вона «своїм походженням зобов'язана не злу, гріху і сатані, а Богу, бо «немає влади не від Бога, існуючі ж власті від Бога встановлені» (Послання до Римлян 13:1,2).

2. У зв'язку із тим, що людина є виключно соціальною особистістю, яка прагне до взаємодії, спілкування, створення шлюбу і т.д., і не може робити все опираючись лише на власні сили створено суспільний інститут (державу). Соціальна інституція (держава) наділена правом врегульовувати та координувати процес соціалізації людини. Держава є інструментом, який створює умови: «для успішного розвитку індивідів, окремої спільності і суспільства загалом» [1]. Відповідно в будь якій формі державного вияву усе повинно служити на благо суспільству та кожній людині зокрема, оскільки: «сила та потужність держави залежать від її громадян, їх соціального потенціалу та солідарної участі в житті країни» [1]. Найцінніше, що є в державі – це її громадяни, відповідно основною задачею є благополуччя громадян.

3. Держава базується на двох фундаментальному авторитеті: по-перше – це влада, яка походить від Бога (бо немає влади, як не від Бога); по друге – це народ, об'єднаний державою, який складає її «тіло», основу, найцінніше, що є в країні.

4. Суть державної влади примусовість, яка спричинена тим, що не кожне прагнення людини та вияв її свободи співпадає із загальним суспільним благом. Відповідно держава є обмежувальним інструментом здатним врегулювати вияви локальної, соціальної несправедливості та придушити розповсюдження вчинків кримінального змісту.

5. Адвентисти сьомого дня безумовно визнають: «виняткову роль держави в підтримці порядку і справедливості, в забезпеченні загального блага і блага кожної людини» [1]. Більше того церква АСД по

мірі своїх можливостей готова підтримати державу у сфері служіння та допомоги людині. Спроможність держави: «класти край злу і сприяти добру є для адвентистів основним критерієм її етичної оцінки» [1].

Більше того адвентисти вітають демократичний устрій, оскільки більшість принципів демократичні співпадає із ідеологією християнства, а саме: «гідність людської особистості, права і свободи людини, особиста відповідальність і людська солідарність» [3]. Але в той же час церква розуміє, що тільки зміна внутрішнього стану людини може бути виявом справжнього християнства та демократії в цілому, оскільки: «справжня демократія починається не зверху, а знизу» відповідно із кожного громадянина. В цьому розрізі актуальні слова бізнесмена адвентиста Дениса Бородюк: «жоден олігарх стільки не вкраде, скільки крадуть всі українці потроху» [5].

На сьогоднішній день існує велика кількість шляхів за якими держава та церква АСД має можливість співпрацювати. У сфері суспільної площини в загальному можна позначити наступні, рис. 1.

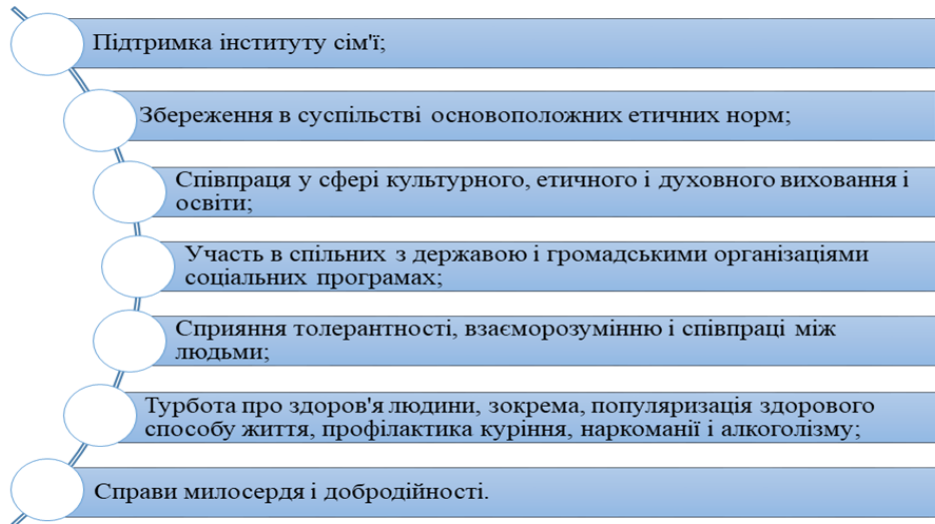

Рисунок 1. Суспільно-значущі проекти церкви АСД на користь держави

Звісно на рис. 1 не приведено повний перелік суспільно-значущих проектів, які пропонує церква АСД, однак із наведеного зрозуміло, що адвентисти намагаються діяти на благо суспільству, оскільки визначаються – це як основну мету свого існування. Більше того ідеологія адвентистського вчення побудована на принципі: «Люби твого ближнього, як себе самого» (Послання до Римлян 13:8).

Також на рис. 2. Наведено сфери співпраці держави та адвентистської організації в політико-соціальної площині, яка так чи інакше торкається інтересів церкви АСД і не зважаючи на принцип повного нейтралітету і неучасті в політичному житті країни передбачає співпрацю за наступними напрямками, рис. 2.

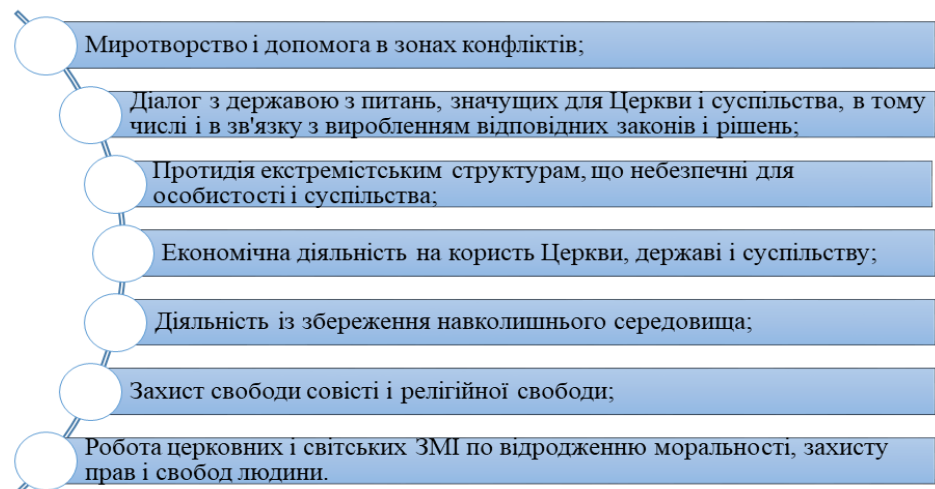

Рисунок 2. Взаємодія держави та церкви АСД в політико-правовому полі

Участь церкви АСД в політичній діяльності держави, а саме у виборах та голосуванні є одним із найбільш обґрунтованих питань, викладених у соціальному вченні церкви. В загальному їх позиція представлена наступним чином:

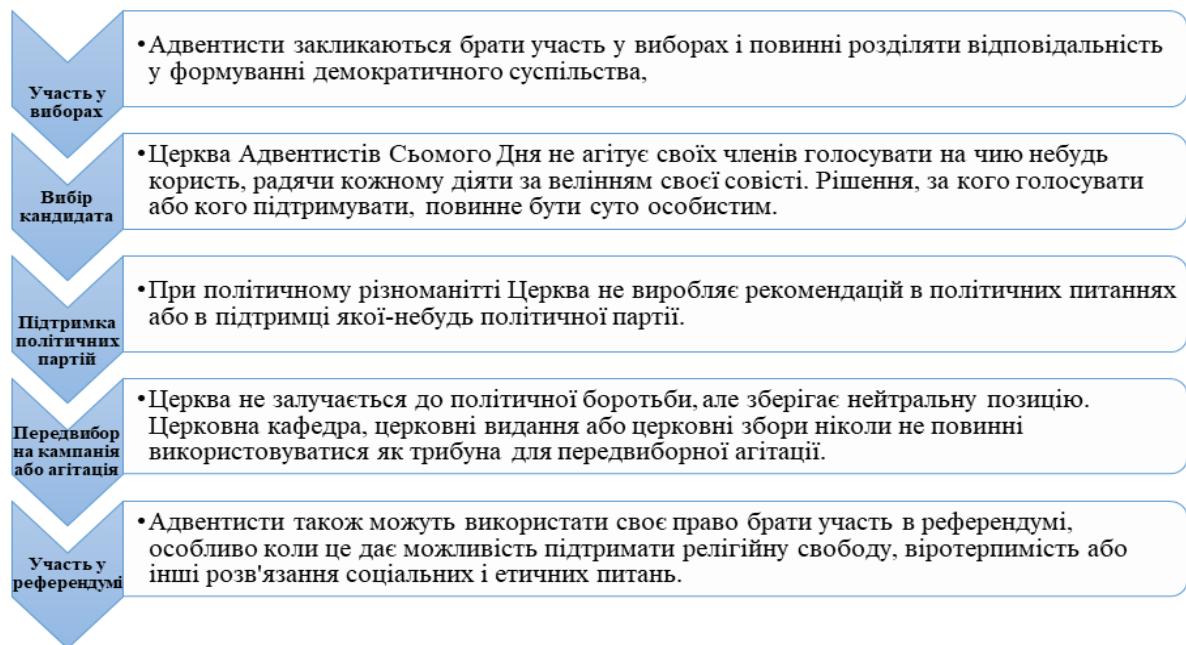

Рисунок 3. Вклад церкви АСД в політично-державну площину

Адвентисти сьомого дня визнають: «безумовною прерогативою держави: формування структури законодавчої, виконавчої і судової влади, а також установ пов'язаних із нею і підконтрольних суспільству різноманітних інституцій» [5].

Також у відповідності з глибоким переконанням церкви АСД, яке викладене у її вченні, державні органи не повинні брати на себе обов'язки церковних установ та впливати на ідеологію релігії. Відповідно адвентисти засуджують будь які: спроби релігійних організацій брати на себе які-небудь окремі функції держави і використати методи примушення, що використовуються державною владою, для досягнення свого або загального блага» [3]. Методи роботи церкви із суспільством базуються виключно на любові, милосерді та допомозі, однак при необхідності адвентисти звертаються та розраховують на захист державною владою власних інтересів на діючих правових засадах. Церква Адвентистів сьомого дня в Україні та у світі в цілому притримується принципу відокремлення релігії (церкви) від політики, (держави). аলেখоча церква АСД відокремлена від державного апарату, вона при цьому ніякому разі не відокремлена від суспільства і його потреб.

Ще одне питання, варте розгляду – це отримання фінансової допомоги від держави. З одного боку, Біблія застерігає Церкву від союзу з державою, а з іншого боку, вона вчить, що Господь керує серцями тих, в чіих руках зосереджена державна влада, і що Церква не повинна відкидати їх допомогу в просуванні церковної справи» [3]. Відповідно в результаті численних дискусій серед членів церкви АСД було розроблено та запропоновано наступні принципи фінансової взаємодії держави та церкви при умові, якщо: «фінансова допомога не супроводжується умовами, заборонними вільно сповідати і розповсюджувати віровчення, керуватися нормами і принципами Церкви, самостійно обирати керівників церковних організацій і установ і безкомпромісно дотримуватись принципів, виражених в Святому Письмі» [4].

Основними платформами фінансової взаємодії визначено: загальноосвітню діяльність, медична сфера та соціальна робота. В той час існують виключення, які виникають у випадку, коли «життя людини знаходиться під повним контролем держави і здійснення такого служіння неможливо без державної участі (ВТК, військові частини тощо)» [4], саме в таких ситуаціях фінансова взаємодія держави та церкви є цілком допустимою.

Висновки. У висновках варто підкреслити наступне: українське законодавство демократичними (законно-нормативними) шляхами намагається будувати етичні та толерантні відносини з усіма релігійними організаціями в Україні в тому числі і з церквою Адвентистів сьомого дня. І не зважаючи на нейтральність церкви у діяльності політики і політичних організацій існує широке поле діяльності на якому адвентисти та державні органи успішно співпрацюють на користь українському суспільству.

Література:

1. Колодний А. Релігійна свобода церква в Україні: уроки минулого проблеми сьогодення / А. Колодний. – Київ: Світ знань, 2003. – 231 с.
2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р., стаття №35 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Гудзик К. Точка рівноваги. Конфесійні общини в Україні зростають без застосування сили / К. Гудзик. – Київ: Наука, 2002. – 18 с.

4. Підвисоцький В. Держава і церква – партнери. Інтерв'ю з В. Бондаренком / В. Підвисоцький. – Київ: Наука, 2003. – 28 с.
5. Колодний А. Релігійна свобода «міжконфесійні відносини в їх сутності виявах в Україні»/ А. Колодний. – Київ: Світ знань, 2010. – 208 с.
6. Балаклицький М. А. Ни один олигарх столько не украдет, сколько крадут все украинцы понемножку [Електронний ресурс] / М. А. Балаклицький // Українська уніонна конференція. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://uuc.adventist.ua/denys-borodyuk-deputat-radychевского-selsoveta-chernygovskoj-oblasty-ny-odyn-olygarh-stolko-ne-ukradet-skolko-kradut-vse-ukrayntsy-ponemnozhku/>.

СЕКЦІЯ: МАТЕМАТИКА

Віолета Поліхронова, Ірина Писаренко
(Нова Каховка, Україна)

МАТЕМАТИКА В ГЕОДЕЗІЇ

При складанні навчальних програм з математики та вищої математики для студентів технічних спеціальностей закладів вищої освіти особлива увага повинна приділятися міжпредметним зв'язкам. Для підготовки висококваліфікованих фахівців спеціальності «Геодезія та землеустрій» треба зробити акцент на зв'язок між математикою та геодезією.

Геодезія – одна з наук про Землю, точна наука про фігуру, гравітаційне поле, параметри обертання Землі та їхніх змін у часі. З іншого боку, геодезія – це галузь прикладної математики, яка тісно пов'язана з геометрією, тригонометрією, математичним аналізом, теорією ймовірностей та обчислювальною математикою. Геодезія та геометрія тривалий час взаємно доповнювали одна одну. Розвитку та вдосконаленню методів геодезичних робіт сприяли наукові досягнення в області математики, фізики, інструментальної техніки. Зокрема, створення Галілеєм зорової труби дозволило суттєво розширити та підвищити точність геодезичних вимірювань. Відкриття Ньютоном закону всесвітнього тяжіння, призвели до висновку, що Земля, хоча і має шароподібний вигляд, але сплюснута уздовж осі обертання та наближається до фігури, яку називають еліпсоїдом обертання або сфероїдом. У той же час результати геодезичних робіт є експериментальним підтвердженням цього відкриття Ньютона.

На заняттях з вищої математики при вивченні теми «Аналітична геометрія на площині» для студентів спеціальності «Геодезія та землеустрій» можуть бути розглянуті основні геодезичні задачі: рішення трикутників, пряма та обернена геодезичні задачі.

Пряма геодезична задача. За відомими координатами x_1 та y_1 точки 1, дирекційному куту α_{1-2} та відстані d_{1-2} до точки 2 необхідно обчислити її координати x_2 та y_2 .

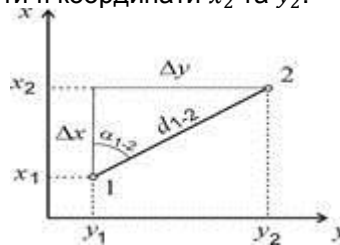

Рис.1 До рішення прямої та оберненої геодезичних задач

Координати точки 2 обчислюються за формулами:

$$x_2 = x_1 + \Delta x, y_2 = y_1 + \Delta y, \quad (1)$$

де Δx , Δy – збільшення координат, які обчислюються за формулами:

$$\Delta x = d_{1-2} \cdot \cos \alpha_{1-2}; \Delta y = d_{1-2} \cdot \sin \alpha_{1-2}. \quad (2)$$

Обернена геодезична задача. За відомими координатами x_1 , y_1 точки 1 та x_2 , y_2 точки 2 необхідно обчислити відстань між ними d_{1-2} та дирекційний кут α_{1-2} .

З формул (2) та рис.1 знаходимо, що

$$\operatorname{tg} \alpha_{1-2} = \frac{\Delta y}{\Delta x} = \frac{y_2 - y_1}{x_2 - x_1} \quad (3)$$

Для визначення дирекційного кута α_{1-2} скористаємося функцією арктангенса:

$$w = \operatorname{arctg} \left(\frac{y_2 - y_1}{x_2 - x_1} \right), \quad (4)$$

яке розташоване в діапазоні $-90^\circ \leq w \leq +90^\circ$, тоді як шуканий дирекційний кут може мати будь-яке значення в діапазоні $0^\circ \leq \alpha \leq 360^\circ$. Формула переходу від w до α залежить від координатної чверті, в якому розташований заданий напрямок або, іншими словами, від знаків різниць $\Delta x = x_2 - x_1$ і $\Delta y = y_2 - y_1$.

Таблиця 1

	I чверть	II чверть	III чверть	IV чверть
Δx	+	-	-	+
Δy	+	+	-	-
w	+	-	+	-
Формули	$\alpha = w$	$\alpha = w + 180^\circ$	$\alpha = w + 180^\circ$	$\alpha = w + 360^\circ$

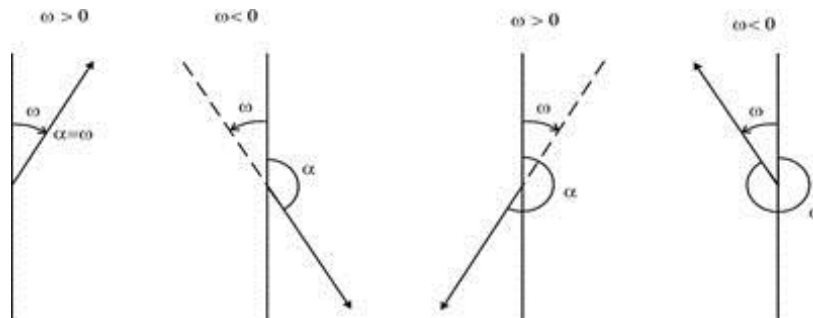

Рис.2. Дирекційні кути та головні значення арктангенса в I, II, III і IV чвертях

Відстань між точками обчислюють за формулою

$$d_{1-2} = \sqrt{(x_2 - x_1)^2 + (y_2 - y_1)^2} \quad (4)$$

або іншим шляхом – за формулами

$$d_{1-2} = \frac{y_2 - y_1}{\sin \alpha_{1-2}} = \frac{x_2 - x_1}{\cos \alpha_{1-2}} \quad (5)$$

Необхідно звернути увагу студентів, що під час проходження навчальних практик, в ході польових вимірювань вони будуть визначати координати точок, обчислювати кути та відстані за допомогою, зокрема, електронних тахеометрів, які забезпечені програмами рішення прямих та геодезичних задач.

До **опорних геодезичних задач**, в яких широко застосовуються математичні знання, є задача побудова геодезичної мережі.

Геодезична мережа є сукупність пунктів на земній поверхні, закріплених спеціальними центрами, положення яких визначено в загальній для них системі координат і висот. При побудові планових мереж окремі пункти мережі є вихідними – їхні координати відомі. Координати інших пунктів визначають за допомогою вимірювань, які з'єднують їх з вихідними. Планові геодезичні мережі створюють різними методами, зокрема, методом триангуляції.

Триангуляція – метод визначення планового положення геодезичних пунктів шляхом побудови на місцевості мережі трикутників, в яких вимірюють кути, а також довжини деяких сторін, які називають базисними сторонами.

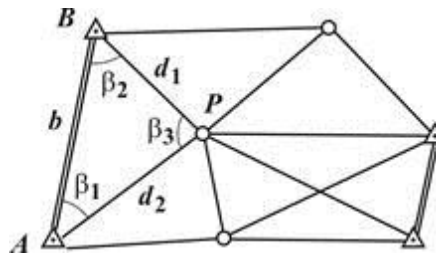

Рис.3 Схема мережі триангуляції

Якщо покласти, що в трикутнику ABP відомі координати $A(x_A, y_A)$ та $B(x_B, y_B)$, то це дозволяє шляхом рішення оберненої геодезичної задачі визначити довжину сторони $AB = b$ та дирекційний кут α_{AB} напрямку з пункту A на пункт B . Довжини двох інших сторін трикутнику ABP можуть бути знайдені за теоремою синусів:

$$d_2 = b \cdot \sin \beta_1 / \sin \beta_3; \quad d_1 = b \cdot \sin \beta_2 / \sin \beta_3$$

Аналогічно обчислюються довжини всіх сторін мережі. Якщо, крім базису b відомі інші базиси (на рис.3 показані подвійною лінією), то довжини сторін мережі можна обчислити з контролем.

Дирекційні кути сторін AB і BP трикутнику ABP дорівнюють

$$\alpha_{AB} = \alpha_{AB} + \beta_1, \quad \alpha_{BP} = \alpha_{AB} \pm 180^\circ - \beta_2$$

Координати пункту P визначаються за формулами прямої геодезичної задачі

$$x_P = x_A + d_2 \cdot \cos \alpha_{AP}, \quad y_P = y_A + d_2 \cdot \sin \alpha_{AP}$$

Аналогічно обчислюються координати всіх інших пунктів.

Трипатація – метод визначення планового положення геодезичних пунктів шляхом побудови на місцевості мережі трикутників, в яких вимірюють довжини їхніх сторін.

Якщо в трикутнику ABP (рис.3) відомий базис b та виміряні сторони $BP = d_1$ і $AP = d_2$, то користуючись теоремою косинусів, можна обчислити кути трикутника:

$$\cos \beta_1 = (b^2 + d_2^2 - d_1^2) / 2bd_2$$

$$\cos \beta_2 = (b^2 + d_1^2 - d_2^2) / 2bd_1$$

$$\cos \beta_3 = (d_1^2 + d_2^2 - b^2) / 2d_1d_2$$

Аналогічно обчислюються кути всіх трикутників, а потім, як і в триангуляції, – координати всіх пунктів.

Отже, математична підготовка студентів дуже важлива при вивченні геодезії, і відповідно є складовою частиною формування кваліфікованого фахівця спеціальності «Геодезія та землеустрій».

Література:

1. Романчук С. В., Кирилюк В. П., Шемякін М. В. Геодезія. Навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 296 с.
2. Геодезичні приклади та приладдя / В. Ващенко, В. Літинський, С. Перій; М-во освіти і науки України, Нац. ун.-т "Львівська політехніка", Ін.-т геодезії. - 2-е вид., доп. - Л.: Євросвіт, 2006. - 208 с. - Бібліогр.: с. 204
3. <https://studopedia.info/3-115225.html>

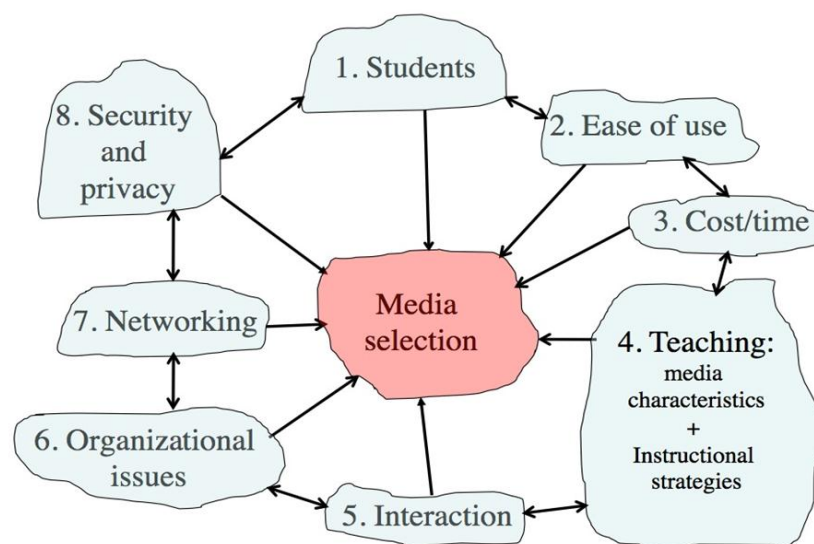
СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА

Asliddin Usmonov, Oybek Jiyanov, Azizbek Pardabayev
(Samarkand, Uzbekistan)

TYPE OF TEACHING METHODS AND THE TEACHER AND THE LEARNER

Pedagogy, study of teaching methods, including the aims of education and the ways in which such goals may be achieved. The field relies heavily on educational psychology, which encompasses scientific theories of learning, and to some extent on the philosophy of education, which considers the aims and value of education from a philosophical perspective.

In the act of teaching there are two parties (the teacher and the taught) who work together in some program (the subject matter) designed to modify the learners' experience and understanding in some way. It is necessary to begin, therefore, with observations about the learner, the teacher, and the subject matter and then to consider the significance of group life and the school. It will then be possible to consider the factors and theories involved in modifying a person's experience and understanding. They include theories of learning in education, of school and class organization, and of instructional media.

What is required of teachers is that they enjoy and be capable of sharing with children work programs designed to modify their experience and understanding. That means making relevant experience available to the student at the right time. The teacher must be mature, have humour with a sense of status, be firm yet unruffled, and be sympathetic but not overpersonal. With large classes, the teacher becomes a leader of a group, providing stimulating learning situations.

Like what you're reading? Start your free trial today for unlimited access to Britannica.

The subject matter taught also has a marked influence on the total teaching situation. It may be conveniently divided into broad headings of languages, humanities, sciences, mathematics, and arts. Although each group of subjects has something in common with others in terms of the demands it makes on the thinker, each area has also something quite specific in its mode of development. Languages call for verbal learning and production based on oral work, particularly during the early phases. The humanities call for an understanding of cause-effect relations of immediate and remote connections between persons and institutions and between human beings and their environment. The sciences call for induction from experience, though deductive processes are required when the laws of science are formalized into mathematical terms. The humanities and sciences both depend on the ability of the learner to hypothesize. Mathematics calls for the ability to abstract, symbolize, and deduce. An interest in the formal and structural properties of the acts of counting and measuring is fundamental. Arts and literature call for a fairly free opportunity to explore and create.

A large part of the teacher's role is as a group leader, and the group life of the school and the classroom must influence the teaching situation. Group life shows itself in the dynamic structure of the class—including its manner of reaching group decisions, the hierarchy of its members, the existence of cliques and of isolated individuals—and in its morale and overall response to the school and the rest of the staff. Individual pupils also conduct themselves under the influence of the groups to which they belong. Their achievements and attitudes are subject to evaluation by the group, leading to support or ostracism, and they set their standards according to those influences.

In many schools, the range of ages in any class is about one year, and the narrow range makes for some uniformity of subject-matter coverage. But in rural one- and two-teacher schools, groups of children may

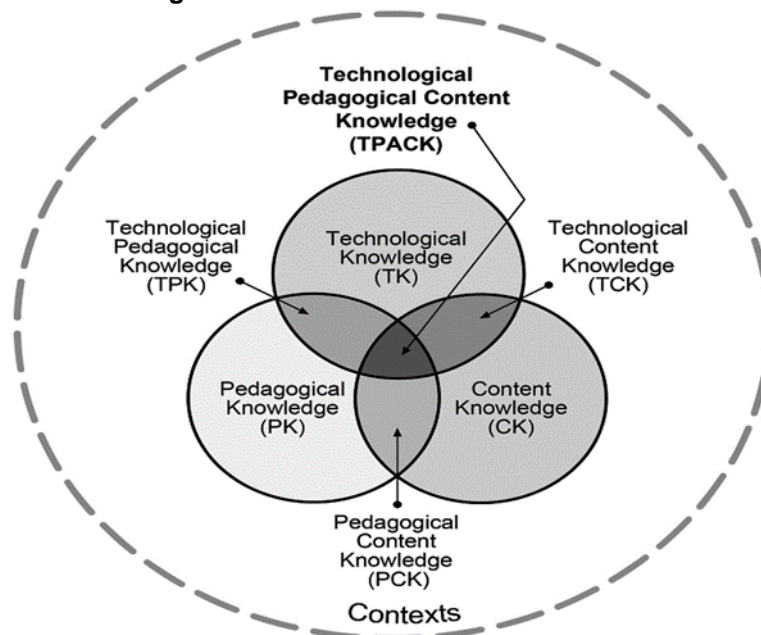
be heterogeneous by age and ability, and the mode of teaching has to cope with a number of smaller subunits moving along at different rates. The teacher's problem is to coordinate the work of those small, dissimilar groups in such a way that all get attention. Creative free activity has to be practiced by one group while another has more formal instruction from the teacher.

The effect of "streaming," or "tracking"—that is, selecting homogeneous groups by both age and intellectual ability — has promoted much inquiry. The practice evokes extreme opinions, ardent support, and vociferous condemnation. The case for uniformity is that putting pupils with their intellectual peers makes teaching more effective and learning more acceptable. The case against it draws attention to its bad effects on the morale of those children in the lower streams. That view supports the heterogeneous class on the grounds that the strongest are not overforced and the weakest gain from sharing with their abler fellows. Experimental evidence on the problem is diverse.

The school community is housed in a physical complex, and the conditions of classrooms, assembly places, and play areas and the existence (or nonexistence) of libraries, laboratories, arts-and-crafts rooms, and workshops all play their part in the effectiveness of the teaching-learning situation. Severe restrictions may be caused by the absence of library and laboratory services.

The social forces immediately outside the school community also influence the teaching situation. They emanate from home, neighbourhood, and wider social groupings. Teaching is a compact among several groups, including teachers, students, and parents, in the first place, with youth organizations and civic and sometimes religious groups playing a secondary role. The overall neighbourhood youth subculture also sets standards and attitudes that teachers must take into account in their work.

General objectives of teaching

The classification of the general objectives of teaching in terms of school subject matter is not sufficient to explain the ultimate ends of education. They include, essentially, the promotion of a well-integrated person capable of taking a responsible, active role in society. With such a purpose in mind, one may achieve more insight by choosing a psychological analysis of the objectives into the attainment of intellectual abilities and social insights (cognition), the learning of practical active skills (psychomotor learning), and the development of emotions, attitudes, and values (affective learning).

An individual's emotional structure is the pattern of personal values and attitudes. Under the influence of instruction and experience, that structure shows three kinds of change. First, pupils learn to select those situations and problems to which they will make appropriate emotional responses. Second, in general, an increasing range of situations includes happenings more remote from the learner. At first, emotions are aroused by situations directly affecting the child. As children become more mature, they are increasingly involved in affairs and causes far removed from their own personal lives. Third, their repertoire of emotional responses gradually becomes less immediate, expressive, and linked with physical activity.

The general design of instruction

The scientific analysis of educative processes has led to a more detailed examination of the total act of teaching, which is intended to make the teacher more aware of all that is involved in a piece of instruction.

Foreknowledge about students and objectives

The complete act of teaching involves more than the presentation and development of lesson material. Before they embark on a fresh stage of instruction, teachers must be reasonably clear about two things: (1) the capabilities, achievements, strengths and weaknesses, background, and interests of their learners; and (2) the short- and long-term objectives they hope to achieve in a lesson and series of lessons. Those curricular strategies will have to be put into effect in the light of what is known about the students and will result in the actual tactics of the teaching-learning situation.

Educational psychologists give much attention to diagnosing preinstructional achievements, particularly in the basic subjects of language and number, and to measuring intellectual ability in the form of reasoning power. There has been special emphasis on the idea of the student's readiness at various ages to grasp concepts of concrete and formal thought. Numerous agencies produce test material for those purposes, and in many countries the idea has been widely applied to selection for entry to secondary and higher schools; one of the purposes of so-called leaving examinations is to grade students as to their suitability for further stages of education. Teachers themselves, however, can provide the most sensitive diagnoses and analyses of preinstructional capacity, and the existence of so much published material in no way diminishes the effectiveness of their responsibility.

The teaching-learning situation

In the actual instruction, a single lesson is usually a part of a longer sequence covering months or more. Each lesson, however, stands to some extent as a self-contained unit within a sequence. In addition, each lesson itself is a complex of smaller teaching-learning-thinking elements. The progress of a lesson may consist of a cycle of smaller units of shorter duration, each consisting of instruction by the teacher and construction by the learner—that is, alternating phases in which first the activity of the teacher and then that of the learner predominates.

The lesson or syllabus proper is thus not to be narrowly conceived of as “chalk and talk” instruction. It is better seen as a succession of periods of varying length of instruction by the teacher and of discovery, construction, and problem solving by the pupil. Although the student's own curiosity, experience, and observation are important, so is the cyclic activity of teacher and learner. The teacher selects, arranges, and partially predigests the material to be learned, and that is what is meant by guiding the learner's discovery and construction activity. It is a role the teacher cannot abrogate, and, even in curricula revised to give learners greater opportunity to discover for themselves, there is concealed a large degree of selecting and decision making by the teacher. That is what teaching is about.

Teachers must face the problem of how to maintain curiosity and interest as the chief motive forces behind the learning. Sustained interest leads students to set themselves realistic standards of achievement. Vital intrinsic motivation may sometimes be supplemented by extrinsic rewards and standards originating from sources other than the students themselves, such as examinations and outside incentives, but those latter are better regarded as props to support the attention of learners and to augment their interest in the subject matter.

Assessment of results

At the end of the lesson proper or of any other unit or program of instruction, the teacher must assess its results before moving to the next cycle of teaching events. Assuming the occurrence of teaching-learning cycles of instruction-construction activity, it follows that there is a built-in process of frequent assessment during the progress of any period of teaching. The results of the small phases of the learner's problem solving provide at the same time both the assessment of past progress and the readiness for further development.

Progress over longer intervals of learning can be measured by more formal tests or examinations within the school or at local administrative levels. Postinstructional assessment may have several purposes: to discover when classes or year groups have reached some minimum level of competence, to produce a measure of individual differences, or to diagnose individual learning-thinking difficulties. A wide variety of assessment can be used for this purpose, including the analysis of work produced in the course of learning, continuous assessments by the teachers, essay-type examinations, creative tasks, and objective tests. The content of the assessment material may also vary widely, ranging from that which asks for reproduction of learned material to that which evokes application, generalization, and transfer to new problem situations.

The organization of instruction

Educational organization rests to some extent on psychological views about learning, but explicitly it is concerned with the grouping of pupils for educational experience and instruction.

Pupils in general are organized by age into what are usually termed grades, classes, or forms. Each school is also usually either comprehensive (containing students pursuing various academic, commercial, and vocational curricula) or based on the so-called dual plan (containing only students pursuing a particular curriculum). In some countries, the dual system is actually tripartite: there may be schools for classical academic study, schools for technical or vocational study, and schools for more generalized, “modern,” diversified study. Whether comprehensive or dual-plan, schools frequently have some kind of streaming or multitracking whereby students are grouped according to ability so that there are separate classes for the less able and the more able.

The modern interest in resources for learning has led to the concepts of general-purpose classrooms, open-plan teaching, and team teaching. The idea of general-purpose classrooms starts from the assumption that the school curriculum can be divided into a few large areas of allied intellectual interests, such as the humanities, languages, and sciences. The total resources available for teaching in each of those areas, including teachers, are then made available in one common teaching space, and ordinary classroom and lesson-period divisions

disappear, to be replaced by a real mobility between teachers and learners as they make use of the different resources available, including library and laboratory facilities and various educational aids (see below Instructional media). In the infant and primary schools, similar ideas are introduced in the open-plan system. At both the primary and the secondary levels, however, there is insufficient evidence on the effectiveness of the systems. The attitude and action of teachers remains the strongest factor, and they may still require some privacy for their teaching.

Team teaching represents an attempt to make better use of every teacher's potential in any subject area, to create a flexible learning situation, and to make nonstreaming more effective. For example, the normal class of 30 pupils with an individual subject teacher is replaced by a larger group of pupils and a team of teachers, who pool their efforts. Although the team plan may take several forms, it generally assumes some variety of the following elements: (1) large-group instruction, in which the total complement of some 50 to 150 students in the program is periodically taught by one teacher (either the same teacher or several teachers in rotation) in a lecture hall; (2) small-group instruction, which alternates with large-group instruction so as to allow small numbers of students and a member of the teaching team to discuss, report, and exchange ideas; (3) independent study, whereby students are given individual projects or library work; and (4) team planning sessions, in which, daily or weekly, the teachers plan, coordinate, report on, and evaluate their programs. The presumed benefits of team teaching are that it makes better use of each teacher's individual interests and strengths; that it avoids unnecessary replication, particularly in such basic subjects as native literature, in which ordinarily several classes led by different teachers cover the same ground; and that teaching in front of one's colleagues is a beneficial practice providing some evaluative feedback. Also, it is said that the less able children do not feel so segregated as in ordinary streamed classes; although they may gain little from the large-group sessions and individual projects, they seem to make real progress in the small seminar groups, without becoming overaware of their more limited capabilities. The reasons for that are obscure. In any event, the most obvious advantage of team teaching is its flexibility, in affording a great variety of possible combinations of student groupings and of educational resources. The major problem is that team teaching cannot be used in all subject areas. Although it may be useful in such areas as the humanities and the social sciences, its provision for lecture-size audiences does not aid the teaching of such subjects as mathematics, in which there are too many individual differences in ability. The same is true of arts and other subjects. Furthermore, without expert leadership, seminars are apt to degenerate into scenes of rather woolly discussions.

The grouping of children by ability, though still practiced, remains a problem. Formal tests are used to separate students according to their ability, and many people feel that separations by such means are neither reliable nor socially desirable. Even with regard to separating the intellectually disabled, there is growing opinion that, wherever possible, such children should be given basic instruction in special centres and remedial classes in schools for normal children. Disabled and normal children would thereby share much of their education. Separation of the sexes has also declined in most countries, as the mixing of girls and boys has come to be recognized as healthy and socializing.

With in-person lectures and with audiovisual recordings, teachers are able to set out their material as they think best, but usually the audience reception is weakly passive since there is not much opportunity for a two-way communication of ideas. Furthermore, in lectures, much of the students' energies may be taken up with note writing, which inhibits thinking about the material. Recordings enable one to store lecture material and to use it on occasions when a teacher is not available, but they are rather detached for young learners and seem to evoke better results with older students.

Literature:

1. Momeni Danaei SH, Zarshenas L, Oshagh M, Omid Khoda M. Which method of teaching would be better; cooperative or lecture. 2010;11(1): 24–31. Persian.
2. Noroozi HM, Mohsenizadeh M, Jafari Sani H, Ebrahimzadeh S. The effect of teaching using a blend of collaborative and mastery of learning models, on learning of vital signs: An experiment on nursing and operation room students of Mashhad University of Medical Sciences. 2011; 11(5):541–53. Persian.

Научный руководитель:

кандидат педагогических наук Мусинов Собир.

Валентина Гончарук
(Умань, Україна)

СТВОРЕННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ РОДИНАХ

У сучасному суспільстві саме сім'я залишається основним інститутом первинної соціалізації й повинна закласти основи всебічного розвитку дитини: розумового, етичного, естетичного, фізичного; привчити дітей до праці, розвинути в них інтерес до самостійної творчої діяльності. Освітньо-виховна підготовка дітей органічно може протікати лише в сім'ї, здатній надати дитині повноцінні психологічні,

гігієнічні й морально-етичні умови формування.

Сучасні дослідники (філософи, психологи, педагоги, соціологи) доводять, що інститут сім'ї потребує пильної уваги і турботи, позаяк ціла низка суспільних явищ негативно впливає на формування морально-етичної культури української сім'ї, що часто може приводити до її руйнування. Варто відзначити, що українське суспільство на сучасному етапі свого становлення переживає складний кризовий період: проведення антитерористичної операції на сході країни, відсутність соціальної та правової захищеності, низький прожитковий статус пересічної сім'ї, безробіття, масовий виїзд молодих людей з України.

За аналізом соціологів, психологів [2, с. 45–46], основними причинами кризи нинішнього батьківства є: нуклеаризація сім'ї; емансипаційний рух жінок, збільшення їх професійної зайнятості і незалежності від чоловіка; демократизація суспільних відносин, перехід від авторитарних взаємин у родині, суспільстві до біархатної моделі стосунків; розвиток психоаналізу, який, використовуючи і навіть деформуючи концепцію З. Фрейда стосовно Едипового комплексу, почав виступати з гаслом «щоб стати зрілим і вільним, треба “вбити” батька» (у переносному значенні), виступ психоаналізу проти релігії, вважаючи, що поняття Бога Отця алієнує людину; поширення «вільних (пробних) шлюбів», в яких батьківство (і материнство) часто або повністю відкидається, або ставиться під сумнів його традиційне значення, пов'язане з інститутом моногамної сім'ї, подружжям і дітьми; зміна законодавства деяких країн із метою запобігання дискримінації жінки, яка має низку можливостей для доведення батьківства дитини, й своєрідна дискримінація чоловіків, які такої можливості не мають у випадку категоричної відмови жінки щодо такого доведення (наприклад, у Франції) [2, с. 45–46].

Сучасна українська сім'я переживає важкі часи, що є негативним чинником повноцінного морально-етичного виховання дітей. Рівень життя більшості сімей став нижчим за мінімальні соціальні стандарти, внаслідок чого посилилась економічна, психологічна і моральна нестійкість сім'ї. У надзвичайно складному становищі опинилися багатодітні й неповні сім'ї, а також сім'ї з дітьми або батьками-інвалідами. Тривожною тенденцією останнього десятиліття стало скорочення кількості одружень, катастрофічне падіння народжуваності та збільшення сімей, що розпадаються.

Соціологічні дослідження інтенсивності й змістовності контактів батька й матері зі своїми дітьми показують, що мами набагато частіше, ніж батьки, розмовляють з дітьми про сімейні справи, прочитані книги, переглянуті фільми, передачі. Це стосується навіть політичних і суспільних подій, які завжди вважались суто сферою чоловічих інтересів. Беручи на себе основні господарські й виховні завдання, жінка нерідко не витримує такого навантаження. У результаті – нервові зриви, зруйновані сім'ї, педагогічно занедбані діти. Вихід із цього, як твердять науковці, полягає в обов'язковому синтезі батьківського й материнського виховання, що постає важливою умовою нормального розвитку дітей у сім'ї.

Батько довгий час виступав стрижнем сім'ї, її фундаментом, основою. Це не могло не накласти відбиток і на взаємини батька й дітей. Авторитет батька в сім'ї був головною силою, найбільш дієвим засобом чоловічого виховання. Батько ніс відповідальність за ту сферу домашньої праці, що вимагала великої фізичної сили, виконуючи специфічні форми домашньої господарської діяльності: столярні, слюсарні, шевські роботи (пізніше до них приєдналися електротехніка, радіо).

Зовсім інакшим є сучасний батько. Втрата чоловіком ролі єдиного годувальника сім'ї та її глави привела до послаблення, а то й повної втрати специфічних форм і методів чоловічого впливу в сім'ї. Звична впродовж багатьох попередніх століть модель батька – патріарха великої родини з його безперечним чи навіть деспотичним характером – з кінця XIX і, особливо, в XX столітті зазнала в більшості цивілізованих індустріальних суспільств радикальних змін.

Позбувшись старої моделі батьківства, родина й суспільство знаходяться на перехідному етапі трансформації суспільних цінностей, своєрідної кризи, невизначеності (повної втрати традиційних функцій батька й відсутності чіткої стратегічної лінії набуття ним новітніх функцій, адекватних нинішнім суспільним змінам). Утримання родини залишається однією з основних функцій батька, заробіток якого є суттєвою умовою існування сім'ї (правда, трапляються випадки, коли батько не працює, займається вдома вихованням дітей і веденням домашнього господарства). Захисна функція батька проявляється не тільки в захисті дружини й дітей, майна в разі зовнішньої агресії чи стихійного лиха, а й захист від різноманітних руйнівних впливів сучасного світу в моральній, соціальній, політичній площинах.

Тепер окрема частина чоловіків характеризується багатьма індивідуальними і соціально-психологічними особливостями, не притаманними їм всього декілька десятиліть назад. До них відносяться деякі зниження вольової активності, почуття відповідальності за виховання трудових навичок у дітей і їхнє професійне самовизначення; зниження рівня самодіяльності домашньої праці; відносне зниження витрат вільного часу на дітей; підвищення рівня нейротизму (чоловіки стали більш роздратовані, рефлексивні, імпульсивні й самолюбиві); посилення інтересу до своєї зовнішності, одягу, зачіски тощо; збільшення кількості розважальних видів відпочинку; ущемлення самоосвіти й творчої праці.

На думку різних авторів, спілкування з батьком передусім впливає на розвиток у дитини таких якостей, як пізнавальні потреби, розумова діяльність, практичні навички, рухова спритність, соціальна зрілість, схильність до емпатії, сумління, емоційна врівноваженість, почуття безпеки, впевненість у собі, віра в себе, пристосування до позасімейних ситуацій, незалежність від дорослих, доброзичливе ставлення до інших дітей, засвоєння батьківської ролі в сім'ї; статеві орієнтації, ідентифікація з віком і статтю [1, с. 73–80]. Відповідно, відсутність батька в сім'ї [4] негативно впливає на моральний розвиток дитини, її соціальну захищеність, підготовку до майбутнього сімейного життя. Отже, участь батька у

вихованні дитини – це потужний чинник, що сприяє формуванню й закріпленню вкрай важливих якостей, без яких гармонійну особистість уявити важко.

Характеризуючи роль матері у вихованні дитини, зазначимо, що для дитини (особливо дошкільного віку) стосунки з матір'ю є найбільш природними і найбільш тісними. Для них характерною є емоційна близькість. Мама – оберіг родини, джерело любові й гуманізму. Експресивність материнської мови сприяє ширшій соціалізації дитини, формуванню почуття прив'язаності між батьками і дітьми.

Сьогодні досить часто можна почути нарікання батьків на брак часу для виховання дітей. Це призводить до того, що діти піддаються різноманітним негативним впливам, котрі часто сприяють руйнації ще недостатньо розвинутого духовного світу дитини. А тому батькам слід задуматись над цим, намагатися завжди зрозуміти дитину і не йти на конфлікт, який може спровокувати втечу дитини з дому. Дуже важливо, щоб батьки знали, як дитина проводить свій вільний час, з ким спілкується, чим цікавиться. Вони не повинні стояти осторонь цього процесу, адже прогалини у вихованні у майбутньому виправити досить складно. Культура спільної праці і спільного відпочинку є важливим фактором стабільності морально-етичних устоїв сучасної сім'ї.

Важливою у сучасних умовах є комплексна, цілеспрямована робота щодо зміцнення сім'ї, формування свідомого і відповідального ставлення батьків до її виховної функції. З батьками слід проводити лекторії, бесіди, години спілкування, напр., обговорення «Пам'ятки для студентів і батьків «Від чого залежить успіх виховання у сім'ї». Домінантою у соціальній політиці держави повинна стати стратегія сприяння розвитку сімейного інституту, формування його морально-етичної складової. Важливим є і відповідна законодавча база, і педагогічне просвітництво батьків щодо розв'язання проблеми морально-етичного виховання дітей та молоді. Для української ментальності найвища цінність родини полягає у забезпеченні виховання у дітей гідності, шляхетності, працьовитості, працелюбності, шанобливого ставлення до батьків і старших. У сучасній благополучній українській сім'ї опікуються тим, щоб кожна дитина всебічно розвивалася, набувала елементарних знань про довкілля, постійно розширювала свій духовний світ, шанувала звичаї та традиції рідного народу. Головні завдання родинного виховання полягають у формуванні в дитини моральних цінностей, нагромадженні нею досвіду міжособистісного спілкування.

Домінуючі у родині моральні норми й принципи сприяють виробленню відповідного світогляду. Моральні уявлення засвоюються дитиною у ранньому віці через наслідування членів родини або ж оцінки ними дій персонажів, доступних для дитячого сприймання віршів, легенд, казок, переказів, ігор. В основі цього лежить розуміння дитиною добра і зла. Для українців важливим є формування у дітей таких моральних якостей, як усвідомлення свого синівського чи дочірнього обов'язку перед батьками, плекання поваги до старших. Пошана до батьків вважається однією з найбільших християнських добродійностей. Т. Яценко стверджує, що спільне духовне життя згуртовує сім'ю, переконання старшого покоління стають переконаннями молоді [4, с. 26].

Відомо, що дитина не народжується з готовою моральною свідомістю, наголошує О. Скар, їй не властиві жодні моральні погляди, вона не має уявлення про добро і зло, не знає про існування принципів і норм моралі, правил поведінки [3, с. 4]. Вона стає такою завдяки суспільним умовам і вихованню, які формують у неї окремі моральні риси й певну систему поглядів на життя і норми поведінки, тому саме на батьків покладена відповідальність за дитину, її майбутнє. Не слід, звичайно, забувати і про спадковість, ознаки якої можуть сприяти морально-етичному вихованню, або ж ускладнювати цей процес.

Дієвими чинниками морально-етичного виховання у сучасній українській сім'ї виступають звичаї та традиції українського народу, які передавалися нашими предками з покоління в покоління. У своїй основі українські народні традиції мали моральні цінності: дітей учили любити і поважати інших, плекали у них віру у добро і справедливість, спонукали до добрих і гідних учинків, формували співчуття до бідних, калік, знедолених, сиріт. Українці завжди надавали безкорисливу допомогу сироті, співчували і допомагали дітям, що залишилися без опіки рідних.

Отже, сімейне виховання – це важливий процес становлення особистості, роль та значення якого ніколи не втрачуть своєї актуальності; це цілеспрямована взаємодія виховних інституцій, яка здійснюється різноманітними родинними методами та засобами. Батьківський приклад і їхній безпосередній виховний вплив є важливими чинниками формування морально-етичних цінностей дитини у сучасній українській сім'ї та в основному визначають особливості її подальшого самостійного життя.

Важливо зазначити, що проблема морально-етичного виховання є актуальною абсолютно на усіх етапах розвитку суспільства та функціонування сім'ї як важливого виховного інституту. Незмінними у ній залишаються лише цінності, а механізми їх забезпечення змінюються разом із тим, як трансформуються умови життя сім'ї і родини.

Отже, чимало серйозних проблем стоїть нині перед сім'єю та етнопедогогікою, родинним вихованням. Чимало цих проблем потребує негайного розв'язання на базі християнської моралі та вічних загальнолюдських цінностей. Як бачимо, найбільш стійким, соціально й духовно значущим інститутом у морально-етичному вихованні особистості є сім'я, яка зберегла і передала тисячолітню культуру українського народу. Споконвіків для української культури важливою є цінність родини щодо забезпечення виховання шляхетного, працелюбного, шанобливого до батьків і близьких людей нового покоління, здатного засвоїти й зберегти найвищі моральні ідеали. Незважаючи на різноманітні негаразди в суспільстві, моральні підвалини сім'ї залишаються незмінними: гідність як усвідомлення своєї самоцінності,

особливе моральне ставлення людини до себе; добро як найвища вселюдська цінність; честь як усвідомлення власного соціального статусу та його цінності; справедливість як належний порядок людського життя, загальне співвідношення цінностей; совість (сумління) як здатність здійснювати моральний самоконтроль. щастя як стан найвищого внутрішнього задоволення людини тощо.

Література:

1. Васютинський В. Про деякі закономірності формування статево-рольових особливостей хлопчиків і дівчаток у сім'ї / В. Васютинський // Психологія: Респ. наук.-метод. зб. – К.: Рад. школа, 1990. – С. 73–80.
2. Межвінські Б. Роль батька в родині // Сопричастя. Міжнародний богословський часопис. – 2003. – № 2. – С. 43–58.
3. Скар О. І. Педагогічна культура сім'ї / О. І. Скар. – К.: Знання. – Сер. VII «Педагогічна». – № 6. – 1984. – 47 с.
4. Яценко Т. Історичне коріння українського родинного виховання / Т. Яценко // Українська література в загальноосвітній школі. – 2001. – № 3. – С. 26–30.

**Тетяна Диченко, Світлана Большаніна,
Людмила Пономарьова, Ганна Яновська
(Суми, Україна)**

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ В СУЧАСНІЙ ВИЩІЙ ШКОЛІ

Проблема професійного самовизначення школярів завжди була важливою. Для закладів вищої освіти вона є особливо актуальною в останні десятиріччя, коли демографічна криза в Україні поглиблюється і кількість абітурієнтів з кожним роком зменшується. Заклади вищої освіти шукають нові форми й методи профорієнтаційної роботи які допоможуть випускникам загальноосвітніх навчальних закладів у виборі професії, а викладачам вишів – готувати професійно спрямованих фахівців.

Мета статті – висвітлення досвіду профорієнтаційної роботи науково-навчального центру All'Хімія" Сумського державного університету.

Виклад основного матеріалу. Профорієнтація – складне багатофакторне явище, вивченням якого займаються представники багатьох галузей науки: соціологи, психологи, педагоги, фізіологи, правознавці [1].

Під профорієнтацією розуміємо науково-практичну систему підготовки особистості до вільного та свідомого вибору професії. Метою профорієнтаційної роботи зі школярами є допомога учневі у виборі сфери діяльності, а в ній професії, яка б відповідала його здібностям і можливостям, сприяла розвитку професійних нахилів й інтересів [2, с. 86, 5, с. 35]. Проблемі професійної орієнтації присвячено багато досліджень [3-20].

Дунець Л. М. виділяє три напрями сучасних підходів до сутності профорієнтації, які склалися у зарубіжній і вітчизняній науці: структурні теорії (Н. Аксельрод, Е. Гінзберг, Є. Климов, П. Міллер, В. Моргун, Г. Форш); мотиваційні теорії (М. Келланд, А. Маслоу, Є. Павлютенков, Е. Роу, В. Фрумм, Ф. Херцберг); теорії «індивідуальності» чи «розвитку саморозуміння» (О'Хара, Д. Сьюпер, Л. Тайлер, Д. Тідеман, Б. Федоришин, С. Фукуяма, Дж. Холланд [1, с. 86].

Є широкий спектр методів та форм, способів і видів профорієнтаційної роботи. О. Пономаренко виділяє такі методи: 1) пояснювально-ілюстративні методи (повідомлення, бесіди, вікторини, тематичні вечори профорієнтаційного характеру, інформаційно-пошукові системи, професійна реклама та агітація, екскурсії школярів на відповідні виробництва та до закладів вищої освіти, використання засобів масової інформації, проведення «ярмарків професій»);

2) імітаційно-ігрові методи (ділові ігри, рольові ігри, аналіз ситуацій професійного вибору, імітаційне моделювання, диспути, практика на підприємствах та в організаціях тощо);

3) діагностичні методи (бесіди-інтерв'ю відкритого та закритого типу, опитувальники професійної мотивації, опитувальники професійних здібностей, проєктивні особистісні тести, тренінгові та ігрові ситуації тощо) [20, с. 12].

Автор зазначає, що при виборі методів профорієнтаційної роботи необхідно враховувати її зміст, вікові особливості учнів, рівень їх знань, матеріально-технічну базу навчального закладу.

Форми профорієнтаційної роботи поділяють на колективні (діяльність школярів у групі) й індивідуальні (взаємодія учня і вчителя в індивідуальному порядку). Окремо виділяють активні й пасивні форми роботи. Активні – це зустрічі школярів зі спеціалістами, бесіди про професії, відвідування виробництв, закладів вищої освіти тощо. До пасивних форм відносять вплив батьків, друзів, випадкові факти тощо [20].

У Сумському державному університеті професійною орієнтацією школярів займається Департамент доуніверситетської освіти та профорієнтаційної роботи. Для школярів та їхніх батьків протягом року проводяться «Дні відкритих дверей», на яких майбутні студенти знайомляться з факультетами, кафедрами вишу. Із цією ж метою розроблені та представлені на сайті університету та факультетів віртуальні екскурсії до кафедр та факультетів, акцентується увага на особливості опанування певних професій, їх

затребуваність на ринку праці. У ході таких заходів здійснюється розповсюдження рекламно-інформаційної літератури серед потенційних абітурієнтів університету. Для вступників розроблено та щорічно оновлюється буклет, який вміщує інформацію про спеціальності Сумського державного університету та можливості професійної реалізації його випускників, умови вступу та терміни роботи приймальної комісії.

Для школярів проводяться КВК, дискотеки, круглі столи, диспути, олімпіади, творчі звіти, тематичні вечори, квести, традиційні свята, фестивалі, презентації, студії тощо. Для учнів сільських шкіл організовано підготовчі курси у суботні та недільні дні, під час канікул.

Проведення інтелектуальних турнірів, олімпіад, конкурсів, ділових ігор під егідою Сумського державного університету з профільних дисциплін, співпраця з Малою академією наук дозволяє викладачам встановити зв'язок з обдарованими дітьми й працювати з ними над вивченням певних дисциплін у контексті вступу на певну спеціальність в СумДУ.

Відбувається тісна співпраця з вчителями загальноосвітніх навчальних закладів. Викладачі університету проводять для них лекції за різною тематикою.

Кафедра теоретичної та прикладної хімії Сумського державного університету проводить профорієнтаційну роботу серед школярів і населення міста і області за планами Департаменту доуніверситетської освіти та профорієнтаційної роботи. Кафедрою було вивчено ринок освітніх послуг і ринок праці щодо затребуваних й перспективних професій регіону. За результатами досліджень в Сумському державному університеті відкрито нову спеціальність – 102 «Хімія». Завдання профорієнтаційної роботи полягає в тому, щоб мотивований школяр вступив у той заклад вищої освіти, в якому йому буде цікаво навчатися. У процесі вибору майбутньої професії важливою є перша зустріч з професійним середовищем. Створений науково-навчальний центр All"Хімія" кафедрою теоретичної та прикладної хімії Сумського державного університету дає можливість школярам не тільки дізнатися про професію хіміка але і «відчути її на дотик». Основною метою центру є: поглиблення знань з теоретичного матеріалу; набуття навичок розв'язування задач підвищеного рівня складності; роботи з нестандартними тестовими завданнями; проведення додаткових лабораторних експериментів (у тому числі демонстраційних та віртуальних); організація стажування, відкритих лекцій, тренінгів. Центр пропонує урізноманітнити дозвілля дітей відвіданням занять з хімії, які дозволять їм: пізнавати навколишній світ; розвивати логічне та абстрактне мислення; проводити лабораторні експерименти (у тому числі демонстраційні та віртуальні); підготувати молодших школярів до сприйняття хімії як нового шкільного предмета; старшокласникам підготуватися до ЗНО; отримати навички у використанні побутової хімії (приготування розчинів, поводження з хімічними речовинами). Центром; проведена осіння та зимова «Школа юного хіміка». Дуже корисною для вступників є олімпіада з хімії, за результатами якої учні шкіл отримали додаткові бали при вступі на спеціальність 102 «Хімія» до Сумського державного університету.

Висновки Реалізація профорієнтаційної роботи Сумського державного університету, зокрема кафедри теоретичної та прикладної хімії, забезпечується шляхом використання різноманітних методів і форм, що значно впливають на формування у школярів чіткої мотивації у процесі вибору ними майбутньої професії.

Подальші дослідження передбачають пошук та впровадження нових шляхів профорієнтаційної роботи серед школярів.

Література

1. Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення: м-ли VI Міжнародної науково-практичної конференції: у 2 ч. / уклад. Л.М. Капченко, С.О. Тарасюк, Л.Г. Авдєєв та ін. – К.: ІПК ДСЗУ, 2012. – 306 с.
2. Дунець Л.М. Форми і методи профорієнтаційної роботи у вищому навчальному закладі /Л.М. Дунець // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2013. – №1 (7). – С.86-88..
3. Дунець Л. М. Профорієнтаційна робота – психологічна технологія підбору професійно спрямованих абітурієнтів. Актуальні проблеми психології. Том. І.: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія / Л. М. Дунець – К.: Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2002, Ч. 6. – С. 264-269.
4. Дунець Л. М. Психологічні аспекти професійної мотивації особистості. філософія, соціологія, психологія / Л. М. Дунець // Збірник наукових праць. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – Вип. 8. – ч. 2. – С.120-128.
5. Гриньова М., Ханнанова О. Профорієнтація як шлях до успішного професійного самовизначення особистості / М. Гриньова, О. Ханнанова // Українська професійна освіта. – 2018. – № 3. – С. 34-40.
6. Гриньова М.В. Наукова школа «Саморегуляція як основа успішної професійної діяльності» / М.В. Гриньова // Імідж сучасного педагога. – 2017. – №4/2 (173). – С. 5-10.
7. Корнєщук В.В. Профорієнтація і профвідбір як передумова підготовки конкурентоспроможних фахівців / В.В. Корнєщук // Український соціум. – 2016. – №2 (57). – С. 130-133.
8. Моргулець О.Б. Сучасний стан та тенденції розвитку діяльності ВНЗ України /О.Б. Моргулець // Вісник ЖДТУ. – 2015. – №3 (73). – С. 85–93.
9. Закатнов Д.О. Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення: монографія / Д.О. Закатнов – К.: Педагогічна думка, 2012. – 160 с.

10. Пазюченко Т. М. Індивідуалізація профорієнтаційної роботи зі старшокласниками та її психолого-педагогічна модель / Т. М. Пазюченко // Психологія: Зб. наук. пр. – Київ. – 2000. – Випуск 1 (8). – С. 118-126.
11. Пазюченко Т. М. Професійна орієнтація на педагогічну працю: консультативний тренінг: Методичний посібник / Т. М. Пазюченко. – Київ, 2000. – 116 с.
12. Пряжников Н. С. Профессиональное самоопределение: теория и практика / Н. С. Пряжников. – М.: Академия, 2008. – 320 с.
13. Гуткин М. С. Система работы общеобразовательной школы по профессиональной ориентации учащихся / М. С. Гуткин, А. В. Янковская, Л. И. Смирнова, В. П. Кувшинов; [под общ. ред. М. С. Гуткина]. – Гродно: ГрГУ, 2002. – 188 с.
14. Барановский А. Б. Система методов профессиональной ориентации. Основы профессиональной ориентации: Учебно-методическое пособие / А. Б. Барановский, Г. М. Потапенко, Г. В. Щекин. – К.: МЗУУП, 1993. – 164 с.
15. Федоришин Є. О. Система профінформаційної роботи із старшокласниками / Є. О. Федоришин, С. Я. Карпиловська та ін. – К.: Рад. школа, 1988. – 178 с.
16. Професійна орієнтація: теорія і практика: науково-методичний посібник [для педагогічних працівників] / За ред. О.В.Мельника. – Івано-Франківськ: «Тіповіт», 2011. – Вип. №2. – 279 с.
17. Професійна орієнтація в сучасній школі: кращі методичні розробки практичних психологів і соціальних педагогів малокомплектних загальноосвітніх навчальних закладів, навчально-виховних об'єднань, навчально-виховних комплексів: методичні рекомендації [Електронні дані] / авт. кол. за наук. ред. І. І. Ткачук. - К.: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. - 115 с.
18. Мельник О. В. Зміст, форми та методи профконсультаційної роботи зі старшокласниками в процесі профільного навчання / О. В. Мельник. – Київ, 2008. – С. 26.
19. Мельник О. В. Ділові ігри як засіб активізації професійного самовизначення старшокласників / О. В. Мельник // Профорієнтаційна робота із школярами: метод. посіб. / [за ред. М. П. Тименка]. – Рівне, 1992. – С. 83–97.
20. Пономаренко О. Методика проведення профорієнтаційної роботи у середніх школах Великої Британії з орієнтацією на аграрний профіль / О. Пономаренко // Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти. – 2018. – №2. – С. 11-22.

Викторія Ісмаїлова
(Вітебськ, Беларусь)

ВЫЯВЛЕНИЕ ПОДРОСТКОВ СКЛОННЫХ К ИНТЕРНЕТ ЗАВИСИМОСТИ

Использование современных средств массовой информации стремительно растет в городах. Интернет, по сути, является новейшим способом коммуникации и социализации и сокращает личные или телефонные контакты. С другой стороны, интернет расширяет разрыв между людьми, изолируя их и сокращая время, затрачиваемое на участие в социальной деятельности.

Американский психолог Дж. Грохол считает, что общество проходит три стадии по освоению информационных технологий: очарование, разочарование, сбалансированность.

Профессор Кимберли Янг считает, что интернет зависимость является серьезной проблемой, так как люди отказываются от общения с друзьями и родственниками, перестают делать свои ежедневные обязанности на работе или дома. Она выделяет следующие проблемы: люди пренебрегают своими ежедневными обязанностями. Уменьшается время, проведенное с реальными людьми. Могут возникнуть финансовые проблемы. Появляются проблемы с работой, где они используют рабочее время для личных целей. Может быть нанесен вред здоровью. Появилась такая проблема, как кибер-сексуальное влечение. Это может сказаться на межличностных отношениях.

В нашем исследовании принимали участие 47 мальчиков и 53 девочки разных возрастов 9-ых, 10-ых и 11-ых классов на базе ГУО «Средняя школа №46 г. Витебска». Им было предложено пройти тест Кимберли Янг на интернет-аддикцию (адаптация В.А. Буровой). Целью исследования является – выявление подростков страдающих и находящихся в группе риска по проблеме компьютерной зависимости и интернет-зависимости.

Данные мальчиков выглядят следующим образом. 10.6% детей замечают постоянно, что проводят в онлайн больше времени, чем хотели, 10.6% замечают это регулярно. 25.5% мальчиков ответили на этот вопрос «часто», 23.4% замечают такое явление редко и только 29.8% вовсе такого за собой не замечают. Постоянно пренебрегают домашними делами, чтобы подольше побыть в сети только 8.5% подростков, часто так делают тоже 8.5% опрошенных. Редко пренебрегают делами по дому 44.7% человек и 38.2% никогда так не поступают. Постоянно предпочитают пребывание в сети интимному общению с партнёром 8.5% подростка, 2.1% регулярно так поступает, остальные 17.0% и 72.3% делают это крайне редко либо никогда так не поступают. На следующий вопрос подростки ответили следующим образом: мальчики заводили знакомства с пользователями интернета 25.5% редко, 2.1% регулярно, 14.9% часто заводит знакомства в интернете. 10.6% знакомятся в интернете постоянно и 46.8% подростков никогда не делают

подобного. Постоянно раздражается 8.5% мальчиков, когда окружающие интересуются его количеством времени, проводимым в сети. 14.9% детей делают это часто, 17.0% респондентов делают это редко, а остальные 59.6% никогда не раздражаются по такому поводу. У 4.3% мальчиков отмечается в обучении, что перестали делать успехи в учёбе или работе, так как слишком много времени проводят в сети. 6.4% делают это регулярно, 17.0% часто, у 19.1% юношей редко наблюдаются подобные ситуации, а у оставшихся 53.2% это не наблюдается вовсе.

Электронную почту проверяют раньше, чем сделать что-то другое постоянно 2.1%, 4.3% юноши делают это регулярно, ещё 2.1% часто, остальные же 23.4% редко так поступают и 68.1% никогда так не делают. Снижается производительность труда постоянно у 10.6% человек, ещё у 6.4% это наблюдается часто. Это свидетельствует о негативных влияниях интернета на детей. У 34.0% такое наблюдается редко и только у 48.9% мальчиков никогда не снижается производительность труда. 4.3% детей постоянно занимают оборонительную позицию и скрываются, когда их спрашивают, чем они занимались в сети, 8.5% поступают так регулярно ещё 17.0% подростков делают это часто. Остальные 21.3% делают это крайне редко, а оставшиеся 48.9% респондента не делают этого никогда. Постоянно обнаруживают себя в предвкушающими очередной выход в сеть 6.4% мальчика, 6.4% регулярно и 4.3% часто. 40.4% ощущают это состояние редко и остальные 34.0% человек никогда этого не испытывали. 4.3% респондента, считают жизнь скучной и не интересной без интернета, 10.6% детей посещают такие мысли регулярно и 8.5% часто, 44.7% редко посещают подобные мысли. Остальные 31.9% вовсе так не считают. Ругаются, кричат или иным образом выражают свою досаду, когда кто-то пытается отвлечь их от пребывания в сети 4.3% мальчика, 4.3% делают это регулярно, 12.8% детей поступают так часто, 21.3% редко и 57.4% никогда так не поступали.

Постоянно пренебрегают сном, засиживаясь в интернете допоздна 4.3% детей, регулярно это делают 10.6% респондентов и 14.9% часто. 25.5% мальчиков занимаются подобным редко и только 44.7% мальчик никогда так не засиживаются допоздна. Никогда не предвкушают, чем займутся в интернете 44.7% респондентов, 34.0% делают это реже. В постоянном предвкушении находятся 4.3% мальчиков, регулярно 6.4% и часто 10.6% страдает подобным беспокойством. У 29.8% человек, никогда не засиживаются в интернете, 23.4% редко позволяют себе посидеть в интернете дольше, чем положено, 12.8% респондентов засиживаются часто, 6.4% регулярно и с 19.1% детьми это происходит постоянно. Терпят постоянно поражение в попытках сократить время, проводимое онлайн 6.4% респондентов, 2.1% регулярно, 12.8% часто, 38.2% редко сидят допоздна, 40.4% никогда не сидят в интернете дольше, чем это положено. Постоянно пытаются скрыть сколько времени проводят в сети 6.4% опрошенных, 4.3% регулярно, часто 4.3%, редко 25.5% и 59.6% никогда не скрывают этого. Вместо того, чтобы выбраться куда-либо с друзьями 2.1% человек регулярно выбирает интернет, 6.4% часто, остальные же 25.5% и 66.0% подростка делают это редко или вовсе так не поступают.

Постоянно испытывает депрессию, подавленность или нервозность, будучи вне сети и отмечает, что это состояние проходит, как только он оказывается в онлайн 2.1% человек, 7% испытывают похожие чувства часто. Только 21.3% респондентов редко и 68.1% вообще не испытывают подобных чувств. Чувство эйфории, оживления, возбуждения, находясь за компьютером, возникает постоянно 2.1% подростка, 2.1% регулярно и часто только 8.5% мальчиков, редко у 14.9%. У остальных 72.3% детей это вовсе отсутствует. Требуется проводить всё больше времени за компьютером, чтобы получить те же ощущения 2.1% регулярно, а ещё 8.5% часто. 14.9% опрошенных нуждается в таких ощущениях редко, остальные же 74.5% респондентов не имеют с этим каких-либо проблем.

Регулярно пренебрегают важными делами, в то время как они были заняты за компьютером, но не работой, пришлось 6.4% респондентам, 2.1% часто, остальным 25.5% и 66.0% если такое и случилось, то крайне редко либо вовсе не было таких моментов. Респонденты в количестве 14.9% человек, проводят в сети больше трёх часов в день, 10.6% регулярно засиживаются, 17.0% часто и редко. Только 40.4% не проводят в интернете более 3 часов в день. Многие респонденты уверены в том, что в сети с человеком легче общаться, чем в жизни.

Таким образом, 70.2% подростка являются обычными пользователями интернета, что является хорошим показателем. У 25.5% есть проблемы, связанные с чрезмерным увлечением интернетом. Только 4.3% мальчиков имеют серьёзные проблемы с интернетом зависимостью. В целом показатели не такие уж и плохие, но требуется работа с некоторыми подростками.

Девочки показали следующие результаты. 11.3% детей замечают постоянно, что проводят в онлайн больше времени, чем хотели, 7.5% замечают это регулярно. 54.7% девочек ответили на этот вопрос «часто», 22.6% замечают такое явление редко и только 3.8% вовсе такого за собой не замечают. Постоянно пренебрегают домашними делами, чтобы подольше побыть в сети только 5.7% подростка, регулярно 1.9% девочка, часто так делают 26.4% девушки. Редко пренебрегают делами по дому 52.8% человек и только 13.2% никогда так не поступают. Регулярно предпочитают пребывание в сети интимному общению с партнёром 1.9% подросток, 13.2% часто так поступает, остальные 7.5% и 77.4% делают это крайне редко либо никогда так не поступают.

На следующий вопрос дети ответили следующим образом: девушки заводили знакомства с пользователями интернета 34.0% редко, 9.4% регулярно, 22.6% часто заводит знакомства в интернете. 7.5% знакомятся в интернете постоянно и 46.8% подростков никогда не делают подобного. Постоянно раздражается 8.5% девочек, когда окружающие интересуются их количеством времени, проводимым в

сети и 1.9% регулярно. 15.1% детей делают это часто, 26.4% опрошенных делают это редко, а остальные 43.4% никогда не раздражаются по такому поводу. У 5.7% девушек отмечается в обучении, что перестали делать успехи в учёбе или работе, так как слишком много времени проводят в сети. 9.4% замечают это регулярно, 20.8% часто, у 37.7% девочки редко наблюдаются подобные ситуации, а у оставшихся 26.4% это не наблюдается вовсе.

Электронную почту проверяют раньше, чем сделать что-то другое постоянно 7.5%, 9.4% опрошенных делают это регулярно, ещё 13.2% часто, остальные же 28.3% редко так поступают и 41.5% девушек никогда так не делают. Снижается производительность труда постоянно у 3.8% человек, ещё у 5.7% это наблюдается регулярно и у 22.6% часто. Это свидетельствует о негативных влияниях интернета на детей. У 37.7% такое наблюдается редко и только у 30.2% девочек никогда не снижается производительность труда. 5.7% детей постоянно занимают оборонительную позицию и скрывают, когда их спрашивают, чем они занимались в сети, 13.2% поступают так регулярно ещё 15.1% подростков делают это часто. Остальные 30.2% делают это крайне редко, а оставшиеся 35.9% респондента не делают этого никогда. Блокирует постоянно беспокоящие мысли о своей жизни мыслями, об интернете 3.8% детей, 5.7% делают это регулярно, 13.2% респондента часто. Остальные 24.5% делают это редко, а 52.8% вовсе этого не делают.

Постоянно обнаруживают себя в предвкушающими очередной выход в сеть 9.4% девушек, 9.4% регулярно и 18.9% часто. 34.0% ощущают это состояние редко и остальные 28.3% опрошенных никогда этого не испытывали. 11.3% респондентов, считают жизнь скучной и не интересной без интернета, 9.4% девушек посещают такие мысли регулярно и 9.4% часто, а 43.4% редко посещают подобные мысли. Остальные 26.4% вовсе так не считают. Ругаются, кричат или иным образом выражают свою досаду, когда кто-то пытается отвлечь их от пребывания в сети регулярно 1.9% девушка, 7.5% детей поступают так часто, 35.9% редко и 54.7% никогда так не поступали. Постоянно пренебрегают сном, засиживаясь в интернете допоздна 9.4% детей, регулярно так же 9.4% респондентов и 22.6% часто. 37.7% девушек занимаются подобным редко и только 20.8% респонденток никогда так не засиживаются допоздна. Никогда не предвкушают, чем займутся в интернете 47.2% респондентов, 35.9% делают это реже. В постоянном предвкушении находятся 1.9% девушка, регулярно 3.8% и часто 11.3% страдает подобным беспокойством. У 30.2% человек, никогда не засиживаются в интернете, 35.9% редко позволяют себе посидеть в интернете дольше, чем положено, 9.4% респондентов засиживаются часто, 9.4% регулярно и с 15.1% детьми это происходит постоянно.

Терпят постоянно поражение в попытках сократить время, проводимое онлайн 3.8% девочки-подростки, 7.5% регулярно, 5.7% часто, 54.7% редко сидят допоздна, 28.3% никогда не сидят в интернете дольше, чем это положено. Постоянно пытаются скрыть, сколько времени проводят в сети 3.8% опрошенных, 5.7% регулярно, часто 5.7%, редко 37.7% и 47.2% никогда не скрывают этого. Вместо того, чтобы выбраться куда-либо с друзьями 3.8% девочек постоянно выбирают интернет, 3.8% регулярно, 5.7% часто, остальные же 39.6% и 45.3% подростка делают это редко или вовсе так не поступают. Постоянно испытывает депрессию, подавленность или нервозность, будучи вне сети и отмечает, что это состояние проходит, как только он оказывается в онлайн 1.9% человек, 3.8% девочки регулярно и 7.5% испытывают похожие чувства часто. Только 17.0% респондентов редко и 69.8% вообще не испытывают подобных чувств. Чувство эйфории, оживления, возбуждения, находясь за компьютером, возникает регулярно у 5.7% девушек-подростков и часто только у 11.3%, редко у 20.8%. У остальных 62.3% детей это вовсе отсутствует. Требуется проводить всё больше времени за компьютером, чтобы получить те же ощущения 1.9% регулярно, а ещё 5.7% часто. 17.0% опрошенных нуждается в таких ощущениях редко, остальные же 75.5% респондентов не имеют с этим каких-либо проблем.

Таким образом, 56.6% девочек являются обычными пользователями, у 39.6% девушек имеются проблемы с постоянным пребыванием в сети и 3.8% девочки-подростки являются интернет зависимыми. По данным результатам у девушек ситуация обстоит не много хуже, чем у юношей.

Исследования показали, что среди подростков интернет и различные сайты очень популярны. Большинство подростков не отдают себе отчёт о том, что они смотрят в сети. Интернет забирает у подростков очень много времени, из этого вытекают их проблемы в школе, во взаимоотношениях с родителями, нарушается здоровье.

Литература:

1. Янг, К.. Диагноз – Интернет-зависимость / К. Янг // Мир Интернет. – 2000. – № 2 – С. 24–29.

Научный руководитель:
старший преподаватель Королькова Лариса Викторовна.

Лілія Савінчева
(Біла Церква, Україна)

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ, МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. В Україні понад 7,5 тисяч дітей страждають розладами аутичного спектру. Щорічно народжується більше 400 дітей з синдромом Дауна та на даний момент в країні зареєстровано понад 15 тисяч людей з цієї вадою та понад 20 тисяч дітей з дитячим церебральним паралічем (ДЦП). Синдром дефіциту уваги і гіперактивності (СДУГ) спостерігається у 7% українських дітей. При цьому офіційна статистика не відображає реальної картини і ці цифри є на порядок вище.

Для учнів з ОМЗ процес позитивної інтеграції в соціум є складним етапом соціалізації. Незважаючи на інтеграційні процеси в освітній сфері, проблема навчання таких дітей залишається складною. Пріоритетним напрямком навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я є впровадження інклюзивної освіти, яка визначається як частина загальної освіти та передбачає навчання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дітей з особливостями психофізичного розвитку, в умовах загальноосвітнього закладу.

У комплексі проблем, пов'язаних з професійною освітою, в якості ключової виділяється проблема підготовки майбутнього вчителя до роботи з учнями в умовах інклюзивної освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми формування професійної готовності педагога були і залишаються предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних педагогів і психологів.

Професійна підготовка педагогічних кадрів для роботи в інклюзивних класах пов'язана з реорганізацією і модифікацією програм загальної професійної освіти, викликаних ідеєю інклюзії J.R. Kim, K. Scorgie і проектами з удосконалення програм підвищення кваліфікації A. De Boer, S.J. Pijl, A. Minnaert, B. Cagran, M. Schmidt, T. Brandon і J. Charlton, Ph. Jones та ін.; ставленням педагогів до інклюзивної освіти A. De Boer, S.J. Pijl, A. Minnaert, B. Cagran, M. Schmidt.

Значна кількість наукових праць присвячених аналізу професійної освіти (Е. Белозерцев, А. Вербицький, В. Краєвський та інші), проблемам професійної підготовки корекційних педагогів (А. Биков, І. Бех, В. Бондар, Т. Данилова, Н. Дементьева, А. Кігичак, О. Козирева, М. Кот, С. Миронова, А. Панов, Ю. Пінчук, В. Тарасун, О. Хохліна, Т. Шульга та ін.), розвитку особистості педагога (С. Сластьонін, А. Кошелева), формуванню професійно-педагогічних здібностей (Н. Кузьміна, Л. Кандибович, А. Маркова), розробці теоретико-методичних основ інклюзивної освіти (В. Засенко, Д. Деллер, А. Колупаєва, Т. Лорман, Н. Семаго, М. Семаго, Н. Шматко та інші).

Метою статті є визначення сутності інклюзивної освіти, висвітлення особливостей професійної підготовки студентів педагогічних ЗВО до роботи з дітьми в умовах інклюзивного навчання.

Виклад основного матеріалу. Інклюзивна освіта, яка інтенсивно входить в практику сучасної школи, ставить перед нею багато складних питань і нових завдань.

Освіта в сучасних умовах вимагає підготовки конкурентоспроможних фахівців, що володіють високим рівнем знань умінь і навичок в області інклюзивної освіти, а також творчим потенціалом. Педагог повинен не тільки залучити учнів до творчої діяльності, а й навчити розвивати їх власний творчий потенціал. Прагнення педагога знайти діалог з кожним учнем є основою професійного успіху.

Відсутність системного підходу для вирішення проблеми готовності студентів педагогічних ЗВО в умовах інклюзії призводить до дефіциту необхідних компетенцій, у майбутніх професіоналів не формується цілісне уявлення про зміст роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Тому важливо ще на етапі професійної підготовки майбутніх педагогів модифікувати програми, формувати соціально-психологічну готовність у студентів до реалізації інклюзії в системі освіти.

Для успішного здійснення інклюзивного навчання педагог повинен володіти знаннями про особливості дітей з обмеженими можливостями здоров'я, відповідними вміннями і навичками роботи з такими дітьми. Важливим аспектом є готовність педагога до безумовного прийняття дитини з порушеннями розвитку, толерантне ставлення до її особливих освітніх та соціальних потреб.

Готовність - це особливий психічний стан, який розглядається як цілісний прояв особистості, що займає певне місце між психічними процесами і властивостями особистості.

С.В. Альохіна та О.В. Бонін розглядають готовність педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти через два основні показники: психологічна готовність і професійна готовність [1, 2].

Базовим психологічним процесом, що впливає на ефективність діяльності вчителя, що реалізує освіту дитини з ОМЗ, є його емоційне прийняття.

Емоційне прийняття в педагогічній діяльності часто має професійний «бар'єр»: вчитель психологічно не приймає дитину, в успішності навчання якого не впевнений. Вчитель часто не знає, як оцінювати індивідуальні досягнення учня з особливими освітніми потребами, які способи перевірки знань застосовувати.

Важливим компонентом психологічної готовності педагога інклюзивної освіти є мотиваційно-ціннісні орієнтації, які характеризуються в позитивному ставленні до дітей з ОМЗ, внутрішньої мотивації до здійснення інклюзивної освіти, прагнення до саморозвитку з урахуванням ціннісних характеристик інклюзивної освіти.

Таким чином, структура психологічної готовності включає в себе наступні компоненти: емоційне

прийняття дітей з різними типами порушень в розвитку (прийняття-відторгнення), готовність включати дітей з різними типами порушень в діяльність на уроці (включення-ізоляція), задоволення власною педагогічною діяльністю.

Характеризуючи професійну підготовленість педагогічних кадрів до реалізації інклюзивної освіти, можна виділити також інформаційний та діяльнісний компоненти готовності.

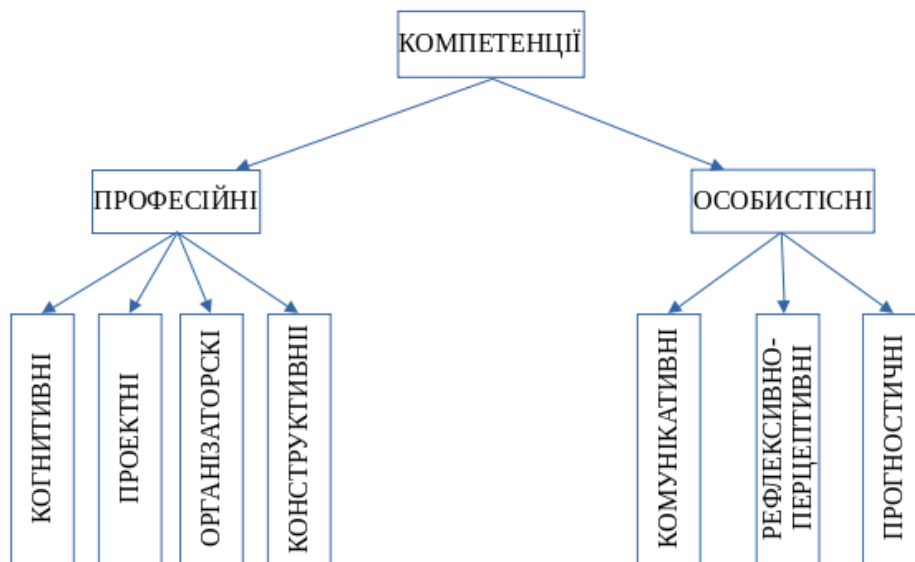
Володіння знаннями в області спеціальної педагогіки та психології, достатня інформованість про інноваційні процеси в спеціальній освіті, включаючи обізнаність про інклюзивне навчання дітей з ОМЗ є складовими інформаційного компоненту.

Діяльнісна готовність педагога визначається через здатність виявляти особливі освітні потреби і потенційні можливості дітей з ОМЗ, володіння педагогічними технологіями, що дозволяють здійснювати процес спільного навчання дітей з нормальним і порушеним розвитком, здатність проектувати корекційно-розвивальне середовище і реалізовувати психолого-педагогічний супровід освіти школярів з проблемами в розвитку.

Не менш важливим в цьому зв'язку є також формування вміння аналізувати індивідуальні труднощі і проблеми дітей з ОМЗ, дитячого колективу в цілому, використовувати адекватні віковим, компенсаторним і психологічним можливостям способи, прийоми виховання, оцінювати ефективність корекційно-розвивальної роботи та інклюзивного навчання в цілому, планувати навчальний процес і коректувати результати навчання, здійснювати професійну самоосвіту в області інклюзивної освіти [3, 5].

На підставі аналізу науково-педагогічної літератури, можна визначити, що готовність майбутніх фахівців до роботи в умовах інклюзивної освіти включає професійно-особистісні якості, соціальні установки, мотивацію, а також компетенції, необхідні для психолого-педагогічного супроводу дитини з обмеженими можливостями здоров'я.

Аналізуючи роботи О.В. Боніна, Н.В. Кузьміної, С.І. Сабельникової, І.А. Макарової, О. Мартинчук нами були систематизовані педагогічні компетенції, якими повинні володіти педагогічні працівники в умовах інклюзивної освіти [2, 4, 5].

Таким чином, необхідно цілеспрямоване і комплексне формування у студентів перерахованих вище компетенцій для забезпечення ефективного здійснення інклюзивного навчання.

Висновки. Проблема недостатньої компетенції педагогічних кадрів, та організацію ефективної роботи в рамках реалізації інклюзивного підходу до освіти дітей з особливими потребами можна вирішити лише за умови спеціальної підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів. Доцільним, буде відкриття у педагогічних закладах вищої освіти нових спеціальностей, які забезпечать якісну професійну підготовку консультантів, тьюторів, асистентів учителя.

Література

1. Альохіна С. Інклюзивна освіта в Україні: здобутки, проблеми та перспективи: резюме аналітичного звіту за результатами комплексного дослідження / С. Альохіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/974948>.
2. Бонин О.В. К проблеме подготовки педагогических кадров в сфере инклюзивного образования: специфика профессиональной компетентности // Среднее профессиональное образование – 2013. – №1. – С. 49-51.
3. Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: [монографія] / А. Колупаєва. – К.: «Саміт-Книга», 2009. – 272 с.: іл. – (Серія «Інклюзивна освіта»).

4. Макарова И.А. Повышение квалификации педагогических кадров при переходе общеобразовательных учреждений к работе в условиях инклюзии // Научное обеспечение системы повышения квалификации кадров. – 2013. – №2(15). – С. 18-25.
5. Мартинчук О. Основы корекційної педагогіки: [навч.-метод. посібник для студентів] / О. Мартинчук. – К.: Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. – 288 с.

Нилуфар Фазлиддинова
(Самарканд, Узбекистан)

DIOFANT TENGLAMALARI VA ULARNING YECHIMLARI

Bugungi kunda diofant tenglamalari juda katta nazariy va amaliy ahamiyatga ega. Bu masala matematikaning, xususan sonlar nazariyasining muhim va qiziqarli masalalaridan biri hisoblanadi. Bu masala hozirgi kunda olimpiada masalalari turkumiga kiritilgan bo'lib afsuski maktab darsliklarida bu masalalar haqida batafsil ma'lumotlar yo'q. Biz bu maqolada bu masalarning yechimlarini topishga oid teoremlar va metodik tavsiyalarni yig'ganmiz.

Diofant tenglamalari-ikki yoki undan ko'p noma'lum qatnashgan, koeffitsientlari butun sonlar bo'lgan algebraik tenglamalardir. Bu tenglamalarda biz butun yoki ratsional sonlardan iborat yechimlarni izlaymiz. Birinchi darajali Diofant tenglamalarining umumiy nazariyasini 17-asrda yashagan fransuz matematigi Bashe yaratgan. Ferma, Eylar, Lagranj va Gauss tadqiqotlari natijasida 19-asr boshlarida ikkinchi darajali diofant tenglamalari asosan tekshirilgan. Diofant tenglamalarini tekshirish usullari uzluksiz kasrlar nazariyasiga asoslangan. Bunda noma'lumlar soni tenglamalar sonidan ko'p bo'ladi. Ularni ba'zan aniqmas tenglamalar deb ham yuritiladi.

Diofant tenglamalarini ikki turga ajratib, klassifikatsiya qilish mumkin:

1. Bir noma'lumli ixtiyoriy darajali diofant tenglamalari;
2. Ko'p noma'lumli diofant tenglamalari;

Ta'rif: $P(x_1, x_2, \dots, x_n) = 0$ ko'rinishidagi tenglama Diofant tenglamasi deyiladi, bunda $P(x_1, x_2, \dots, x_n)$ -koeffitsientlari butun sonlardan iborat bo'lgan ko'phad.

Takidlash kerakki, tenglamalarni butun sonlarda yechish faqatgina bir noma'lumli, birinchi darajali tenglamalar va ikki noma'lumli ikkinchi darajali tenglamalar uchun to'la yechish hal etilgan xolos. Avval bir noma'lumli tenglamalarni qaraymiz.

Bizga bir noma'lumli

$$a_0x^n + a_1x^{n-1} + \dots + a_{n-1}x + a_n = 0 \quad (1)$$

tenglama berilgan bo'lsin. Bunda $n \in \mathbb{N}$, $a_i \in \mathbb{Z}$ ($i = \overline{0, n}$) va $a_0 \neq 0$. (1) ni quyidagi ko'rinishda yozib olamiz:

$$(a_0x^{n-1} + a_1x^{n-2} + \dots + a_{n-1})x = -a_n \quad (2)$$

$x_0 \in \mathbb{Z}$ (1) tenglamani qanoatlantirsa (2) danko'rinadiki x_0 son a_n sonning bo'luvchisi bo'lishi kerak. $a_n \neq 0$ butun son chekli sondagi bo'luvchilarga ega. U holda (1) tenglamaning butun sonlardagi barcha yechimlarini chekli sondagi o'rniga qo'yishlar orqali topish mumkin. Bunda (1) tenglamadagi x noma'lum o'rniga a_n sonning barcha bo'luvchilarini navbat bilan qo'yiladi va ular orasidan tenglamani qanoatlantirgani yechim deb olinadi. Agar $a_n = 0$ bo'lsa, $x=0$ (1) tenglamaning yechimi bo'ladi. Uning boshqa butun yechimlarini topish uchun

$$a_0x^{n-1} + a_1x^{n-2} + \dots + a_{n-1} = 0$$

tenglamani qaraymiz. $a_{n-1} \neq 0$ da (1) tenglama uchun qo'llagan usulni qaraymiz. $a_{n-1} = 0$ da esa (n-2)-darajali tenglamaga ega bo'lamiz. Bu usulni yana davom ettirishimiz mumkin.

Masalan, $x^3 - 5x^2 + 3x + 6 = 0$ (3) tenglamani butun sonlarda yeching.

Yechish: $n=3, a_0=1, a_3=6$. 6 soni $\pm 1; \pm 2; \pm 3; \pm 6$ sonlariga qoldiqsiz bo'linadi. Shuning uchun (3) tenglamaning butun yechimlarini shu bo'luvchilar orasidan izlaymiz. Buning uchun bu sakkizta bo'luvchilarni (3) tenglamadagi x ning o'rniga navbat bilan qo'yib chiqamiz. Hisoblash natijasida bu bo'luvchilar orasidan faqat 2 soni (3) tenglamaning yechimi bo'lishini ko'rishimiz mumkin.

Endi (1) tenglamaning barcha ratsional ildizlarini qanday aniqlash mumkinligini ko'ramiz. $a_0 \neq 0$ bo'lib, r-(1)

tenglamaning ratsional ildizi bo'lsin, ya'ni $r = \frac{p}{q}$.

Bunda, $p \in \mathbb{Z}, q \in \mathbb{N}, (p, q) = 1$. $a_0 \left(\frac{p}{q}\right)^n + a_1 \left(\frac{p}{q}\right)^{n-1} + \dots + a_n = 0$. Tenglikning har ikki tomonini q^n ga

ko'paytirib, $a_0p^n + a_1p^{n-1}q + \dots + a_{n-1}pq^{n-1} + a_nq^n = 0$ ga ega bo'lamiz.

$$-a_0 p^n = q(a_1 p^{n-1} + \dots + a_{n-1} p q^{n-2} + a_n q^{n-1}) \quad (4)$$

$$-a_n q^n = p(a_0 p^{n-1} + a_1 p^{n-2} q + \dots + a_{n-1} q^{n-1}) \quad (5)$$

(4) va (5) dan: $q | a_0 p^n$ va $p | a_n q^n$ (6).

Bizda $(p,q)=1$ edi. U holda $(p, q^n)=1$ va $(q, p^n)=1$. Bundan va (6) dan: $q | a_0$ va $p | a_n$ $r = \frac{p}{q}$ yuqoridagi

mulohazalarga ko'ra cheklita bo'ladi. Shuning uchun chekli qadamda (1) tenglamaning yechimlarini tanlab olishimiz mumkin. Yuqoridagi mulohazalardan (1) tenglamaning boshqa ratsional ildizlari mavjud emasligini ko'rishimiz mumkin.

Misol. $2x^5 - 23x^4 - 133x^3 + 18 = 0$ tenglamani ratsional sonlarda yeching.

Yechish: Bizda $n=5$, $a_0 = 2$, $a_5 = 18$. 18 quyidagi bo'luvchilarga ega: $\pm 1; \pm 2; \pm 3; \pm 6; \pm 9; \pm 18$.

2 ning musbat bo'luvchilari quyidagilar: 1; 2. Demak, berilgan tenglamaning ildizlari

$\pm 1; \pm 2; \pm 3; \pm 6; \pm 9; \pm 18; \pm \frac{1}{2}; \pm \frac{3}{2}; \pm \frac{9}{2}$ sonlardan biri bo'lishi mumkin. Bu sonlarni berilgan tenglamaga qo'yib chiqish

orqali ulardan faqatgina $\frac{1}{2}$ berilgan tenglamaning ildizi ekanligini ko'rishimiz mumkin.

(1) tenglamaning ratsional sonlardan iborat ildizlarini topish texnik hisoblashlar hisobga olinmaganda qiyin emas.

Endi ko'p noma'lumli chizikli Diofant tenglamalarini yechish usullarini qaraymiz.

Ta'rif: n noma'lumli 1-darajali Diofant tenglamasi deb ushbu ko'rinishdagi

$$a_1 x_1 + a_2 x_2 + \dots + a_n x_n = b \quad (7)$$

tenglamaga aytiladi, bunda $a_i \notin Z, (i = \overline{1, n})$ va ularning hech bo'lmaganda birortasi nolga teng emas.

Teorema. Agar a_1, a_2, \dots, a_n koeffitsientlar o'zaro tub bo'lsa, u holda

$$a_1 x_1 + a_2 x_2 + \dots + a_n x_n = 1 \quad (8)$$

tenglama butun sonlarda yechimga ega.

Isbot. (7) tenglama yechimga ega bo'ladigan musbat butun b sonlarning to'plamini M orqali belgilaymiz. Ko'rinadiki M to'plam bo'sh emas, berilgan a_1, a_2, \dots, a_n lar uchun butun x_1, x_2, \dots, x_n larni tanlash mumkinki, $a_1 x_1 + a_2 x_2 + \dots + a_n x_n$ musbat bo'lsin. M to'plamda eng kichik butun son mavjud, biz uni $d (d \in M)$ bilan belgilaymiz.

Endi $x_1^1, x_2^1, \dots, x_n^1$ orqali $a_1 x_1^1 + a_2 x_2^1 + \dots + a_n x_n^1 = d$

tenglamani qanoatlantiradigan butun sonlarni belgilaymiz. Faraz qilaylik $a_1 = dq + r$ bo'lsin, bunda $0 \leq r < d$, u holda

$$r = a_1 - (a_1 x_1 + a_2 x_2 + \dots + a_n x_n) q = a_1 (1 - qx_1^1) + a_2 (-qx_2^1) + \dots + a_n (-qx_n^1)$$

Demak, biz shunday $x_1 = 1 - qx_1^1, x_2 = -qx_2^1, \dots, x_n = -qx_n^1$ butun qiymatlarni tanladikki, ular uchun

$$a_1 x_1 + a_2 x_2 + \dots + a_n x_n = r$$

Lekin $0 \leq r < d$, d esa M to'plamining eng kichik elementi. Bundan kelib chiqadiki, r musbat bo'lishi mumkin emas, $r=0$. $a_1 = dq_1$, ya'ni $d | a_1$. Shunga o'xshash $d | a_2, \dots, d | a_n$. Bundan ko'ramizki, d son a_1, a_2, \dots, a_n sonlarning umumiy bo'luvchisi, lekin $(a_1, a_2, \dots, a_n) = 1$ bo'lganligi uchun $d=1$, ya'ni (8) tenglama butun sonlarda yechimga ega.

Teorema. Aytaylik d - (7) tenglamani a_1, a_2, \dots, a_n koeffitsientlarining eng katta umumiy bo'luvchisi bo'lsin. U holda (7) tenglamayechimga ega bo'lishi uchun $d | b$ sharti zarur va yetarlidir. Bunday tenglama yechimlarining soni yoki nolga yoki cheksizga teng.

Diofant tenglamalarini yechishning elementar usullari:

I. Ko'paytuvchilarga ajratish usuli

Misol: $x+y=xy$ tenglamaning butun sonlardan iborat barcha yechimlarini toping.

Yechish: Berilgan tenglikni unga teng kuchli bo'lgan $(x-1)(y-1)=1$ tenglikka almashtiraylik. U holda quyidagi natijaga ega bo'lamiz:

$$\begin{cases} x-1=1 \\ y-1=1 \end{cases} \quad \text{yoki} \quad \begin{cases} x-1=-1 \\ y-1=-1 \end{cases}$$

Bu sistemalardan $(x;y)=(2;2), (0;0)$ yechimlarni olamiz.

Javob: $(x;y)=(2;2), (0;0)$

II. Tengsizliklar yordamida yechish:

Misol 1: Tenglamani butun sonlarda yeching: $x^3 + y^3 = (x+y)^2$

Yechish: $\forall k \in \mathbb{Z} : (k; -k)$ ko'rinishidagi barcha sonlar tenglamaning yechimi bo'la olishi ravshan. Endi tenglamaning $x+y \neq 0$ shartni qanoatlantiruvchi yechimlarini izlaylik. Bunda berilgan tenglamaga teng kuchli bo'lgan quyidagi tenglikka kelamiz:

$$x^2 - xy + y^2 = x + y \text{ yoki } (x-1)^2 + (y-1)^2 + (x-y)^2 = 2$$

Bu tenglikka ko'ra x, y lar $[0; 2]$ kesmaga qarashli bo'lishini topamiz. Bu kesmadagi butun sonlar sifatida $(0; 1), (1; 0), (1; 2), (2; 1), (2; 2)$ yechimlarga ega bo'lamiz.

Javob: $(0; 1), (1; 0), (1; 2), (2; 1), (2; 2)$

Misol 2: Berilgan tenglamani natural sonlardan iborat barcha yechimlarini aniqlang: $\frac{1}{x} + \frac{1}{y} + \frac{1}{z} = \frac{3}{5}$

Yechish: Berilgan tenglama o'zgaruvchilarga nisbatan simmetrik, shuning uchun ham umumiylikka zarar yetkazmagan holda $2 \leq x \leq y \leq z$ deb olishimiz mumkin. U holda berilgan tenglikka ko'ra, $\frac{3}{x} \geq \frac{1}{x} + \frac{1}{y} + \frac{1}{z} = \frac{3}{5}$, ya'ni $x \leq 5$ munosabatga ega bo'lamiz.

Agar $x=2$ bo'lsa, u holda $\frac{1}{y} + \frac{1}{z} = \frac{1}{10}$ tenglikka ega bo'lamiz. Bunda esa

$$y \in \{11, 12, 13, \dots, 20\}, z = 10 + \frac{100}{y-10}, 100 : (y-10). \text{ Bundan } (2; 11; 110), (2; 12; 60), (2; 14; 35), (2; 15; 30), (2; 20; 20).$$

Agar $x=3$ bo'lsa, u holda $\frac{1}{y} + \frac{1}{z} = \frac{1}{15}$ tenglikka ega bo'lamiz. Bunda esa $y \in \{3, 4, \dots, 7\}$ ekanligini topamiz va

$(3; 4; 60), (3; 5; 15), (3; 6; 10)$ yechimlarga ega bo'lamiz. Agar $x=4$ bo'lsa, $\frac{1}{y} + \frac{1}{z} = \frac{7}{20}$ tenglikka ega bo'lamiz. Bunda

esa $y \in \{4, 5\}$ ekanligini topamiz va $(4; 4; 10)$ yechimga ega bo'lamiz. Agar $x=5$ bo'lsa, $\frac{1}{y} + \frac{1}{z} = \frac{2}{5}$ tenglikka ega

bo'lamiz. Bunda esa $y \in \{5\}$ ekanligini topamiz va $(5; 5; 5)$ yechimga ega bo'lamiz.

Javob: $(5; 5; 5), (4; 4; 10), (3; 4; 60), (3; 5; 15), (3; 6; 10), (2; 11; 110), (2; 12; 60), (2; 14; 35), (2; 15; 30), (2; 20; 20)$ va shularning barcha simmetriklari.

Misol 3: Tenglamaning natural sondan iborat barcha $(x; y; z; w)$ yechimlarini toping:

$$x^2 + y^2 + z^2 + 2xy + 2x(z-1) + 2y(z+1) = w^2$$

Yechish: Bizga ma'lumki, $(x+y+z \pm 1)^2 = x^2 + y^2 + z^2 + 2xy + 2x(z \pm 1) + 2y(z \pm 1) \pm 2z + 1$

Bundan: $(x+y+z-1)^2 < x^2 + y^2 + z^2 + 2xy + 2x(z-1) + 2y(z+1) < (x+y+z+1)^2$

Demak, $w = x+y+z$ va $x^2 + y^2 + z^2 + 2xy + 2x(z-1) + 2y(z+1) = (x+y+z)^2$ ekan. $x=y$ ekanligini topamiz.

Javob: Tenglamaning yechimlari barcha $(m, m, n, 2m+n)$ to'rtliklardan iborat.

III. Qoldiqlar nazariyasidan foydalanib Diofant tenglamalarini yechish:

Misol: Quyida berilgan tenglama butun sonlarda yechimga ega emasligini ko'rsating: $(y+1)^2 + (y+2)^2 + \dots + (y+2001)^2 = x^2$

Isbot: $y = z - 2001$ almashtirish olib berilgan tenglamaga teng kuchli bo'lgan

$$2001z^2 + 1000 \cdot 1001 \cdot 67 = x^2$$

tenglamaga kelamiz. U esa uchga bo'lingandagi qoldiq bo'yicha qaralganda butun sonlarda yechimga ega emas.

IV. Matematik induksiya metodidan foydalanish

Misol: Istalgan $n \geq 3$ natural son uchun $7x^2 + y^2 = 2^n$ tenglama toq natural sonlarda yechimga ega ekanligini ko'rsating.

Isbot: Istalgan $n \geq 3$ natural son uchun $7x_n^2 + y_n^2 = 2^n$ tenglik o'rinli bo'ladigan toq natural sonlar mavjud ekanligini ko'rsatamiz:

$n=3$ bo'lsin: bunda $x_3 = y_3 = 1$ toq sonlar berilgan tenglikni qanoatlantiradi.

Faraz qilaylik qandaydir $n \in \mathbb{N}$ uchun $7x_n^2 + y_n^2 = 2^n$ tenglik o'rinli bo'ladigan toq natural sonlar mavjud

bo'lsin. U holda $x_{n+1} = \frac{x_n \pm y_n}{2}$, $y_{n+1} = \frac{7x_n \pm y_n}{2}$

Sonlarining istalgan jufti $7x_{n+1}^2 + y_{n+1}^2 = 2^{n+1}$ tenglikni qanoatlantiradi va ularning ichida kamida bitta toq sonlar juftligi mavjud.

Qo'shimcha topshiriqlar:

1. Diofant tenglamasini yeching: $x - y^4 = 4$, x -tub son.
2. Tenglamaning nomanfiy sonlardan iborat barcha yechimlarini toping: $(xy-7)^2 = x^2 + y^2$
3. Tenglamani butun sonlarda yeching: $x^3 - 4xy + y^3 = -1$

4. Tenglama natural sonlarda yechimga ega emasligini ko'rsating: $4xy-x-y=z^2$
5. Tenglama natural sonlarda cheksiz ko'p yechimga ega ekanligini ko'rsating: $x^2+(x+1)^2=y^2$

Adabiyotlar:

1. Dusan Djukic, Vladimir Jankovic, Ivan Matic, Nikola Petrovic. The IMO Compendium. A Collection of Problems Suggested for the International Mathematical Olympiads: 1959–2004. Department of Mathematics University of Toronto, USA, 2006

Научный руководитель:

Доцент, кандидат физико-математических наук Ашурова Зебинисо Рахимовна

Олександр Ченікало, Андрій Казмірук, Орест Стефанишин
(Львів, Україна)

АНАЛІЗ СУМІЖНИХ ДИСЦИПЛІН У ПІДГОТОВЦІ ЛИЖНИКІВ ГОНЩИКІВ У ЛІТНІЙ ПЕРІОД

Постановка проблеми. Аналіз літературних джерел. Лижні перегони один із най енергійно затратних видів спорту, а саме у силовій витривалості, тому вимагає постійного вдосконалення у тренуваннях для підвищення фізичних кондицій.

У сучасній науково – методичній літературі [6] є інформація, щодо підготовки лижників гонщиків у літній період підготовки без снігу, які включають в себе пересування на лижоролерах в підйом, імітація лижних ходів з використанням лижних палиць по пересіченій місцевості, вправи на силовому блоці (імітація відштовхування палицями), стрибкові вправи тощо. Але усі вони загальновідомі та недостатньо ефективні в сучасних умовах підготовки спортсменів різної кваліфікації в лижних перегонах [6].

Останні дослідження вказують на те, що спортсмени використовують нетрадиційну та досить різноманітну (в плані використання засобів) підготовку в міжсезонні: а саме заняття такими дисциплінами як трейлранніг, гірський біг та скайраннінг. На нашу думку вище перераховані види спорту потрібно впроваджувати у тренувальний процес. Адже їх застосування лижниками-гонщиками у міжсезоння та в літній період буде чинити позитивний ефект на процес підготовки до відповідальних стартів (перенос рухових якостей, імітаційний характер лижних ходів та позитивний психоемоційний вплив).

Мета дослідження: визначення, аналіз та застосування схожих за структурою рухів дисциплін (видів спорту) в процесі підготовки лижників гонщиків у підготовчому періоді річного макроциклу. Ми вважаємо, що всі вищезазначені спортивні дисципліни, спорідненні з лижними перегонами, та імітують навантаження в пересуванні на лижах.

Методи та організація дослідження: Для проведення наукового дослідження ми використовували аналіз та узагальнення науково – методичної літератури. Педагогічне спостереження процесу підготовки у даних видах спорту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Детальний аналіз процесу підготовки спортсменів у річному макроциклі показує широке використання спортсменів різної кваліфікації нестандартних засобів підготовки.

А саме: *гірський біг* (англ *mountain running*) дисципліна легкої атлетики основний принцип якої полягає в переміщенні бігом по попередньо прокладеній трасі, в гірській місцевості, з метою найшвидшого досягнення фінішу. Довжина траси може коливатись від 10 до 12км тільки в гору для чоловіків та від 8 до 12км для жінок. Також другий вид програми вгору – вниз довжина траси аналогічна та складається з двох кіл. Середній градієнт повинен складати не менше 5% (або 50м набору висоти на 1 км) і не перевищувати 20% (або 200м набору на 1 км). Найвища точка на трасі не має перевищувати позначку в 3000м над рівнем моря. Вся траса повинна бути чітко промаркована та розмічена по кілометрам.

Трейлраннінг – (англ *trail running*) спортивна дисципліна легкої атлетики, яка являє собою біг по природньому рельєфу у вільному темпі або в рамках змагань. Включає в себе елементи кросу та гірського бігу.

Головна відмінність від кросу та гірського бігу – ландшафт та використання трекінгових палиць. Дистанцію для трейлраннінгу організатори зазвичай обирають таку, яка пролягає через підйоми (гори), а також пустелі та густі ліси.

Трейлраннінг включає в себе такі види програми: короткі бігові дисципліни – 5 км, 10 км, 20 км, довгі дисципліни 50 км, 70 км та ультра дисципліни 90 км, 100 км та більше. Обмеження перепаду висот та градієнту треку немає. Також траса може включати в себе сегменти з гравійним та бетонним покриттям, але не перевищувати 20% від загальної довжини траси. Організатор зобов'язаний промаркувати та опублікувати трасу до початку змагань, вказати складні та небезпечні елементи траси.

Скайраннінг (англ. *skyranning*) швидкісне сходження, дисципліна гірського бігу, змагання, які проводяться згідно з правилами Міжнародної федерації скайраннінгу. Згідно з правилами змагання проводяться в горах на висоті не менше 2000м над рівнем моря з мінімальною середньою крутизною підйомів 6%, а також обов'язково мають бути присутні сегменти траси з крутизною підйомів (схилів) 30%.

Складність проходження дистанції не повинна перевищувати "II градуса" за правилами UIAA (Міжнародна федерація альпінізму та скелолозіння).

Дисципліни скайранінгу: Висотний марафон – забіг з підйомом від 2000м протяжністю 30-42км, траса проходить по камінню, гірських стежках, льодовиках, висота траси може перевищувати 4000м над рівнем моря

Висотна гонка – забіг на висоті від 2000м до 4000м, протяжність від 20км до 30км максимум.

Вертикальний кілометр – забіг з перепадом висоти 1000м, дистанція не більше 5км. [1]

Якщо порівняти профіль траси лижних перегонів трьох вище згаданих дисциплін, то ми можемо бачити, що вони подібні та імітують один одного.

Лижні перегони – циклічний зимовий вид спорту в якому змагаються в швидкості проходження дистанції по спеціально засніженій трасі з використанням бігових лиж та лижних палок. Офіційні змагання проводять на дистанції від 800м до 70км. Лижні перегони входять в програму Зимових олімпійських ігор.

Дисципліни лижних перегонів:

Спринт – від 800м до 1,8км.

Індивідуальна гонка – 10км жін, 15км чол.

Командний спринт – від 6 x 800м – 1,8км.

Традиційна естафета – 4 x 5км жін, 4 x 10км чол.

Скіатлон (поєднання двох стилів) – 2 x 7,5 км жін, 2 x 15 км чол.

Марафон – 30км жін, 50 км чол.

Перепад висот:

на 0,8 км – 1,8 км – 0 - 60м.

10 км від 250м – 420м.

15 км – 400 м – 600м.

30 км – 800 м – 1200м.

50 км – 1400 м – 2000м [2].

Ми вважаємо, що всі вище перелічені спортивні дисципліни, спорідненні з лижними перегонами, та імітують навантаження в пересуванні на лижах.

Ключова фізична якість лижника-гонщика – силова витривалість, яка допомагає спортсмену швидко подолати дистанцію та показати відмінний результат. Саме ця фізична якість потрібна для подолання всіх трьох спортивних дисциплін

Даним прикладом спорідненості видів спорту, розповідається в статті спортивного журналу "Endurance Game" [3]. В цьому джерелі розповідається про Скотта Джонсона, тренера в галузі "Uphill Athlet", який працює з ультра марафонцями та скі-альпіністами, також він готував команду США з лижних перегонів для участі в Олімпійських іграх 2014 та 2018 рр. Сам Джонсон займаючись гірським бігом у міжсезоння вирішив замінити його іншою фізичною активністю, а саме спробував лижні перегони. За словами Скотта перші тренування на лижах були досить важкі для нього, тому що він не володів технікою лижних ходів, а також було досить важко втримати рівновагу на лижні.

Лижні перегони фізично важчий вид спорту. Він дає сильніше навантаження на серцево-судинну систему, тому що при пересуванні на лижах працюють практично всі скелетні м'язи, відповідно кількість кисню, яка необхідна для роботи м'язів різко зростає. [6]. Тому лижники- гонщики виділяються високим показником рівня МПК. Цей показник вищий ніж, у спортсменів які спеціалізуються тільки на бігові.

Джонсон наголошує, що це покращує фізичну підготовку для гірського бігу, оскільки біг вгору енергійно затратний. В свою чергу лижні перегони імітують кросові тренування, також вони розвивають рівновагу та м'язову координацію, що важливо для гірського бігу, де траси проходять по нерівній поверхні з каміннями, де кожен крок не нормовано дозований. Також лижні перегони у міжсезоння для бігунів, дають можливість відпочити опорно-руховому апарату та м'язам від "ударного навантаження" та зміцнює м'язи верхнього плечового поясу, а також розвиває силу привідних та сідничних м'язів, які виконують основну функцію при бігові в гору.

Джонсон рекомендує підключати лижні тренування у міжсезоння бігунів, з метою підвищення функціональних систем організму та відпочинку від ударних навантажень, підвищення загальної сили [3].

Виходячи з аналізу даних статті ми вважаємо, що гірський біг, трейлранніг, скайранніг, потрібно розглядати, як засоби підготовки лижника в міжсезоння та в базовому періоді літньої підготовки.

В процесі детального аналізу вищезгаданих допоміжних спортивних дисциплін розглянемо їхні корисні складові.

Гірський біг – дає сильне навантаження на серцево-судинну систему, підвищує рівень МПК. Зміцнює сідничні м'язи та квадрицепс стегна, розвиває силову витривалість [4].

Трейлранніг – збільшує спеціальну витривалість. Можна користуватись палицями, тому максимально імітує пересування на лижах, вдосконалює силову та загальну витривалість. Тобто максимально залучає всі групи м'язів, які працюють під час тренування на бігових лижах [7].

Скайранніг – основною користю від нього, є те, що він проходить на висоті від 2000м над рівнем моря, чим спричиняє гіпоксію, яка в подальшому позитивно впливає на функції організму, а саме підвищає рівень гемоглобіну, збільшує кількість кисню в організмі. Ми добре знаємо, що більшість змагань з лижних перегонів проходять в горах на середньо гір'ї Траса переважно проходить по кам'яних вузьких стежках, тому покращується м'язова координація [5].

Ми точно не знаємо чи застосовується ці дисципліни в збірних командах з лижних перегонів інших країн? Ми не знаємо точно. Проте ми знаємо, що чоловіча та жіноча збірна команда України з лижних перегонів проводять контрольне тренування з гірського бігу (біг вгору) довжиною 5км у літній підготовчий період (червень-серпень) саме з метою покращення функціональних можливостей організму, та контролю тренувального мезоциклу. Перший контрольний старт відбувається на початку тобто в червні, другий відповідно в серпні. Ці результати порівнюються, та розглядається динаміка результатів.

Щодо інших закордонних збірних команд, знаємо те, що збірна команда Норвегії з лижним перегонам бере участь у комерційних змаганнях з трейлранінгу, що відбуваються у Норвегії – “TROMSØ SKYRACE”.

Висновки: В даній статті проаналізовано споріднені дисципліни, які в певній мірі відповідають технічним характеристикам лижних перегонів. А саме: гірський біг, трейлранніг та скайранніг. Ефект їх застосування в тренувальному процесі лижників-гонщиків, на нашу думку, є досить вагомим під час безсніжного періоду, а також вносить різноманіття в тренувальний та змагальний процес підготовки спортсменів, що позитивно впливає на досягнення спортивного результату.

Перспективи подальших досліджень. В майбутніх дослідженнях, плануємо детальніше дослідити, як вище перелічені дисципліни впливають на якість та ефективність підготовки лижників – гонщиків, підключивши гірський біг, трейлранніг та скайранніг до тренувального плану підготовки збірної команди України з лижних перегонів.

Література:

1. International Skyrunning Federation Rules – Режим Доступу: <https://www.skyrunning.com/rules/>
2. Архив. Правила соревнований по лыжным гонкам – Режим Доступу: <http://www.flgr.ru/rules/rules1/87.html>
3. Лыжи, или как сделать перерыв в беге, чтобы стать ещё более сильным бегуном. – Режим Доступу: <http://endurancegame.com/lyzhi-ili-kak-sdelat-pereryv-v-bege-chtoby-stat-eshhjo-bolee-silnym-begunom/>.
4. О горном беге – Режим Доступу: <https://www.mountainrunning.ru/about/>
5. Скайраннинг – Режим Доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BA%D0%B0%D0%B9%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%BD%D0%B3>
6. Теория тренировки на выносливость - норвежский стиль
Стивен Сейлер – Режим Доступу: <https://www.skisport.ru/forum/2/17763/#255989>
7. Трейлраннинг, скайраннинг, горный бег, кросс: что выбрать? – Режим Доступу: <https://sport-51.ru/article/run/4975-treylranning-skayranning-gornyy-beg-kross-cto-vybrat.html>
8. Тренируйся бегать в гору, и станешь не только быстрее, но и сильнее, а заодно и улучшишь технику бега. – Режим Доступу: <https://www.redbull.com/ru-ru/5-best-hill-running-sessions>

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

Юлія Бевз
(Вінниця, Україна)

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЗА НЕВИКОНАННЯ ЇХ ПРОГРАМИ

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Україною 17 липня 1996 року, закріпила свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами [1].

Статтею 36 Конституції України закріплено право громадян на об'єднання у політичні партії. «Політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах (ч.2 ст.36 Конституції України) [2].

В статті 2 Закону України «Про політичні партії в Україні» вказується, що основною метою політичної партії є сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, однак, як свідчить практика, реальна мета інша - отримання та здійснення політичної влади в суспільстві, тому в перегонах за голосами виборців, які потрібні для проходження в парламент, політичні партії обіцяють багато, а отримавши бажане – забувають про передвиборчі обіцянки [3].

Проблемам юридичної відповідальності в цілому та питанням відповідальності юридичних осіб зокрема присвячено цілу низку праць таких відомих вчених як П. Андрушко, Ю. Баулін, І. Гриценко, І. Канзафарова, Т. Ківалова, А. Козловський, В. Колісник, В. Костицький, М. Костицький, М. Краснова, Н. Кузнєцова, М. Никифорак, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Скакун, О. Тихомиров, О. Харитонова, Є. Харитонов та інші. Окрім того, окремі аспекти юридичної відповідальності безпосередньо політичних партій стали предметом дослідження А. Білоус, М. Марченко, В. Даніленко, Т. Слинко, однак, питання юридичної відповідальності політичних партій за виконання їх програм залишається недостатньо дослідженим і потребує більш детальних та глибоких напрацювань, що свідчить про актуальність обраної теми.

Метою статті є визначення форм юридичної відповідальності політичних партій за невиконання їх програм та підготовка пропозицій щодо удосконалення правового регулювання з цих питань.

Після переходу України на змішану виборчу систему формування парламенту політичні партії стали основними суб'єктами формування таких важливих політичних інститутів як парламент, уряд, органи державної влади на місцях тощо, тому своєчасною є проблема удосконалення законодавчого регулювання відповідальності політичних партій за реалізацію цілей та завдань, передбачених їх програмами.

Надзвичайно гостро ця проблематика постає в сучасний період, оскільки збільшення ваги партій у політичному житті передбачає посилення їхньої відповідальності як перед своїми виборцями, так і перед суспільством загалом.

Відповідальність політичних партій як конституційно-правова відповідальність має особливі не притаманні іншим видам юридичної відповідальності санкції. Так, у випадку порушення політичними партіями чинного законодавства, до них можуть вживатись заходи у вигляді попередження про недопущення незаконної діяльності чи заборони діяльності.

Стаття 5 Закону України «Про політичні партії в Україні» містить вичерпний перелік підстав для заборони діяльності політичних партій. Така заборона можлива у випадку, якщо їх програмні цілі або дії спрямовані на:

- 1) ліквідацію незалежності України;
- 2) зміну конституційного ладу насильницьким шляхом;
- 3) порушення суверенітету і територіальної цілісності України;
- 4) підлив безпеки держави;
- 5) незаконне захоплення державної влади;
- 6) пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової чи релігійної ворожнечі;
- 7) посягання на права і свободи людини;
- 8) посягання на здоров'я населення.

Необхідно наголосити на тому, що перелік підстав заборони діяльності політичних партій повинен бути максимально чітким, однозначним, що унеможливило б його довільне тлумачення, втім, вищевказані формулювання є недостатньо конкретними, а тому потребують більш детального аналізу, тлумачення та уточнення. Зокрема, це стосується «посягання на права і свободи людини» та «посягання на здоров'я населення».

Політичні партії згідно ст.7 Закону України «Про політичні партії в Україні» «повинні мати програму. Програма політичної партії є викладом цілей та завдань цієї партії, а також шляхів їх досягнення», тобто програма партії є необхідним документом як і статут відповідної політичної партії.

Однак, фактично програма політичної партії виступає своєрідним збірником обіцянок для народу – єдиного джерела влади, декларацією намірів, а не стратегічним планом реформування держави.

Кожна програма політичної партії, згідно вимог Закону, повинна містити пропозиції щодо варіантів реалізації політики у визначених сферах (політико-правовій, соціальній, економічній, культурно-духовній сферах), до того ж, ці пропозиції мають опиратися на можливість бюджетного ресурсного забезпечення з урахуванням специфіки побудови головного кошторису країни, а також передбачати чіткий термін

реалізації, який в більшості випадків не має перевищувати термін реалізації повноважень депутатів одного скликання.

Чинним законодавством України не передбачено, які відомості мають міститися у програмі політичної партії, на відміну від її статуту, тобто це питання залишається внутрішньою справою відповідної партії.

Європейський суд з прав людини в рішенні у справі «Еррі Батасуна та Батасуна проти Іспанії» від 30.06.2009 р. дійшов висновку, що статут і програма політичної партії не можуть братись до уваги як єдиний критерій для визначення її цілей та намірів. Зміст програми повинен порівнюватись з діями лідерів і членів такої партії та з позиціями, які вони захищають. Узяті разом, ці дії та позиції можуть мати значення для слухань про розпуск політичної партії, за умови, що в цілому вони розкривають її цілі та наміри [4].

Цікавим є рішення у справі «Об'єднана комуністична партія Туреччини та інші проти Туреччини» від 30.01.1998 р., в якому Європейський суд з прав людини зазначив, що співвідношення установчих документів та їх програми із фактично здійснюваною партією діяльністю зумовлено тим, що не можна виключити ймовірності того, що політична програма партії може приховувати інші цілі та наміри, ніж ті, які вона проголошує [5].

У випадку виявлення в закріплених програмою цілях порушень вимог ст. 5 Закону України «Про політичні партії в Україні» ініціювання на відповідній підставі процедури притягнення політичної партії до відповідальності є необхідним заходом. Заборона діяльності політичної партії є крайнім радикальним заходом втручання держави в політичне життя її суспільства, а тому механізм реалізації даного заходу має бути чітким та детально регламентованим.

Також необхідно звернути увагу і на іншу сторону проблеми. Так, ознайомлення зі змістом програм певних партій, які знаходяться у вільному доступі у всесвітній мережі Інтернет, свідчить, що в умовах сучасного суспільства така значна кількість масштабних завдань, які містяться в них, не може бути реалізована протягом п'ятирічного терміну повноважень депутатів Верховної Ради України, тому виникає необхідність визначення та встановлення посилення вимог до програм, які подаються до Центральної виборчої комісії відповідними політичними партіями.

Зокрема, «розгорнута» програма, де вказані цілі, завдання партії та термін їх виконання (на період повноважень Верховної Ради України) має бути представлена для реєстрації, а друга – «скорочена», яка використовуватиметься для публікації в ЗМІ, буде містити виключно перелік цілей та завдань.

Чинне законодавство України встановлює обсяг та зміст державного контролю за діяльністю політичних партій, однак, жодним чином не враховує відповідальність самої політичної партії за відповідність її діяльності програмі і відповідальність за її невиконання, що значно впливає, на нашу думку, на довіру громадян до тієї чи іншої партії, про що свідчить опитування виборців, і безпосередньо впливає на їх активність у виборах.

Для підсилення рівня свідомості і відповідальності членів політичних партій, що увійшли до складу Верховної Ради України, на законодавчому рівні слід закріпити норму, що повернення грошової застави партії можливе лише після закінчення п'ятирічного терміну повноважень народних депутатів у разі виконання ними 80 % завдань, викладених у програмі.

Ще одним із видів юридичної відповідальності за невиконання передвиборчої програми має стати неможливість політичної партії брати участь у наступних виборах за умови невиконання нею більше половини зазначених в програмі завдань.

Зважаючи на те, що перелік заходів, які можуть застосовуватись до політичних партій у разі порушення ними законодавства України, є вичерпним, ро можна стверджувати про необхідність розробки та закріплення на законодавчому рівні відповідного механізму притягнення політичних партій до відповідальності.

Таким чином, запропоновані вище пропозиції з удосконалення чинного законодавства України щодо посилення відповідальності політичних партій сприятимуть підвищенню ефективності реалізації політичними партіями своїх функцій, а саме – представлення інтересів виборців, а надані ними програми будуть реальними щодо реалізації і стануть дійсним відображенням можливих змін на краще в Україні.

Література:

1. Конвенція Про захист прав людини та основоположних свобод, ратифікована Законом України №475/97-ВР від 17 липня 1996 року [Електронний ресурс] – [online] http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Конституція України (Редакція від 30.09.2016 року) [Електронний ресурс] // Офіційний Веб-сайт Верховної Ради України. – [online] <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Про політичні партії: Закон України від 05.04.2001 р. (в ред. від 26.11.2016 р.) [Електронний ресурс] // Офіційний Веб-сайт Верховної Ради України. – [online]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>.
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Еррі Батасуна та Батасуна проти Іспанії» від 30 червня 2009 року [Електронний ресурс] – [online] <http://eurocourt.in.ua/GetArticlesByCategory.asp?CategoryId=2>

5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Об'єднана комуністична партія Туреччини та інші проти Туреччини» від 30 січня 1998 року [Електронний ресурс] – [online] <http://eurocourt.in.ua/GetArticlesBy Category.asp?CategoryId=2>

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент Щebetун Ірина Степанівна.

**Катерина Гузікова
(Маріуполь, Україна)**

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА ЧЕРЕЗ «ГРУПИ СМЕРТІ» В УКРАЇНІ

Загальновідомо, що будь-яке досягнення науково-технічного прогресу має як позитивні, так і негативні наслідки. Ця теза особливо точно характеризує ситуацію, що склалася в останні десятиліття з Інтернетом: суттєво полегшивши і збагативши життя людини, Всесвітня мережа стала джерелом низки феноменів, що загрожують благополуччю і навіть життю громадян. У цьому контексті показовими є резонансні події, пов'язані з так званими «групами смерті», діяльність яких на пострадянському просторі спричинила низку підліткових самогубств. Динаміка суспільного інтересу до цієї проблеми в українському соціумі розвивалася дуже бурхливо: від появи поодиноких повідомлень на сайтах новин до широкого суспільного обговорення не минуло й місяця. Причини такої ситуації є зрозумілими, оскільки йдеться про найдорожчий державний скарб – життя і здоров'я дітей [2].

Феноменом так званих «груп смерті» є еволюцією явища кібербулінгу – психологічного тиску через новітні засоби зв'язку (Інтернет, телефон). На нашу думку, мотиви діяльності адміністраторів таких спільнот можуть бути різноманітними: від патологічних відхилень до прагнення самоствердження. Серед спонук, що стимулюють підлітка до вступу у «групи смерті», крім почуття самотності, нерозуміння оточення та інших проявів психічної нестабільності, можна виокремити ігрове сприймання світу, що не передбачає повноцінного усвідомлення небезпеки участі в таких іграх. [2].

Випадки смерті через дані групи зафіксовані по всій Україні, а саме: Маріуполь, Суми, Полтава і це лише ті області в яких біло відомо, що причиною смерті став вступ в «групу смерті», а скільки суїцидів зафіксовано як звичайне самогубство, важко навіть відповісти на це це запитання, але одне можна сказати - дуже багато.

Зазвичай, учасниками груп стають підлітки, яким не вистачає уваги з боку батьків, родичів, друзів. Юним особам здається, що їх ніхто не розуміє і єдиним вірним способом аби позбавитися від всіх проблем є смерть, а останній подих вони довіряють саме модератором цих зловісних груп. Але варто відзначити, що не лише такі підлітки стають жертвами самогубства, багато хто з них вирішили просто через власний інтерес спробувати погратися або не повірили інтернет новинам та вирішили перевірити самостійно, а модератори цим скористалися.

Такі дії мають назву «доведення до самогубства». Так, можна сказати, що доведення до самогубства – це протиправне (необережне або з побічним умислом) приведення винним потерпілого до свідомих дій, спрямованих на позбавлення себе життя, що є наслідком жорстокого поведіння, шантажу, примусу до протиправних дій або систематичного приниження його людської гідності. Розглядаючи доведення до самогубства з різних аспектів і з правового, і з морального, то потрібно підкреслити, що це аморальний злочин, який несе за собою правові наслідки. Необхідно зазначити, що доведення до самогубства карається статтею 120 Кримінального Кодексу України. Звучить стаття так: «Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поведіння, шантажу, примусу до протиправних дій або систематичного приниження її людської гідності, – карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк» [1].

Доведення до самогубства належить, як правило, до продовжуваних злочинів: фізичне чи психологічне насильство може бути вчинене в одному місці (наприклад, у школі, службовому приміщенні), а потерпілий може покінчити життя в іншому. Передсмертна записка може бути знайдена в помешканні потерпілого, а самогубство він учиняє в іншому місці, наприклад у лісі. Найчастіше адміністратори самі знаходили підлітків, які перебували в депресивному стані. Спочатку вивчали його особистість, а вже потім надсилали завдання. Якщо ж учасник відмовлявся від такої «гри смерті», то йому починали надсилати повідомлення з погрозами не тільки на власну адресу, а й – близьких. Першою офіційною жертвою в Україні стала п'ятнадцятирічна дівчинка з м. Маріуполя, яка стрибнула з тринадцятого поверху. Ці дії злочинців мають латентний і організований характер, у зв'язку з чим вони розслідуються зі складнощами: місце вчинення злочину – соціальні мережі; обстановка вчинення злочину – віртуальні учасники, які використовують різноманітні технічні засоби для формування думок про самогубство в жертви; час учинення злочину – дії злочинців мають частий, повторюваний і продовжуваний характер [3].

Важливим стратегічним питанням у вирішенні описаної проблеми має бути чітке визначення пріоритетів: боремося не проти соціальних мереж, а за психічне та фізичне здоров'я підлітка. Тому корекційно-виховна робота педагогів і виховний вплив батьків мають бути спрямовані не на формування

стійкого негативного ставлення до інтернет-контенту, що лише може викликати реакцію супротиву, а ставити на меті гармонійний розвиток різних аспектів самосвідомості, становлення системи мотиваційно-ціннісної системи, де наріжним каменем є повага та любов до життя – власного та інших. Як би банально це не звучало, але комунікативною основою ефективності такої роботи є любов батьків і повага педагогів [2].

Таким чином, слід зробити висновок, щосамогубство, а особливо доведення до самогубства, потребує уваги як на всесвітньому так і на національному рівні. Ми встановили, що проблемою правового регулювання даного питання є відсутність у нормах положень, здатних вирішити актуальні проблеми, що, як наслідок, породжує необхідність внесення відповідних змін до таких норм[4].

Для цього потрібно вдосконалити ст. 120 КК України, а саме внести низку змін: 1) ввести спеціального суб'єкта – службову особу (як кваліфікуючу ознаку), яка на виконання злочинної мети використовує своє службове становище; 2) доповнити статтю такою кваліфікуючою ознакою як «вчинення з корисливих мотивів»; 3) ввести відповідальність за схилення до самогубства та організацію діяльності, яка схиляє до самогубства або іншим чином сприяє самогубству [3].

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 6 квітня 2001 р. – №16. – ст.203.
2. Зінченко О. В. Мережева маніпуляція як причина підліткових самогубств: теоретичний аналіз проблеми [Електронний ресурс] / О. В. Зінченко, І. Ю. Шутько // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://pj.kherson.ua/file/2017/psychology_03/ukr/part_2/6.pdf.
3. Кривоконь Д. А. Доведення до самогубства: кримінально – правовий аналіз [Електронний ресурс] / Д.А. Кривоконь // Молодий вчений. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://molodyvchenu.in.ua/files/journal/2017/11/215.pdf>.
4. Ткач О. О. Доведення до самогубства: проблеми кримінально-правового регулювання [Електронний ресурс] / О. О. Ткач // Університетські кримінально - правові та кримінологічні читання. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/16_06_2017/pdf/36.pdf.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук Орлов В. А.

Наталія Іліка
(Ірпінь, Україна)

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Предмет правового регулювання, відповідно до ст. 1 ГКУ, визначає основні засади господарювання в Україні й регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами й іншими учасниками відносин у сфері господарювання [1].

Основою господарської діяльності є господарське законодавство, тобто система нормативно-правових актів, які визначають та регулюють різноманітні аспекти господарської діяльності, а також визначають повноваження суб'єктів господарювання [4, с. 32].

Становлення національного господарського законодавства в Україні пов'язане з труднощами, спричиненими насамперед економічними та соціально-політичними факторами.

Сучасні проблеми з господарським законодавством нашої держави торкаються не лише вітчизняних суб'єктів господарювання, але й іноземних. Це пояснюється тим, що вони реалізуючи свої господарські функції не можуть розраховувати на цілком безпечні та стабільні умови праці. Оскільки, попри безліч поточних проблем у сфері господарювання, основною проблемою усе ж таки залишається недосконале господарське законодавство України. Наведена проблема є наболілою сьогодні [5].

Крім того, функціонування міждержавних господарських зв'язків (насамперед з державами «близького зарубіжжя»), необхідність їхнього відновлення та зміцнення вимагає вирішення ще однієї проблеми – створення правової бази міждержавної господарської діяльності, узгодженої з уже прийнятими актами національного законодавства, яке в свою чергу має бути узгоджене з нормами міжнародного права. Динаміка суспільних відносин у сфері організації і здійснення господарської діяльності (господарських відносин) як свідчить практика попередніх років, потребує внесення відповідних змін до чинного законодавства, а то – і прийняття нових законів чи прийняття їх в новій редакції. Недостатньо високий рівень законотворення, часто поспішне, без належного обговорення і копіткої юридичної експертизи законопроектів, прийняття нових законів, яке потім знаходить свій прояв у недоліках юридичної техніки, неузгодженостях та суперечностях нормативно-правових актів господарського законодавства як з ЦКУ та ГКУ, так і одного з іншим.

Суттєвими є також і суб'єктивні чинники, що заважають розвитку законодавства що проявляється у: — неадекватному регулюванні;

— невмінні, а то й небажанні дотримуватися юридичної техніки, яка застосовується з метою уникнення нових колізій;
— низька правосвідомість учасників господарських відносин;
— тривалі дискусії науковців щодо деяких аспектів функціонування господарського законодавства України, що призводить до «гальмування» законодавчого процесу.

Вивчення сучасної наукової літератури, присвяченої з'ясуванню предмета господарського права, показує, що і серед представників однойменної галузі правової науки немає єдності щодо названого питання. Ситуація у цій сфері така, що у глобальних, так би мовити, напрямках, визначення загальних тенденцій предмета усі одностайні. Однак коли справа доходить до визначення конкретних меж, кожного разу з'являються нові пояснення та їх інтерпретація [3]. У вітчизняній юридичній науці щодо питання про господарське право, як галузь права сформувалися три основні позиції.

Перша з них негативна. Її прихильники, вважають, господарське право несамотійною галуззю права, а простим поєднанням цивільно-правових та адміністративно – правових норм, що діють у сфері господарювання. Однак господарські правовідносини, не можна розкласти на цивільно-правові й адміністративно-правові, хоча історичне коріння господарського права лежить у сфері і публічного, і приватного права. Крім того господарське право має значний за обсягом власний нормативний матеріал, що не належить ні до цивільного, ні до адміністративного права.

Друга позиція господарського права – позитивна, - полягає у визнання господарського права самостійною галуззю права, яка не має нічого спільного з іншими галузями. Однак господарське право, хоча і є специфічним явищем, проте пов'язане з іншими галузями права, наприклад: з цивільним, оскільки, за установленню думкою підпорядковується, скажімо, загальним засадам зобов'язального права; з адміністративним, оскільки використовує, зокрема, такі методи правового регулювання, як метод власних приписів, та правові форми керівництва економікою – управління у вузькому розумінні (видача дозволів, ліцензій, патентів), контроль [4; с. 45-46].

Згідно з третьою точкою зору, яка найбільш відповідає життєвим реаліям, та є, найбільш поширеною, господарське право є комплексною галуззю права, в якій зібрані правові норми основних галузей права, приурочені до одного предмета правового регулювання – господарської діяльності. Господарське право, крім запозиченого з інших галузей, має досить об'ємний власний нормативний матеріал [4; с. 44-46].

Всі проблеми, що виникають у законодавстві потребують уваги та усунення. До поданих проблем господарського законодавства подані такі напрями їх рішення як:

- вдосконалення господарського законодавства щодо його змісту;
- вдосконалення господарського законодавства щодо його правової форми;
- вдосконалення господарського законодавства щодо його системи;
- гармонізація законодавства України з найдосконалішими міжнародними стандартами регулювання відносин у сфері господарювання, законодавства міжнародних економічних союзів, до складу яких входить чи планує увійти Україна (включаючи й Європейський Союз).

Ці та інші упущення в українському законотворенні має врахувати парламент України та інші суб'єкти нормотворчого процесу, якщо ми, як правова держава, хочемо мати стабільне і добротне законодавство, яке б не лише виконувало роль регулятора суспільних відносин, а й сприяло недопущенню правопорушень суб'єктами господарювання.

Господарський кодекс є стрижнем господарського законодавства і тим самим він закладає фундамент для системного вдосконалення цієї галузі законодавства.

Проте досить часто виникає чимало труднощів у реалізації норм цього кодифікованого акта, адже одночасне прийняття та набуття чинності Господарським і Цивільним кодексами України породило проблеми колізій між їх положеннями. Необхідно зазначити ряд інших, не менш важливих проблем, які характерні для господарського законодавства: значна розгалуженість і наявність великої кількості нормативних актів, наявність у господарському законодавстві великої кількості нормативних актів обмеженої сфери дії, недосконалість процесуального права, наявність застарілих положень у господарському законодавстві та інші. Одним із напрямів модернізації господарського законодавства у контексті міжнародної інтеграції України є його адаптація до законодавства Європейського союзу.

Оновлення господарського законодавства слід здійснювати не шляхом нарощування та розпорошення його норм, що не дасть змоги ефективно здійснювати економічну політику, а в напрямі його кодифікації, що передбачає, зокрема, зменшення в ньому кількості бланкетних норм та одночасне доповнення нормами прямої дії та відсилками на конкретні закони.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що на сьогодні існує досить широке коло проблем у господарському законодавстві, які потребують детального розгляду та вирішення. Окреслені шляхи вдосконалення законодавства та вирішення окремих питань не є вичерпними, тому проблема вирішення питань модернізації залишається відкритою для дискусії досить широкого кола науковців. Результати даного дослідження є лише основою формування рекомендацій щодо вдосконалення господарського законодавства. Цілком імовірно, що у разі ліквідації чи мінімізації впливу досліджених негативних чинників господарська політика України

Література:

1. Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 року, із наступними змінами та доповненнями / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 із наступними змінами і доповненнями / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Запорожець А.М. До питання про зміст предмета і методу господарського права [Текст] / А. М. Запорожець // Право и безпека. - 2005. - № 4 - 5. С. 136 - 144.
4. Вінник О.М. Господарське право / О.М. Вінник. – К.: Атіка, 2004. – 624 с.
5. Багрій І.П. Проблеми розвитку господарського законодавства у сучасній правовій системі суспільства / І.П. Багрій.

Людмила Лихошерст
(Ірпінь, Україна)

АНАЛІЗ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Стан фінансового ринку країни та суб'єктів його діяльності невід'ємно пов'язаний із розвитком економічних процесів, а також ступеня надійності функціонування банківських та небанківських (кредитні спілки, інвестиційні компанії, ломбарди, страхові компанії, недержавні пенсій фонди, лізингові компанії та інше) фінансових установ. У механізмі функціонування кредитної системи України велика роль належить комерційним банкам, які діють в різних секторах ринку позичкового капіталу і є багатофункціональними організаціями. Банки акумулюють основну частку кредитних ресурсів і надають своїм клієнтам повний комплекс фінансових послуг, включаючи кредитування, прийом депозитів, розрахункове обслуговування, купівлю-продаж і зберігання цінних паперів, іноземної валюти [1, с. 148].

У ринковій економіці роль кредиту найбільшою мірою проявляється в оптимізації пропорцій суспільного відтворення. Роль кредиту – це результат «роботи» його функцій, що проявляється у забезпеченні потреб додатковими коштами позичальників для нормального здійснення виробничої та іншої діяльності, грошових розрахунків, уникаючи неплатежів, запровадження передових технологій та новітньої техніки у виробництво, вирішення житлової проблеми тощо [2, с. 844].

З метою організації кредитної діяльності банки розробляють та впроваджують власну кредитну політику. Кредитна політика – це структурно-функціональна цілісність взаємопов'язаних між собою елементів (цілей, завдань, принципів, технологій, організацій), взаємодія яких дозволяє визначити найбільш ефективні стратегії діяльності банку на ринку кредитних послуг. Кредитна політика містить стратегію і тактику банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку (позичальників) на основі принципів зворотності, строковості, цільового використання, забезпеченості та платності [3, с. 586].

Починаючи з 2014 року Національним банком України розпочато жорстке та масштабне скорочення банківського сектору економіки. У сучасних умовах в Україні продовжує спостерігатись тенденція до зменшення кількості банківських установ. Відповідно до офіційних даних НБУ, станом на 1 січня 2018 року в Україні зареєстровано 82 банківські установи, що на 98 менше ніж у 2014 році [4, с. 281].

Приріст всіх показників у досліджуваній період 2018 року свідчить, що ситуація на кредитному ринку, порівняно з минулим роком, стабілізувалась. Також, свідченням цього став звіт НБУ про фінансову стабільність за червень 2018 року. Відповідно до нього кредитний ризик знизився завдяки поліпшенню фінансового стану населення й бізнесу, реструктуризації проблемної заборгованості великих позичальників, зниженню частки незарезервованих дефолтних кредитів. До кінця року очікується подальше зміцнення фінансового стану позичальників, що сприятиме відновленню якості кредитів [4].

Протягом досліджуваного періоду, причиною закриття такої великої кількості банків було припинення кредитування цими банками підприємств і домогосподарств. Наслідком цього є те, що клієнти закритих банків, внаслідок кризи, через жорсткі вимоги до позичальників, не можуть знайти новий банк для отримання кредитів, оскільки не мають кредитної історії з іншими банківськими установами [6, с. 183].

Але, незважаючи на масове скорочення банківських установ, в Україні діє достатня кількість банків, які продовжують здійснювати свою діяльність. Тож, відповідно до офіційних даних НБУ [5].

Відповідно до даних Національного банку України у 2017 році найбільш кредитованими галузями економіки була оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів та переробна промисловість. Це пояснюється тим, що дані галузі мають найменший ризик діяльності, розповсюджені на всій території України та, взаємодіючи з іншими суб'єктами ринку послуг, створюють додаткову кількість робочих місць та споживають продукцію інших галузей господарства.

Приріст всіх показників у досліджуваній період 2018 року свідчить, що ситуація на кредитному ринку, порівняно з минулим роком, стабілізувалась. Також, свідченням цього став звіт НБУ про фінансову стабільність за червень 2018 року. Відповідно до нього кредитний ризик знизився завдяки поліпшенню фінансового стану населення й бізнесу, реструктуризації проблемної заборгованості великих

позичальників, зниженню частки незарезервованих дефолтних кредитів. До кінця року очікується подальше зміцнення фінансового стану позичальників, що сприятиме відновленню якості кредитів [5].

Не дивлячись на позитивні зміни, які відбулися в банківській системі України за останні роки, проблеми все ж таки існують: рівень капіталізації банківської системи невеликий; досить великий рівень відсоткових ставок за кредитами для господарюючих суб'єктів; наявність дуже високих ризиків при здійсненні кредитування; конкуренція між банками здійснюється переважно не в площині якісних показників обслуговування клієнтів, а в площині кількісних показників. Названі недоліки виступають помітною перешкодою до подальшого розвитку економіки в цілому і банківської системи зокрема.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що розвиток кредитування на сучасному етапі стабілізується та приймає позитивну тенденцію до зростання. Клієнти банківського сектору диверсифікували свої кошти відповідно до ситуації та кількості банків на ринку. Банки, у свою чергу, приділяють більше уваги підвищенню якості та ефективності управління кредитним портфелем.

Література:

1. Сич Є. М., Ринок фінансових послуг: [навчальний посібник] / Є. М. Сич, В. П. Ільчук, Н. І. Гавриленко. – К.: ЦУЛ, 2012. – 428 с.
2. Солоділова К.В. Сучасний стан кредитування в Україні /К.В. Солоділова, О.В. Шафранова / Економічні науки – 2017. – Випуск 3(43) – С. 844-847.
3. Бикова О. В., Оцінка ефективності кредитної політики банку / О. В. Бикова, О. В. Марченко // Молодий вчений. – 2017. – №3 (43) – С. 586-589.
4. Onyshchenko V., Construction industry in ukraine credit analysis / V.Onyshchenko, S. Sivitska, A. Cherviak / International Journal Of Engineering & Technology – 2018. – Vol 7 No 3.2 (2018): Special Issue 2 – С. 280-284.
5. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/control/uk/index>.
6. Росола У. В., Кредитна політика та аналіз сучасного стану кредитного ринку України / У. В. Росола, Н.І. Щока, М.С. Ярмолюк / Науковий вісник Мукачівського державного університету, Серія Економіка – 2018. – Випуск 1(9) – С. 181-189.

Неля Мельнічук
(Ірпінь, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Формування й розвиток в Україні громадянського суспільства та відповідної йому демократичної, соціальної, правової держави можливе лише за умови забезпечення ефективного контролю за додержанням в країні принципу верховенства права, контролю за відповідністю Конституції, Законам України практики їх реалізації державою і суспільством. Такий контроль, насамперед, має здійснюватися з боку народу, як першоджерела влади, яку він реалізує, зокрема, через сформований ним єдиний загальнодержавний орган законодавчої влади — Верховну Раду України. Прогресивний розвиток Української держави, розбудова її державного механізму обумовлює необхідність вдосконалення різних публічно-владних інститутів.

Основними недоліками правового регулювання контрольної функції парламенту України є, зокрема:

- нечіткість конституційного визначення обсягу контрольних повноважень парламенту;
- не визначення напрямів на організаційно-правових форм здійснення парламентського контролю;
- нечітке і суперечливе законодавче регулювання у сфері парламентського контролю та ін.

Одним із найактуальніших у розробці і розвитку теорії вітчизняного парламентаризму є наукове дослідження питань щодо теорії та практики контрольної функції парламенту України.

Контрольна функція Верховної Ради України обумовлена самою конституційно-правовою природою українського парламенту як представницького органу всього народу.

За статтею 21 Загальної декларації прав людини, кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників. Це відображене у статтях 5, 38 та інших Конституції України. Представниками народу у Верховній Раді України є, відповідно до українського законодавства, народні депутати, обрані безпосередньо народом на основі загальнодемократичних принципів виборчого права. [1, ст. 5, 38, 69, 71, 76; 9, ст. 1].

Звідси випливає декілька принципових положень:

- саме народ уповноважує народних депутатів та в цілому парламент України на здійснення відповідних функцій і повноважень;
- саме народ, як першоджерело всієї влади в Україні, має пріоритетне право на здійснення, через сформований ним парламент, контролю за діяльністю владних органів та структур.

Зазначене є підставою для висновку, що контрольна функція парламенту бере свій початок від права народу на здійснення контролю, як одного із проявів владної діяльності, за функціонуванням органів державної влади [2].

Розгляд й аналіз питань контрольної діяльності Верховної Ради України за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина показав, що потенціал парламентського контролю у сфері прав людини на сьогодні належним чином не реалізований.

Завдання щодо забезпечення ефективного контролю з боку Верховної Ради України за додержанням прав людини в Україні обумовлюють, насамперед, здійснення заходів, спрямованих на вдосконалення роботи Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Це вимагає також підвищення ефективності контрольної діяльності комітетів українського парламенту, його тимчасових спеціальних та слідчих комісій, народних депутатів України по забезпеченню додержання конституційних прав людини в Україні [3].

Так, відсутність у Уповноваженого з прав людини права законодавчої ініціативи позбавляє його дієвої форми захисту та контролю за додержанням прав людини, як наслідок — знижує ефективність, дійовість контролю з боку парламенту у цій сфері. З огляду на це, уявляється доцільним внести доповнення до статті 93 Конституції України, якими передбачити наявність права законодавчої ініціативи у Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Потребує також розвитку і вдосконалення конституційна і законодавча регламентація діяльності комітетів, тимчасових спеціальних та слідчих комісій парламенту у напрямі чіткого визначення їх контрольних повноважень у цій сфері. Забезпеченню ефективного парламентського контролю за додержанням прав людини на всіх рівнях та у різних сферах сприятиме запровадження представників Уповноваженого з прав людини на місцевому рівні та його представників з певних питань. Це забезпечить можливість своєчасно і оперативно виявляти першочергові проблеми у реалізації та захисті прав людини в Україні, та визначати шляхи їх розв'язання.

Таким чином, з метою створення надійної правової основи щодо забезпечення дійового парламентського контролю у сфері прав людини в Україні, необхідне проведення значного вдосконалення норм законодавства, що регулюють діяльність Уповноваженого з прав людини, шляхом усунення зазначених та інших виявлених недоліків і прогалин в ньому [4].

Дієвість парламентського контролю у значній мірі залежить від якості контрольної діяльності структур українського парламенту — його комітетів, тимчасових слідчих та тимчасових спеціальних комісій. Наявність контрольних повноважень у комітетів, комісій парламентів закріплені в конституціях ряду сучасних держав, зокрема, Болгарії (Конституція ст. 79), Албанії (Конституція ст. 20), Узбекистану, Угорщини, Бразилії, Австрії, Великобританії, Італії, Іспанії, Польщі, СІЛА, Франції, ФРН та ін.

Слід також звернути увагу на існування потреби підвищення ефективності парламентського контролю стосовно діяльності уряду, що може, насамперед, бути досягнуте через встановлення у законодавстві засобів впливу щодо нього. Враховуючи позитивний зарубіжний досвід здійснення контролю з боку парламентів за діяльністю урядів та виходячи із вітчизняної практики реалізації парламентом України контрольних повноважень щодо функціонування Кабінету Міністрів України, вбачається доцільним встановлення в Україні, серед форм парламентського контролю, інтерпеляції. Це стане одним із вагомих засобів посилення відповідальності уряду та підвищення дійовості парламентського контролю в цілому.

Підсумовуючи аналіз питань щодо перспектив розвитку правового забезпечення контрольної функції парламенту України необхідно підкреслити, що існує об'єктивна необхідність розширення його контрольних повноважень. Насамперед при цьому потребують відповідних змін і доповнень положення Конституції України та на її основі — відповідних законів України. Проблеми, що існують у питаннях здійснення Українським парламентом контрольної функції, правові основи її реалізації приводять до висновку про доцільність розробки і прийняття окремого Закону України «Про парламентський контроль в Україні», який би чітко визначив, акумулював і впорядкував всі складові щодо принципів, напрямів, мети, завдань, організаційно-правових форм, методів здійснення парламентського контролю та відповідальності за правопорушення, які виявляються в результаті його реалізації. Прийняття названого Закону заповнить прогалину в системі чинного конституційного законодавства України, що регламентує діяльність Українського парламенту. Вдосконалення форм і методів здійснення парламентом України контрольної функції є найважливішим чинником у формуванні саме на його основі єдиної системи державного контролю в Україні. Належне вирішення питань вдосконалення реалізації Верховною Радою України контрольної функції у всіх напрямках її контрольної діяльності сприятиме розвитку парламентського права в Україні. Стосовно ступеню розвиненості та ефективності дії положень цього права, то вони прямо пропорційні визначеному в Конституції статусу парламенту та його ролі, яку реально він відіграє у державному і суспільному житті країни.

Література:

1. Конституція України: Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — ст. 141.
2. Майданник О. О. Парламентські функції: правовий зміст поняття, ознаки, конституційна регламентація / О. О. Майданник // Право України. — 2009. - № 6. - С. 17-22.
3. Майданник О. О. Забезпечення конституційних прав людини в Україні як один із напрямів діяльності Верховної Ради України / О. О. Майданник // Юридична Україна. - 2010. - №10. - С. 12-16.
4. Майданник О. О. Інститут омбудсмана у механізмі забезпечення прав людини в Україні / О. О. Майданник // Адвокат. — 2010. — № 7. — С. 12-16.

ОГЛЯД ЮРИСПРУДЕНЦІЙНОГО ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

Актуальність теми дослідження. Юридично-правові системи різних країн по своїй суті, а саме ті, що базуються на принципах демократії є схожими, але в той же час існують деякі відмінності, які варто досліджувати в контексті вивчення зарубіжного досвіду юриспруденційних послуг. Цікавим прикладом є діюча правова система Сполучених Штатів Америки, яка так чи інакше приваблює дослідників по усьому світу для вивчення її основних принципів на норм. Відповідно актуальність нашого дослідження обумовлена необхідністю оглядового дослідження термінологічного та змістовного апарату американської юриспруденції з подальшою метою її глибшого дослідження.

Нижче наведено деякі з фундаментальних принципів, які складають американську правову систему. Вони підсумовані в загальному, щоб дати читачеві огляд деяких основ американського загального права. Застосування прецеденту – правило *Stare Decisis*. Визначальним принципом загального права є вимога, щоб суди слідували рішенням судів вищого рівня в рамках однієї і тієї ж юрисдикції. Саме з цієї спадщини *stare decisis* виникла система послідовної сукупності законів.

Рівні або ієрархія судів в значній мірі визначає ступінь, в якій рішення одного суду матиме обов'язкову силу для іншого суду. Наприклад, федеральна судова система заснована на трьох рівневій структурі, в якій окружні суди Сполучених Штатів є судами першої інстанції; Апеляційний суд Сполучених Штатів є апеляційним судом першого рівня; і Верховний суд США є остаточним арбітром згідно із законом.

Термін «юрисдикція» має два важливих значення в американському законодавстві. Одне зі значень терміну «юрисдикція» відноситься до формальної влади суду, який здійснює судову владу у конкретній справі. Хоча термін найчастіше використовується у зв'язку з юрисдикцією суду з конкретних питань, можна також говорити про питання, які знаходяться в межах або за межами юрисдикції будь-якого іншого державного органу.

По-друге, федеральна судова система заснована на системі «юрисдикцій», географічного розподілу судів певного рівня. Наприклад, хоча існує тільки один Верховний суд, проте апеляційний суд розділений на 13 округів і налічує 94 районних суди. Крім того, в кожній судовій системі штату є своя «юрисдикція». Як вказувалося, вище, юрисдикція в якій виникла справа, буде визначати, які рішення судів будуть обов'язковими прецедентами.

Обов'язковий або переконливий орган. Деякі з різних джерел права, які будуть розглянуті, вважаються «обов'язковими» або «переконливими», в той час як інші джерела вважаються просто «переконливими». Дійсно, суд може повністю ігнорувати прецедент, який не є обов'язковим. Навіть не розглядати його як переконливий. Питання в тому, чи є авторитет обов'язковим або переконливим, безпосередньо пов'язаний із застосуванням принципів *stare decisis* [1].

Первинне і вторинне управління. Різні джерела права також можуть бути розбиті на первинні і вторинні джерела права. Первинні джерела права можуть бути обов'язковими для конкретного суду, або вони можуть бути просто переконливими. Будуть вони обов'язкові або переконливі, буде залежати від різних факторів. Вторинна влада сама по собі не є законом і ніколи не була обов'язковою. Однак суд може звернутися до вторинних джерел права за вказівками щодо того, як вирішити конкретне питання. Вторинний орган також корисний як інструмент для виявлення випадків і для отримання загальної інформації про конкретну проблему.

Системи подвійного суду. Американська правова система заснована на системі федералізму або децентралізації. Хоча національний або «федеральний» уряд сам володіє значними повноваженнями, окремі штати зберігають за собою повноваження, конкретно не перераховані як виключно федеральні. У більшості штатів є судові системи, які відображають федеральну судову систему.

Взаємозв'язок між різними джерелами права. Одним з найбільш складних понять американської юриспруденції є ступінь, в якій різні джерела права, як з державної, так і з федеральної систем, взаємопов'язані один з одним. Існує складний набір правил, що визначають відносний пріоритет серед різних джерел права, а також між системою штатів і федеральними системами. Термін «загальне право» викликає плутанину і невизначеність, що не дивно, враховуючи його подвійність сенсу [2].

Американська система являє собою систему «загального права», яка в значній мірі спирається на судовий прецедент в офіційних судових рішеннях. У нашій системі загального права, навіть коли мова йде про статут, судові рішення в більш ранніх судових справах надзвичайно важливі для вирішення судом питання, що розглядається. Системи цивільного права в меншій мірі покладаються на судовий прецедент, а в більшій мірі на кодекси, які прямо передбачають правила вирішення багатьох конкретних суперечок. Коли суддя повинен виходити за рамки букви коду при вирішенні спору, рішення судді не стає обов'язковим або, можливо, навіть не доречним в подальших рішеннях за участю інших сторін.

Прецедентне право. Звичайне право може відноситись до «права, прийнятого суддею», інакше відомому як прецедентне право. Випадки – це юридичні визначення, засновані на ряді конкретних фактів, що стосуються сторін, які дійсно зацікавлені в суперечці. Прецедентне право може бути декількох загальних типів, табл. 1.

Таблиця 1. Види прецедентного права [3]

Чисто прецедентне право	Прецедентне право, засноване на конституційних положеннях	Прецедентне право, засноване на законодавчих положеннях
Суд закликав вирішувати справи на основі попередніх судових рішень (прецедент) або політики.	Судове тлумачення може спиратися на попереднє судове рішення, що інтерпретує ті ж або деякі інші конституційні положення.	Судове тлумачення може спиратися на попереднє судове рішення, що інтерпретує той же або аналогічний закон.

Американська правова система є змагальною і заснована на передумові, що реальна, жива суперечка, в якій беруть участь сторони, щиро зацікавлені в її результаті, дозволить проводити найактивніші правові дебати з цих питань, і що суди не повинні мати повноважень приймати рішення якщо вони не в відповідності зі справжнім протиріччям. Отже, федеральним судам забороняється видавати «консультативні» уклади або думки, які не пов'язані з живим випадком або суперечкою. (Ці принципи ґрунтуються на статті III Конституції США, яка обмежує федеральний суд «справ і суперечок». На відміну від федеральних судів, деякі держави дійсно дозволяють уявити випадки, які не засновані на реальних протиріччях, і, отже, забезпечити упередженість федерального суду проти консультативних висновків.

Порогові проблеми, призначені для виключення консультативних висновків. З огляду на заборону на винесення консультативних висновків федеральними судами, існують певні порогові передумови, які повинні бути виконані, перш ніж федеральний суд розгляне справу. Проблеми, пов'язані із застосуванням цих передумов, можуть також виникати в державних судах і при подачі клопотань про перегляд розпоряджень агентства. Основними передумовами судового розгляду є такі, рис. 1.

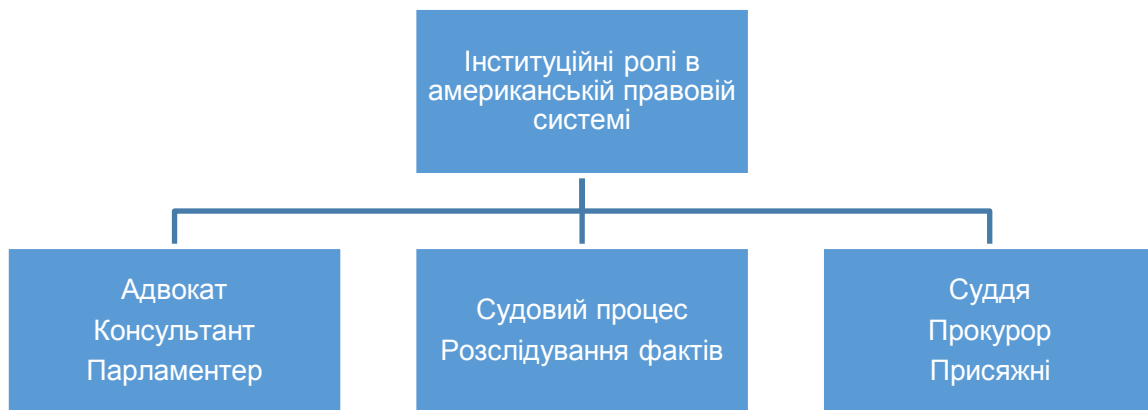

Рисунок 1. Базові інституційні ролі юриспруденції США [2]

Суди, як правило, обмежуються суперечкою, представленою для вирішення юридичних проблем. Як юрисдикційні питання, суди повинні обмежувати свої володіння найвужчими умовами при вирішенні спору. Це обмеження стосується принципу вислови, згідно з яким частини думки, не є необхідною умовою для вирішення точних питань в суді за фактами, представленими сторонами, мають зменшену прецедентну цінність. Тенденція уникати конституційних питань, коли це можливо. Федеральні суди також схильні уникати вирішення конституційних питань, коли вони можуть вирішувати справи на процедурному, законодавчому чи іншому ґрунті.

Таким чином дослідження змістової суті термінологічного апарату юриспруденційної сфери Сполучених Штатів Америки дозволило встановити наступні характерні особливості правового та судового аспектів. По-перше можливість використання у повному обсязі правила *stare decisis*. По-друге підхід дебаційного характеру, який в результаті допомагає прийти до об'єктивного вироку. По-третє інституційні ролі та переваги їх використання під час судового процесу в тому числі реальна участь присяжних під час слухання та винесення вироку.

Література:

- Петрова Е.А. Правило *stare decisis* как основа судебного правотворчества в США / Е.А. Петрова. // Ленинградский юридический журнал. – 2015. – №3. – С. 246-254.
- Зайчук О.В. Конституція США: ілюзії та реальність / О.В. Зайчук. – Київ: Знання, 1987. – 48 с.
- Никифорова М.А. Судебный прецедент в конституционном праве США: дис. канд. юр. наук: 12.00.02 / Никифорова М.А. – Москва, 1980. – 144 с.

Данило Турбін, Жанна Носова
(Маріуполь, Україна)

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

Актуальність теми визначається тим, що заходи кримінально-правового характеру до юридичних осіб є малозастосовними у вітчизняній юридичній практиці. Цей інститут є досить молодим в українському праві, він запрацював лише з 2014 року, та його дослідження у кримінально-правовій науці майже не ведеться.

Важливо зазначити що, юридична особа не є суб'єктом злочину, тобто особою яка може нести кримінальну відповідальність. Кримінальний кодекс України (далі - ККУ) наводить таке визначення суб'єкта злочину – це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність [1].

Проте, до юридичних осіб можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру.

Юридичною особою, згідно з Цивільним кодексом України є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку [2].

Підстави застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру визначені статтею 96-3 ККУ [1]. Таким чином, єдиною підставою застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є дії уповноваженої особи юридичної особи.

Під уповноваженими особами юридичної особи слід розуміти службових осіб юридичної особи, а також інших осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи. Коло уповноважених осіб визначено досить широко та на наш погляд потребує уточнення [1].

Важливо зазначити що, стаття 96-3 ККУ надає вичерпний перелік злочинів, при вчиненні котрих, застосовуватися заходи кримінально-правового характеру до юридичної особи, уповноважена особа котрої вчинила ці дії.

Згідно ч. 2 ст. 96-3 ККУ злочини визнаються вчиненими в інтересах юридичної особи, якщо вони призвели до отримання нею неправомірної вигоди або створили умови для отримання такої вигоди, або були спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності [1].

Неправомірна вигода, згідно з Законом України «Про запобігання корупції» - це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав [3].

Частина 2 статті 96-4 ККУ [1] визначає що, заходи кримінально-правового характеру, можуть бути застосовані судом до підприємства, установи чи організації, у випадках вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи злочинів визначених п. 1 ч. 1 ст. 96-3 ККУ [1] та незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення злочинів визначених п. 2 ч. 1 ст. 96-3 ККУ.

Згідно з ч. 2 ст. 96-4 ККУ [1] заходи кримінально-правового характеру, у випадках, передбачених пунктами 3 і 4 частини першої статті 96-3 ККУ, можуть бути застосовані судом до суб'єктів приватного та публічного права резидентів та нерезидентів України.

Нерезиденти — іноземні компанії, організації, утворені відповідно до законодавства інших держав, їх зареєстровані (акредитовані або легалізовані) відповідно до законодавства України філії, представництва та інші відокремлені підрозділи з місцезнаходженням на території України, дипломатичні представництва, консульські установи та інші офіційні представництва інших держав і міжнародних організацій в Україні [4].

Таким чином законодавець допускає відповідальність розташованих на території України іноземних представництв, міжнародних організацій та їх філій, що не мають дипломатичного імунітету, або дипломатичний імунітет яких скасовано на підставі міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Якщо держава або суб'єкт державної власності володіє часткою більше 25 відсотків в юридичній особі або юридична особа знаходиться під ефективним контролем держави чи суб'єкта державної власності, то дана юридична особа несе цивільну відповідальність у повному обсязі за неправомірно отриману вигоду та шкоду, заподіяну злочинном, що вчинений державою, суб'єктами державної власності або державного управління [1].

Тобто, можливо зробити висновок, що законодавець статтею 96-4 ККУ засвідчує принцип рівності перед законом, органів державної влади, суб'єктів господарювання та нерезидентів України, що діють на території України.

Законодавець визначає підстави для звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру, що є предметом окремого дослідження.

Враховуючи специфіку юридичної особи, та неможливість застосування до неї звичайних заходів кримінальної відповідальності, законодавець в ст. 96-6 ККУ визначає заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб, до них відносяться: штраф, конфіскація майна та ліквідація [1].

Штраф - це грошова сума, що сплачується юридичною особою на підставі судового рішення, він може застосовуватися лише як основний захід кримінально-правового характеру [1]. Лише суд може застосувати штраф та застосовує його виходячи з двократного розміру незаконно одержаної неправомірної вигоди. Іншими словами, ми можемо побачити дію принципів справедливості та індивідуалізації відповідальності.

У ч. 2 ст. 96-7 ККУ [1] законодавець встановлює що в залежності від ступеню тяжкості, суд може застосовувати штраф у розмірі від п'яти до сімдесяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

З урахуванням майнового стану юридичної особи суд може застосувати штраф із розстрочкою виплати певними частинами строком до трьох років [1].

Наступним заходом кримінально-правового характеру, що застосовується як основний є ліквідація юридичної особи

Ліквідація юридичної особи — припинення існування юридичної особи шляхом внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців [5].

Ліквідація юридичної особи застосовується судом у разі вчинення її уповноваженою особою будь-якого із злочинів, визначених статтею 96-9 ККУ [1].

Як додатковий захід кримінально-правового характеру, разом з ліквідацією, застосовується конфіскація майна юридичної особи, згідно з кримінальним кодексом України.

Важливо зазначити, що на відміну від конфіскації майна у фізичної особи, для юридичної особи, не встановленні випадки часткової конфіскації, це пов'язано з тим що, конфіскація застосовується разом з ліквідацією юридичної особи та її фактичним закінченням господарської діяльності.

Серед правил застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру зазначимо що, суд при визначенні заходу кримінально-правового характеру повинен враховувати, серед іншого, вжиті юридичною особою заходи для запобігання злочину, це закріплено в положенні статті 96-10 ККУ [1]. Іншими словами, ми бачимо певну аналогію зі злочинною бездіяльністю.

Під бездіяльністю у кримінальному праві розуміється суспільно небезпечна вольова поведінка особи, що полягає у невиконанні належного - того обов'язку, який особа повинна була і могла виконати [6]. Проте, до юридичної особи таке визначення не може бути віднесено, через відсутність вольової поведінки у останньої.

Застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру за сукупністю злочинів здійснюється за загальними правилами, тобто за сукупністю злочинів в межах одного провадження суду, застосувавши до юридичної особи заходи кримінально-правового характеру за кожен злочин окремо, визначає остаточний основний захід шляхом поглинення менш суворого заходу більш суворим. При застосуванні до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру за злочин за наявності невиконаного заходу за попереднім вирок (вироками) суду кожне з них виконується самостійно, крім випадків застосування судом ліквідації юридичної особи згідно з ККУ [1].

Підсумовуючи зазначимо, що заходи кримінально-правового характеру це новела українського законодавства. Вони застосовуються до юридичних осіб уповноважені особи котрих вчинили злочин в інтересах цієї особи, або від її ім'я. Юридична особа не нести кримінальну відповідальність тому що, не є суб'єктом злочину. Важливо зазначити що, Кримінальний кодекс України надає вичерпний перелік злочинів, при вчиненні котрих, застосовуватися заходи кримінально-правового характеру. До заходів кримінально-правового характеру відносяться: штраф, конфіскація майна та ліквідація юридичної особи.

Дослідження шляхів удосконалення механізмів застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб має стати підґрунтям для нових наукових досліджень.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n556> (дата звернення: 16.06.2019).
2. Цивільний кодекс України: Закон від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 16.06.2019).
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 16.06.2019).
4. Податковий кодекс України: Закон від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 16.06.2019).
5. Ліквідація юридичної особи. *Вікіпедія*.: веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ліквідація_юридичної_особи (дата звернення: 16.06.2019).
6. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 712 с.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук Орлов Віктор Анатолійович.

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ**Антонина Карагіаур
(Одесса, Україна)****РАССТРОЙСТВО ПИЩЕВОГО ПОВЕДЕНИЯ ЛИЧНОСТИ: НЕКОТОРЫЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОБЛЕМЫ**

Расстройства пищевого поведения личности относится к малоизученным явлениям в психологии. В нашем понимании пищевое поведение включает в себя установки, формы поведения, привычки и эмоции, касающиеся еды, которые индивидуальны для каждого человека. Пищевое поведение личности это также ценностное отношение к еде и ее приему, стереотип питания в обыденных условиях и в ситуации стресса, поведение, ориентированное на образ собственного тела, и деятельность по формированию этого образа.

Психологи установили, что пищевое поведение может быть гармоничным (адекватным) или девиантным (отклоняющимся), что зависит от множества параметров, в том числе от того, какое место занимает еда и процессы с ней связанные в иерархии ценностей отдельного человека. Это обусловлено триединой целостностью мозга, сознания и мышления личности (Б.Г. Ананьев, В.П. Кузьмин, С.Л. Рубинштейн и др.).

В данной статье наше внимание сосредоточено именно на, так называемом, девиантном пищевом поведении, которое в своей крайней форме приводит к психическим расстройствам. Последнее психологами обозначено конструктом «Расстройства пищевого поведения» (далее РПП). Как известно Согласно «Справочнику по диагностике и систематике психических расстройств» Американской психиатрической ассоциации (DSM-IV) целесообразно различать три вида нарушений пищевого поведения: нервная анорексия, нервная булимия и неуточненные расстройства пищевого поведения, в частности расстройство по типу переедания, так называемые пищевые кутежи, или компульсивное переедание (Binge Eating).

Следует отметить, что РПП относится к категории психосоматических заболеваний. Согласно основному постулату этой науки, в основе психосоматического заболевания лежит реакция на эмоциональное переживание, сопровождающаяся функциональными изменениями и патологическими нарушениями в органах или системе. Защитные физиологические механизмы берут на себя функцию переработки сильного эмоционального переживания, но обычно они лишь уменьшают, а не устраняют полностью эмоциональный феномен и его патогенное действие.

Заметим, что установлена тесная взаимосвязь между психическими, эмоциональными процессами, лежащими в основе адаптации человека к различным жизненным ситуациям [1, с. 55].

Частым явлением в современном мире становится тот факт, что в качестве положительных эмоций человек может использовать прием пищи как компенсаторный способ нормализации эмоционального фона. Нередко именно еда становится источником положительных эмоций, вариантом адаптации личности при неблагоприятных социальных условиях или психическом неблагополучии. Более того, имеет место жизненная ситуация, когда прибавление в весе является последствием различных жизненных событий и психологических травм личности. Связь между стрессом и нарушениями пищевого поведения подтверждается рядом клинических наблюдений и исследований. Было, например, установлено, что нарушения пищевого поведения могут иметь функциональную ценность в преодолении стресса. Так, эпизоды компульсивного переедания могут помогать справиться с сильным эмоциональным напряжением, а анорексичное поведение – дают ощущение контроля.

Психологи в основном едины в утверждении в том, что нарушения пищевого поведения являются одним из видов патологической адаптации получившим название совладающее поведение, или «копингом», что от англ. *to cope* – справиться, совладать). Под совладающим поведением подавляющее большинство исследователей понимают постоянно изменяющиеся когнитивные и поведенческие попытки справиться со специфическими внешними или внутренними требованиями, которые оцениваются как напряжение или превышают возможности человека справиться с ними [2, с. 51]

Общеизвестно, что процессы совладания выступают составляющей эмоциональной реакции. От них зависит сохранение эмоционального равновесия, они направлены на уменьшение, устранение или удаление действующего стрессора. Как свидетельствует психологическая практика есть адаптивное совладающее поведение, которое направлено на адекватное разрешение проблемы, а есть неадаптивные формы, которые, по сути, отражают отказ личности от решения возникших проблем или ее неспособность справиться с выдвинутой жизненными обстоятельствами нагрузкой. Именно при последней форме совладания фиксируются наиболее распространенные случаи развития РПП.

Детализируем психологическое своеобразие каждого из нарушений с позиции как внутренней феноменологии, так и формы совладения с эмоциональными переживаниями. Прежде всего подчеркнем, что ныне *нервная анорексия* расценивается как самый опасный вид нарушения с самыми частыми случаями смертельного исхода.

Речь идет об явлении, которое представляет собой сознательное ограничение в еде с целью похудения в связи с убежденностью в наличии мнимой или резко переоцениваемой полноты [2, с. 62].

Нервная анорексия характеризуется поведением, направленным на похудение, сильно выраженным страхом прибавить в весе, нарушенным восприятием своего тела; у женщин анорексия как правило сопровождается аменореей. Специалисты утверждают, что чаще всего анорексия случается в подростковом возрасте на фоне неосторожного комментария сверстников или взрослых о внешности личности. Образовательная практика свидетельствует о том, что часто девочки с анорексией имеют опыт грубых насмешек в прошлом из-за их полноты. На фоне пережитого сильнеешего чувства стыда в своем опыте, девочка с данным нарушением прикладывает огромные усилия по контролю своего веса из-за страха снова пережить стыд. Анорексия сопровождается пониженным настроением, возникают частые навязчивые фантазии о том, что окружающие их критически рассматривают, обмениваются насмешливыми взглядами и репликами. Больные регулярно взвешиваются, избегают высококалорийной пищи, их жизнь сводится к постоянному самоконтролю, что поглощает энергию и способность жить полноценной жизнью. При анорексии, по сути, как и при других нарушениях пищевого поведения, наблюдается и такие поведенческие признаки: стыд употреблять пищу в общественном месте и в присутствии других людей; чтобы меньше есть, они много пьют. К тому же, наступающая после еды рвота приобретает навязчивый характер и доставляет больным физиологическое чувство облегчения и удовольствия. В целях «сжигания лишнего жира» они усердно занимаются физическими упражнениями. К тому же у больных часто развивается медикаментозная зависимость: они принимают средства, понижающие аппетит; препараты щитовидной железы, стимулирующие обмен веществ; мочегонные и большое количество слабительных. Все это создает мнимое чувство контроля над своим телом и своими эмоциями.

Образно говоря, страдающим анорексией постепенно удается одеть на себя самые настоящие «средневековые доспехи», которые защищают их от повышенной чувствительности, однако в конечном счете заковывают их. Таким образом, воздержание от пищи (абстиненция) становится «предпринятой попыткой» решения, от которой пациенты больше не могут отказаться, потому, что сняв «доспехи», они больше не смогут управлять своими эмоциями, рискуя, испытать душевные потрясения в ситуациях, повышенной эмоциональности.

На основе анализа проведенных исследователями можно утверждать следующее: абстиненция не ограничивается едой, а может относиться к опыту, связанному с другими сферами жизнедеятельности, особенно если речь идет о приятных стимулах. Установлено такую закономерность: такие девушки не боятся трудностей и жертвоприношений, обладают невероятной трудоспособностью, испытывая при этом боязнь перед любым реальным эмоциональным опытом, который предполагает удовольствие, поскольку они боятся потерять контроль. Похудение, таким образом, становится основным способом для достижения эмоциональной анестезии. И для таких пациентов наилучшим возможным равновесием, которое они могут себе вообразить, является равновесие, которое они уже обрели и именно это делает их особенно устойчивыми к изменениям и чрезвычайно ригидными в том, что касается их позиции [3, с. 64].

Нервная булимия как разновидность нарушения пищевого поведения может быть в целом детализирована исходя из этимологических словосочетаний. А именно: булимия (бычий голод) (от греч. *bu(s)* – бык и *limos* – голод) – это нарушение пищевого поведения, для которого характерны навязчивая еда и рвота или еда и дефекация. Это нарушение пищевого поведения личности известно под синонимами «синдром пищевого хаоса», «синдром ненормального контроля за нормальным весом», «особый вариант пищевого поведения». Следовательно, наиболее ключевым является проявление связанное с потерей контроля над пищевым поведением, приступы переедания, за которыми следуют попытки избавиться от их последствий. Обобщенным проявлением этого нарушения считаются: во-первых, характер принимаемой пищи (высококалорийная и мягкой консистенции, например, пирожные); во-вторых, отношение к еде, все съедается тайно, в спешке, чаще вечером, иногда не разжевывая, хотя вместе с тем средняя длительность такого приступа составляет около часа, а частота приступов варьирует от нескольких в день до одного за 1–2 недели; в-третьих, своеобразным являются последствия приступа - он завершается дискомфортом как физическим (чувство вздутия, тошнота), так и психическим (депрессивные проявления, чувство вины, неудовлетворенности собой), а также избеганием социальных контактов.

Специалисты утверждают, что люди страдающие как булимией, так и анорексией, обычно характеризуются повышенным эмоциональным восприятием. Основная тенденция, которую специалисты отмечают относительно этой категории в эмоциональной сфере, состоит в том, что «неудержимое» поглощение еды сопровождается неконтролируемым удовольствием от еды и одновременно страхом потерять контроль. В данном случае вектор контроля направлен не на то, чтобы удержаться от еды, а на собственное желание есть. Однако, следует иметь в виду два обстоятельства: 1) чем больше пациенты пытаются не есть или ограничивать себя в еде, тем больше (парадоксальным образом), у них возрастает желание поглощать пищу; 2) на начальном этапе булимии, человеку процесс кажется приятным, хотя, далее еда становится своеобразным эмоциональным убежищем. Таким образом, страдающие булимией, боясь, что не сумеют управлять собственными реакциями, усилия направляют на снисходительность в отношении еды, и это становится своего рода функциональной адаптацией к действительности, которую они воспринимают как невозможную для управления.

Действительно, в большинстве случаев страдающих булимией можно метафорически сравнить с артишоком: как артишок защищает жесткими и колючими внешними листьями нежную и вкусную

сердцевину, так и эти люди создают себе слой жира, служащий защитной оболочкой, преградой, которую они возводят между собой и другими людьми, между собой и собственной несдержанностью [3, с. 134].

Заметим, что психологическая практика свидетельствует о наличии у некоторых людей с проблемой переедания, пищевого поведения, которое не соответствует критериям ни нервной анорексии, ни нервной булимии. По данным одного исследования ни один испытуемый с ожирением, обусловленным перееданием, не использовал слабительных, мочегонных или искусственную рвоту для регуляции веса, зато многие делали упражнения, соблюдали строгие диеты или голодали. в специальных изданиях периодически появляются данные о том, что среди пациентов клиник для больных ожирением переедание при отсутствии нервной булимии особенно широко распространено. Данные обстоятельства показали необходимость выделение еще одного отдельного вида РПП – компульсивное переедание. Феноменология этого вида нарушения лежит в плоскостях так называемого слабого “Я”.

Резюмируя вышеизложенное, отметим, что все разновидности РПП проецируются прежде всего на нарушения эмоциональной сферы личности. Пациенты с диагнозом РПП вступают в отношения с едой как с неким прообразом реальных отношений в жизни; еда здесь замещающий объект окружающей действительности, как более безопасный и понятный, нежели отношения с реальным социумом. Поэтому, нам представляется, что основное лечение при РПП это работа с психотерапевтом, который поможет больному научиться выстраивать эмоционально здоровые отношения с другими людьми, научит более действенным копинг стратегиям и механизмам совладания, адаптируя тем самым к реальной жизни. Сама новая жизнь наполненная живым отношениям и людьми станет ресурсом для выздоровления.

Литература:

1. Булгакова О.Ю. Соціальна взаємодія як детермінанта розвитку особистості//Науковий вісник ПНПУ ім. К. Ушинського 2014. - 1112. - С. 917
2. Малкина – Пых И.Г. Терапия пищевого поведения. Справочник практикующего психолога. - М.: 2015. – 317 с.
3. Нардонэ Дж., Вербиц Т., Миланезе Р. В плену у еды: булимия, анорексия, vomiting. Краткосрочная терапия нарушений пищевого поведения. Пер. с итал. О.Е. Игошиной. 3-е, стер. – М.: 1000 Бестселлеров, 2019. – 320 с.

Научный руководитель:

кандидат психологічних наук, доцент Кичук А.В.

СЕКЦІЯ: ТЕХНІЧНІ НАУКИ

**Олег Гаєвський, Іван Лагодзінський
(Київ, Україна)**

СИСТЕМИ МАРКУВАННЯ ТА ГРУПУВАННЯ СТАЛЕЙ

При поступовому переході від держстандартів ГОСТ до міжнародних стандартів ISO у сфері маркування та групування сталей, особливо виразно відзначається повна відмінність у принципах та правилах визначення чорних та кольорових металів.

Групування сталей за ГОСТами відбувалось з використанням окремих стандартів на кожен окрему групу сталей. Євростандарт підходить до питання групування сталей та кольорових металів з принципу оптимізації та компоновки різних груп чорних та кольорових металів у єдиному документі. Групування за Євростандартом відбувається відповідно до ISO/TR-15608 [1, с. 5].

Системи групування металевих матеріалів у стандарті ISO/TR-15608 відбувається за допомогою ділення на групи та підгрупи і відображається двома числами у форматі X.X, де перше число – позначення групи, а друге число – номер підгрупи.

Маркування сталей за стандартами ГОСТ, загалом, відбувалось за відповідністю хімічного складу сталі, з виключенням окремих винятків додаткового маркування сталі присвоюванням власного номеру як додаткового, та відповідно до стандарту, що відповідав певному типу сталей (ГОСТ-54384, ГОСТ-380, ГОСТ-5632). Таке позачення є досить розгалуженим, адже на кожен групу сталей існував свій держстандарт.

Маркування сталей по євронормами відбувається відповідно ISO EN10027 частина 1 та частина 2 [1; 3].

Стандарт ISO EN10027-1, поділяє марки металів за двома групами:

Перша група включає в себе маркування в залежності від їх призначення та механічних або фізичних властивостей. Маркування складається із однієї або двох букв, що відповідають призначенню сталі, та послідовних цифр які вказують на мінімальне значення межі плинності або тимчасового опору розриванню. За цифровим значенням можуть бути призначені додаткові символи, що вказують на стан поставки або цільове призначення сталі.

Другу групу складають сталі, що маркуються в залежності від їх хімічного складу. Ця група ділиться на 4 підгрупи, які поділяють сталі в залежності від їх призначення та змісту легуючих елементів:

1. Нелеговані сталі (окрім автоматних сталей) із середньою часткою марганю < 1%;
2. Нелеговані сталі, нелеговані автоматні і леговані сталі (окрім швидкорізальних сталей), з часткою легуючих елементів < 5%. Вказана частка легувальних елементів у маркуванні, додатково множиться на коефіцієнти, що вказані в табл.1.;

Таблиця 1

Коефіцієнти легуючих елементів

Елемент	Коефіцієнт
Cr, Co, Mn, Ni, Si, W	4
Al, Be < Cu, Mo, Nb, Pb, Te, Ti, V, Zr	10
Ce, N, P, S	100
B	1000

3. Леговані сталі (окрім швидкорізальних сталей) з часткою легувальних елементів $\geq 5\%$;

4. Швидкорізальні сталі;

Друга частина стандарту, а саме ISO EN 10027-2, є доповненням до стандарту ISO EN 10027-1 та присвоює сталям свій порядковий номер. Це дозволяє точно визначити до якого типу відноситься та чи інша сталь. Для національних марок сталей та сталей що патентують, відповідність стандарту ISO EN 10027-2 є обов'язковою.

Порядковий номер сталі в систем позначень за ISO EN 10027-2 має фіксоване число розрядів і визначається у вигляді шифру 1.XX-XX(XX). Послідовні цифри після одиниці, визначають номер групи сталей, а дві останні цифри – порядковий номер сталі в групі. Кожен номер має позначати лише одну марку сталі і навпаки (рис. 1).

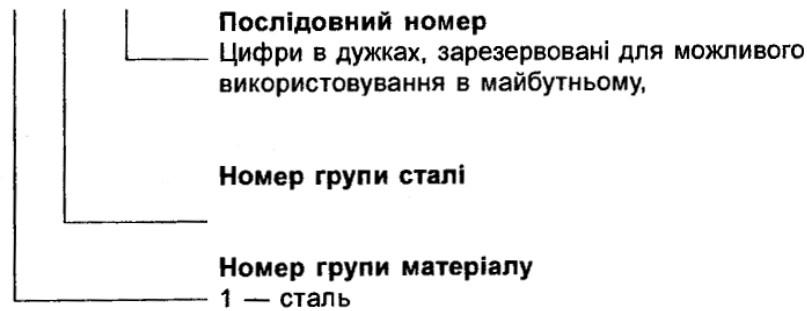
1. XX XX(XX)

Рис. 1. Структура номера сталі

Використання номеру, що закріплений за однією сталлю, не можна використувати для позначення іншої марки сталі, навіть якщо вони входять до однієї групи та мають схожий хімічний склад та фізико – механічні властивості.

Таким чином, групування сталей, на відміну від роздролених ГОСТ-ів як відповідали певній групі сталей, за міжнародними євростандартами було здійснене в єдиному документі ISO/TR 15608. В ньому розроблена система групування чорних та кольорових металів, що основана на регламентуванні хімічних елементів, що представлені у технічних умовах на кожну групу матеріалів. Це дало змогу спростити загальне групування металів, та підбір необхідних зварювальних матеріалів для зварювання. Міжнародні стандарти ISO/TR 15608 та ISO EN 10027 (маркування та групування сталей) являються скомпонованими та, загалом, зручнішими для роботи на відміну від роздролених стандартів ГОСТ

Література:

1. ISO/TR 15608:2005. Руководство по системе группирования металлических материалов [Текст] – Минск: Изд-во стандартов, 2005. – 12 с.
2. ДСТУ EN 10027-1:2004. Системи позначання. Частина 1. Назви сталі. Основні символи [Текст] – Київ: Держспоживстандарт, 2005. – 10 с.
3. ДСТУ EN 10027-2:2004. Системи позначання. Частина 2. Системи нумерації [Текст] – Київ: Держспоживстандарт, 2005. – 14 с.

Науковий керівник:

кандидат технічних наук, Гаєвський Олег Анатолійович.

Володимир Гаєвський, Богдан Данилішин
(Київ, Україна)

ОЦІНКА ЗДАТНОСТІ ДО ЗВАРЮВАННЯ СТАЛІ 15Г2СФ

Здатність до зварювання – це технологічна властивість матеріалів утворювати в процесі зварювання з'єднання, які відповідають конструктивним і експлуатаційним вимогам до них. Як правило, конструктивні та експлуатаційні вимоги, що пред'являються до зварних з'єднань, визначаються властивостями використовуваних матеріалів, тому часто під здатністю до зварювання розуміють здатність матеріалів утворювати в процесі зварювання з'єднання, що не поступаються за своїми властивостями властивостям зварюваних матеріалів. У загальному випадку здатність матеріалу до зварювання – комплексна властивість, і вона тим вище, чим простіше технологія зварювання, чим більша кількість способів зварювання може бути використано для з'єднання матеріалу, чим ширше область параметрів режимі, що забезпечують задані вимоги до властивостей з'єднання, чим ширше номенклатура виробів, для яких можуть бути використані зварні з'єднання з даного матеріалу.

Як і будь-яка комплексна властивість, здатність матеріалу до зварювання визначається складом і фізичними властивостями матеріалу. До факторів, які найбільш впливають на зварюваність, слід віднести:

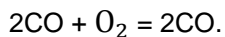
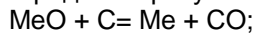
- хімічний склад матеріалу, який визначає його температурний інтервал кристалізації, фазовий склад, фазові та структурні перетворення на етапі нагрівання і охолодження;
- теплофізичні властивості, які визначають область і ступінь завершеності процесів перетворень, що проходять в матеріалах під впливом зварювального циклу;
- механічні властивості, які визначають здатність матеріалу сприймати механічні дії (напруження) без руйнування, які виникають за рахунок нерівномірності нагрівання і охолодження, жорсткості конструкцій та інших;
- спеціальні фізико-хімічні властивості, які визначають активність фізико-хімічних реакцій, що протікають в зварювальній ванні і зоні термічного впливу.

Розглянемо схильність сталі до пористості. Порунами називають заповнені газом пустоти в наплавленому металі. Пори, які виходять на поверхню наплавленого металу (свищі) виявляють зовнішнім оглядом. Пори, які не виходять на поверхню, виявляють просвічуванням рентгенівськими або гамма-променями та ультразвуком.

Пори утворюються, якщо в період кристалізації зварювальної ванни відбувається сильне газоутворення, і бульбашки газів не встигають видалитись з ванни. Гази утворюються внаслідок виділення водню або азоту, які перенасичують металічний розплав, або в зв'язку з хімічними реакціями в розплавленому металі, при яких продуктами реакції є газу, в основному оксид вуглецю.

Утворення пор, пов'язаних з воднем та азотом, обумовлено зміною їх розчинності при зміні температури. Залізо і його сплави, що знаходяться в рідкому стані можуть розчинити значну кількість водню та азоту. При зниженні температури аж до температури затвердіння розчинність цих газів знижується поступово, і утворені бульбашки вільно впливають на поверхню. При затвердінні металу розчинність азоту і водню знижується стрибкоподібно: азоту в 4 рази, водню – в 1,7 рази.

Пори від оксиду вуглецю виникають від недостатньої розкисненості металу зварювальної ванни. Оксиди вуглецю можуть утворюватись в результаті взаємодії вуглецю з оксидами металів, або безпосередньо в результаті реакції вуглецю з киснем, що знаходиться в рідкій ванні:

Щоб уникнути пористості від оксиду вуглецю в зварювальну ванну додають елементи з високою спорідненістю до кисню. Найбільш сильними розкислювачами є титан, алюміній, силіцій.

Водень потрапляє в атмосферу дуги з іржі, вологи та інших забруднень, що знаходяться на поверхні металу, із захисного газу або з матеріалів, що входять в склад флюсу, покриття електродів. Обмежити потрапляння водню можливо ретельною підготовкою поверхні виробу, а також використанням якісних зварювальних матеріалів.

Це один спосіб боротьби з водневою пористістю в наплавленому металі – зниження парціального тиску водню і водневої пари за рахунок зв'язування водню в термічно стійкий в металі фтори водню HF.

Азот потрапляє в зварювальну ванну з навколишньої атмосфери, а також з основного металу і матеріалів для зварювання. Щоб обмежити доступ азоту до зварювальної ванни, необхідно забезпечити надійну газовий або шлаковий захист. Крім того необхідно контролювати вміст азоту в основному металі і матеріалах для зварювання.

Вірогідність утворення пор зменшують також за рахунок технологічних факторів. Дослідним шляхом встановлено, що мінімальна кількість пор утворюється при зварюванні постійним струмом прямої полярності [1, 33].

Сталь 15Г2СФ у своєму складі має невелику кількість вуглецю (0.12 - 0.18%), та достатню кількість кремнію (0.4 - 0.7%) та марганцю (1.3 - 1.7%), які є хорошими розкислювачами отже при дотриманні технології зварювання пори не повинні утворюватись.

Кристалізаційні тріщини – це макро- і/або мікроскопічні несучільності, що мають характер надрізу і зароджуються в процесі первинної кристалізації металу. Кристалізаційні тріщини можуть виходити або не виходити на поверхню наплавленого валика. Тріщини, що виходять на поверхню шва, легко виявляються при візуальному контролі, методами капілярної або магнітної дефектоскопії. Тріщини, які розташовані всередині наплавленого металу, можна виявити просвічуванням рентгенівськими або гамма-променями, ультразвуком, а при руйнуванні деталі – по зламу або по макро- та мікрошліфам.

По загальноприйнятій схемі процес утворення кристалізаційних тріщин в наплавленому металі може бути описаний наступним чином. При затвердінні метал наплавленого валика проходить через так званий ефективний інтервал кристалізації, під час якого він знаходиться в твердо-рідкому стані. Так як твердо-рідкий стан металу характеризує підвищена крихкість, то ефективний інтервал кристалізації називають також температурним інтервалом крихкості (ТІК). Він починається з переплетіння та зростання дендритів в жорсткий каркас та закінчується повним затвердінням металу. Величина ТІК визначається хімічним складом металу шва.

Метал наплавленого валика твердіє під дією розтягувальних напружень, які виникають в результаті нерівномірного нагріву і охолодження деталі. Розтягувальні напруження викликають пластичну деформацію наплавленого валика, причому інтенсивність її наростання збільшується із зниженням температури. Якщо в період перебування наплавленого металу в ТІК величина деформації перевищує пластичність металу, відбудеться розділення кристалітів і утворяться тріщини. В протилежному випадку кристалізаційні тріщини не утворюються.

Стійкість наплавленого металу від кристалізаційних тріщин залежить від наступних факторів: величини і швидкості наростання розтягувальних напружень, діючих в процесі кристалізації; хімічного складу наплавленого металу, який визначає його властивості в період кристалізації і тривалість перебування у стані пониженої пластичності; форми зварювальної ванни, від якої залежить напрям росту стовбчастих кристалів та характер їх зростання; розмірів первинних кристалів.

В реальних умовах зварювання практично неможливо повністю усунути вплив розтягувальних напружень на метал ванни під час кристалізації. Тому задача зводиться до зменшення цих напружень і віддалення моменту їх збільшення до значень, які можуть викликати пластичну деформацію металу шва, яка призводить до його руйнування.

Зменшення розтягувальних напружень в першу чергу досягається шляхом попереднього підігріву, який являється дуже ефективним способом підвищення стійкості наплавленого металу проти утворення кристалізаційних тріщин. Позитивний вплив попереднього підігріву обумовлений віддаленням моменту виникнення розтягувальних напружень і зниженням швидкості їх наростання в період, коли метал шва має знижену пластичність.

Хімічний склад наплавленого металу робить першочерговий вплив на його стійкість проти утворення кристалізаційних тріщин. Легуючі елементи по можливому впливу на схильність наплавленого металу до кристалізаційних тріщин ділять на три групи:

– елементи, що підвищують схильність наплавленого металу до утворення тріщин (сірка, фосфор, вуглець, кремній, бор);

– елементи, які в залежності від концентрації та поєднання мають позитивний або негативний вплив на схильність наплавленого металу до кристалізаційних тріщин (нікель);

– елементи, які практично не впливають на схильність металу до утворення гарячих тріщин (марганець, хром).

Форма зварювальної ванни також впливає на схильність наплавленого металу до кристалізаційних тріщин. Форму зварювальної ванни і відповідно переріз наплавленого валику можна від коректувати, змінивши параметри режиму зварювання або використовуючи інший спосіб зварювання. При цьому змінюється орієнтація і характер зростання стовбчастих кристалів. Конфігурація шва характеризується коефіцієнтом форми, тобто відношенням ширини шва до глибини проплавлення. При інших рівних умовах із збільшенням коефіцієнту форми до певного рівня (приблизно до 6) схильність до холодних тріщин зменшується. Подальше збільшення коефіцієнта форми призводить до зниження стійкості проти гарячих тріщин.

Стійкість наплавленого металу до утворення кристалізаційних тріщин може бути збільшена шляхом подрібнення первинної структури металу шва і змінення характеру первинної кристалізації. При цьому зменшуються хімічна неоднорідність і концентрація шкідливих домішок по границях кристалітів. Подрібнення первинної структури наплавленого металу може бути досягнуто за рахунок збільшення швидкості кристалізації при зниженні погонної енергії зварювання; введення модифікаторів; за рахунок механічних коливань ванни під час кристалізації [2, 149].

При оцінці зварності вуглецевих і низьколегованих сталей можна скористатися емпіричними розрахунковими критеріями HCS і Секв.

Критерій HCS дозволяє оцінити схильність металу шва до утворення гарячих тріщин в залежності від його хімічного складу:

$$HCS = \frac{C(S + P + 0.04Si + 0.01Ni) \cdot 10^3}{3Mn + Cr + Mo + V}$$

При $HCS < 4$ метал шва не схильний до утворення гарячих тріщин.

Підставивши хімічні елементи які входять в склад сталі, отримаємо дані по яких можна визначити чи схильна сталь 15Г2СФ до утворення кристалізаційних тріщин.

$$HCS = \frac{0.18 \cdot (0.04 + 0.035 + 0.04 \cdot 0.7 + 0.01 \cdot 0.3) \cdot 10^3}{3 \cdot 1.3 + 0.3 + 0.05} = 4.489$$

Критерій HCS, при найнесприятливішому хімічному складі, незначно перевищив норму тому утворення кристалізаційних тріщи можливе тільки при недотриманні технології зварювання або при використанні не якісних зварювальних матеріалів.

Література:

1. Сварка в машиностроении: Справочник. В 4-х т. /Ред-С 24кол.: Г.А. Николаев (пред.) и др. – М.: Машиностроение, 1978 – т.2 /Под ред. А.И. Акулова. 1978.462 с., ил..
2. Охорона праці у зварювальному виробництві. О. Г. Левченко, О. І. Полукаров: Навчальний посібник. – К.: Основа, 2014. – 352 с.
3. ДСТУ EN 10027-2:2004. Системи позначання. Частина 2. Системи нумерації [Текст] – Київ: Держспоживстандарт, 2005. – 14 с.

Науковий керівник:

кандидат технічних наук, Гаєвський Володимир Олегович.

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

**Ainura Bayadilova-Altybayeva
(Aktobe, Kazakhstan)**

LANGUAGE AS A MEANS OF DELIVERING THE CULTURAL VALUES

The problem of translation or distribution of the spiritual values is the most important aspects of the language and culture. Language, being the most important means of objectifying the culture, actively participates in all stages of spiritual assimilation of reality (in the production and storage of spiritual values that use the personality, their distribution and acceptance). After all, only the sign system of the language can become the most effective means of conveying and spreading the spiritual values of culture. The relationship between language and culture can be seen as a relationship of a fraction and a whole. After all, language and culture are a component and means of a culture. However, language as a whole can be considered as an independent and independent Autonomous semiotic system related to culture. One of the main features of the language is its universality, which allows to carry out the internal cultural and intercultural relations.

Language is the main tool of communication between people. According to the communicative function of the language, people can use any form of the communication. "Language is intended for the communication" and can be called as its main means. Since culture is a kind of a human way of adaptation to the environment, it can be called the communication, then you can see that the relationship of language, culture and communication in the natural and indissoluble unity" [1, p. 32]. Language also serves as the main carrier of culture and a powerful transmitter (broadcast). Thus, language can see all the components of a culture. There is no culture outside the language, and culture at each stage of its development has a symbolic form and can find its vision only from the language" [2, p. 63].

Wilhelm von Humboldt created a language doctrine in the early 18th century and in the late 19th century. He wrote that "Language, on the one hand, the idea and the result of the sensual activity of any person, on the other hand, can lead to the disclosure of the other – as the cause of the result of the action, on the other – as a symbol of the result of the action" [3, p. 5].

"Disputes between freedom and natural necessity can be resolved not through the experience or mind, but only through symbol.

Language – it is a system of symbols that excludes contradictions in being, such as "private" and "General", "objective" and "subjective". According to Humboldt, "as is known due to the interdependence of thought and word, language is recognized not as a means of displaying a known truth, but as a means of revealing the unknown. In addition, the difference between them was not big between the sounds and signs, in the view of the world. The language of each person means his personal attitude to the world and the integrity of such manifestations of the world is only one available to mankind – the concept of objectivity" [3, p. 6]. Thus, the subjectivity of all mankind for Humboldt in culture, turns into the objectivity.

Translation of the spiritual results of the assimilation of reality can be carried out both in the space and within the time. In the first case, we are talking about simultaneous translation, which ensures the creation of horizontal inter-ethnic and inter-ethnic cultural continuums, uniting members of the same or different inter-ethnic groups living in chronological terms, in the second – about the diachronic broadcast, due to the inter-food historical and cultural continuity of ethnic groups, i.e. creating a cultural steepness (vertical).

When spreading (broadcasting) the achievements of the culture, it is necessary to pay a special attention not only to the rapidness and rapid perception (compare: "the spoken word, the done shot"), but also to the preservation of the cultural values that allow you to have fun in the future, that is, to repeat the aesthetic value. Therefore, there will be organized cultural and a mass storage of the spiritual values (library, Museum, art gallery, film library, music library, film library, archives, etc.) the indicator of the cultural development of the ethnic group, that reflects its attitude to the root and traditions.

With the clarification of the system of distribution (or translation) of the cultural values, M. E. Eshich defines from its composition: a) direct, non-institutional values implemented at the level of the microsociety (family, labor collective and any other microsociety); b) institutions of institutional education and education: pre-school institutions, schools of all types and levels, organizations and educational institutions, including the system of a mass communication [4, p. 36].

Here you can see the importance of the school in the fact that the most of the population and young people within the walls of the school are able to give them personal ethnic and world spiritual values. The most important thing is that the school not only studies the human experience on the way of their first life, but also provides an opportunity to learn modern values and cultural, spiritual values of the ancient era, to expand their worldview, General cultural competence, which in turn provides a continuous continuity of cultural development of society. Thanks to the knowledge gained at school, a person can become not only a consumer of the existing cultural achievements, but also a Creator of the internal political and inter-ethnic cultural processes.

In determining the interaction of language and culture in the United States it is of a real great importance in the theory of intercultural relations, formed by E. Hall. E. Hall considers culture as communication and communication as culture.

Communication is a necessary prerequisite for the development of the human culture, the unity of cultural

processes in society and the preservation and distribution of cultural values. Language communication—a system of symbolic units of various levels and the culture of the language is a part of the component.

Language is a universal system of symbols that is constantly evolving and improving. The impulses that stimulate the evolution of the language system are born in an ethnosocial group that uses language as a means of communication and are regulated by its social order. However, their final implementation is carried out in accordance with immanent speech patterns, "normal" norms of a traditional nature.

Thus, how boldly the novelty in the language and the clarity of this communicative act, it is limited by the strict requirements, the interests of the social communication.

The use of language as a means of translation and storage of the cultural values is mainly determined by its evolutionary nature, including the unit of its development. This "flexible stability" of the language system allows to accept the results of the spiritual development of the truth by the descendants of this society [5, p. 83].

The uniqueness of the language as a means of the culture as a distributor is determined by the following factors: a) the use of both graphic and sound fixation in the text contributes to both visual and auditory perception of the information used in different types of a culture [6, p. 37]. In genetic terms, the first is a sound fixation, which is widely used in the oral distribution of the folk art in folklore.

The subsequent appearance of the inscription, made it to be possible not only the communication of subjects separated by space and time, but also led to the removal of the work from its Creator, expanded the range of specific and potential recipients, which allowed a deeper understanding of its essence. As a result, both the structure of the text and the means of its description and content became more complicated. This dynamics can be seen, in particular, in the Ancient Czech literature in the XIV century. [7, p. 122].

With the advent of electronic media (radio, television) in the twentieth century, not only a written language but also an oral language has become a means of the universal, inter-ethnic and even international communication.

With the ability to record the information, the exchange of the information was not only transmitted orally—the oral or different movement, but also by readers. The ability to read and write thoughts became a sign of literacy of mankind. Writing thoughts allowed not only the exchange of information, but also to pass from the generation to generation the noble treasures of mankind.

The advent of the XV century machine for printing the information on paper allowed to establish publishing and bring to the General public the Golden thoughts of mankind. Many publications of books, textbooks, the opening of public libraries bring humanity to the General literacy and began a new stage in the development of the culture.

The output of Telegraph, telephone, radio XIX-XX centuries allowed to transmit information at the speed of propagation of light at any distance.

Orkhon-Yenisei stone inscriptions, recognized in modern science as "ancient Turkic inscriptions", are considered as monuments of VI-VIII centuries by the epoch.

The language of ancient manuscripts is the guardian of the historical and linguistic heritage in the space of time, a witness of ethno-cultural relations, passed from generation to generation the traditions of the Turkic peoples, including the Kazakh people.

"The study of the history of a number of Turkic languages is impossible without studying the language of monuments of this period. If the Turkic tribes inhabiting the Eastern part of the state have very favorable conditions for their future development and successfully develop this literature, the fate of these tribes, which formed the modern Kazakh people, has developed differently. At the same time, several tribes living in the vast territory of the Golden Orda, whose ancestors could not take part in the creation of this culture and literary language, for historical reasons, did not write for several centuries, only oral literature – preserved folklore, led a nomadic lifestyle. After the elimination of cultural centers of the tribes that became part of the Kazakh people, separated from the common literary language of the Turkic tribes living in the Golden Horde, and preserved only their tribal languages" [8, p. 90].

Ancient inscriptions are closely related to the oral literature of the people by the nature of language, style, creative way, the so-called "folk traditions", coming from the infant era of man.

Thus, the language forms its carrier. Each national language not only characterizes its nationality, but also forms it. In other words, language-forms a representative of the people who contribute to the creation of the language of this national character. Here we can say, that to reliable sources of definition of national character of language it is possible to carry materials of folklore or oral national literature. However, if a language is the national language of a people that confirms the scientific convenience and reliability of the national character of each language, the language characterizes and forms its native speaker. This is the most objective indicator of the national character.

It is obvious that the rise of the main cultural load refers to the lexical area of language (words and phrases). Thus, the linguistic image of the world, speaking in this language, is formed. It is especially obvious that the main aspects of this language lives in proverbs, idioms and phraseological units, that is, in the language layer, where the folk wisdom, the results of the cultural experience of the people.

Currently, the most effective use of the rich vocabulary of the native language creates a basic prerequisite for the preservation and distribution of the national culture and its features, since the existence of many elements of culture is directly related to the existence of such a native language (oral folk literature, folk song, national literature, theater). But to the spiritual values that make up the content of national culture and regional traditions –

native language and reasonable life principles of our ancestors-moral rites, methods of work organization, art crafts decorating human lives, holidays, customs, multi-genre folklore, etc.

It is not an accident that language is the primarily meaningful part of our heritage. Native language, national language – a kind of national culture, representing information from the depths of centuries. Many years ago D. Ushinsky drew an attention to the fact that the native language is the most living link that unites the former, modern and future generation of the people in one incredible historical integrity.

Thus, the issue of preservation, development and distribution (translation) of language and culture is one of the most important social and cultural issues in the Turkic-speaking countries, including Kazakhstan and around the world.

Today it is important not only to reveal new values, but also to attach to universal values through the cultural prism of the other nationalities, to learn to communicate and intercultural relations between people. To implement effectively this important task, it is necessary to increase the social importance of language and cultural studies in society, to teach the younger generation to respect the culture of both their own and other peoples.

References:

1. Mezhyuev V. M. the Idea of culture. Essays on the philosophy of culture. – Moscow: Progress-Tradition, 2006. - 408 p.
2. Sadokhin A. P. Introduction to the theory of intercultural communication. – Moscow: Higher. SHK., 2005. - 310 p.
3. Wilhelm von Humboldt. Languages and philosophy of culture. – M: Progress, 1985. – 453 p.
4. Eshich, M. E. Culture in the system/society/Culture in the social system of socialism. M: Science, 1984. - 221 p.
5. Mathesius V. On the potentiality of linguistic phenomena//the Prague linguistic circle. – Moscow: Progress, 1967. - 560 p.
6. Neschimenko, G. P. problem statement "language as a means of broadcasting culture"// the Language as a means of broadcasting culture. – Moscow: Nauka, 2000. – 311p.
7. Neschimenko, G. P. the Language situation in the Czech Republic in the XII-XIV century. V. //Development of ethnic consciousness of the Slavic peoples in the era of Mature feudalism. – Moscow, 1989. – 510 p.
8. Najip E. N. Kipchak-Oguz literary language of Mamluk Egypt of the XIV century. – Moscow, Abstr.doctor. Diss. 1965. -94 p.

Thesis tutor:

Doctor of Philological Sciences, Professor Tektigul Janna Orynbasarovna.

Абдувахоб Вахидов
(Самарканд, Узбекистан)

ИФОДАИ ҲОЛИ ҲОЛАТ БО ИБОРАҲОИ ФЕЪЛИҲОЛИИ ГУНОГУНТАРКИБ

Дар забони адабии ҳозираи тоҷик ҳоли ҳолат бо ибораҳои феълиҳои гуногунтаркиб хеле фаровон ифода меёбад. Аз ин рӯ, мо ба таҳлили таркиби онҳо зиёдтар таваққуф менамоем.

Ибораи феълиҳои ба воситаи суффикси а сохташуда, ки бештар ба вазифаи ҳоли ҳолат истеъмоли меёбад, аз ҷиҳати таркиб ба хусусиятҳои ҳос соҳиб аст. Ин ибораи феълиҳои ҳам мисли аксари ибораҳои феъли дар таркиби худ объектҳо, ҳолҳои гуногундоранд.

Ғайр аз ин боз ба баъзе хусусиятҳои дигар низ соҳиб аст, ки банавбат ба он ишора менамоем:

1. Ибораи феъли ҳоли ду хели объекти бе восита дорад. Объекти бевоситаи суратгӯфта бештар бо таркиби изофӣ, ки ҷонишини нафени худ, дар он ҳол чун муайянкунандаи соҳибӣ воқеъ шудааст, ифода мегардад:

.... Сари худро хомкарда аз мадраса баромада мерафт. (Садриддин Айни);

Объекти бавосита ба худ муайёнкунандаи изофӣ ва беизофӣ қабул ӯкарда, дар шакли тафсилӣ омада метавонад: Тамошобинон ба ин аҳволи ваҳшиёна нафрат карда парокканда шуданд. (Садриддин Айни).

3. Дар таркиби ибораи феъли ҳоли дар як вақт объекти бевосита ва ҳам ба восита меоянд.

Агар ягон хиштро канда шуда ё аз ҷояш бечо шуда мегардад, аз даҳонаш кафҳо парронда талабаҳоро танбеҳ меод... (Садриддин Айни).

Ҳодисаи дуҷум назар ба яқум камистеъмоли аст: Баъзе рӯзҳо ба пояш кишон андохта сар меодан, дар гирду пеши ҳавли алаф хӯрда мегашт. (сотим Улуғзода).

4. Ибораи феъли ҳоли ба вазифаи ҳоли ҳолат истеъмолишаванда дар таркиби худ боз ҳолҳои гуногун дошта метавонад:

А) Хелҳои гуногуни ҳоли тарзи амал: Дари кабинетро кушодан ҳамона як духтар қоҳ-қоҳ зада хандида баромад. (Раҳим Ҷалил);

Б) Ҳоли макон... дар он ҷо батарафи Қозикалон ва қушбегӣ нигоҳ карда салом дода, таъзим кард. (Садриддин Айни);

Ҳоли макон чида шуда меоянд: Ў ба сӯи кӯҳҳои пурбарф ва дарахтон, соҳили сон шӯҳоб нигоҳ карда сари писарчаеро,... бо меҳрубонӣ сила кард. (Раҳим Ҷалил). Дар таркиби ин ибораҳои феълиҳолӣ ҳолҳои гуногун дар як вақт истеъмол шуда метавонанд: Анвар, ки дар болои асп шермардона нишаста мерафт, ба кафояш нигоҳ накарда чавоб меод. (Сотим Улуғзода);

5. Дар таркиби иборати феълиҳолӣ дар як вақт омадани ҳоли объект (ҳолҳои пеш аз объект) низ мушоҳида мешавад: Дилбар бо табассуми дилбарона ба вай нигоҳ карда аз ҳавлӣ баромада меомад. (Ҷалол Иқромӣ);

Объектҳои гуногун пеш аз ҳолҳо: Ман аз ин воқеа фоида бурдан хоста ба пеши ӯ даромада, худро аз рад шудани толаби он хостгар беҳабар нишон дода ӯро бо тӯи духтараш муборакбод гуфтан. (Садриддин Айнӣ);

Истифодаи феъли “истодаи” бо ибораҳои феъли ҳол дар вазифаҳои ҳолат.

1. Феъли истодан дар таркиби иборати феълиҳолӣ ҳамчун феъли мустақил фаровон истифода мешавад. Дар ин маврид дар таркиби ин қобил ибораҳои феълиҳолӣ ҳолҳои тарзи амалу макон меоянд..... Одамони миллатҳои гуногун дар имзо.... китф ба китфи ҳамдигар истода меҳнат мекунад. (Ҷалол Иқромӣ);

2. Феъли истодан чун феъли ёридиҳанда дар таркиби иборати феълиҳолӣ истеъмол шудааст;.... Сартарош покуи худро санг зада истода ба ӯ –ба болои садалича марҳамат кунед ! –гуфт. (Садриддин Айнӣ).

3). Дар таркиби ин хел ибораҳои феълиҳолӣ объекти бевоситаву бавосита дар як вақт омада метавонад: Муҳаммадҷон ба ришаш даст зада истода табассум карда монд. (Ҷалол Иқромӣ);

Пас, айнаки худро бо рӯймолчааш пок карда истода Саъдӣ ба аҳли маҷлис ҳисоб кард ! (Ҷалол Иқромӣ);

4) Дар таркиби феъли ҳолии бо ёрии феъли истода сохташуда ҳолҳои гуногун меоянд:... ва камтар фикр карда истода қоғозу қаламро пеш кашид. (Ҷалол Иқромӣ); Таркиби феълиҳолӣ ин гуна ибораҳо аз феълиҳолӣ маҷозии чашм дӯхта низ сурат ёфта метавонанд; Пӯлот бо шифту деворҳои идора чашм дӯхта истода ба котиб муроҷиат кард. (Раҳим Ҷалил).

Дар таркиби ин қобил ибораҳои феълиҳолӣ низ объекту ҳол дар як вақт омада метавонанд: Усто қори дар дасташ бударо ба замин гузошта истода ба бой нигоҳ, кард... (Ҷалол Иқромӣ). Объекти бевосита дар таркиби иборати феълиҳолӣ бо муайянкунандаи тавсифӣ ва нисбат истеъмол мешавад: Пӯлод ва дигарон оби софи ҷӯйро лой карда мераванд. (Раҳим Ҷалил).

Муайянкунандаи объекти бевосита дар шакли беизофа миқдорӣ бошад, метавонад нумератив дошта бошад: Того дар лаби кат як пояшро овезон карда минишаст. (Ҷалол Иқромӣ);

II. Иборати феълиҳолӣ бо объекти бавосита:... ба ҳамин тариқа, даҳҳо сангҳо бо як дигар бархӯрда то ба замини дара афтадаанд. (Садриддин Айнӣ);...

Ҳоли ҳолат ба воситаи иборати феълиҳолӣ бо ёрии феъли ҳоли таркиби бо феъли шуда сохта шуда низ ифода мегардад. Дар таркиби ин қобил ибораҳо объекти бавосита ва ҳолҳои гуногун истеъмол мешаванд. Объекти бавосита: Содик аз хичолат сун-сурх шуда ба ҷояш нишаст:.... (Садриддин Айнӣ);

2) Ҳолҳои гуногун:... ва дар он ҷо ангур, шинӣ ва кама хӯрда дурӯтакак бақувват шуда омадааст. (Садриддин Айнӣ).

3) Ҳоли объект дар таркиби ин қобил ибораҳо дар як вақт: савори мо хурсанд гардид ва зуд аз пиёда шуда ба тарафи вай қадам зад. (Сотим Улуғзода);

Ҳоли ҳолат ба воситаи иборати феълиҳолии бо ёрии феъли гирифтани сохташуда ифода мегардад, ки дар таркибаш объектҳои бевосита ва бавосита дошта метавонад. Ин ибора боз баъзе хусусиятҳои дорад, ки мо ба он хусусиятҳои низ ишора мекунем. Сабаби ба ин сохти иборати феълиҳолӣ шакли ихтисори ин ибора дар натиҷаи афтидани феъли “гирифтани” рӯида аст, ки дар ин хусус дар мавридаш батафсил таваққуф менамоем.

1. Бо объекти бевоситаи сурат наёфта ва объекти бавосита: ман бояд, ки аз ҳар кор пештар сарҳадгӣ шуда ба муқобили ҷосусони хоричӣ, ба муқобили босмачиён.... ва бо муқобили ҳомиёни онҳо яроқ ба даст гирифта бичанган. (Садриддин Айнӣ); 2. Бо объекти бевосита суратёфтаю объекти бевосита: Шодӣ ҷӯбдастчаашро бо даст гирифта дар канори ба киштзор пайвастаи ҷорӣ мегашт. (Садриддин Айнӣ).

Ҳоли ҳолат бо ибораҳои ихтисорёфтае ифода мешаванд, ки дар натиҷаи аз таркиби иборати феълиҳолӣ афтидани феъли ҳоли “гирифта” сурат меёбад. Таркиби ин ибораҳо асосан аз объекти бавосита бевосита суратнаёфта иборат буда, ҳолату вазъияти зоҳирии субъектро дар аснои амалиёни ӯ шарҳ, меदिҳанд. Дар таркиби ибораҳои мазкур объектҳо аз ҷиҳати ишғоли мавқеъ пешу қафо, аз ҷиҳати сохт соддаву тофелию чида шуда метавонанд:

А) Обекти бевосита пеш аз объекти бавосита: Гоҳо савачӯб дар даст рафта сава мекардаи, гоҳ, ҷӯроб дар даст аз болохона ва шабгоҳ, сар карда то ба таҳхонаҳо рӯбучин карда мебаромадан. (Ҷалол Иқромӣ);

Б) Обекти бавосита пеш аз объекти бевосита: Мӯйсафед дар даст каланд бо обдорӣ мерафту ба чорбоғ об мекушод... (Ҷалол Иқромӣ);

Онҳо дар даст милтиқ дар атрофи суфа давр мезаданд. (Раҳим Ҷалил).

В) Дар таркиби ин қобил ибораҳо объектҳо ба худ муайянкунандаҳо дошта метавонанд:... вонанд:... ва худашон кӯдаки навзод дар даст ба рӯи суфае нишаст. (Ҷалол Иқромӣ);

Г) Об'єкти бевосита чидо: Аз истгоҳи автофус як гуруҳ, пассажирҳо чамадону бўҷчаҳо дар даст ба тарафи дигари майдон ҳаракат мекарданд. (Сотим Улуғзода);

Ҳар кадом об'єкти бевосита чидо метавонад ба худ муайянкунанда дошта бошад:... ва баъди ягон даҳ дақиқа фонуси кисоғи ва сумкаи чармин дар даст ба назди машина ҳозир гардид. (Сотим Улуғзода).

Ин қобил ибораҳои ихтисори феълиҳолӣ на танҳо бо роҳ иаз таркиби иборати феъли ҳолӣ афтидани феъли “гирифта” рӯй медиҳад, баъзан бо сабабиаз таркиби иборати феъли афтидани “ниҳода”, “гузашта” ва ғайра низ воқеъ мегарданд:... ва ош мавҷҳои хурду калон ба соҳил омада бармехӯрданд ва қафк бор лаб боз мегаштанд. (Ҷалол Иқромӣ);

Дар зери таъсири ибораҳои типи “асо дар даст”, “дар даст камон” дар забони пешина ва имрӯза бо воситаи калимаҳои “ишкел”, чел, занҷир, кишон ва ғайра, ки ибораҳои, ишкел дар по, по дар ишкел, ба пой ишкел, пой дар занҷир, ба позанҷир, нишон дар по ва ғайра пайдо шуданд, ки барои шарҳи ҳасату вазъияти субъекту объект истифода мешаванд ва дар ҷумла ҳоли ҳолат шуда хизмат мекунанд.

Фарқи ибораҳои мазкур аз ибораҳои типи “каланд дар даст” он аст, ки компоненти феълии онҳоро тасавур кардан душвор аст: Дар замина партависари роҳ, як аспӣ сиёҳ, кишон дар по мегардад. (Сотим Улуғзода);

Ба ҳамин тариқа, таҳлили ибораҳои зикршудаҳои инро нашон медиҳанд, ки ин ибораҳо низ ба сабаби афтидани қисми феълии ибораҳои феълиҳолӣ рӯида чӣ дар каср чӣ дар назм баробар истеъмол мешаванд.

Боянд гуфт, ки ин тарзи ифода хоси забони адабии ҳозира набуда, балки дар забони мо хеле қадим боз мавҷуд будааст ва аз эҳтимол дур нест, ки дар зери таъсири насри мусаччаъ рӯида мебошанд:

Дидаи дӯш, ки сармасту хиромон мерафт,

Чоми май дар кафу дар маҷлиси риндои мерафт.

(Ҳофиз).

Ҳоли ҳолат боз бо як иборати дигари нисбатан рехтаи ба воситаи калимаи “чома”, “либос” сохташуда низ ифода меёбад. Ин ибора дар шакли чомаи дӯхтӣ, чомаи меш, чомаи дарида, либоси нав, либоси дарвешӣ ва ғайра, ки бо ёрии пешоянди “дар” сурат меёбад, дар назму наср истеъмол мешаванд: Падарам дар либоси барф барин сафед пайдо шуд. (Раҳим Ҷалил);

Ин ибора дар асарҳои устод Садриддин Айний бо ёрии пешоянди бо низ сурат ёфтааст:... аз ӯ чудо шуда, бо либоси дарвеш ба тарафи Шом, ба Арабистон, рафт. (Садриддин Айний).

Ҳоли ҳолат бо ибораҳои феъли бо ёрии феълҳои ҳоли мураккаби ба воситаи суффикси он сохташуда низ ифода мегардад. Чи тавре ки фактҳои дар дасти мо ҷамшуда нишон медиҳанд, феълҳои ҳолӣ бо ёрии суффикси он сохташуда, ки дар ташаққули ибораҳои феъли ҳолӣ истифода мешаванд, асосан аз ҳиссаҳои номии нутқ ва аксар аз шакли фармоиши феъли кардан ва инчунин баъзан аз шакли фармоиши феъли задан, ки дар ин маврид ба маънои маҷозӣ чун муродифи феъли кардан истифода мешаванд, таркиб ёфта, аз ҷиҳати сохт мураккаб ҳисоб меёбад.

Гуфтан лозим аст, ки бо ёрии феълҳои ҳоли мураккаби ба воситаи суффикси он сохташуда ташкил шудани ибораҳои феъли ҳолӣ дар забони адабии ҳозира чандон маъмул номешаванд, дар забони пешина бошад, қариб тамоман дида номешаванд. Ин хел ибораҳои феъли ҳолӣ ҳам дар таркиби худ объектҳои бевосита ва бевосита, ин чунин ҳолҳои гуногун дошта метавонанд: Гулмоҳ, дасташро аз хок тоза кунон ба истиқболи духтарчаи аз дар даромада рафт.... (Раҳим Ҷалил);

... ва ҳис мекардан, ки на танҳо лабонаш, ҳатто чашмонаш ҳам бо ҳиссиёти миннатдорӣ табассумкунон мекурахшиданд. (Садриддин Айний);

Қисми номии феълҳои ҳоли ин қобил ибораҳо баъзан аз ибораҳои муродифӣ низ иборат шуда, як навъ шакли таркибии феъли ҳоли бо суффикси он сохташавандаро ташкил мекунанд: Ҳамашонбо як дигар ҳазлу шӯхикунон ба тарафи “Роҳи нав” равон шуданд. (Сотим Улуғзода).

Ҳоли ҳолат бо ибораҳои рехтаи феълиҳолӣ, ки мавҷуми маҷозӣ доранд ва ҳолати ботинии субъектро шарҳ медиҳанд, низ ифода мегардад: Бозор паси сар хорон-хорон ба вай гуфт... (Садриддин Айний).

Ибораҳои феълиҳолӣ ғайри рехта низ ба маънои маҷозӣ истеъмол шуда, ба вазифаи ҳоли ҳолат меояд: Вай дар офтобруёи айвончаи хона нишаста, дар баҳри беҳудуди хаёлот шинокунон ба ғуруби офтоб дуру дароз нигоҳ мекард. (Фазлиддин Муҳаммадиев).

Абдувахоб Ваҳидов
(Самарқанд, Узбекистан)

ИФОДАИ ҲОЛИ ҲОЛАТ БО ВОСИТАҲОИ ГРАММАТИКӢ

Тавре ки гуфтем, ҳоли ҳолат дар забони адабии ҳозираи тоҷӣ асосан бо ёрии пешоянди таркибии дар ҳолати, бо ҳолати пешояндҳои соддаи бо, ба, дар, ва пасоянди шуда сурат меёбад.

Ифодаи ҳоли ҳолат бо пешоянди “дар ҳолати”

Ҳолшархкунандае, ки бо ёрии пешоянди дар ҳолати сурат мегардад, як навъи ҳоли ҳолат аст. Ин навъи ҳоли ҳолат ҳолату вазъияти субъектро дар аснои рӯй додани ҳаракату амалиёт мефаҳмонад; Дар хона будагон ҳам дар ҳолати интизории шавқангезона хомӯш буданд. (Ҷалол Иқромӣ); Он рӯзро

Нуралӣ, Ҳошим, Корвон, Каримов ва ҳамон сардорони бригадаю звеноҳои пахтакори колхоз **дар ҳолати ҳамин гуна ҳаяҷону беқарорӣ** ба сар мебуданд. (Сотим Улуғзода); Бемории вай дар роҳ пурқувват шуд ва **дар ҳолати касалӣ** ба Ҳамадон расиданд. (Садриддин Айнӣ). Ҳоли ҳолат бо иштироки пешоянди **дар ҳолати** дар дохили ибораҳои сифати феълӣ низ истеъмоли мешавад; **Ҷ** гуфт, ки оилаҳои **дар ҳолати қашшоқӣ зиндагикунанда** аз он сабаб дарсҳоро нағз аз худ намекунанд, ки ба мактаб гурусна меоянд. (Саттор Турсун)..

Ифодаи ҳоли ҳолат бо пешоянди “бо ҳолати”

Дар забони адабии ҳозираи тоҷик ҳоли ҳолат бо пешоянди **бо ҳолати** низ истифода мешавад; Имрӯз ба пеши ёр рафтам,

Бо ҳолати беқарор рафтам. (Абулқосим Лоҳутӣ).
Он шабро **бо ҳолати нохуш** ба рӯз овард..... (Ҳазору як шаб)

Ифодаи ҳоли ҳолат бо пешоянди “бо”

Ҳоли ҳолат бо пешоянди мазкур асосан бо ибораҳои мухталиф ифода гашта, ҳолати ботинӣ ва зоҳирии субъекту объектро ифода мекунад:

Ифодаи ҳолати ботинии субъекту объект

..... ва **бо умедвориҳои дилафрӯз** нигарони он рӯзи фирӯз шудем... (Садриддин Айнӣ); Гулрӯ аз кор **бо таъби хира** омад ва Саодатбибӣ аз ин дарҳол пай бурд. (Раҳим Ҷалил); Қорӣ Ишқамба ба хонааш рафта, **бо кӯфтагии руҳӣ** дар қойхобаш ёзид, аммо ўро хоб намебурд... (Садриддин Айнӣ); Олим Муродзода **бо ҳаяҷон ва хурсандӣ** аз кабинет баромад. (Раҳим Ҷалил); Ман **бо хаёли хираи худ** дар таги қалъа мегаштам. (Сотим Улуғзода).

Ифодаи ҳолати зоҳирии субъекту объект

Ҳолати зоҳирии субъектро ифода мекунад: чинифурӯш... **бо табассуми истеъзоомез** нонхӯрӣ ва чойнӯшии ўро тамошо карда истод. (Садриддин Айнӣ); Муродхон дар меҳмонхона, дар байни меҳмонони мардина, **бо қиёфаи андӯҳгин** менишаст. (Сотим Улуғзода); Сафаров дар байни столи худ ва тирезаи кабинет **бо сари хам** қадам мезад. (Фазлиддин Муҳаммадиев);... аз қалъа худро ба зер андохта, **бо дасту пой маҷрӯҳ**, бигрехтанд... (Аҳмади Дониш); Вай Раҳимро **бо қавоқи гирифта** истиқбол кард. (Сотим Улуғзода).

Ифодаи ҳоли ҳолат бо пешоянди “ба”

Дар забони адабии пешина дар ин вазифа пешоянди **баниз** истифода шудааст; Ва **ба ҳамин масҳарагӣ** то Тошканд рафтем. (Аҳмади Дониш).

Ифодаи ҳоли ҳолат бо пасоянди “шуда”

Ҳоли ҳолате, ки бо ёрии пасоянди **шуда** сурат мегирад, ба яқоягии калима ва ибораҳои мавҳуми ҳолат дошта, ҳолату вазъияти субъектро мефаҳмонад: Дар натиҷаи ин ҷанг босмаҷиён бисёр талафот доданд ва оқибат маҷбур шуданд, ки **пароканда шуда** гурезанд. (Садриддин Айнӣ); Зану шӯи ҷавон-Солеҳа ва Сангин аз саҳро ба хона **“ҷангӣ” шуда** омаданд. (Раҳим Ҷалил); Аҳли маҷлис **парешонҳол шуда** ба омада чашм дӯхтанд. (Ҷалол Иқромӣ); Маҳмуд хурсанд шуда ба хабар рафт, Шариф ба идора даромад. (Фотеҳ Ниёзӣ); Модарам аз пеши бибиотун **ғамгин шуда** баромада рафт. (Сотим Улуғзода).

Ҳолҳои ҳолати зикршуда инчунин метавонад бо ёрии пешоянди **дар ҳолати** ифода шаванд, дар ин сурат калимаҳои номбаршуда бо ёрии суффиксҳои исмсоз аксар мавҳуми исмӣ пайдо мекунанд; **дар ҳолати парокандагӣ, дар ҳолати**

“ҷангӣ”, дар ҳолати парешонӣ, дар ҳолати хурсандӣ, дар ҳолати ғамгинӣ ва ғайра.

Ҳоли ҳолати бо ёрии пасоянди **шуда** суратёфта бо исмҳои ашӯи муайян низ ифода мегардад, ки дар ин маврид ҳолати он ашӯҳо ба эътибор гирифта шуда, ҳолати субъект бо ҳислати он ашӯ шарҳ дода мешавад... дар майдонҳои кишт ва дар дашт барф ҷанӯз **кӯрпа шуда** хоб мекард. (Ҷалол Иқромӣ).

Ҳоли ҳолати бо ёрии пасоянди **шуда** суратёбанда ба воситаи ибораҳои изофӣ ва муродифӣ низ ба таври фаровон ифода мегардад, ки дар боби алоҳида дар хусуси бо ибораҳои мухталиф ифода ёфтани ҳоли ҳолат батафсил баён хоҳем кард.... **сари бетана шуда** аз пеши Рустам хеста рафт. (Садриддин Айнӣ); Юнусбой аз пеши дӯсташ **хурсанд ва миннатдор шуда** баромада рафт. (Сотим Улуғзода).

Адабиётҳо

1. Александров Н. М. Проблемы второстепенных членов предложения в русском языке. Уч. записки Ленинградского Государственного педагогического института, Том 236. Ленинград, 1963.
2. Айнӣ С. Ёдоштҳо. Қисми 1, 2, 3, 4. Сталинобод. 1949
3. Исмаилов. М.Ф. Очеркҳои грамматикӣ оид ба ҳоҷолшарҳкунандаҳо дар забони адабии тоҷик. Қисми I, Душанбе, 1971
4. Иқромӣ Ҷ. Шодӣ, Нашриёти Давлатии Тоҷикистон, Сталинобод-1949
5. Иқромӣ Ҷ. Духтари оташ, Нашриёти Давлатии Тоҷикистон, Душанбе-1962
6. А. Мирзоев, Ш. Ниёзӣ, М. Ғафуров “Грамматикаи забони тоҷикӣ”, қисми II, “Синтаксис”. Барои мактабҳои ҳафтсола ва миёна. Сталинобод, 1978
7. Н. Маъсумӣ. “Синтаксис” Барои синфҳои III-IV омӯзишгоҳҳои педагогии ғоибона. Сталинобод. 1949
8. Муҳаммадиев Ф. Муҳочирон, Нашриёти Давлатии Тоҷикистон, Сталинобод, 1959

9. Ниёзмухаммадов Б. Н., Рустамов Ш. Баъзе масъалаҳои синтаксисии забони адабии ҳозираи тоҷик, Душанбе 1968
10. Никитин. В.М. Обстоятельство как грамматическая категория в русском языке и его место в системе членов предложения. Изд. Саратовского университета, 1959

Абдувахоб Вахидов
(Самарканд, Узбекистан)

ТАРЗИ ИФОДАИ ҲОЛИ ҲОЛАТ БО ҲИССАҲОИ ГУНОГУНИ НУТҚ

Ҳоли ҳолат асосан бо зарфи дорои мафҳуми ҳолат, бо сифат, исмҳои маъноимафҳуми ҳолату вазъият дошта, бо таркибҳои зарфию исмӣ ва феъли ҳол, инчунин бо ибораҳои гуногуни номӣ ва феъли ифода мегардад.

Ифодаи ҳоли ҳолат бо зарфҳои сохта

Зарфҳои сохта, ки ба воситаи суффикси “она” сохта шудаанд ба вазифаи ҳоли ҳолат ба тарзи фаровон истифода мешаванд: Маҳдуми гов чармгинона ба муқобили ӯ рафта, бо ӯ се-чор бор талош кард. (Садриддин Айнӣ); - Афсус, -гӯён майороташинона даст афтонд. (Фазлиддин Муҳаммадиев);

Б). Сифатҳои сохта, ки бо прификси бесохта шудаанд, дар ҷумла зарфро иваз намуда, ҳоли ҳолатро ифода менамоянд;

Маҳи ман саҳар то сӯи мактаб бениқоб ояд,

Зи партав пойандози раҳу ӯ офтоб ояд.

Ӯ дар дунё бекас монда буд; (Раҳим Ҷалил);

Сад бор оем суи ту, то ошно гардӣ, вале,

Ифодаи ҳоли ҳолат бо зарфҳои мураккаби тарзи амал

Ту гумон мукунӣ, ки ин оби дарёе абадӣ ҳозира барин рафтам мегираду одамо дар лаби дарёе лабташна менишинанд. (Раҳим Ҷалил); Об дар кӯзаву моташна лабон мегардем.

Ифодаи ҳоли ҳолат бо сифат

Дар ҷумла ба вазифаи ҳоли ҳолат сифатҳои гунонунсохт фаровон истифода мешаванд:

Баъд аз панҷ дақиқа онҳо дар зери дарахти гучум..... хомуш нишаста буданд. (Садриддин Айнӣ);.... падарашон албатта сиҳатва саломат ба хона бармегарданд. (Ҷалол Иқромӣ);

Таркибҳои сифатии тавассути пасоянди “шуда” ташкулёфта

.... “бинобар, ин бештарин пойабзалдӯзони чавон ҳам” агар бисёртар тобоварӣ кунанд, дар рӯзи ид бемор шуда меафтанд. (Садриддин Айнӣ, Гандум суп-сурх шуда пухта расида буд. (Садриддин Айнӣ);

Ман фаҳмидам, ки ӯ ҳам аз мактаб “нусхаҳои шуда” баромада будааст. (Садриддин Айнӣ); “ Ҳар ду ногап шуда аз дунё гузаштаанд. (Садриддин Айнӣ).

1. Ифодаи ҳоли ҳолат бо феъли ҳол.

А) бо феъли ҳоли таркибии ба воситаи суффикси “а” сохташуда: Аз ғояти гуруснагӣ ҳар ду шарик дом назада роҳ мерафтанд; (Садриддин Айнӣ);

Б) бо феъли ҳоли мураккаби бо суффикси “-он” сохташуда: Эргашбедандон ба ин ҳоп таачҷубқунон нигоҳ карда меистод. (Садриддин Айнӣ); Аммо Насриддинхоҷ чизе нагуфт, ва суханони ӯро табассумқунон шунида менишаст. (Садриддин Айнӣ);

4. Ифодаи ҳоли ҳолат бо таркибҳои синонимӣ.

Ҳоли ҳолат аксар бо ибораҳои синонимӣ-муродифӣ ифода меёбад, ки ба ҳолатҳои гуногуни субъект ишора мекунад.

Таркибҳои ҷуфти синонимӣ бо тарзи холие ё бо пешоянду пасоянд ба вазифаи ҳоли ҳолат меоянд: гарчанд соатҳои бисёр роҳ паймуда бошем ҳам, худро бардаму хушҳол ҳис мекардем. (Сотим Улуғзода);.... ва Ҳошим Карвон хандону шуқуфон чониби ӯ меомад. (Сотим Улуғзода);

Ин қабил ибораҳои синонимӣ бо ёрии пешоянди “бо” низ ба вазифаи ҳоли ҳолат фаровон истеъмол меёбад: “Ҷозиён” гирия ва зорӣ асирони худро қадре бо ханда ва таносхӯр гӯш карда истоданд. (Садриддин Айнӣ);

Қисми ақсари ибораҳои синонимӣ (баъзои антонимӣ) ба вазифаи ҳоли ҳолат бо ёрии пасоянди шуда сурат меёбад: Нимишаби мондаю лакот шуда омад ва ба болишт сар мондаи ҳамон хоб кард. (Раҳим Ҷалил);... ва як зан дар сари он оташдон хаму рост шуда машғули хӯрокпазӣ буд. (Сотим Улуғзода);

5. Ифодаи ҳоли ҳолат бо ибораҳои изофии гуногунтаркиб, ки бо ёрии пешоянди бо, ба сурат меёбад.

Ин гуна ҳолҳо ҳолатҳои мухталифи субъектро шарҳу эзоҳ медиҳанд:

А) Ҳолату вазъияти ботинии субъектро мефаҳмонад:

.... ва ман ночор бо шикам гурусна ба кор рафтам. (Фазлиддин Муҳаммадиев); Ман бо вучуди хурдсолӣ инҳоро мефаҳмидам ва бо ҳиссиёти миннатдорӣ ба ҳаяҷон омада будам. (Садриддин Айнӣ);

Б) **Ҳолату вазъияти зоҳирии субъектро мефаҳмонад:** Вай бо ман рӯзҳои аввала барин бо чехраи қушод вохӯрдӣ намекард. (Фазлиддин Муҳаммадиев); Бо чашмони оташбор ба тарафи дӯстони ширинкори худ тез-тез нигаристан. (Садриддин Айнӣ); Восеев бо қиёфаи норозиёна гӯшаки телефонро бардошта, бо касе салому алеку пурсупос кард. (Фазлиддин Муҳаммадиев);

В) Ҳолати зохири ва ботини субъект бо як гурӯҳ ибораҳои изофии муайянкунандашон аз сифатҳои феъли бо суффиксҳои “а”, “он” сохташуда низ ифода мегардад:.... духтарошро бо лаби хандон пешвоз гирифт. (Ҳаким Карим); Ў шармгинонатабассум карда, бо сари ҳамида оҳе кашид. (Сотим Улуғзода);.... вай бо дилипажмурда дар ин ҷо нишастааст. (Ҷалол Иқромӣ);

Г) **Дар таркиби ибориҳои изофӣ бевосита пас аз пешоянди бо ва калимаи як ҳамчун ҳиссаҳои таъкидӣ меояд ва эҳсоси он ба ибора тобиши номуаян бахшида, ҳолати субъектро дар асоси амалиёт пурратар медиҳад.** Бояд гуфт, ки калимаи як дар дохили ин қабил ибораҳо бештар ба табиати хоси нақлқунанда тааллуқ дорад: Ҳочагон бо як ҳашамати амирмонанд аз шаҳри Самарқанд баромада, ба деҳаи Даҳбед, ба тӯйхона, рафтанд. (Садриддин Айний);.... Онҳое, ки бо як далери бешуурона ба муқобили вай меистоданд, монанди санғо ва дарахтҳое... дар як чашм пӯшида кушодан, несту нобуд мушуданд. (Садриддин Айний).

Д) **Ибораҳои изофӣ, ки бо ёриҳои пешоянди бо воқеъ гаштаанд, муайянкунандаи чидаи изофӣ ва пой дар пой дошта метавонанд;** Мирқалон бо таъзими риёкорона позебо аз таги девор роҳ андохта рафт. (Раҳим Ҷалил);.... Сафарро бо нигоҳҳои пурмеҳри чашмони гирьяолуди худ гусел мекарданд. (Фотех Ниёз).

Як гуруҳ ибораҳои изофӣ бо ёриҳои пасоянди шуда, ба вазифаи ҳолиҳолат омада, чигунагии ҳолати субъектро шарҳ медиҳанд:.... ва медонистан, ки касали ба ин беморӣ чи гирифттаршуда як моҳ то се моҳ, бисигари барҷоманда шуда меҳобиданд; Тамоми ин оби чашмаҳо баъд аз хориҷ шудаи аз боғ як наҳри бузурге шуда ҷорӣ мешаванд.

Дар баъзе аз ин гуна ҳолҳо пасоянди “шуда” –ро ба асосии партофтани мумкин аст. Мисолҳои поён аз он ҷумлаанд: Дар байни мардум ҳамранги мардум шуда гашта даркор. (Фазлиддин Муҳаммадиев); Шокир бо тафсиши офтоби нимирузии тобистонӣ ғарқи арақ шуда аз бедор шуд. (Садриддин Айний);

Бояд гуфт, ки объекти дар таркиби ин дар таркиби ни гуна ибораҳо буда дар шакли объекти бевоситаи суратӣ ёфта оянд, онҳо ба ҷои пасоянди шуда феъли карда омада, чун муродифи шудавазифаи пасояндиро адо мукунад: Ятим бо умеди ёфтани фурсати муносиби гурез ҷўпони хў ҷаини нави худро карда, гаштан гирифт. (Садриддин Айний); Мулоҳиза фармоянд: Ятим бо умеди ба хўҷаини нави худро ҷўпон шуда гаштан гирифт, ё ин ки “ҷўпон” ин хўҷаини нави худ шуда гаштан гирифт, дар ин ҳолат ибориҳои “ҷўпони хўҷаини нави худ” ҳоли ҳолат набуда, балки ҳоли вазифа аст.

Е) **Ибориҳои изофӣ ба вазифаи ҳоли ҳолат бе ёриҳои воситаи грамматикӣ низ омада метавонанд.**

Дар ин ҳусус аз забони халқ ва осори классикӣ мисолҳои зиёд метавон овард: Хизматгар баъд аз ду дақиқа дастӣ ҳоли ҳоли омад. (Садриддин Айний); Шайх Иброҳим хост, ки онҳо нотарсонд ва хотири осуда ба боғ ондароянд.... (Ҳазору як шаб).

Ж) **Ибориҳои сифати феълии ихтисор ба вазифаи ҳоли ҳолат:** Бо даромадани Шамсия Муҳаббат давида аз ҷо бархосту бо лаби пур аз ханда ва шодмонӣ худро ба сўи ӯ партофт. (Ҷалол Иқромӣ);

Ин ибора дар натиҷаи ихтисори сифати феълии таври зерин шакл гирифтааст: Қисми феълии сифати феъли буда афтода, қисми номии он “пур” пеш аз объекти бавосита омадааст. Дар таркиби ин қабил ибораҳо бештар объекти бавосита истеъмоли мешавад, баъзаи ибориҳои сифати феъли мухтасар дар шакли ҷойивазнакарда низ дучор мешавад: Дар зал чапакзанӣ баланд шуд, Усмон бо чашмони аз ашқи шодию ифтихор пур зану фарзандонашро ҷусту ҷў мекард. (Раҳим Ҷалил);

Ибориҳои сифати феълии мухтасар ва том дар як вақт ба вазифаи ҳоли ҳолат чида меоянд, ки ин исботи раднашаванда мулоҳизаҳои мост:

Зайнаб бо чашмони пур аз ашқ ва руҳсорӣ аз хояҷон тафс бароварда, сурх гашта суханони ӯро гўш карда истоду якбора, чизе нагуфта, аз ҷо бархост ва давида берун баромада рафт.... (Ҷалол Иқромӣ).

Баъзан дар назм ибориҳои ихтисоршудаи сифати феълии ба вазифаи ҳоли ҳолат бе ёриҳои пешоянди бо ва субъектони бе изофа меояд.

Руди қишлоқи ман аз оҳу сабуктар меравад,

Дар шаби маҳтоб сина пур, зи ахтар меравад.

(Мирзо Турсунзода).

Чунин шакли ихтисори ибориҳои сифати феълии ҳеле қадим буда, дар назми классикӣ бисёр истеъмоли ёфтааст:

Бари зол рафтанд бо сўгу дард,

Рўхон пур зи хуну сарои пурзи гард.

(Абдулқосим Фирдавӣ).

Ҳоли ҳолат ба воситаи ибориҳои сифати феълии бетавсуф, ки бо ёриҳои пасоянди таркибии барин шуда сурат меёбад, низ ифода мегардад, ин ҳоли ҳолат ба мафҳуми гуногун қиёс асос ёфтаи ҳолату вазияти субъектро шарҳ медиҳад: Ҳукуматҳо танҳо дар қўрғонҳо дар муҳосира мондагӣ бари шуда нишастаанд. (Садриддин Айний).

З) **Ҳоли ҳолат инчунин ба воситаи ибориҳои гуногун, ки бо роҳҳои мухтаян сохта шудаанд, ифода меёбад.** Дар ҳусуси тарзи роҳҳои сохта шудаи ва ибораҳо алоҳида таваққуф намуданро лозим донистем:

А) Бо таркибҳои зарфии аз зарфи тарзи амалу зарфи макон сохта шуда ифода мегардад. Одатан, ин таркибҳо бо шакли ҷуфт дар ҷумлаҳои соддаи субъекташ чида кор фармуда шуда, ҳар қадом ҳолату вазияти субъекти ҷудогонаи ҷумларо шарҳ медиҳанд: Ятим пеш-пеш ва хўҷаин аз қафо савора ба тарафи деҳа рафтанд гирифтанд. (Садриддин Айний);

Чи тавре, ки аз таркиби ибораҳои зикр шуда оён ин таркибҳои зарфӣ аз зарфи мураккаби пеш-пеш, зарфи тарзи амали савора, инчунин аз зарфи макони кафо, ки бо ёрии пешоянди азомада, тобиши ҳолати макониашро равшан ва таъкид мекунад, иборат мебошад.

Б) Ҳоли ҳолат бо ибораҳои зарфию изофӣ, ки бо ёрии феъли кардаташкил ёфтааст ва дар ин маврид ба вазифаи пасоянд истеъмол мешавад, ифода ёфта, ҳолату вазияти объектро шарҳ медиҳанд. Ин ибораҳо бештар аз исм узвҳои одам: рӯ, даст, гӯш ва ғайра, инчунин аз исмҳои мафҳуми маконӣ дошта, ки бо пешоянди ба чун ҳоли макон сурат меёбад, ташкил мегарданд: Аз Регистони Бухоро то дарвозаи арк рӯ ба офтоббаро бо як тахтануг аз нишеб ба фароз мебарояд. (Садриддин Айни);

Ин қобил ибораҳо бо пешоянди таркибии рӯ ба сурат ёфта, ҳолату вазият субъектҳоро шарҳ медиҳанд:

И) Бо иборати масдарӣ ифода шудани ҳоли ҳолат маълум нест, вале як ду мисол пайдо кардем ва зикрашро аз ғоидаи ҳоли надонистем: Қорӣ-Ишқамба дар вазияти рост ба девор такъя карда истодам ду се нафаси дароз кашид, роҳи нафасаш қадре кушода шуд. (Садриддин Айни);

Дар мисоли аввал пешоянди таркибии дар вазияти чун муродифи пешоянди дар ҳолати истифода шуда, дар мисоли сонӣ пешоянди дар ҳолати ба шакли иборати пешоянди дар ҳамон ҳолати омадааст. Дар "Одамони ҷовид"-и Раҳим Ҷалил иборати масдарӣ ба вазифаи ҳоли ҳолат бо ёрии пасоянди шуда низ истеъмол ёфтааст:

Сметаи кушодани кӯчаи нави шаҳр, бино кардани меҳмонхона чандин вақт ин тараф дар кадом як иборати вилояти ё рӯспублика нигарони варақ зада дидам шуда меҳобид. (Раҳим Ҷалил.)

Зилола Боймуродова
(Карши, Узбекистан)

РОЛЬ ПОСЛОВИЦ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА

Проблема усвоения пословиц в процессе изучения иностранного языка является одной из наименее разработанных в методике, хотя такие яркие единицы, как пословицы, издавна привлекали внимание и филологов, и лингвистов, и методистов, и преподавателей-практиков.

Пословицы собирал и изучал еще М.В. Ломоносов почти 300 лет тому назад. С Ломоносова и начинается научное изучение русских пословиц. С тех пор по пословичной проблематике накоплена обширнейшая литература.

Пословицы, однако, до сравнительно недавнего времени изучались главным образом в историко-литературном аспекте, ими занимались в основном фольклористы. Лингвисты же мало интересовались пословицами, поскольку не считали их объектом лингвистики. Лишь с развитием фразеологической теории стало возможным лингвистическое изучение пословиц как сверхсловных устойчивых единиц, хотя среди фразеологов до сих пор нет единого мнения относительно объема фразеологии и правомерности отнесения пословиц к фразеологическим единицам.

Во второй половине XX века в разработке фразеологической теории отчетливо оформляются два подхода к определению объема фразеологии - широкий и узкий. При широком понимании границ фразеологии в ее состав включаются, как пишет Н.М. Шанский, "все воспроизводимые единицы без исключения", в том числе и пословицы. Этой точки зрения придерживается большинство крупнейших фразеологов (В.В. Виноградов, В.Н. Телия, М.Т. Тагиев, В.П. Жуков, Л.И. Ройзензон, И.Ю. Авалиани, А.В. Кунин и др.) [1].

При узком толковании фразеологизма объем фразеологии ограничивается лишь идиомами и пословицы исключаются из состава фразеологических единиц. На этой позиции стоят такие фразеологи, как Н.Н. Амосова, А.А. Смирницкий, В.М. Мокиенко, А.М. Эмирова, А.И. Молотков и др. Ряд фразеологов придерживается той точки зрения, что "не только по структуре, но и по значению и по функции пословицы отличаются от фразеологизмов. Они не являются элементами языка, а представляют собой литературный жанр". На этом основании во многих словарях (в том числе в известном "Словаре русского языка" С.И. Ожегова) пословицы даются не как самостоятельные сверхсловные единицы (фразеологизмы), а как иллюстративно-подтвердительный материал, как примеры обычного словоупотребления [2].

Неопределенность лингвистического статуса пословиц, все более частое исключение их из словарей дезориентирует методистов и не способствует разработке пословичной проблематики в методике обучения иностранному языку. Еще в 30-х годах прошлого века М.А. Рыбникова писала, что пословично-поговорочная проблематика "в методике преподавания русского языка - это зияющий пробел. Поговорочные обороты не изучаются в наших школах; русские поговорочные обороты не подобраны и не препарированы для учебников русского языка нерусских и иностранных школ" [3].

В последние десятилетия на фоне разнобоя мнений о лингвистическом статусе пословиц в методике формируется ставшее уже традиционным мнение о пословицах как о литературном (фольклорном) материале, в котором ярко представлены своеобразие народа, его понимание жизни, историко-географические особенности страны, образная народная речь, а также, не в последнюю очередь, нормативное употребление лексических, грамматических и фонетических средств. Все это делает пословицы ценнейшим учебным материалом, с одной стороны, для проведения

лингвострановедческой работы, а с другой - для работы по усвоению языкового материала. Именно такая роль пословиц в учебном процессе подчеркивается во многих методических работах.

В учебной практике пословицы, прежде всего, используются как ценный страноведческий материал, поскольку давно замечено, что "пословица - не простое изречение. Она выражает мнение народа. В ней заключена народная оценка жизни, наблюдения народного ума". Характерно, что первые учебные словари пословиц составлялись именно как лингвострановедческие пособия. В то же время в лексические минимумы и для школы, и для вуза пословичный материал не включается.

Поскольку пословицы и поговорки являются единицами очень яркими и по форме, и по содержанию, то преподаватели охотно включают их в учебный процесс. В учебной практике пословицы чаще всего предлагается использовать как иллюстративный материал, а также для внесения оживления и разнообразия в работу по усвоению языка. Методисты рекомендуют преподавателям "использовать языковые афоризмы [пословицы] в различных целях: от иллюстрации фонетических и грамматических явлений, типичных ситуаций общения до обсуждения сходства и различия изучаемых единиц в разных языках, включая дискуссию по ситуативному употреблению той или иной единицы и пониманию ее образного плана" [4]. Именно так используются пословицы в тех учебных пособиях, авторы которых пытаются ввести их в активную речевую практику при изучении языка.

В соответствии с такими методическими рекомендациями появляется немало учебных пособий, в которых усвоение языкового материала (лексики, грамматики) и упражнения по развитию речи строятся целиком на пословичном материале. Авторы таких пособий обычно заявляют, что они "ставили своей целью содействовать распространению в речи смысловых и разговорных моделей языка вместе с повторением и систематизацией знаний по грамматике".

Однако пословицы ценны не только тем, что они ярки по форме и глубокомысленны по содержанию, что и позволяет использовать их для оживления и облегчения учебного процесса. Пословицы ценны и сами по себе, занимая и в языке, и в структуре языковой личности свое особое место. Об этом говорит уже хотя бы тот факт, что нет ни одного человека, который не знал бы ни одной пословицы. По наблюдениям Г.Л. Пермякова и других исследователей, "любой русский легко употребляет в своей речи от 800 до 1500 русских пословиц" [5]. Тот факт, что ни один человек в своем речевом поведении не может обойтись без пословиц, свидетельствует о том, что пословицы - это единицы со своим функциональным предназначением, которого нет у других единиц языка. И как таковые пословицы обладают самостоятельной ценностью. Поэтому среди преподавателей все большее распространение получает та точка зрения, согласно которой при усвоении языка "следует овладеть - помимо грамматики - не только определенным набором слов и фразеологических оборотов, но и каким-то минимумом общеупотребительных паремнологических клише" [6]. В процессе языкового обучения пословицы должны усваиваться с той же обязательностью, с какой усваиваются слова и грамматические правила.

Таким образом, пословицы являются теми языковыми единицами, в которых наиболее ярко и отчетливо отражается ментальность народа, его мировосприятие и понимание жизни. Поэтому усвоение наиболее важных пословиц будет способствовать не только улучшению языковой подготовки студентов, но и формированию у них более глубоких представлений в области народопсихологии, страноведения, культурологии, межкультурной коммуникации.

Литература:

1. Рыбникова М.А. Избранные труды. М., 1958, с. 521.
2. Аникин В.П. Введение к кн.: Жуков В.П. Словарь русских пословиц и поговорок. М., 2001, с.6.
3. Киселева С.Н. К вопросу об использовании единиц фразеологии и афористики в учебном процессе на подготовительном факультете. // Русский язык для студентов-иностранцев, 1984, № 23, с. 72.
4. Хлебцова О. А. Русский язык в пословицах, крылатых словах, афоризмах. М., 1999, с. 2.
5. Аверьянова Г. Наши пословицы // Аврора, 1996, № 11, с. 46.
6. Пермяков Г.Л. К вопросу о русском паремнологическом минимуме // Словари и лингвострановедение. М., 1982, с.131-132

Научный руководитель:

преподаватель Убоженко Анна Станиславовна.

**Лізавета Жураўлёва, Кацярына Губко
(Баранавічы, Беларусь)**

АДМЕТНАСЦЬ МАСТАЦКАЙ СІМВОЛІКІ Ў ПАЭМЕ АЛЕСЯ ЯГАДНІЦКАГА «ЖОРНЫ ЛУХТЫ»

Беларуская літаратурная творчасць насычана шматлікімі сімваламі, без расшыфравкі якіх немагчыма асэнсаваць яе змястоўную глыбіню і значнасць. Уся прыродная і культурная рэчаіснасць – гэта не толькі вынік перапрацоўкі першасных даных, атрыманых органамі пачуццяў, а часцей іх сінтэз, складанае духоўнае засваенне, абагульненне, канцэнтрацыя да знака. Устойлівая, паслядоўная, традыцыйная сімволіка беларускага фальклору вынікае з глыбокай старажытнасці і захоўваецца ў

мастацкай творчасці прадстаўнікоў сучаснай літаратуры. Аднак гісторыка-культурныя працэсы вядуць да змен і пераказіровак, а часам і значна, нават да супрацьлегласці, змяняюць семантыку тых або іншых сімвалаў [1, с. 520-521]. Разгледзім некаторыя аспекты гэтай праблемы на матэрыяле паэмы «Жорны лухты», напісанай таленавітым, але пакуль што мала вядомым у Беларусі паэтам. Між тым Алесь Ягдніцкі быў сапраўдным патрыётам сваёй радзімы, любоў да якой пачыналася з удзячнай увагі і неабьякавасці да роднага кутка. Гэты куток – Наваградчына, якая мае багатую гісторыю, як слаўную, так і трагічную. Алесь Ягдніцкі ўзнаўляе ў гісторыка-філасофскіх адступленнях асноўныя этапы наваградскай гісторыі, згадвае яе слаўных дзеячаў. Але найперш яго цікавіць лёс простага чалавека на пакручастых гістарычных шляхах, а таксама не пакідае аб'якавым, трывожыць несправядлівасць у адносінах да гаспадара-працаўніка з боку той улады, з якой селянін звязваў свае найбольшыя надзеі.

Галоўны герой паэмы – млынар Ціхан Сарока. На жаль, дакладна невядома, ці меў гэты герой прататыпа ў рэальным жыцці, але ва ўсякім выпадку такі аўтарскі выбар невыпадковы. З асобай млынара ў беларусаў звязаны шматлікія стэрэатыпы, якія па-мастацку трансфармаваны Алесем Ягдніцкім адпаведна асноўнай ідэі твора. Беларусы спрадвечу лічылі, што млынар мае трывалую сувязь з нячыстай сілай: ён жа мог самастойна зрабіць такое складанае збудаванне, як млын, а потым падпарадкаваць сабе водную і паветраную стыхіі, прымусіць іх служыць людзям. Паводле народных уяўленняў, асаблівы хаўрус гаспадар вадзянога млына трымаў з вадзяніком і русалкамі, умеў улагодзіць валадара вады, каб той не ламаў млынавых буктаў, колаў, не «злізваў» сала з шэсцерняў. Уладальнік ветрака павінен быў умець «запрэгчы вецер» – выклікаць яго, перавесці віхор у звычайны павеў. Дзеля гэтага рабіліся ахвяры-паднашэнні: каля будыніны клалі кавалачкі ежы, тканіны, дробныя шклянныя і жалезныя вырабы; побач з колам апускалі ў ваду забітую свінню, сцягну, кавалак сала ці, пазней, свінныя вантробы. З ветрака ў якасці ахвяры млынар пускаў па ветры некалькі жменек мукі. Лічылася, што спрактыкаваны млынар ведаў мноства дзейсных замоў, пры дапамозе якіх уплываў на сілы прыроды. Існавала цвёрдае перакананне, што пры жыцці гаспадара млын ніколі не згарыць, не разбурыцца, не згіне, бо ахоўваецца нячыстай сілай. Але пасля яго смерці Пярун абавязкова спапяліць збудаванне. Млынары вылучаліся маўклівай зацятасцю, яны, напрыклад, ніколі не віталіся першымі, каб не згубіць чарадзейную сілу. А яе млынар мог перадаць у спадчыну сынам, аднак толькі пры той умове, калі яны гэтага жадалі. Нярэдка дзеці не згаджаліся працягваць бацькоўскую справу, баючыся людскіх праклёнаў ці адплаты нячыстай сілы [1, с. 171].

Як мы ўжо адзначалі, сёння немагчыма высветліць, ці меў млынар Ціхан Сарока з паэмы «Жорны лухты» жыццёвага прататыпа і якое імя той насіў, калі ўсё ж быў. Нас зацікавіла сімволіка абранага аўтарам антрапонама. Як мяркуюць даследчыкі, імя Ціхан хутчэй за ўсё паходзіць ад грэчаскага слова «ўдачлівы» або ад імені грэчаскай багіні шчасця Цюхэ (Ціхэ) і ў старажытных крыніцах перакладаецца як «шчасце» або «той, хто прыносіць шчасце» [2, с. 238]. Носьбіту гэтага імені прыпісваюцца такія рысы: Ціхан – самастойны, грунтоўны чалавек. Ён прывык абдумваць свае дзеянні і не паддавацца пачуццям. Ціхан дабрадушны, не крыўдлівы, здольны ацаніць жарт. Гэта вялікі аптыміст і жыццялюб, які не ведае, што такое дрэнны настрой. Ціхан паважае чужую думку, цэніць спакой. Ён вылучаецца міралюбствам, заўсёды імкнецца абысці вострыя вуглы, але не таму, што баязлівы [2, с. 239]. Традыцыйныя характарыстыкі, нададзеныя носьбіту імені Ціхан, у многім карэлююць з тыповымі рысамі характару беларуса, таму іх не пазбаўлены і млынар Сарока ў паэме «Жорны лухты». Аднак сюжэт паэмы пабудаваны ў адпаведнасці з гістарычнай праўдай, у святле якой сцвярджаецца пра ўдачлівасць героя ці яго здольнасць прыносіць шчасце выглядае іранічным, нават здзеклівым. Па-першае, у час змены форм уласнасці да кулакоў прылічвалі ў першую чаргу млынароў і хутаранцаў. Пасля далучэння Заходняй Беларусі да БССР Ціхан Сарока пазбавіўся свайго млына і гаспадарскага статусу. Па-другое, герой апынуўся ў жорнах Вялікай Айчыннай вайны, якая жорстка перамалала яго ўласны лёс і лёсы яго блізкіх. Лухта, узведзеная на Ціхана як нібыта на хаўрусніка акупантаў, давала яго да самага губства, якое Сарока ўчыніў, каб не запляміць будучыню сваіх унукаў кляймою здрадніка.

Вяртаючыся да заяўленай намі праблемы, адзначым, што мастацкая сімволіка «грунтуецца на вопыце засваення аб'ектыўнай рэчаіснасці, на міфалагічнай сістэме яе ўпарадкавання». Адметнае месца ў ёй «займаюць астранамічны код, храналагічны, жывёльны, раслінны, рэчыўна-элементарны, гастранамічны, лікавы, колеравы і інш.» [1, с. 520]. У якасці сімвалаў мужчынскага і жаночага пачаткаў жыцця часта выступаюць аб'екты воднай стыхіі, спецыфічныя расліны і птушкі. Белы лебедзь ці сівы голуб маглі падавацца толькі ў станючым ключы, чорны воран і начная сава заўсёды прадракалі бяду, шэрая зязюля ўпісвалася ў кантэкст са значэннем удоўства, самотнасці, нядобрых вестак. Нас зацікавіла сімволіка прозвішча Сарока. У народных легендах існуе падзел птушак на «чыстых» і «нячыстых», які звязваецца з іх адлётам у вырай. Добрыя птушкі, лічылася ў народзе, накрусоўца за лецейка на радзіме, пацешаць добрых людзей, а як пачне халадаць, адлятаюць у вырай. Ліхія ж птушкі сланяюцца па зямлі, забіваюць другіх, пакуль нарэшце дзе-небудзь ды не згінуць. «Чыстымі» лічыліся голуб, ластаўка, жаўранак, бусел, салавей. Да «нячыстых» адносілі крумкача, вераб'я, саву, зязюлю, сароку. Разам з тым варта заўважыць, што амаль усе вобразы амбівалентныя, змяшчаюць у сваёй семантыцы пазітыўныя і негатыўныя рысы [2, с. 377]. Гэта датычыць і вобраза-сімвала сарокі. Цікава, што нашы продкі-беларусы выкарыстоўвалі сароку ў якасці ахоўнага прадмета, які засцерагаў ад іншых дэманічных істот, адпуджваў драпежных птушак ад свойскіх. Амбівалентнасць самой сарокі-вяхчункі карэлюе з яе чорна-белым апярэннем. Злавеснасць гэтай птушкі да пэўнай ступені матываваная і сугуччам намінацыі з сурокамі/урокамі [3, с. 426-427]. Такі прыём найменавання героя своеасаблівым чынам нейтралізуе ў

мастацкім свеце паэмы схільнасць млынара да хаўрусавання з нячысцікам. Акрамя таго, традыцыйна сарока ўяўляецца разносчыцай навін. Людзі, якія з'язджаюцца ў млын, таксама актыўна абменьваюцца навінамі, якіх у той складаны час, што ўзноўлены ў творы Алесем Ягдніцкім, было шмат, і самага рознага кшталту.

Сарока – птушка, якая за ўяўленнях беларусаў надзялялася дэманічнымі рысамі. У славянскіх і беларускіх этыялагічных міфах пра паходжанне сарокі і яе характэрную чорна-белую афарбоўку гаворыцца: калі ўсе птушкі чысцілі на загад Бога вадаёмы, сарока схітравала: вымазалася гразю, не працуючы, ды яшчэ ўзьяла паклёп на каршуна, што той нібыта лайдачыў. Калі падман выявіўся, Бог пакараў сароку: гразь назаўсёды прыстала да яе белага пер'я, і птушка стала чорна-белай. А каршун не можа ёй дараваць за паклёп і часта палюе на сароку. У сербскіх паданнях гаворыцца, што Бог прызначыў сароцы за кару ў цёмныя ночы, перад з'яўленнем маладзіка, малаціць калючы цярноўнік. А паводле аднаго з матываў у беларускай дзіцячай пацешцы, сарока малоціць жорсткую асаку. Пра чорныя плямы на белай сароцы кажуць, што яны знікнуць тады, калі жанчыны перастануць раджаць дзяцей і гэтая функцыя прайдзе да мужчын, г. зн. ніколі. Некаторыя элементы прыгаданай «птушынай» сімволікі адбіліся ў канцэпцыі вобраза млынара Ціхона Сарокі, якому так і не ўдалося пры жыцці ачысціцца ад узведзенага на яго паклёпу.

У паэме мае месца яшчэ адзін сімвалічны матыв. Ён звязаны з самагубствам былога млынара, які, адбыўшы псля вайны незаслужанае пакаранне ў лагеры, страціў надзею пазбавіцца чорных плямаў на сваёй рэпутацыі, нібы тая пярэстая птушка-сарока. У роспачы Ціхан сышоў у лес, дзе павесіўся на асіне. Гэтае дрэва не належыць да шанаваных і ўлюбёных беларусамі, у тым ліку ў гаспадарчай дзейнасці. Аднак тое, што драўніна асіны не гніе, выпрацавала прымхлівае стаўленне да яе і ўключэнне ў матэрыялы для магічных дзеянняў. У фальклоры вогнішча з асінавых дроў асэнсоўваецца як надзейны ачышчальны сродак ад усялякай нечысці [3, с. 27], і гэтая акалічнасць у сімвалічным полі ўказвае на тое, што невіноўнасць Ціхана Сарокі стала фактам калі не пры жыцці героя, дык хаця б пасля яго смерці.

Праведзены аналіз сімволікі ў паэме Алеся Ягдніцкага «Жорны лухты» дае падставы для наступных высноў. Сімвал – гэта вобраз са значэннем знака, што выяўляе пэўную ідэю. Аўтарская сімволіка ў творы служыць у асноўным удакладненню канцэпцыі галоўнага героя. Імя «Ціхан» у сімвалічным плане рэпрэзентуе традыцыйныя рысы беларускага нацыянальнага характару, а таксама дае ўяўленне пра іх дэфармацыю ў антыгуманныя часы. Антрапонім «Сарока» канцэнтруе ў сабе пераважна становачыя сімвалічныя канатацыі і цесна звязана з сімвалікай млына як традыцыйнага асяродку камунікацыі беларускага сялянства.

Літаратура:

1. Беларускі фальклор: Энцыклапедыя: У 2т. Т1.: Акапэла – Куцця / Рэдкал.: Г.П. Пашкоў і інш. – Мн.: БелЭн, 2005. – 768с.
2. Хигир, Б. Исторические имена / Б. Хигир. – М.: Астрель: АСТ: Люкс, 2005. – 714 с.
3. Міфалогія беларусаў: Энцыкл. слоўн. / склад. І. Клімковіч, В. Аўтушка; навук. рэд. Т. Валодзіна, С. Санько. – Мн.: Беларусь, 2011. – 607 с.

Навуковы кіраўнік:

кандыдат педагагічных навук, дацэнт. Алена Іванаўна Белая.

Наталія Костюк
(Дніпро, Украіна)

ОСОБЛИВОСТИ ЕПІСТОЛЯРНОГО СТИЛЮ Д.І. ЯВОРНИЦЬКОГО

Мова – це скарбница духовних надбань нації, досвіду співжиття, праці і творчості попередніх поколінь. Саме в системі національної мови закодовано інтелект тієї чи іншої нації. Мова є основною формою національної культури. Епістолярна спадщина Д.І. Яворницького цінне джерело для висвітлення різних аспектів функціонування української мови, особливо на Катеринославщині кінця XIX – початку XX століть, тобто в період становлення (відновлення) мови. Катеринославщина у цьому аспекті є особливо цікавою, оскільки тут, з одного боку, існували досить сильні запорозькі традиції, а з іншого – внаслідок урядової політики щодо заселення і господарського освоєння краю останньої чверті XVIII – першої половини XIX ст. та інтенсивного промислового розвитку сформувався строкатий склад населення. Разом з заборонами вживання української мови в сферах освіти, науки, культури, релігії це створювало несприятливі умови для, навіть не розвитку, а збереження української мови. Саме в цей час на хвилі розгортання суспільно-політичного і національно-культурного руху чітко простежується намагання діячів освіти, науки і культури освоїти рідну мову і користуватися її послугами не лише у побуті.

Епістолярій є об'єктом дослідження різних гуманітарних наук – історії, культурології, лінгвістики та ін. Мовознавчі дослідження епістолярних текстів зосереджено на розгляді приватного листування XVII ст. (В. Передрієнко, Н. Торчинська), мовностилістичних особливостей листування письменників, культурних діячів, науковців (С. Богдан, О. Братаніч, Л. Ткач, І. Черкез та ін.), впливі епістолярію українських

письменників кінця XIX – початку XX ст. на процес нормалізації української літературної мови (М. Пилинський, К. Ленець), ролі письменницької листової спадщини у розв'язанні проблем літературної мови та мовознавства (В. Статеева), вивчення мовленнєвого етикету (С. Богдан, К. Ленець, О. Мельничук, Н. Журавльова), розгляді фразеологічних, етикетних та дискурсних одиниць (С. Ганжа, Е. Ветрова, Н. Павлик). Листування є цінним джерелом для вивчення індивідуальних рис ідіостилію того чи іншого культурного діяча зазначеного періоду.

Метою цієї розвідки є дослідження образності народної української мови в листуванні Д.І. Яворницького з науковою та культурною громадськістю зафіксованої у виданні «Епістолярна спадщина академіка Д.І. Яворницького» [2, с. 460].

Об'єктом дослідження є перш за все листи Д.І. Яворницького до людей, які більшою чи меншою мірою цікавилися питанням розвитку, вживання та поширення української мови: К.О. Білиловського, Б.Д. Грінченка, М.С. Грушевського, М.Ф. Комарова, Олени Пчілки, М.М. Коцюбинського, А.Ю. Кримського, Я.П. Новицького, М.П. Старицького, Є.Х.Чикаленка та інших.

Дмитро Іванович Яворницький (1855- 1940) – одна з найвизначніших постатей наукового й культурного життя України кінця XIX – першої половини XX століття. Багатогранна особистість Д.І. Яворницького не обділена увагою вчених. Його діяльність переважно була об'єктом дослідження фахівців з історії. Першою спробою «синтетичного» висвітлення життя й громадської діяльності Д.І. Яворницького, його доробку в галузі фольклористики й етнографії, частково лексикографії є монографія М.М. Шубравської «Д.І. Яворницький: життя, фольклористично-етнографічна діяльність» [4, с. 354]. Праці дослідників Н.Є. Василенко, Л.І. Скупейка, І.Є. Руснак містять літературознавчий аналіз художніх творів Д.І. Яворницького. До мовної спадщини Д.І. Яворницького зверталися науковці Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (А.М. Поповський, Н.А. Баракатова, В.О. Назаренко, Н.Г. Майборода, В.Я. Мороз, Я.І. Рибалка).

Постійно спілкуючись з народом, Д.І. Яворницький звертав увагу на образне багатство розмовної мови, як і на те, що видані словники української мови не охоплюють усього цього багатства. За словами академіка Л.А. Булаховського, часто «етнографічний матеріал саме і є той ключ, з допомогою якого лінгвіст-етимолог відкриває для себе і для тих, хто цікавиться його роботою, ті зв'язки матеріальних мовних асоціацій, які справді існували в житті і які без допомоги відповідного етнографічного матеріалу відтворювались би при етимологізуванні тільки суб'єктивно-гіпотетично, намацувались би, а не встановлювались би впевнено на основі надійного матеріалу» [1, с. 84].

За словами дослідниці творчості Д.І. Яворницького М.М. Шубравської, «маємо достатні підстави стверджувати тільки, що науковий інтерес Яворницького до української мови, як і до історії, етнографії та фольклору, виник ще в студентські роки під впливом лекцій видатного лінгвіста О.О. Потебні» [4, с. 213]. Слід зауважити, що Д.І. Яворницький був спочатку російськомовним вченим, а українську мову почав вивчати самотужки, а також завдяки спілкуванню з трудовим народом під час під час археологічних розкопок. Саме в цей період, продовжуючи вивчати історію Запорозької Січі, фольклор та етнографію запорозького краю, учений починає проявляти пильнішу увагу до словникового багатства української мови, занотовує і вводить колоритні слова, прислів'я та приказки, дотепи, почуті безпосередньо з народних уст. Вчений також починає досліджувати етимологію невідомих слів.

Що ж таке образність – «1. Мовна реалізація чуттєвого уявлення або асоціації, що лягла в основу найменування певного елемента дійсності й з різним ступенем виразності виступає як внутрішня форма слова. Образність коливається від цілком однозначних випадків звуконаслідувальної, семантичної, словотвірної мотивованості знака (**кря** «крик птаха родини воронових»; **крякати** «видавати такий крик» і перен. «накликати нещастя») до неоднозначних і невизначених виявів символізму звукового з різноманітними проміжними випадками між цими явищами (напр., **бамбула**, **чикрижити**, **макуха** 'про мляву, нерішучу людину '). Існують і вужчі інтерпретації образності, згідно з якими під образними словами розуміються тільки звуко-символічні одиниці (ідеофони) або одиниці, внутрішня форма яких здатна виразити емоційне ставлення мовця та його експресивну характеристику об'єкта (напр., **молокосос**, але не **мухомор**). 2. У лінгвостилістиці – наявність у мовної одиниці слововживань або вже сформованого переносного» [3, с. 423].

Д.І. Яворницький збирав та фіксував розмовну лексику, яку потім використовував при написанні словника, листів та художніх творів, за своїм походженням вона є неоднорідною й відображає загальну ознаку системи української літературної мови, що формувалася в ході взаємодії двох варіантів української мови. Наведемо приклади образної мови епістолярію вченого: «Думаю, що його, мабуть знав Кесарь Олександрович Білиловський, але де здобути того Білиловського, **грець його знає**» [2, с. 316], (тут і далі дотримуємося правопису оригіналів – Н.К.); «**гострого** розуму» [2, с. 308] «Знаю, що до Вашого журналу надіслав свою статтю наш В.О. Греків, яку він склав на основі нового архівного матеріалу, який він буцим-то **одкопав недавнечко** в наших архівах про бунт в Запорозькой Січі 1768 року» [2, с.304] «**пролізти** в помешкання» [2, с. 302], «**Опріч** того, що тут нам завдає добродій Чорнявський, ми страждаємо дуже ще і од безгрішша та байдужісти місцевого начальства до нашої архівної справи» [2, с. 303]. «За все піврічча теперішнього року ми **виканючили** для перевозки матеріалу усього навсього 35 карбованців, і якби я не витягав для того із власної кишені грошей, то в наших архівних помешканнях вільно літали б горобці та вільно б мостили на пустих полках свої гнізда» [2, с. 303]. «Ваше **могутнє крило**» [2, с. 302]. «**Напутить** нас як нам вийти» [2, с. 302]. «**Тутечки** з ним одна морока» [2, с. 302]. «А сам я дуже **маненький** чоловік і

маненьку посаду займаю, то як же я можу допомогти добродію Боровику?» [2, с. 259]. «Оце ж і мені як раз **такечки**: і очки, і зубки, і **кендюх**, і ручки, і ніжечки» [2, с. 45]. «П'ятого числа **травеня** маю виїхати у Полтавщину, і **тамечки**, пробувши тижнів два у Полтавщині, маю **дремнути** на Запорожжя» [2, с. 54]. «Сам я тепер потроху та помаленьку **шкрябаю** оповідання «За чужий гріх», те, що почав писати ще торік» [2, с. 54]. «Іноді, чуєте, і рота не хочетця розкривати, а **тутечки** іди та читай лекцію...» [2, с. 55]. «Напишіть Ви йому, може таки хоч Ви **видрапаєте**» [2, с. 56]. «Так от так, високоповажний добродію, **тепереньки** ніяк не зможу» [2, с. 85]. «Те **дотикливе** слово зазначене в мене червонним олівцем» [2, с. 87]. «З великою **нетерплячкою** буду ждати од Вас Вашої відповіді» [2, с. 89]. «Із цього всього і виходе, що ні у полтавського, ні у варшавського Рудченка я не можу нічого **доскочити** за-для Вашої «Зорі» і прошу Вас не винуватить мене за те: рад би я з щирою душею Вам **запомогти**, але ж то не в моїй силі» [2, с. 111]. «Свої речі я облишив, поки що, друкувати, бо з половини декабря цього року думка **чимчикнуть** аж у Індію» [2, с. 124]. «Газета «Дніпрові хвилі» вийшла, але це така **мезерь**, що не варт Вам і посилати її» [2, с. 124]. «Іван Миколаєвич Комарницький минулим літом цього року «**простре нозі на смертному ложі**», лишивши після себе дружину Зіню Сергієвну, яка мешкає на Ворошилівській вулиці (кол. Потьомкіна), **обіч** партшколи, буд. 19» [2, с.127]. «Дай, Боже, Вам **лебединий вік**, а **журавлиний крик**» [2, с. 131]. «Будьте ласкаві, зробіть **виписочку** із того **шведського гисторика** і люблящій Вас унук **поцілує у кихтик**» [2, с. 132]. «Там у мене уже пишуть два **ярижники**, та оце я сам третій поїду» [2, с. 133]. «Вона дуже прохала мене, щоб **доскочить** Вашу **парсуну** с підписом для неї» [2, с. 133]. «Тоді я можу получить **оффіціальний «респонс»** (запорожське слово) і їхати в Казань» [2, с. 133].

Отже, аналізуючи особливості епістолярної спадщини Дмитра Івановича Яворницького до його адресатів резюмуємо, що характерним для становлення та розвитку української мови на Катеринославщині лексичні та інші текстові одиниці, зафіксовані в листуванні (у 4 томі епістолярної спадщини академіка Д.І. Яворницького до діячів науки і культури) української інтелігенції кінця ХІХ – початку ХХ століть відображають живий розвиток української літературної мови у його варіантності та багатогранності зв'язках із культурно-писемною традицією та територіальними діалектами. Усі ці явища потребують подальших розвідок у вивченні епістолярію Д.І. Яворницького.

Література:

1. Булаховський Л.А. Стосунки мовознавства з іншими науками /Л.А. Булаховський /Мовознавство. – 1967. – №5. – С.84.
2. Епістолярна спадщина академіка Д.І. Яворницького. Вип. 4: Листи Д.І. Яворницького до діячів науки і культури/ Упоряд.: С. Абросимова, Н. Василенко, А. Перкова; за заг. ред. Н.І. Капустіної. – Дніпропетровськ: АРТ- ПРЕС, 2005. – 500 с.
3. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М.(співголова), Тараненко О.О. (співголова), М.П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. доп. – К.: Вид-во “Укр. енцикл.” ім. М.П. Бажана, 2004. – 824 с.:іл.
4. Шубравська М.М. Д.І. Яворницький: життя, фольклористично-етнографічна діяльність/ М.М. Шубравська. – К.: Наук.думка,1972. – 354 с.

Нина Курасова
(Карши, Узбекистан)

ЭКСТРАЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ПАРАМЕТРЫ ТЕКСТА (НА ПРИМЕРЕ РАССКАЗА Ю. БУЙДЫ «ХИМИЧ»)

Художественный текст может быть рассмотрен с разных точек зрения, на разных уровнях, в том числе экстралингвистическом, ибо «литературное произведение распространяется за пределы текста. Оно воспринимается на фоне реальности и в связи с ней. Город и природа, исторические события и реалии быта – все это входит в произведение, - без которых оно не может быть правильно воспринято. Реальность – как бы комментарий к произведению, его объяснение» [1, с. 3]. В этом плане произведение как материальный объект реального мира представляет собой феномен культуры. И как репрезентант культуры наделен собственно текстовыми свойствами, к которым можно отнести категории интертекстуальности, языковой текстовой личности, прецедентных текстов [2, с. 33].

Цель нашей работы – анализ рассказа Ю. Буйды «Химич», в котором, на наш взгляд, ярко отразились экстралингвистические качества текста, проявляемые в характере соотнесенности с реальностью, «с вертикальным контекстом и фоновыми знаниями».

Творчество Ю. Буйды развивается в культурном поле постмодернизма с его «разнообразием элементов, цитатностью, погруженностью в культуру, отражающие сложность, хаотичность, децентрированность современного мира» [3]. Постмодернизм создает картину мира, «в которой демонстративно, даже с какой-то нарочитостью, на первый план вынесен полилог культурных языков, в равной мере выражающих себя в высокой поэзии и грубой прозе жизни, в идеальном и низменном, в порывах духа и судорогах плоти» [3].

Рассказ «Химич» входит в сборник «Прусская невеста» (1998), отмеченный премией имени Аполлона Григорьева. «Это умная проза о здоровых обыкновенных людях...», - писал В. Курбатов, - Они

все по воле автора не без тайного Босха внутри, но тоже не от простого произвола фантазии, а оттого, что автор силою и мудростью настоящего дара знает, что «поверхность» человека обманчива и что достаточно его «паспортные данные» возмутить любовью и смертью, как сквозь них проступит тайна и страсть, счастье и безумие, мечта и преступление. Он не выдумывает, он прозревает существо жизни своих героев, тот небесный свет игры, который, если фантазию отпустить далее должного, может обернуться тьмой противоположной небу сторонам» [4].

Повествование в полной мере отразило поэтику постмодернизма с его установкой на интертекстуальность как текстообразующий фактор. Аллюзии, реминисценции, «точечные» и развернутые цитаты, «обнажение» жанровой связи с предшествующим текстом и другие элементы интертекстуальности создают его многослойность, многоплановость, «глобальный вертикальный контекст».

Внешняя сюжетная основа рассказа, в отличие от внутренней, проста: в обычной «производственной» ситуации школы сталкиваются два «химика»: «увалень и недотепа Химич» и «юная красавица гречанка Азалия Харитоновна Керасиди». К удивлению окружающих, отношения этих совершенно разных людей завершаются браком. «Их свадьба, конечно же, стала сенсацией для полусонного городка, прочившего Ази в мужа человека ну уж никак не ниже генеральского чина. А тут, подумать только, - невоеннообязанный, годный к нестроевой... В решении красавицы видели даже не каприз, но – темную тайну и уж никак не любовь».

«Темная тайна» и «любовь» - одна из семантических жанрово-стилевых оппозиций рассказа - актуализирует его внутреннюю, глубинную основу, становится его психологическим стержнем, отправной точкой для дальнейшего развития сюжетного действия, знаком постмодернистской поэтики, с одной стороны, с другой, - оказывается оппозицией отправному тексту, в котором нет обозначенных мотивов.

Так возникает диалог произведений, порождающий новые смыслы, новое художественное пространство, обогащающее «вертикальный контекст и фоновые знания» новыми культурными кодами.

Уже первое предложение рассказа содержит открытую переключку с классическим претекстом: «Сергея Сергеевича Химича все считали очень нерешительным человеком, а некоторые вдобавок – человеком в футляре, вроде учителя Беликова из чеховского рассказа».

Элементы «чужого» текста используются писателем как в авторской речи, так и в речи персонажей. При этом они полифункциональны, выполняя номинативную, эстетическую и иные роли.

В общем пространстве текста выявляются интертекстуальные параметры, соотносенные с образом Сергея Сергеевича и интертекстуальные параметры, связанные с образом Азалии. Они талантливо выписаны как человеческие и социальные сущности, как воплощение нравственных, этических и психологических качеств.

Драматическая и счастливая история жизни незадачливого «штатного преподавателя химии» строится на социально-психологическом конфликте человека и среды, что характерно и для известного чеховского рассказа. В этом отношении рассказы имеют сходный знаменатель, на основе которого возникают семантически разные художественные контексты.

Чехов создает, как известно, «гротескный образ человека, предающегося «футлярному» существованию, отгородившего наглухо от живой жизни». «Футлярный» образ мысли в рассказе олицетворяет учитель гимназии Беликов, ставший порождением социального явления, - «беликовщины». Его «футлярная», человеческая сущность проявляется в отношениях с гимназистами, учителями гимназии, чиновниками города. Они все «его боялись».

«...Учителя народ все мыслящий, глубоко порядочный, воспитанный на Тургеневе и Щедрина, однако же этот человек Держал в руках всю гимназию целых пятнадцать лет! Да что гимназию? Весь город!», [5, с. 224] - восклицает рассказчик. Тип «футлярного» человека осмыслен Чеховым в негативном ключе. И это мотивировано многими обстоятельствами социального и эстетического характера. Они известны читателю со школьных лет. Не будем повторять известные истины.

Буйда трансформирует образ «футлярного» человека. Химич, выражаясь словами Белинского, «знакомый незнакомец». Он и «похож» на своего прототипа и не «похож». Он также замкнут, нелюдим, неловок, не решителен, не уверен в себе, как и Беликов. И причины психологической характеристики и поведения персонажа мотивированы Буйдой социумом. Однако при этом писатель «награждает» своего героя глубоким внутренним миром («Ази каждый день открывала странного своего мужа, как неведомую, загадочную планету или страну»), «страстью к порядку в лаборатории», желанием понять другого человека и даже талантом («такой стильный кроль она видела только по телевизору»), способностью придавать абсурду жизни хоть какой-то смысл. И даже фамилия героя с ее аллюзией на химическую формулу подчеркивает сложность его натуры.

Так один художественный текст «подпитывает» другой, удаленный во времени, создавая цепочки культурных переключек, культурное пространство эпохи.

Литература:

1. Лихачев Д.С. Литература – Реальность – Литература. - М.: Сов.писатель, 1981. – 216 с.
2. См.:Бабенко Л.Г., Казарин Ю.В. Лингвистический анализ художественного текста. - М.: Флинта: Наука, 2008. – 496 с.
3. Постмодернизм в литературе <https://gentleline.livejournal.com/1351.htm>

4. Курбатов В. Дорога в объезд // Дружба народов. - 1999. - №9
<http://magazines.russ.ru/druzhba/1999/9/curb-pr.html>
5. Чехов А.П. Собр. соч. - В 12 т. - Т.9. Рассказы, повести 1895-1903. - М.: Правда, 1985. – 448 с.

Мухлиса Садинова
(Карши, Узбекистан)

ВОСТОК И ЗАПАД В ПОЭТИЧЕСКОМ СОЗНАНИИ ДИАНЫ КАН

«Многообразие национальных образов мира, стилей, жанров, человеческих неповторимостей, уважение к которым зиждется все на том же неистребимом гуманизме, - физиологический раствор культуры, ее единственно возможное бытие. Бытие культуры – бытие каждого культурно значимого жеста в ней» [1, с. 44].

В рассуждениях академика И.Т. Фролова красной нитью проходит мысль о «единстве культуры как явлении планетарном, всечеловеческом», о значимости в ней каждого культурного явления.

Цель нашей статьи – представить своеобразие поэтического сознания Д. Кан как воплощение национальных образов мира Востока и Запада, рассмотреть языковые и речевые способы организации художественного мироощущения поэтессы.

Наш выбор не случаен. Диана Кан соединила в своей судьбе, в своей биографии, в своем поэтическом сознании несколько национальных культур – узбекскую, корейскую, русскую.

Родившись в военном гарнизоне города Термеза, в семье офицера, этнического корейца и русской женщины (яицкой казачки, зооинженера), окончив среднюю школу, в 1983 году она оказывается с родителями в России. Оренбургский педагогический институт, факультет журналистики МГУ, работа в газетах и издательствах Оренбурга и Москвы, Высшие литературные курсы.

Её первая публикация стихов состоялась в 1988 году. Автор около десяти поэтических книг, лауреат нескольких литературных премий – таков «послужной список» и внешняя сторона жизни Д. Кан. Но не внешнее (при всей его важности) определяет уникальность ее поэтического дарования и человеческой сущности, а «неистребимый гуманизм», стремление взвесить «реалии современного мира на весах правды, красоты, совести» (В. Лютый), что приближает Поэта к явлениям общечеловеческого масштаба, что наполняет «физиологический раствор культуры» новым видением мира, углубляет и расширяет диалог культур, способствуя взаимопониманию людей на разных уровнях их существования – житейском, социальном, планетарном.

«Мои стихи - это довольно причудливый сплав полярного – православия и мусульманства, Востока и Запада, любви и смерти. Так и никак иначе сложилась судьба, - пишет она» [2, с. 3]. И еще одно важное признание: «Я черпаю вдохновение в своем азиатском детстве...»

Д. Кан навсегда сохранила в своем сердце память о Родине, ставшей одной из главных тем в ее литературном творчестве. «Русское и азиатское начала нашли свое место в ее мироощущении: Святая Русь – это дух и сердце, Азия - это душа и плоть» [3, с. 151], - очень точно определяет В.Д. Лютый самое существо художественного мироощущения Д. Кан: «Я выплакала свой Восток, // покорная судьбе», «О Согдиана, родина моя...», «Тебя хранит Аллах. // Меня хранит Христос...», «С южным ветром встречается огненный ветер востока...», «Словно хлопок, русский снег глубокий...» - микрообразы, актуализирующие своеобразное «единство двоемирия» поэтессы, усиливаются названиями поэтических сборников – «Согдиана», «Бактрийский горизонт», «Подданная русских захолустий», «Междуречье».

«Вертикальный контекст и фоновые знания» (И.В. Гюббенет), понимаемые как внутритекстовые, так и экстралингвистические, составляют универсальную природу этого «двоемирия» в произведениях Д. Кан.

Объем работы не позволяет рассмотреть все его аспекты, коснемся лишь одного – хронотопа, который в поэтическом мире Кан создается представлением глобального исторического потока и современности, в их неразрывной связи, памятью о давнем и недавнем прошлом, обозначением и осознанием пространственно-временных координат.

Отсюда образы двух миров («мой Оренбург, ну в чем ты виноват?»; «Речушка-резвушка Сухая Самарка, // Никак ты в бега от родни подалась?»; «...Поклон вам земной, богатырство- боярство, // Я вас осуждать не берусь...// А мне самолучшее в мире богатство – // Родимая матушка-Русь!»; с одной стороны, с другой, - «бактрийский горизонт», «На руинах рухнувшего храма // Шепчутся о вечности пески...// Что такое вечность, Согдиана? // Может быть, лекарство от тоски?»; «Он струится, словно мёд, // На ладонь твою, Гульнара – // Вешний свет небесных сот // С листьев старого чинара»; «На развалинах вечного города // Посреди глинобитных твердынь // Окликают ушедшую молодость // Голубая джида и полынь»), слитых воедино художественным видением и глубинным одухотворенным, интимным чувством автора.

Тематическое многообразие, удивительная полновесность смысловых кодов, семантическая наполненность поэтических медитаций, образно-экспрессивная тональность, богатство и щедрость языковой палитры – явления идиостилия Д. Кан – в полной мере проявляются в стихотворениях, идейно и эмоционально связанных с ее «азиатским домом».

Остановимся только на одном поэтическом шедевре – стихотворении «Девочка-узбечка Тюльганой», органично выявляющем, на наш взгляд, картину гармоничного «двоемирия», сложившуюся в поэтическом сознании поэтессы.

Композиционно стихотворение строится как диалог лирической героини с ребенком. Развитие поэтической мысли задается житейской ситуацией: «Девочка-узбечка Тюльганой // Протянула мне кусок лепешки...»

Девочка-узбечка Тюльганой
Протянула мне кусок лепешки...
Увезу, как сувенир, домой
И в пути не оброню ни крошки.

Мы сидим вдвоём – она и я
(От жары листва чинары сникла)
На высоком берегу ручья...
Ну, конечно, Тюльганой – арыка!

Пахнет золотой лукум-рахат
Приворотней заповедных зелий.
Слышится в напевном «мархамат»
Рокот голубых памирских селей.

И когда ты говоришь всерьёз:
«Больше всех на папу я похожа...» –
Пламенеть по-детски и до слёз
Не пристало моей взрослой коже.

«Папе передать от вас привет?»
Тюльганой, лукавая подружка!
Всё суешь свой нос, куда не след.
Растрезвонишь, коль шепнут на ушко.

Я прижму к смущённому лицу
Детскую чумазию ладошку:
«Ничего не говори отцу,
А тебе спасибо за лепёшку.

Я её за тридевять земель
Увезу в страну берёз и елей,
Чтоб приснился доченьке моей
Рокот голубых памирских селей.

Там укрыл бескрайние поля,
Словно хлопок, русский снег глубокий...
Пусть узнает девочка моя
Голос моей Родины далёкой!..»

Восемь катренных строф с силлабо-тонической основой, классическим пятистопным хореем, пиррихиями, перекрестной рифмовкой (*абаб*), мужскими (*Тюльганой – домой, она и я - ручья*) и женскими (*лепешки – крошки, зелий - селей*) рифмами представляют два семантических и образных плана: бытовой - ситуация встречи-беседы знакомых, и психологический, бытийный, связанный с размышлениями о «стране берез и елей» и о «Родине далёкой».

Образно-речевой строй всего стихотворения связан в основном, с нейтральной лексикой и просторечием (*лепешка, крошки, арык, зелье, все суешь свой нос, чумазия ладошка*), из тропов используются эпитеты, сравнения, метафоры (*напевный «мархамат»; лукавая подружка; увезу, как сувенир, домой; листва чинары сникла*). Но при этом стихотворение вызывает множество загадок и ассоциаций, чему способствует «внесценический персонаж»: «Больше всех на папу я похожа...».

«Закадровая ситуация», о которой мы можем лишь догадываться, только углубляет смысловое звучание произведения, усиливая дорогие лирической героине человеческие связи, являющиеся главной составляющей «голоса Родины далёкой». И словесные, и предметные, и человеческие образы здесь перерастают в символы, определяющие общую - такую разную и такую родную для поэтессы – картину мира.

Таким образом, стихотворение построено не только на внешнем диалоге (как композиционном приеме), но и на внутреннем – бытийно – психологическом, - воссоздающем разные культурные поля, сопряженные в единое «человечье общежитие». Такова эстетическая и этическая основа всего

творчества Д.Кан. Таково ее мироощущение. Передать его читателю, «заразить» его своими чувствами - не в этом ли задача поэта? Тогда Д.Кан с ней справилась блестяще.

Литература:

1. Фролов И.Т. Единство и своеобразие культуры // Красная книга культуры. – М.: Искусство, 1989. – 423 с.
2. Кан Д. Бактрийский горизонт. Самара, 2000. - 156 с.
3. Цит. по: Русская литература XX века. Прозаики. Поэты. Драматурги. Библиографический словарь. В 3 т. Т.2. М.: «ОЛМА-ПРЕСС Инвест», 2005. – 720 с.

Научный руководитель:

кандидат филологических наук, доцент Курасова Нина Васильевна.

**Анна Убоженко
(Карши, Узбекистан)**

ЯЗЫК И СТИЛЬ БАСЕН КРЫЛОВА

Ивана Андреевича Крылова многие именовали "русским Лафонтеном", но сами французы ставили Крылова неизмеримо выше своего соотечественника. Популярность Крылова на родине превосходила все мыслимые пределы. По его басням учились грамоте представители высших сословий и дети из простых семей. Тиражи произведений Ивана Андреевича многократно превышали тиражи сочинений современных ему писателей и поэтов.

Басни Крылова выросли из народных истоков, из мудрости русских пословиц и поговорок с их острым и метким юмором. Они - образец словесного мастерства. Живая устная разговорная речь различных ее социальных слоев и стилей легла в основу его басенного языка. Широкое включение народного просторечия в литературу создавало условия для образования единого самобытного литературного языка, удовлетворяющего потребности всей русской нации. Многие выражения из басен Крылова вошли в русский язык как крылатые слова.

Вклад Ивана Андреевича Крылова в обогащение и совершенствование русского литературного языка трудно переоценить. Живая устная разговорная речь различных ее социальных слоев и стилей легла в основу его басенного языка. Широкое включение народного просторечия в литературу создавало условия для образования единого самобытного литературного языка, удовлетворяющего потребности всей русской нации. В работе И. А. Крылова над языком басен могут быть отмечены три основных процесса стилистических перемещений, характерных для тогдашнего времени.

Во-первых, Крылов открывает дорогу в литературу для различных оттенков простонародной речи: для говоров городского просторечия, лишенных узкопрофессиональной окраски, для разговорного чиновничьего жаргона, официального и фамильярно-бытового, для различных аспектов народнопоэтической речевой стихии. В этом отношении писательская практика Крылова находилась в противоречии с господствовавшими в карамзинский период тенденциями и отвечала потребностям демократизации литературного языка. Поэтому стиль басен Крылова и воспринимается как свободный поток живого народного просторечия, пробившийся из самых заветных глубин "духа народного".

Вот наиболее показательные примеры: "*Отнес полчерела медведю топором*" ("Крестьянин и работник"); "*Мужик ретивый был работник, || И дюж и свеж на взгляд*" ("Огородник и философ"); "*Гутаря слуги вздор, плетутся вслед шажком, Учитель с барышней шушукуют тишком*" ("Муха и дорожные"); "*Пошли у бедняка дела другой статьей*" ("Фортуна в гостях").

Таким образом, переплавив разнохарактерные элементы народного красноречия, Крылов образовал из них общерусский поэтический стиль басни, близкий к произведениям устного народного творчества.

Во-вторых, Крылов свободно вводит в строй литературного произведения, не только в диалогах, но и в авторском повествовании, черты синтаксиса устной разговорной речи с типичными для нее эллипсисами, подразумеваниями и идиоматическим своеобразием. Так, в басне "Чиж и еж" читаем: *Уединение любя, Чиж робкий на зарю чирикал про себя, Не для того, чтобы похвал ему хотелось, И не за что - так как-то пелось!* В басне "Обезьяны" находим не менее яркие примеры разговорного синтаксиса: *Когда перенимать с умом, тогда не чудо И пользу от того сыскать; А без ума перенимать, И боже сохрани, как худо.* В той же басне далее: *Оне—чтоб наутек, Да уж никто распутаться не мог.*

Таким образом, в баснях Крылова симметрическому однообразию карамзинских изысканных и прилизанных периодов противопоставлены и экспрессивное своеобразие, и красочная идиоматичность, и выразительная краткость устно-разговорного народного синтаксиса.

В-третьих, Крылов смело и искусно смешивает архаические и традиционно-книжные формы литературного выражения с просторечными словами и формами. Он не чуждается церковнославянизмов,

особенно в тех баснях, где ему необходимо было выразить официальную, общепринятую в то время идеологию. Так, в басне «Лань и дервиш» мы читаем:

Младая лань, своих лишась любезных чад, Еще сосцы млекою имея отягченни, Нашла в лесу двух малых волченят И стала выполнять долг матери священный, Своим питая их млекою.

Приведем примеры смешения церковнославянизмов с просторечием: *Едва лишь на себе собака испытала Совет разумный сей— Шалить собака перестала...* («Собака»). Или: *По дебрям гнался лев за серной: Уже ее он настигал И взором алчным пожирал Обед себе в ней сытный, верный...* («Лев, серна и лиса»).

Подобные примеры в избытке рассыпаны по текстам почти всех басен. Таким образом, Крылов еще до Пушкина намечает приемы нового синтеза живой народно-разговорной и литературно-книжной речевых стихий

Завершим наш краткий набросок о языке и стиле басен Крылова характеристикой, которую дал его басням В. Г. Белинский: «В них вся житейская мудрость, плод практической опытности, и своей собственной, и завещанной отцами из рода в род. И все это выражено в таких оригинально-русских, непередаваемых ни на какой. Язык в мире образах и оборотах: все это представляет собой такое неисчерпаемое богатство идиомов, русизмов, составляющих народную физиономию языка, его оригинальные средства и самобытное, самородное богатство — что сам Пушкин не полон без Крылова в этом отношении» [2, с. 390].

Литература:

1. И.А. Крылов. Басни. Ленинград. Художественная литература. Ленинградское отделение, 1983
2. В.В. Виноградов. Избранные труды. Язык и стиль русских писателей от Карамзина до Гоголя. М.: Наука, 1990
3. Коровин В.И., И.А. Крылов: К 225-летию со дня рождения баснописца// ЛВШ. – 1994 - № 4. С. 6-14.

Ірина Цюп'як
(Дніпро, Україна)

ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ ХУДОЖНЬОЇ ДЕТАЛІ У ПОВІСТІ «САНАТОРІЙНА ЗОНА» МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО

Микола Хвильовий – «м'ятежний» син свого розбурханого часу, невгамовний романтик синіх далей. У феномені його життєтворчості найяскравіше вкарбовані пророцтва Тараса Шевченка, психоаналітичний метод М. Коцюбинського, екзистенціальні мотиви та модерний дискурс.

У сучасному літературознавстві ще не визначені всі структурні рівні поетики повісті, тому є можливість проаналізувати найменші складники творчої лабораторії письменника. Тексти його повістей наскрізь символічні, що проявляється на рівні творення художньої деталі. Важливим для розкриття теми нашого дослідження є думка О. Потебні про те, що символ як явище багатозначне проявляє себе, як художній образ «поетичному образу можуть бути дані ті ж назви, які відповідають образу в слові, саме знак, символ, з якого береться уявлення, внутрішня форма» [1, с. 119].

Внутрішня семантика образів у повісті «Санаторійна зона» М. Хвильового постійно корелюється з зовнішніми обставинами. У повісті відображено весь трагізм та всю напругу екзистенції людини. Повна романтизація соціалістичної ідеї (за Т. Гундоровою) зумовлює романтичну метафізичну картину світу, в якій ідеальний світ реальніший за будь-який дійсний. Цей дійсний світ населений фантомами, примарами, підозрілими ірреальними образами, подібними до Карно. Дійсний світ веде до фізичного самогубства. У повісті «Санаторійна зона» ілюзії щент розбиваються об догмат «зони», яка уособлює в собі тоталітаризм державної машини. Останнє відчуття головного героя – анарха передано через деталі психологічного пейзажу: «І знову постала перед ним безмежна дорога, сизий димок молодої інсурекції і голубе дитинство» [2, с. 485].

Абсурдним постає образ дороги в зоні, закритому ізольованому просторі. М. Хвильовий використовує промовисту деталь – брудбаговиння. Для анарха вона постає у «млівогкоїчвирі», «по ній простяглись синіюсінні дороги» [2, с. 470]. Для кожного з героїв М. Хвильового дорога має своє призначення: «Хлоня попав не на свій шлях», для сестри Катрі знайти заспокоєння – поїхати до Сибіру: «нібито й справдінашла свою хреснупуть» [3, с. 473]

У символічному листі анарх проектує свою програму – передчуття революціонера, який прагне приходу месії – «йду на Голгофу», але книжники і фарисеї не дають йому досягти ідеалу і він «падає». Шлях до істини обірвано. Померлиха нарха і Хлоню називають «подорожниками у вічність». Їхній шлях продовжується вже не в земному житті. Яскрава художня деталь – подертий черевик сестри Катрі, з якого витика вся зелений хихлатий морошок, символізує собою неможливість втілення ілюзії – пройти по дорозі, що веде до суспільного ідеалу – загірної комуни. Отже, відрив героя від стабільного ґрунту, пошук ним своєї сутності і суспільних орієнтацій супроводжується формальними пошуками дороги як руху до ідеалу і вступає в непримиренний конфлікт між життям (дорогою) та стагнацією (загниванням, смертю). Зв'язки, які єднують героя з соціоутопічною моделлю загірно їкомуни, руйнуються, бо основою боротьби

революціонерів є дорога, яка повинна їх привести до міфічної далі, в дійсності виявляється ірреальною, вона веде в нікуди.

У повісті «Санаторійна зона» М. Хвильовий піднявся до осмислення трагічних колізій дійсності 20-х рр. XX століття. Конфлікт твору розгортається на перетині долі героїв та їх світоглядно моральних орієнтирів. Протест письменника проти поневолення людського духу виражено в його концепції «трагічного світу» та «трагічного героя». Трагізм світовідчуття зумовлює і сюжетний розвиток подій і образи повісті, а також наповнення художніх деталей. В цьому аспекті можна погодитись з думкою Галини Хоменко, що вся література 20-х рр. XX століття конструює хронотоп санаторію як «будинку смерті» [3, с. 86].

У творах західноєвропейських письменників санаторій – територія краху надій людини на втечу від смерті. Т. Манн у доповіді для студентів Прістонського університету («Вступ до «Чарівної гори») говорив, що санаторій «... являє собою особливий замкнутий світ, який засмоктує людину з надзвичайною силою ... Це свого роду сурогат життя» [4, с. 157]. Втеча теж примарна: герой ніколи не зможе вирватися з санаторійної зони. Яскраво цей мотив простежується в думці-висновку анарха: «...звідсіля він ніколи не вийде, що відсіля немає повороту, як із того світу, що в цьому саме й полягає – коли він хоче – вся драма» [2, с. 416].

У повісті М. Хвильового «Санаторійна зона» художні деталі набувають значення символів, мають яскраво увиразне непідтекстове, зашифроване значення, демонструючи високу майстерність автора у відтворенні трагічних колізій доби зіткнення революційних ідеалів і дійсності та краху романтичних ілюзій під тиском новоствореної за допомогою цих ідеалів тоталітарної системи. Калейдоскопічно мінлива і рухлива художня форма їх вираження, як і виразу авторської позиції, зумовлена концепцією письменника, який зображує події не ззовні, а зсередини зони, поділяючи трагічні долі своїх героїв в абсурдному світі. У прозі М. Хвильового герої опиняються в пограничних ситуаціях, на межі життя і смерті, в обставинах руйнування ідеалів і розсіювання ілюзій. Єдино можливий вихід вирватися з зачарованого кола зони – порівняння з абсурдним світом тоталітарного суспільства – смерть.

М. Хвильовий постійно прокручує ретроспективні візії героя, які стають прикметами смерті: вбивання старого собаки, розстріл крамаря, смерть клоунового сина за лаштунками сцени, тощо. Запахові деталі передають неймовірну спресованість художньої інформації, наприклад, «тривожний запах осоки» за асоціацією притягує образ ріки, яка стане місцем останнього притулку Хлоні і анарха. Запах рослини, що одвічно вважалась національним уособленням пам'яті про померлих передає екзистенціальне передчуття смерті: «... почув млосний запах чебрецю: він був глибокий, мов мисль і сухий. Так пахнуть і степові могили, і буйний травневий цвіт. Так, мабуть, й пахне смерть – чомусь подумав він» [2, с. 440]. передчуттям смерті пройняті звукові деталі: виття здихаючого сестера, рев вола на далеких бойнях, неясні звуки розтрощеного дзвону, звук пострілу тощо. Також у сприйнятті анарха зорова деталь – пара коней, які неминуче загинуть у повені, викликає думку про подібність його власної долі і долі Хлоні до цих істот. Якщо в дошевченківський період образ коня був широковживаним у літературі як уособлення волелюбних поривань особистості («Козак» Я. Боровиковського, «До вас» А. Метлинського, «Могила» М. Костомарова та інших), неодмінним атрибутом у зображенні козацьких битв, походів і найбільш фольклоризованим образом української лірики епохи романтизму, пізніше він уже не використовується. У повісті «Санаторійна зона» цей образ - зорова деталь у поєднанні з мотивом смерті розшифровується як загибель останніх проявів волелюбності. Ця деталь передає усвідомлення героями власної приреченості перед соціальним диспозитизмом: «серед суєтної стихії повені стояли на острівку два коня і тоскно дивилися вдаль» [3, с. 471].

Кожна деталь на макро- та мікрорівні поетики повісті підводить читача до логічного кінця – дискурсивної смерті героя. Багатьом героям Хвильового, безсилим щось змінити, єдиним виходом бачиться самогубство. Деформуючий і абсурдний світ не приймає ціннісне Я, йому не потрібні колишні романтичні бачення та осмислення реальності, герой не може змінити свої переконання і дія переводиться в площину трагічного. Відчуженість людини в суспільстві, втрата інтересу соціуму до неї як найвищої цінності, крах ілюзій зумовлюють появу в героїв Хвильового екзистенціального відчуття тривоги, страху, відчаю, переживання самотності, що неминуче приводять їх до смерті. Але це відбувається не через любов до танатосу, а через надмірну любов до життя.

Для героїв М. Хвильового ілюзорність власних моральних етичних цінностей пов'язана з безвартісністю суспільних ідеалів. Промовиста деталь «туман» означає не природня фізичне явище, а психологічну властивість соціального змісту: туман – нерозуміння ситуації в країні. Власне, для повісті «Санаторійна зона» характерне метафоризоване зображення природи: від філософської умоглядності ландшафтних образів (командна висота, дорога, висота, зона) до найменших порухів душі: від сум'яття, гіркоти, розпачу до апатії і зневіри.

Микола Хвильовий досягає особливої концентрації асоціативних полів, нагромаджуючи одну художню деталь на іншу. Відтак метафоричне поле стає значно потужнішим. Це перехідний етап від мікропоетики до макрорівня, для якого характерні застосування психологічної деталі пейзажу, портрету, аналізу. Відтак вона відіграє сюжетноструктурну роль, стаючи основою поетики тексту.

У XVII розділі повісті «Санаторійна зона» в сцені, де анарх після останньої розмови з Хлонею заходить до сестри Катрі і бачить підсвічник, що лежав посеред кімнати, а на ліжку – біла подерта сорочка. І в останньому XIX розділі в епізоді, де після смерті Хлоні повз анарха хтось проходить несучи свічу, а в коридорі він зустрічає двох сестер, одна з яких: «несла якесь шмаття, і воно било в очі своєю надзвичайною білизною» [2, с. 482], предметні речові деталі, з'єднавшись у стійке сполучення (свічка –

біла тканина) утворюють асоціативне поле реалії з символічним значенням «сон», або більш характерним для контексту повісті - «смерть».

Тобто, ми можемо зробити висновок, що художня деталь, яка творить поетику тексту повісті «Санаторійна зона» М. Хвильового є символічною в своїй суті, вона є ключем для дешифрування прихованого змісту твору. Зображуючи дійсність 20-х рр. ХХ століття, вводячи художні деталі в простір повісті, М. Хвильовий пропускає їх через власне серце і надає їм соціально естетичної самобутності, що ставить його повість на один рівень зі світовими шедеврами майстрів соціально-психологічної прози.

Література:

1. Потебня О. Естетика і поетика слова: Збірник О.Потебня. – К. Мистецтво, 1985. – 302 с.
2. Хвильовий М. Твори у 2-х т. -Т.1.Санаторійна зона/М. Хвильовий. – К.: Дніпро, 1990. – С. 379 – 487
3. Хоменко Г. Микола Хвильовий у пошуках інтелектуального безсмертя / Зб. Харківського історико-філологічного товариства / Г.Хоменко – Харків: ХНУ, 1994. – Т3. – С. 83-98
4. Манн Т. Введение к «Волшебной горе» -Т.9 / Т. Манн. Собр. Соч.: в 10 т.- М.: Госиздат, 1960. – С. 236-240

СЕКЦІЯ: ФІЛОСОФІЯ

Олена Бичков'як
(Дрогобич, Україна)

ФЕНОМЕН ФІНСЬКОЇ ОСВІТИ: БАЗОВІ ПРИНЦИПИ

Сьогодні фінська модель освіти є найбільш часто обговорювана в освітніх колах: її як критикують, так і приводять у приклад, на неї орієнтуються, як на «трендову», модну та сучасну, так і знаходять недоліки, сварять за надмірну ліберальність, та попри все існує беззаперечний факт: останні десять років Фінляндія займає лідируючі позиції у міжнародному рейтингу PISA: перше місце за показником рівня знань, кількістю дітей, які люблять читати, друге місце – у сфері природничих наук, п'яте - в галузі математики. Чи можна такі високі результати пов'язувати із принципами, на яких будується фінська освітня модель чи все ж секрет криється в етноментальній особливості самих фінів? Спробуємо розібратись тезово.

Фінляндія зі своєю системою освіти вже давно переймається підготовкою людей майбутнього, для цього реформувавши підходи до навчання в школах і вузах, а результатом стали всесвітнє визнання і високі позиції в різних рейтингах. Але найрадикальніші зміни торкнулися фінських шкіл в останні роки, коли діти, що повернулися з канікул виявили, що поверхи з класами перетворилися у відкриті простори, а замість звичних парт в цьому просторі невеликими групами розставлені зручні дивани, м'які крісла, різної форми столи і стільці, де учні можуть збиратися на «уроки». І за таким принципом Фінляндія планує переобладнати усі свої 4 800 шкіл - проект більш ніж амбітний. Старі школи переобладнуються, нові будуються адаптовані до нової концепції, яка передбачає створення більш гнучкого простору для навчання. Важливим аспектом в цьому випадку стає проблема акустики: простори open space відомі тим, що одна голосна людина може заважати цілій робочій групі, а тут на одному поверсі збереться сотня непосидючих учнів. Саме для того, щоб знизити рівень шуму у великих приміщеннях, тут замість парт розставляють великі дивани, м'які крісла. Якщо якомусь «класу» знадобиться трохи більше тиші, учні можуть використовувати пересувні стінки і ширми, створюючи острівця спокою і тиші. [1]

Але звісно, найбільшої уваги заслуговує сам процес навчання: фіни більшу увагу приділяють вивченню «феноменів», а не предметів в широкому значенні. Тобто, по суті, учні розглядають різноманітні життєві ситуації, події, предмети та дають їм пояснення. У шкільному розкладі таким «уроків з життя» приділяється особлива частина - їм відведено досить тривалий період в навчальному році. Метод, який має міжнародну назву PBL (phenomenon-based teaching and learning - англ. «Феномен-орієнтоване навчання і викладання»), або простіше: «викладання і вивчення явищ»), багато в чому став результатом еволюції методів науково-практичних інтенсивів і методики навчання Task Based Learning and Teaching («навчання і викладання, орієнтоване на рішення конкретного завдання»). А вони, в свою чергу, у багатьох освітніх установах прийшли на зміну найбільш звичної нам всім системі PPP (Presentation - Practice - Production), коли спочатку йде «начитка» лекцій, потім учні роблять вправи на базі отриманого матеріалу, а далі переходять до застосування вивченого на більш практичних прикладах.

Але навіть від цього революційного підходу інноватори фінської освітньої галузі зробили крок в бік, який ще далі відвів їх шкільну програму від традиційних методів, прийнятих в більшості шкіл України. Учні в школах без стін і шкільних предметів самі вирішують (або беруть активну участь у вирішенні), який «феномен» вони будуть розбирати на наступній сесії. В такому випадку школярі знаходять тему, до якої у них найбільше лежить душа, - і жоден предмет не буде нудним, якщо його тему придумали самі діти. [1]

Вибравши популярну «велику» тематику, наприклад, питання міграції чи наболілу в найрозвиненіших країнах тему зміни клімату, діти заглиблюються в економічні (математичні та фінансові), гуманітарні (соціальні та демографічні), фізичні, екологічні, хімічні та інші аспекти цього питання, причому не просто пізнають світ, а навчаються спостерігати будь-яке явище, будь-який феномен з безлічі сторін. Так у школярів складається розуміння складності взаємозв'язків світу, розвивається критичне і комплексне мислення, яке у сучасної молоді витісняється «кліповим» мисленням, розвиненим і нав'язаним сучасним світом і способом життя в індустріальних і постіндустріальних країнах. Саме критичне мислення і здатність бачити проблему у всьому різноманітті її форм і аспектів, як ми говорили раніше, - один з найбільш важливих навичок сьогодення. І значимість цієї навички з часом буде тільки зростати.

Але повернемося до базових принципів фінської освіти. Усього їх виділяють сім. **Принцип рівності:** рівність шкіл, тобто рівне забезпечення фінансуванням та обладнанням усіх шкіл країни; рівність дисциплін, тобто усі предмети викладаються рівноцінно, немає класів чи шкіл із поглибленим вивченням того чи іншого предмету; рівність учнів, тобто усі учні мають однакові права та обов'язки у школі, притому, що діти з особливими потребами максимально інтегровані у навчання; рівність батьків (питання про соціальний статус чи професію батьків ніколи не ставляться або ставляться лише в окремих випадках) та рівність вчителів, тобто усі вчителі однаково важливі у колективі: чи то математики, чи гуманітарії і мають виконувати лише роль наставника, а не керівника. **Принцип безкоштовності:** усе, що стосується освіти, аж до канцелярських товарів та харчування у школі – безкоштовне. **Принцип індивідуальності:** у межах одного уроку різні учні можуть виконувати різні завдання з теми. Якщо для одного виклад ведеться коротко і про головне, даються легкі задачі, то іншим пояснюють все більш детально та даються завдання вищої складності і відповідно до рівня навчального плану проводиться оцінювання. У Фінляндії крім того діє

спеціальна програма допомоги учням, яким важко дається навчання. Тут фінські учні отримують додаткові заняття від власних вчителів у позаурочний час. Також діє у Фінляндії і так зване корегуюче навчання, в межах якого учням допомагають краще засвоювати матеріал. Така система дуже корисна для дітей, що не мають схильності до окремих галузей науки, мають труднощі із нерідною фінською мовою чи запам'ятовуванням, або ж поведінкові проблеми. **Принцип практичності** – дітей готують до того, що їм знадобиться у житті. Часто контрольні та тестові завдання взагалі відсутні протягом року. А іспити як загальний контроль знань проводять лише після завершення школи, та й до них учнів зумисно не готують, як і не сильно переймаються їхніми результатами, адже головне – навички, що будуть потрібними протягом життя. **Принцип довіри** (як до вчителів, так і до учнів). Саме через те у школах відсутні різноманітні перевірки та методичні консультації. Існує єдина система освіти, і яким чином її втілити вирішує сам вчитель. Також вважається, що і учень може сам обирати що для нього є кориснішим: наприклад читати книгу чи дивитись документальний фільм під час уроку. **Принцип добровільності**: якщо дитина не зацікавлена у навчанні або не хоче вчитися, то після дев'ятого класу їй порекомендують вибрати якусь практичну професію. У цьому часто і бачать завдання середньої освіти – визначити чи варто дитині продовжувати навчання у ліцеї чи вибрати собі практичний фах. Причому варто зазначити, що обидва шляхи у Фінляндії однаково цінуються. Для цього у школах працюють спеціалісти із профорієнтації, що за допомогою тестів та бесід скоординують навчання школяра та спрямують на певні види діяльності. **Принцип самостійності**: замість того щоб зубрити правила та формули, вчителі навчають учнів використовувати калькулятори, довідники та Інтернет для вирішення певних завдань. Тому розкриваючи тему вчителі дозволяють учням самостійно знайти потрібний матеріал у підручнику. А також вчителі не втручаються у конфлікти між учнями, дозволяючи їм самостійно вирішувати їх. [2]

Таким чином можемо констатувати, що попри дискусії, що ведуться на тему актуальності фінської системи освіти, вона залишається доволі цікавим досвідом для вивчення та запровадження її окремих принципів та засад в сучасний освітній процес усіх країн, що постулюють у своїх програмах орієнтацію на учня та його майбутнє.

Література:

1. Освіта Фінляндії: школи без стін, навчання без оцінок. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://starylev.com.ua/club/article/7-pryncypiv-finskoji-osvity>.
2. Якою є освіта Фінляндії або здоровий глузд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/yakoyu-ye-osvita-u-finlyandiyi-abo-zdorovyj-gluzd/>.
3. Система освіти Фінляндії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/porivnyalna-pedagogika/929-sistema-osviti-finlyandiji>

Бурий Андрій Романович
(Дрогобич, Україна)

ПРОСТІР І ЧАС У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ СВОБОДИ В ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМІ

Простір і час постають апріорними характеристиками людського існування. Саме так тлумачить їх М. Гайдеггер. Простір як апріорна конститутивна особливість «буття-у-світі» окреслюється так: «Простір не перебуває в суб'єкті, і суб'єкт не розглядає світ, як наче б він перебував у просторі, але онтологічно розглядуваний «суб'єкт», людське буття, – є просторовими» [10, с. 111]. Інакше кажучи, основа поняття простору – це «просторовість» (*Räumlichkeit*) людського буття. Просторові відношення, що визначаються людським буттям і визначаються ним, М. Гайдеггер означає поняттям «віддаленості» (*Entfernung*), тобто онтологічним поняттям, яке протистоїть «онтичній» дистанції – у тому розумінні, що об'єктивно найкоротша дистанція, яка є «важким шляхом», може виявитись нескінченно далекою в сенсі «віддалення». Так само розглядає філософ і час. Вульгарне розуміння часу, вважає він, вбачає у часі міру просторового руху, яку фіксує годинник, рух його стрілок. Час же, який стосується людського існування, є «часовість»: людське існування часове. З одного боку, мислитель хоче вказати на той загальновідомий психологічний факт, що сприймання часу залежить від суб'єкта, від його налаштованості: час, який безпристрасно відраховує секундомір судді змагання, тягнеться безконечно для гравців команди, яка виграє з незначною перевагою, і летить нестримно для команди-супротивника; з іншого боку, М. Гайдеггер відрізняється від філософів, які перетворювали час на «світовий» час, на «тривалість», що належить світові в цілому, зокрема, А.Бергсона – і ця часовість означає скінченність нашого існування¹.

¹ У контексті цих міркувань одразу ж згадується один з найперших фільмів італійського режисера Б. Бертолуччі «Перед революцією» (1964), герой якого промовляє у запалі максималістичного теоретизування, що «час не існує», а через майже сорок літ, наче мудрий старець, режисер підведе підсумок: його новела «Історія про воду», знята для збірки «На десять хвилин старший: Віолончель» (2002), відображає на сучасний манер і з сучасними персонажами давню індуську притчу: мандруючи пустелею, Бог попросив людину принести йому води із ближнього села; прийшовши до села, чоловік тут оселяється, заводить родину, але одного разу під час грози втрачає її й знову опиняється в пустелі, де знову стрічає Бога. Бог дивується: чому так багато часу знадобилось, щоб принести води? Справді, час відносний і, тим не менш, дорожчий. Тому-то молодий режисер внутрішнім монологом свого героя зазначає: «У мене хвороба – ностальгія за теперішнім: я відчуваю, як спливають миттєвості, які я проживаю... Я не можу змінити теперішнє – я приймаю його таким, як воно є». У підсумку, майже усі герої цього режисера прагнуть повернутись у дитинство, де можна почати все

У цих рядках сходяться традиційні для екзистенціалізму питання, пов'язані з пошуком людиною власного призначення, пошуком втраченого або прихованого від нас Бога, пошуком людиною сенсу свого абсурдного життя у служінні людству, а все це разом суголосне з екзистенціалом турботи, вперше введеним М. Гайдеггером. «Формально-екзистенційна цілість онтологічного структурного цілого присутності має бути охоплена в наступній структурі: буття присутності означає: попереду-себе-уже-буття-у-(світі) як буття-при (внутрішньосвітньому зустрічному суццюму). Цим буттям заповнюється значення титулу *турбота*, використовуваного чисто онтологічно-екзистенційно. Вилученою із цього значення залишається будь-яка онтично взята буттєва тенденція...» [10, с. 192]. Так ця ускладнена словесна структура висловлює основну онтологічну структуру людського буття – себто турботу; однак ж екзистенціал «турбота» вживається М. Гайдеггером не у звичному, побутовому (онтичному) сенсі (онтичне вираження турботи – «уся земна, повсякденна стурбованість людини (тривоги, смутку, клопоту)» [3, с. 83]) – онтологічно вона виражає буттєву визначеність людини, причому таке розуміння турботи виникло на підставі інтерпретації августинівської антропології з урахуванням основних моментів Аристотеля, але вже у міфології, за М. Гайдеггером, відображено буттєвий сенс турботи, звідки він перейшов до християнства (філософ посилається на стародавній міф, використаний Й.-В. Гете у «Фаусті», де «Турбота» створила людину²).

Щоправда, Гайдеггеріві дефініції буття не отримують всезагального прийняття у середовищі екзистенціалістів. Наведемо слова православного екзистенціаліста М. Бердяєва, котрий у Гайдеггерівому баченні проблеми буття знаходить одне із джерел рабства особистості. У пізніх текстах М. Бердяєва однією з провідних тем розмірковувань постає тема протилежності свободи й буття: «я», особистість, свобода протистоїть тепер не просто об'єктивації, не лише «світові феноменальному» – свобода протистоїть буттю як такому. «Саме буттю тепер оголошується війна в ім'я свободи» [4, с. 462]. Остання непідвладна не лише природній чи соціальній необхідності, не лише світові об'єктивації, але й самому Богові, бо вона коріниться в «ніщо», у «безодні», яка передує буттю в небутті. А «Бог всемогутній стосовно буття, але це незастосовне щодо небуття» [1, с. 494]. Бунт проти всього, що не «я», набуває форми знаменитого афоризму: «Рабство у буття і є первинне рабство людини» [1, с. 498] – не випадково «Екзистенційна діалектика божественного й людського» відкривається словами М. Штірнера: «Макс Штірнер сказав: *«Ich habe meine Sache auf Nichts gestellt»* – я заснував свою справу на ніщо. Я скажу: я заснував свою справу на свободі. Свобода є ніщо у сенсі реальностей природного світу, не є щось» [2, с. 341]. Понад те, свобода не просто «раніше» всього дійсного, актуального, оформленого, свобода на лише передує буттю, вона визначає собою і шлях буття. «Філософія, яка кладе в основу поняття буття, є натуралістичною метафізикою. Мислити дух як буття – значить мислити його натуралістично, як природу, як об'єкт, але дух не є об'єкт, не є природа, не є буття, дух є суб'єкт, є акт, є свобода. Первинний акт не є буття, буття – застиглий акт. містики глибоко й правильно навчали, що Бог не є буття, що до Бога незастосовне обмежене поняття буття. Бог є, але не є буттям. «Я є суцций» – головний наголос на «я», а не на «суццюму». «Я», особистість, первин ніше від «буття», яке постає результатом категоріального мислення. *Особистість передує буттю*. Це основа персоналізму. Буття – продукт відстороненої думки, а ось цей мій улюблений кіт існує. Буття не має існування. ... Онтологічне зваблення, зваблення буття стало одним із джерел рабства людини. Людину визнано рабом буття, що її повністю детермінує, вона не свобідна стосовно буття, сама її свобода породжена буттям. Онтологія може бути поневоленням людини» [1, с. 494].

М. Гайдеггер намагався осягнути «сенс буття» через розгляд буття конкретної людини, позаяк, на його думку, справжнє буття «відкрите» лише і тільки людині. Однак він одразу ж застерігає від абсолютизації людського чинника. «Якщо метафізика є істиною про суще в цілому, то до суццюго в цілому належить і людина. Можна навіть визнати, що людина у метафізиці бере на себе особливу роль остільки, оскільки вона шукає метафізичного пізнання, розгортає його, обґрунтовує й зберігає, передає через традицію – і також спотворює. Попри те це ще ніяк не дає права вважати людину мірою усіх речей, виокремити її як осереддя всього суццюго й поставити її паном над усім суццим. Хтось подумає, що той вислів грецького мислителя Протагора про людину як міру всіх речей, те вчення Декарта про людину як «суб'єкт» будь-якої об'єктивності й та думка Ніцше про людину як «творця і власника» всього суццюго є, мабуть, лише перебільшеннями й крайнощами часткових метафізичних позицій, а не справжнім знанням,

спочатку, або поводяться по-дитячому навіть на порозі небуття. Час рухається вільно в обидва боки, даючи ілюзію, що існує безсмертя. «Романтична» версія проблеми часу, пов'язана з Богом, є й у А. Камю:

«Каляєв. ... Ти знаєш легенду про святого Дмитрія?

Фока. Ні.

Каляєв. Йому було призначено в степу побачення із самим Богом, і він квапився, але зустрів селянина, у якого фіра застрягла в багні. І святий Дмитрій йому допоміг. Багно було густе, вибоїна глибока. Довелося протлумитись цілу годину. А коли все було зроблено, святий Дмитрій поспішив до Бога. Але Бога там вже не було.

Фока. До чого це?

Каляєв. До того, що є такі, що завжди спізнюються на побачення, бо надто багато фір загрузає в багні й надто багатьом братам потрібна допомога» [5, с. 40].

² Повний текст латиною і в рос. перекладі див.: [10, с. 197–198].

відміряним і виваженим. Відповідно не потрібно робити із цих виняткових випадків правилом для визначення сутності метафізики та її історії» [12, с. 174]³.

Німецький філософ відкидав усталене для західної традиції, починаючи ще від часів античності, розуміння «справжнього» буття як чогось позачасового, що перебуває у сфері Вічності. Онтологічну основу людського існування складає, за М. Гайдегґером, його скінченність. «Скінченність – не властивість, надана нам, а фундаментальний спосіб нашого буття. Якщо ми бажаємо стати тим, що ми є, ми не можемо відкинути цю скінченність чи обманути себе на її рахунок... Скінченність існує лише в істинній спрямованості до кінця» [13, с. 120]⁴. Ствердження скінченності як справжньої буттєвої основи людського існування концептуально означає спростування ідеї безсмертя індивідуальної душі – і тим самим глибокий внутрішній розрив з християнською традицією [16, с. 264]. Тим не менш, у філософській системі М. Гайдегґера це ще не означає повного відкидання виміру Вічності й Нескінченності у внутрішньому світі людини. «Те, що здійснюється в цій зумовленості кінцем, є останнім усамітненням людини, коли кожен за себе як єдиний стоїть перед цілим» [16, с. 254]. Оце «ціле» – не що інше, як Буття, яке, розкриваючи себе в людині, водночас аж ніяк не зводиться до людського існування. М. Гайдегґер не дає однозначної дефініції Буття. Буття за суттю своєю – таємниця. Про Буття можна дати уявлення головним чином через негативні визначення, тобто прояснивши те, чим воно не є. Буття – не суще загалом, тобто «буття – це ніяка не річ» [11, с. 82], не сукупність предметів, конкретних речей світу. «Тому ми спочатку спробуємо мислити буття як буття. Це означає: *не пояснювати більше буття за допомогою чогось суцього*» [15, с. 120]. Можливо, під цим поняттям приховується божественне начало? Однак філософ не залишає в цьому плані жодних сумнівів: «Буття – це не Бог і не основа світу» [14, с. 329]. За М. Гайдегґером, Буття є чимось безособовим і позаособовим; це таємниче начало визначає людину, виявляючись у ній. Та й саму суть філософування німецький мислитель розглядав як «захоплення» людини Буттям; людина наче закинута у світ. Справді, наша екзистенція – це буття свідомих істот, які не лише існують, але й мають певний стосунок до власного існування, однак людина не має жодного впливу на те, як народиться та буде існувати, – її ніби вкинуто в існування. Тож постулат про те, що екзистенція передує есенції, є тим, що об'єднує філософії, які зазвичай означаються як екзистенціалістські⁵.

Ми не маємо впливу не те, як народимося і будемо існувати, нас просто вкинуто в існування, людина може своє життя лише визнати чи засудити. «...Філософське охоплює поняття є захоплення людини, і саме людини в цілому, – вигнаної з повсякденності й загнаної в основу речей» [16, с. 255], – каже М. Гайдегґер, вводячи до філософського обігу категорію присутності (*Dasein*). «Життя не вибирає світ» [7, с. 39], – повторює Х. Ортеґа-і-Ґасет. Корисним для тлумачення цієї тези може бути звернення до ідей Ґ. Марселя (до речі, католика – це важливо, позаяк нагадує про відмінності між різними екзистенціалізмами). Аналізуючи їх, Ф. Коплстон, зокрема, зауважує: якщо він (Ґ. Марсель) і підкреслює первинність екзистенціального, то має на увазі, що «моя включеність у світ через моє тіло чи моя участь в бутті через «втілення» є екзистенціальною й життєвою включеністю до того, як я об'єктивую певні концепти «єґо» й тіла, тому помилковим є починати з ідеї чи «сутності», скажімо, тіла і потім намагатись теоретично довести, що їй щось відповідає, так ніби без такого доведення питання було б сумнівним» [6, с. 150] – що

³ Свій відповідник знаходимо й у роздумах Ж.-П. Сартра: «Екзистенціалізм ніколи не розглядає людину як мету, адже людина завжди незвершена. Й тому ми не зобов'язані думати, що є якесь людство, якому можна поклонятись на кшталт Оґюста Конта. Культ людства приводить до замкнутого гуманізму Конта і – варто сказати – до фашизму» [9, с. 343].

⁴ Скінченність – це в принципі те саме, що й тимчасовість, тому у М. Гайдегґера час постає найсуттєвішою характеристикою буття, а переживання тимчасовості призводить до висунення на передній план роздумів таких понять, як турбота, страх, рішучість, совість та ін., з допомогою яких і провадиться опис структури екзистенції.

⁵ Ці постулати цікаво відображаються у творчості італійського кінорежисера П.-П. Пазоліні, що підкреслюється фінальним епізодом з його «Теореми» (1968), коли один з героїв – Паоло (мабуть, це ім'я режисера дає своєму героєві також не заради розваги: тут прочитується алюзія біблійного порядку – перегук з одним із апостолів) – прийшовши до радикального рішення позбутися власності (він дарує свою фабрику робітникам), ніби зазнає переродження (за режисерською концепцією, після спілкування з таємничим Гостем, який втілює персоніфіковане божество, Паоло осягає святість (так зване «розслідування святості», до якого вдається П.-П. Пазоліні у цьому фільмі, як і в однойменній повісті, є предметом окремого аналізу), переосмислює пройдений життєвий шлях, який не витримує жодної критичної перевірки, перестає бути буржуа – усе це підкреслюється метафоричною сценою на залізничному вокзалі, де він скидає з себе весь одяг, ніби символізуючи переродження, оновлення, початок нової екзистенції, яка знову передуватиме новій есенції – і потім ми бачимо його оголеного в пустелі, він блукає серед пісків і пагорбів, а потім видає із себе несамовитий крик. Паоло ніби опиняється в іншому вимірі – екзистенційності такої метаморфози героя не викликає жодного сумніву, адже в просторах нового буття він знову опиниться перед тими ж проблемами, дилемами й таємницями (і як тут не згадати слова інтуїтивіста А. Бергсона – прямого провісника екзистенціалізму – про крик новонародженого, яким нова людина висловлює неусвідомлене, але рішуче невдоволення світом, в який прийшла), які йому наче вдалось вирішити в попередньому житті не без допомоги всесильного Гостя. Невипадковим, отже, виглядає тепер останній верлібр з повісті «Теорема»:

*Этот вопль – чтобы воззвать к вниманию
кого-нибудь
или к его помощи, но, может быть, также
и чтобы обругать его.*

*Этот вопль, который возвещает
в этом безлюдном месте, что я существую,
или же, что не только существую,
но что я есть. Это вопль,
у которого в глубине тоски
слышится какой-то малодушный*

признак надежды,

*или это вопль уверенности, совершенно абсурдной,
на которую откликается полная безнадежность* [8, с. 47].

дає «обхідне» тлумачення проблеми екзистенції: «я» присутній у світі як «втілений». Це не означає, що моє тіло звичайний інструмент, з допомогою якого я отримую послання (відчуття) з чужого для мене світу. Моє тіло не є інструментом, яким я володію в тому ж сенсі, що й окулярами. Дійсно, я можу сказати: «Я володію тілом», однак ж мій зв'язок з моїм тілом не відображається адекватно словом «володіння». Він не відображається адекватно і фразою «Я є моє тіло». Ні те, ні інше відображення не адекватне. Моє ставлення до тіла «таємниче». цей зв'язок не редукований, *sui generis*: він не може бути описаний у термінах типу «володіння», взятих зі світу об'єктів. Однак у будь-якому разі через «втілення» я беру участь в Бутті, передовсім у просторово-часовому світі» [6, с. 197–198].

Література

1. Бердяев Н.А. О рабстве и свободе человека. Опыт персоналистической философии // Н.А. Бердяев. Опыт парадоксальной этики. – М.: ООО «Издательство АСТ»; Х.: «Фолио», 2003. – С. 425–696.
2. Бердяев Н.А. Экзистенциальная диалектика божественного и человеческого // Н.А. Бердяев. Диалектика божественного и человеческого. – М.: ООО «Издательство АСТ»; Х.: «Фолио», 2003. – С. 341–498.
3. Габитова Р. Человек и общество в немецком экзистенциализме / Р.М. Габитова. – М.: Наука, 1972. – 224 с.
4. Гайденок П.П. Проблема свободы в экзистенциальной философии Н.А. Бердяева // П.П. Гайденок. Прорыв к трансцендентному: новая онтология XX века. – М.: Республика, 1997. – С. 448–467.
5. Камю А. Праведники // Альбер Камю. Сочинения: в 5 т. Т.3 / Альбер Камю; [пер. с фр. Ю. Гинзбург]. – Х.: Фолио, 1998. – С. 5–58. – (Вершины).
6. Коплстон Ф. История философии. XX век / Фредерик Коплстон; [пер. с англ. П.А. Сафронов]. – М.: Центрполиграф, 2002. – 269 с.
7. Ортега-и-Гасет Х. Бунт мас // Хосе Ортега-и-Гасет. Вибрані твори / Хосе Ортега-и-Гасет; [пер. з ісп. В. Бурггардт]. – К.: Основи, 1994. – С. 15–139.
8. Пазолини П.-П. Теорема / Пьер-Паоло Пазолини; [пер. с ит. Л. Мельвиль] // Искусство кино. – 1992. – № 3. – С. 34–47.
9. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм / Жан-Поль Сартр; [пер. с фр. А.А. Санин] // Сумерки богов. – М.: Политиздат, 1990. – С. 319–344.
10. Хайдеггер М. Бытие и время / Мартин Хайдеггер; [пер. с нем. В.В. Бибихин]. – М.: Ad Marginem, 1997. – 452 с.
11. Хайдеггер М. Время и бытие // Мартин Хайдеггер. Разговор на проселочной дороге; [пер. с нем. А. Солодовникова]. – М.: Выс. школа, 1991. – С. 80–101.
12. Хайдеггер М. Европейский нигилизм // Мартин Хайдеггер. Ницше и пустота; [пер. с нем. В.В. Бибихин]. – М.: Алгоритм; Эксмо. – С. 79–297.
13. Хайдеггер М. Основные понятия метафизики / Мартин Хайдеггер; [пер. с нем. В. Бибихин, А. Ахутин] // Вопросы философии. – 1989. – № 9. – С. 116–157.
14. Хайдеггер М. Письмо о гуманизме / Мартин Хайдеггер; [пер. с нем. В. Бибихин] // Проблема человека в западной философии. – М.: Прогресс, 1988. – С. 314–356.
15. Хайдеггер М. Положение об основании / Мартин Хайдеггер. Положение об основании; [пер. с нем. О. Коваль]. – СПб.: Лаборатория метафиз. исследований филос. факульт. СПбГУ; Алетейя, 1999. – С. 17–213.
16. Шемякин Я. История мировых религий / Я.Г. Шемякин. – М.: «РИПОЛ Классик», 2005. – 432 с.

Гнат Мєрєнков
(Київська обл., Україна)

ПРОТЕСТАНТСЬКО-БОГОСЛОВСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ МІСЦІ ЦЕРКВИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: СУСПІЛЬНЕ ЛІДЕРСТВО ЦЕРКВИ

Актуальність теми дослідження

За статистичними дослідженнями Центру Разумкова, проведеними в лютому 2019 року, серед суспільних інститутів, яким найбільше довіряють українці, Церква посідає третє місце. Їй довіряють 61% українців з невеликим відривом від першого місця (довіра волонтерським організаціям, 67% опитаних) і другого (Збройним Силам України, 62%). [1].

У ситуації, коли недовіра громадян державним інституціям є майже тотальною, українське суспільство потребує лідерів, які б могли надати ефективну допомогу в подоланні кризи останніх років й збудуванні успішної країни. Таким лідером могла б стати Церква. Виникає питання, наскільки вона сама готова до такої ролі і що саме вона може запропонувати українським громадянам у моделі відносин, де одним із суб'єктів поряд із Церквою і державою постає громадянське суспільство. У фокус нашого дослідження потрапляють, зокрема, пізні протестантські церкви як такі, що, незважаючи на свою меншість (близько 2% українців) відзначаються більшою дієвістю на противагу споглядальності, місіонерською спрямованістю й відкритістю для інновацій.

Виклад основного матеріалу

Лідерство, яке пропонують протестанти, привертає до себе увагу завдяки принаймні двом чинникам: практичними діям і концептуальним ідеям.

Практичні дії протестантів — це в першу чергу соціальна робота, волонтерство, вуличний активізм. Так, перше в Україні наукове соціологічне дослідження ставлення населення України до євангельських протестантських (зокрема до п'ятидесятницьких) церков (2016 рік) виявило, що завдяки різноманітній соціальній діяльності, гуманітарній допомозі нужденним, волонтерській допомозі військовим, полоненим та пораненим в зоні АТО ставлення українців до євангельських християн має позитивні тенденції у порівнянні з попередніми роками [2].

На відміну від соціальної роботи, що спрямована на широкі верстви населення, концептуальні ідеї, що генеруються в колі протестантських авторів, в першу чергу мають бути сприйняті елітою країни — політичною, економічною, культурною.

Під час святкування 500-річчя Реформації в Україні в 2017 році протестантські церкви доклали зусиль, щоб донести до політичної еліти країни ідею необхідності комплексного реформування суспільства згідно біблійних принципів. Серед літератури, виданої до ювілею Реформації, варто особливо відзначити книгу «Реформація: успіх Європи — шанс для України: колективна монографія за редакцією Романа М. Шеремети та Ольги Романенко», яка розповсюджувалася серед представників політикуму. Основна ідея цієї книги, а також багатьох просвітницьких заходів, що проводилися в рамках святкування Ювілею Реформації — довести, що «світоглядні зміни на користь біблійних принципів, як це сталося під час Реформації, мали величезний позитивний вплив на розвиток країн Західної Європи та світу... Саме в Біблії закладені основоположні принципи формування системи управління державою та організації економічних відносин у суспільстві» [3, с. 200].

Автори книги переконують, що представникам усіх державних інституцій і гілок влади особливо важливо сьогодні «вивчати і досліджувати ті біблійні принципи і цінності, які стали причиною утворення успішних демократичних європейських та північноамериканських країн». [3, с. 201].

Авторам цієї книги вторить протестантський автор Володимир Єрмоєнко, наголошуючи: «Бог хоче бачити тих, кого Він назвав світлом і сіллю там, де приймаються найважливіші стратегічні рішення про те, що, як і куди повертати. Він бажає бачити Своїх дітей там, де приймаються рішення про політичні курси і стратегії, програми соціально-економічного розвитку, внутрішньої і зовнішньої політики, освіти та охорони здоров'я, фінансів і кредитів» В. Єрмоєнко закликає небайдужих християн вірити і діяти в політичній сфері так, «щоб привнести в неї справжню реформацію». [4, с. 91].

Слід сказати, що, незважаючи на приклад Європи, яка свого часу пройшла Реформацію, намагання протестантських церков привести українське суспільство до реформ поки що виглядає в цілому утопічно, враховуючи, що воно є далеко не таким релігійним, як середньовічне. На це вказує, зокрема, доктор філософських наук зі спеціальності «Богослов'я» Роман Соловій. Він же підкреслює, що протестанти повинні більшою мірою зосередитись на реформуванні самих себе, адже лише оновлення церкви зсередини може привести до бажаних змін в суспільстві [5].

Постає питання, наскільки протестанти України самі готові до такого оновлення і до ролі Церкви як суспільного лідера. Можемо виокремити кілька тенденцій. З одного боку, у протестантських церквах є певне інтелектуальне коло авторів, які здатні пропонувати концептуальні ідеї суспільству, які закликають церкви до пробудження, оновлення, переосмислення суспільного виміру своєї місії. Так, Володимир Єрмоєнко ставить у приклад біблійного пророка Іллію і закликає християн не йти позаду суспільно-політичних процесів, а очолити процес реформ, бути «головою», а не «хвостом». Проте, одного бажання стати суспільним лідером замало. «Бог зацікавлений не тільки в наших проголошеннях та сповіданні, Його цікавить, що ми після цього робимо?» [4, с. 252, 249].

У світлі подібного запитання ми бачимо загальну тенденцію основної маси українських протестантів робити більше те, до чого вони звикли і що є більш зрозумілим. Можна констатувати, що у значній кількості протестантів є запал до рішучих дій, але в першу чергу він знаходить свій вихід у соціальній роботі, до якої ці церкви звикли за роки незалежності України як до виконання заповіді про любов до ближнього. Як виклик на загрози часу до соціальної роботи в останні роки додався напрямок захисту сім'ї від наступу ЛГБТ-лобі, вочевидь є намагання створити своє лобі християнських цінностей. Так, Міністерство юстиції України 22 січня 2019 року зареєструвало громадську спілку «Всеукраїнський Собор» на чолі з Олександром Турчиновим, до складу духовної ради якої увійшли лідери кількох українських протестантських церков. Завдання цієї спілки — «поширення християнських цінностей через культурні, освітні, волонтерські та молодіжні проекти, популяризація здорового способу життя, протидія негативним соціальним явищам» [6].

Протестантські лідери неодноразово вказували, що готові об'єднати зусилля заради захисту сімейних цінностей в Україні, які наразі упосліджувані. Проте, як вказують критики просімейного протестантського руху, в цьому існує небезпека фундаменталізації українських християн. Як зазначив відомий соціолог релігії Хосе Казанова під час свого візиту в Україну, фундаменталізмом дії активістів можна назвати за тієї умови, коли відсутня повнота спектру тих цінностей, які захищаються. «Якщо сімейні цінності — то єдиний наш центр і ідентичність, єдине, що відрізняє нас від інших, то в цьому дійсно є проблема. При такому фундаменталізмі ми позбавляємо себе можливості вести діалог з іншими й дивимось на них як на ворогів».

Хосе Казанова радить протестантам говорити про підність людини на всіх рівнях. «Традиційні цінності важливі, унікальні та ексклюзивні, але вони є частиною більшої проблематики, яку суспільство має усвідомлювати» [7].

У той же час сформувати єдине всеохопне бачення проблематики суспільства протестантам нелегко, враховуючи невизначеність із соціальною доктриною, адже в багатьох церквях вона не має чіткого формулювання, виглядає фрагментарно або не пристосована до нинішніх українських реалій, на відміну від вчення Мартина Лютера, яке свого часу торкнулося всіх суспільних інституцій. Через це в українських протестантів виникають певні дистанції, «порожнечі» між окремими концептуальними ідеями інтелектуалів, практичними, але підчас різкими діями активістів та буденною роботою церковних функціонерів. Не завжди ці складові вдається об'єднати в єдине ціле з єдиним вектором, що, вочевидь, заважає протестантам стати справжніми ефективними суспільними лідерами. Напевно такий стан речей в українському протестантизмі можна порівняти з відсутністю підтверженої «теорії всього» у фізиці, де досі вчені не можуть об'єднати опис фізичних феноменів мікросвіту й макросвіту.

Багатьом протестантам подібна проблема з відсутністю «соціальної доктрини усього» відома, але про те, як її вирішити, поки що лише точаться дискусії. Так, Роман Аблязов, керівник проєктів громадянського руху «Всі разом» пропонує створити «уніфіковану соціальну доктрину для українських протестантів» [8]. Організатор просімейних акцій, громадський діяч Ігор Плохой каже про захист традиційних християнських цінностей: «наші ті всі потуги закінчаться майже нічим, якщо в нас не буде правильної богословської основи, бази, на ґрунті якої зможемо ми — християни й вплинемо на суспільство в цілому» [9].

Висновки: протестантські церкви України мають потенціал суспільного лідерства, зумовлений розумінням входження у світ для його позитивного перетворення, а також історичним зв'язком з Реформацією. Проте, самі церкви не мають на сьогодні єдиного бачення свого лідерства. Існує певна дистанція між інтелектуалами, що пропонують інновації, функціонерами, що працюють над збереженням громад, і активістами, які виходять на захист християнської моралі. Ця дистанція і неузгодженість різних моделей лідерства призводить до розриву між концептуальними ідеями і практичними діями, одним з наслідків такого розриву є фундаменталізація частини християн (акцентуація на одній цінності замість повноти цінностей).

Можна констатувати, що в українських протестантів є, що запропонувати суспільству – це, передусім, біблійні цінності як основа суспільного розвитку. Проте шляхи утвердження цих цінностей у суспільній свідомості потребують подальшого з'ясування і узгодження, а соціальна доктрина – розробки й удосконалення в міжконфесійному контексті за участю лідерів різних сфер церковного й соціального служіння.

Література:

1. Рівень довіри до суспільних інститутів та електоральні орієнтації громадян України [Електронний ресурс] // Разумков Центр. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <http://razumkov.org.ua/napiamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-doviry-do-suspilnykh-instytutiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy>
2. Валерія Чорнобай: «Сучасна протестантська євангельська церква в Україні: маргінальна спільнота чи місто на верховині гори?» [Електронний ресурс] // Релігійно-інформаційна служба України. – 2016. – Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/65085/
3. Реформація: успіх Європи – шанс для України: колективна монографія за редакцією Романа М. Шеремети та Ольги Романенко / Р. М. Шеремета, О. Романенко, В. Л. Сміт [та ін.]; Університет менедж. освіти. – К.: Самміт-Книга, 2017. – 256 с.: іл.
4. Ерєменко В. Виденье реформации Украины. / Владимир Ерєменко. – Черкасы: «ІнтролігаTOP», 2016. – 260 с.
5. Мерєнков, Г. Роман Соловій: «Досвід Реформації повторити неможливо, але її уроки необхідно врахувати» [Електронний ресурс] / Гнат Мерєнков // «Історична правда». – 2017. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2017/12/27/151830/>
6. У День Соборності зареєстровано «Всеукраїнський Собор» / Олександр Турчинов. Персональний сайт. – 2019. – Режим доступу: <http://turchynov.com/news/details/u-den-sobornosti-zareyestrovano-vseukrayinskij-sobor>
7. Мерєнков Г. Хосе Казанова: «В Україні відбувається нормалізація протестантизму» [Електронний ресурс] / Гнат Мерєнков // Українська уніонна конференція. Церква адвентистів сьомого дня. Офіційний сайт. – 2019. – Режим доступу: <https://uuc.adventist.ua/hose-kazanova-v-ukrayini-vidbuvayetsya-normalizatsiya-protestantyzmu/>
8. Аблязов Р. Церква в авангарді суспільного діалогу [Електронний ресурс] / Роман Аблязов // Всі разом! Громадянський рух. – 2017. – Режим доступу: <http://prochurch.info/index.php/news/more/53570>
9. Мерєнков, Г. Ігор Плохой: Сформувати соціальну доктрину для церкви повинні богослови. Активісти допоможуть! [Електронний ресурс] / Г. Мерєнков // Новини християнського миру. – 2018. – Режим доступу: <http://prochurch.info/index.php/news/more/53570>

Науковий керівник:

доктор філософських наук, Бондаренко Віктор Дмитрович.

Роман Орловський
(Рівне, Україна)

ІСТОРИЧНЕ ПОХОДЖЕННЯ АДВЕНТИСТІВ СЬОМОГО ДНЯ ТА СВДКІВ ЄГОВИ

Серед багатоконфесійної палітри християнського світу особливе місце займають Адвентисти сьомого дня та Свідки Єгови. Низка дослідників та церковних лідерів відносять ці дві релігійні групи до периферії християнства, більшою чи меншою мірою відмовляючи їм в ортодоксальності. Окремі пункти віровчення, які не приймаються традиційними християнськими конфесіями, є спільними для Адвентистів сьомого дня та Свідків Єгови. Обидві релігійні групи прихильні до ідеї реставраціонізму, оскільки кожна з них зробила власну спробу відновлення первісного християнства. Кожна з них присутня та звершує свою діяльність більше ніж у 200 країн та територій. Обидві течії наголошують на унікальності своєї вістки та її есхатологічному характері. Вищесказане підтверджує актуальність дослідження історичного походження Адвентистів сьомого дня та Свідків Єгови.

Історія походження церкви Адвентистів сьомого дня нерозривно пов'язана з баптистським проповідником Уільямом Міллером. У 1818 році Міллер завдяки дослідженню пророцтв книги Даниїла 8-9 розділи дійшов висновку, що Ісус Христос видимим чином повернеться на Землю, щоб встановити Тисячолітнє царство у 1843 році. Він посилався на слова Дан 8:14 «Аж до двох тисяч і трьох сотень вечорів-ранків, тоді буде визнана очищеною святиня» (Дан.8:14). За основу дослідження він взяв дату 457 рік до н.е., рік постанови про відбудову Єрусалиму, та застосував принцип: один пророчий день дорівнював одному буквальному року (Єзек. 4:6). Варто зазначити, що пізніше дата закінчення 2300 пророчих днів була перенесена на 1844 рік [1, с. 8-9]. Він вважав, що під очищенням святилища, мається на увазі очищення Землі вогнем при Другому Приході Христа [2, с. 8].

Серед служителів помічників Уільяма Міллера були представники багатьох протестантських конфесій США, серед них були: баптисти, методисти, пресвітеріани та інші [3, с. 95].

Впродовж 1830-х-1844 років вістка про виконання біблійних пророцтв та скорий Другий Прихід лунала з багатьох церковних кафедр та євангелізаційних табірних зібрань. У 1844 році міллерити прийняли назву «адвентисти», що було відображенням їхнього очікування близького Приходу Ісуса Христа [4, с. 91].

У 1844 році міллерити стали вважати закінченням періоду 2300 років дату Дня Очищення згідно з єврейським календарем, який у 1844 році припадав на 22 жовтня. Вони керувалися переконанням, якщо старозавітні весняні свята вказували на Перший прихід Христа, то осінні свята повинні були вказувати на Другий Прихід. Настав визначений день та минув, а очікування міллеритів несправдились. Цей день став днем Великого Розчарування [1, с. 14-16; 3, 209-250].

Стан адвентистів-міллеритів можна описати як велике сум'яття та невизначеність. Утворилося три групи, які мали власне вирішення цієї проблеми.

Першу називали спірітуалізаторами. Вони вважали, що Христос насправді прийшов 22 жовтня але не буквально видимим чином, а невидимо, духовно. Серед них відмічалися різні прояви фанатичної поведінки: привселюдне повзання рачки подібно до малих дітей, «святі поцілунки» та обмивання ніг між представниками обох статей, утворення «духовних пар», які не були в законному шлюбі тощо.

Друга група була адвентистами, які згуртовані на конференції в Олбані навесні 1845 року. Хоча вони піддали осуду фанатичні прояви, однак вони відкинули пророче значення дати 22 жовтня 1844 року [1, с. 20-21; 3, с. 209-250].

Представники третьої групи стали засновниками Адвентистів сьомого дня. Вони відкинули фанатизм спірітуалізаторів, однак продовжували вважати 22 жовтня 1844 року часом закінчення пророчого періоду з Дан.8:14. Але вони не вважали, що в той пророчий період ознаменовувався очищенням землі вогнем при Другому Приході, оскільки у них відбулася корекція погляду на святилище та сутність його очищення.

Піонерами цього руху стали Джозеф Бейтс, а також Джеймс Уайт та його дружина Еллен. Вони звернули свій погляд на святилище, яке знаходиться не на землі, а на небі, де Ісус Христос звершує служіння первосвященника після свого вознесіння. Також вони усвідомили, використовуючи принцип типології, що як земне святилище в часи Старого Завіту поділялося на два відділення, Святе та Святе Святих, аналогічно небесне святилище, прообразом якого була земна скинія, також повинно було мати два відділення. Тобто вони прийшли до висновку, що в очікуваний день у 1844 році повинен був здійснитися не Другий Прихід, а перехід первосвященника Ісуса Христа з першого відділення небесного святилища, Святого, у друге відділення, Святе Святих. Там мало відбутися очищення небесного святилища від занесених туди гріхів, що здійснювалося в земному святилищі в день Очищення один раз на рік. З розвитком цієї позиції виникла ідея, яка пізніше в теології Адвентистів сьомого дня була названа «слідчим судом» перед Другим Приходом Христа [1, с. 22-25; 4, с. 115-130].

Також засновники цієї релігійної групи звернули увагу на ковчег завіту, який знаходився у Святому Святих земного святилища, та помітили, що книга Об'явлення свідчить про наявність ковчегу завіту в небесному храмі (Об'явл.11:19). Внаслідок, вони усвідомили незмінність Десяти заповідей, які повинні були знаходитися в середині ковчегу завіту. Також піонери Адвентистів сьомого дня помітили в проголошенні вістки Трьох ангелів з Об'явл. 14:6-12 важливість дотримання Божих заповідей (Об'явл. 14:12)

Відмітимо, що вістка про святість суботи дійшла до міллеритів завдяки Баптистам сьомого дня. Серед перших хто прийняв суботу у 1845 році був Джозеф Бейтс. Джеймс та Еллен Уайт прийняли суботу восени 1846 року. [1, с. 30-32; 4, с. 138-142].

Також дослідження Біблійних істин серед перших суботствующих адвентистів супроводжувався підтримкою дару пророцтва, який був проявлений через Еллен Уайт, яка періодично отримувала відіння та об'явлення. Варто відмітити, що її відіння мали не доктринально-встановлюючий, а скоріше підтверджуючий характер [1, с. 26-29].

Також суботствующі адвентисти, як і більшість інших членів руху Уільяма Міллера, утвердилися в правдивості доктрини умовного безсмертя та ідеї повного знищення нечестивих під час Останнього Суду. Ці ідеї пропагував серед міллеритів колишній пресвітеріанський служитель Джорж Сторрс. Вони були повною протилежністю поглядам традиційних християнських конфесій, які сповідували природне безсмертя душі та вічні муки грішників. Ці ідеї Джорджа Сторрса були позитивно сприйняті адвентистами різних напрямків, зокрема з тієї причини, що назва «адвентист» вказувала на надію на спасіння саме при Другому Приході, а не на очікування вознесіння на небо відразу після смерті [1, с. 33].

Доктринальні основи цієї групи були закладені в 1844-1848 роках. У 1861 році було прийнято назву «Адвентисти сьомого дня», після чого в 1863 році була утворена Генеральна конференція – керівний орган конфесії [1, с. 51,55].

Засновником руху Дослідників Біблії (нині - Свідки Єгови) був Чарльз Рассел (1852-1916). Вихований в сім'ї, яка належала до пресвітеріанської церкви, він у молодому віці приєднався до конгреціоналістів. Навчений з дитинства про наявність у людей безсмертної душі, та про долю грішників, які на вічні віки будуть страждати в пеклі, юнак Чарльз Рассел впав у зневіру [5, с. 449; 6, с. 42-43].

Однак у 1869 році у віці 17 років Рассел потрапив на зібрання церкви Адвентистів-християн, однієї з конфесій, яка була відгалуженням групи адвентистів заснованих на конференції в Олбані. Від них молодий чоловік взяв ідею про смертність душі, заперечення вічних мук грішників, шлях до відкуплення власних гріхів через жертву Христа, та майбутнє відновлення початкового праведного світу, який був втрачений через гріх Адама.

Важливо відзначити знайомство та співпрацю Чарльза Рассела та Нельсона Барбера, члена церкви адвентистів-християн, який однак мав також власну позицію щодо певних питань віровчення. Зокрема Барбер вважав, що Другий Прихід Христа має відбутися саме невидимим чином і, що з 1874 року, згідно його хронологією, почалась невидима присутність Христа. У 1876 році цей погляд Рассел перейняв як і деякі інші трактування хронологічних пророцтв.

З 1877 року Рассел приймав участь у написанні статей у адвентистському часописі «Вісник Ранку», головним редактором був Нельсон Барбер. Того ж року була опублікована книга у співавторстві Рассела та Барбера «Три світи і жнива цього світу», який містив їхній власний погляд на хронологію виконання біблійних пророцтв та ідею невидимої присутності Христа [5, с. 450; 7, с. 142-146].

Однак вже у 1878 році між ними були виявленні протиріччя, оскільки Барбер піддав сумніву цінність жертви Ісуса Христа як засобу викуплення людства від гріха і смерті. Внаслідок, Рассел припинив співпрацю з Барбером та «Вісником Ранку». З липня 1879 року Чарльз Рассел почав публікувати власний часопис «Сіонська Вартова башта і вісник присутності Христа». Також він почав згуртовувати читачів журналу з метою спілкування та систематичного вивчення біблійних тем. Так у різних місцях штату Пенсильванія з'являлося чимало «біблійних класів» [6, с. 48].

У 1884 році було утворене «Товариство Трактатів - Сіонська Вартова Башта», і Рассел у віці 37 років став його керівником. Впродовж 1886 – 1894 років він видав серію з шести томів під назвою «Світанок Тисячоліття» де широко виклав позицію щодо різних духовних тем та біблійної хронології.

На сторінках публікацій Рассел гостро засуджував вчення, які вважав небіблійними: Трійця, безсмертя душі та вічні муки. Книги та періодичні видання Товариства досягали багатьох мільйонів читачів [5, с. 451; 6, с. 52-53].

Також важливим в хронології Рассела був 1914 рік, як час закінчення періоду 2520 років, який він також перейняв з хронології Барбера, що ґрунтувалася книзі Даниїла 4 розділ. Рассел вважав цей рік закінченням «періоду жнив» та «часу язичників», коли Церква повинна була вознестися на небо, а політичні системи повинні були припинити своє існування. [5, с. 452-454; 6, с. 60].

Однак цей рік минув і очікуваних подій не сталося. Після смерті Чарльза Рассела у 1916 році після непростого виборчої кампанії на початку 1917 року було обрано Джозефа Рутерфорда президентом Товариства [6, с. 63-66].

У 1920-1930-х роках під його керівництвом було опубліковано 24 книги та 86 брошур. Публічні проповіді та радіопромови Рутерфорда досягали мільйонів слухачів, які торкалися не лише релігійних, а й політичних та соціальних проблем.

Проводилась велика кампанія щодо розповсюдження друкованих видань Товариства. Серед яких була книга «Мільйони нині живучих ніколи не помруть», яка проголошувала 1925 рік часом воскресіння пророків та праведників біблійних часів [5, с. 458-463, 6, с. 78].

У 1931 році Дослідники Біблії отримали нову назву – «Свідки Єгови». У 1935 році Рутерфорд дав нове тлумачення виразу «великий натовп» з Об'явл.7:9: представники цієї групи будуть вічно жити на землі, навідміну від 144000 помазанців, які стануть співцарями Христа у небі. З погляду Рассела як одна так і друга група осіб повинна була перебувати в небесах. Відмітимо, що за час свого керівництва

Рутерфорд піддав корекції багато поглядів свого попередника, серед яких: 1) відмова від святкування Різдва та днів народження; 2) відмова від використання символіки хреста; 3) дата початку невидимої присутності Христа змістилася з 1874 року на 1914 рік [5, с. 466-467, 473; 6, с. 78-82; 7, с. 179].

Під керівництвом наступного президента Товариства Натана Норра, якого було обрано у 1942 році рух Свідків Єгови зміцнився організаційно та кількісно зріс і став претендувати на роль могутньої релігійної організації, на яку повинні були зважати інші християнські конфесії [5, с. 474-479].

Отже, як Адвентисти сьомого дня так і Свідки Єгови беруть свій початок від міллеритського руху. Перші були безпосередньо пов'язані з цим рухом, а останні лише опосередковано. Ця обставина розкриває спільність окремих доктрин цих конфесій. При цьому прослідковується відсутність взаємного впливу: дві групи розвивалися незалежно одна від одної. Для обох груп є визначальним власне розуміння хронології виконання біблійних пророцтв. Обом групам властиве постійне очікування наближення есхатологічних подій. Також історія Свідків Єгови свідчить про їхню готовність до корекції окремих пунктів віровчення. З іншої сторони, для Адвентистів сьомого дня доктринальні позиції прийняті їхніми піонерами визначають самотність цієї конфесії аж дотепер.

Література:

1. Knight G. R. *Anticipating the advent: a brief history of Seventh-day Adventists* / George R. Knight. – Boise: Pacific Press, 1993. – 128 с.
2. William M. *Letter to Joshua V. Himes on the cleansing of the sanctuary* / Miller William. – Boston, 1842. – 16 с.
3. Knight G. R. *William Miller and the rise of Adventism* / George R. Knight. – Nampa: Pacific Press, 2010. – 336 с.
4. Damsteegt P. G. *Foundations of the Seventh-day Adventist Message and Mission* / Pieter Gerard Damsteegt. – Grand Rapids: Eerdmans Publishing, 1977. – 348 с.
5. Колодний А. М. *Історія релігії в Україні: [у 10-ти т.]. – Т. 6. Пізній протестантизм в Україні (П'ятидесятники, Адвентисти, Свідки Єгови)* / А. М. Колодний, П. Яроцький. – Київ-Дрогобич: Сурма, 2008. – 632 с.
6. *Свидетели Иеговы — возвестители Царства Бога* – New York: Watch Tower Bible and Tract Society, 2007. – 750 с.
7. Френц Р. *Кризис совести* / Реймонд Френц. – Москва: Триада, 2016. – 308 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Ашурова Зебинисо Рахимовна – кандидат физика-математических наук, доцент кафедри математического анализа Самаркандского Государственного Университета.

Бевз Юлія Володимирівна – адвокат.

Бичковьяк Олена Вікторівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри імені В.Г. Скотного Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Боймуродова Зилола – студентка 3-го курсу напрямлення русского языка и литературы филологического факультета Каршинского государственного университета.

Большанина Світлана Борисівна – кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри теоретичної та прикладної хімії Сумського державного університету.

Бондарєва Людмила Миколаївна – кандидат біологічних наук, доцент кафедри екології та ботаніки Сумського національного аграрного університету.

Бурій Андрій Романович – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Гаєвський Володимир Олегович – кандидат технічних наук, асистент кафедри зварювального виробництва Національного технічного університету України «КПІ ім. І. Сікорського».

Гаєвський Олег Анатолійович – кандидат технічних наук, доцент кафедри зварювального виробництва Національного технічного університету України «КПІ ім. І. Сікорського».

Гончарук Валентина Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

Гончарук Віталій Володимирович – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри хімії, екології та методики їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Губко Кацярына Анатольеўна – студэнткі 2 курса факультэта славянскіх і германскіх моў УА “Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт”, Беларусь.

Гузікова Катерина Сергіївна – курсант 206 навчального взводу факультету № 2 Донецького юридичного інституту МВС України.

Данилішин Богдан Михайлович – студент Національного технічного університету України «КПІ ім. І. Сікорського».

Диченко Тетяна Василівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теоретичної та прикладної хімії Сумський державний університет.

Жураўлёва Лізавета Алегаўна – студэнткі 2 курса факультэта славянскіх і германскіх моў УА “Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт”, Беларусь.

Исмаилова Виктория Олеговна – студентка 2-го курса факультета социальной педагогики и психологи ВГУ имени П.М. Машерова.

Ігнатєва Ольга Леонідівна – старший викладач кафедри іноземних мов Сумського національного аграрного університету.

Казмірук Андрій Васильович – кандидат педагогічних наук та спорту, доцент кафедри зимових видів спорту Львівського державного університету фізичної культури імені І. Боберського.

Карагиаур Антонина Викторовна – студентка Измаильского государственного гуманитарного университета.

Ковбасюк Сергій Віталійович – викладач медичної хімії КВНЗ Олександрійського медичного коледжу.

Королькова Лариса Викторовна – старший преподаватель кафедры социально-педагогической работы ВГУ имени П.М. Машерова.

Костюк Наталія Григорівна – старший викладач кафедри філології та мовної комунікації НТУ «Дніпровська політехніка».

Кузнєцов Павло Володимирович – кандидат технічних наук, доцент. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут».

Курасова Нина Васильевна – кандидат филологических наук, доцент кафедры русского языка и литературы Каршинского государственного университета.

Куриляк Валентина Василівна – викладач Українського гуманітарного інституту.

Лагодзінський Іван Миколайович – студент Національного технічного університету України «КПІ ім. І.Сікорського».

Ліновицька Віта Михайлівна – старший викладач кафедри промислової біотехнології, факультету біотехнології і біотехніки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

Мельнічук Неля Володимирівна – викладач права ІДКЕП.

Мерєнков Гнат Анатолійович – аспірант Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Мінчак Нінель Джемалівна – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економіки та менеджменту Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка.

Мірзодасва Тетяна Віталіївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу Національний університет харчових технологій.

Носова Жанна Вікторівна – курсант Донецького юридичного інституту МВС України.

Онищенко Наталія Григоріївна – асистент кафедри безпеки життєдіяльності та інженерної екології Харківського національного університету будівництва та архітектури.

Орловський Роман Володимирович – магістр Національний університет «Острозька академія».

Пеньковська Лариса Вікторівна – аспірант кафедри екології та ботаніки Сумського національного аграрного університету. Асистент кафедри садово-паркового та лісового господарства Сумського національного аграрного університету.

Писаренко Ірина Іванівна – викладач математики та вищої математики Відокремленого структурного підрозділу «Новокаховський коледж Таврійського державного агротехнологічного університету».

Поліхронова Віолета Валеріївна – завідувач навчально-методичним кабінетом, викладач математики Відокремлений структурний підрозділ «Новокаховський коледж Таврійського державного агротехнологічного університету».

Пономарьова Людмила Миколаївна – кандидат хімічних наук, доцент кафедри теоретичної та прикладної хімії Сумського державного університету.

Савінчева Лілія Павлівна – викладач фізичного виховання вищої категорії Комунального вищого навчального закладу Київської обласної ради «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж».

Садинова Мухліса – студентка 4 курсу отделения русского языка и литературы филологического факультета Каршинского государственного университета.

Самохвалова Анна Ігорівна – кандидат технічних наук, доцент кафедри безпеки життєдіяльності та інженерної екології Харківського національного університету будівництва та архітектури.

Склярська Олена Василівна – викладач Ірпінського державного коледжу економіки та права.

Стефанишин Орест Мар'янович – доцент, завідувач кафедри зимових видів спорту Львівського державного університету фізичної культури імені І. Боберського.

Турбін Данило Олексійович – курсант Донецького юридичного інституту МВС України.

Убоженко Анна – преподаватель кафедры русского языка и литературы Каршинский государственный университет.

Фазлиддинова Нилуфар Облакул кизи – студентка 2-курса механика-математического факультета СамДУ.

Федоренко Яна Анатоліївна – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

Цюп'як Ірина Костянтинівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології та мовної комунікації Національного технічного університету «Дніпровська політехніка».

Ченікало Олександр Володимирович – Львівський державний університет фізичної культури ім. І. Боберського, викладач кафедри зимових видів спорту.

Яновська Ганна Олександрівна – кандидат хімічних наук, старший викладач кафедри теоретичної та прикладної хімії Сумського державного університету.

НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩИЕ КОНФЕРЕНЦИИ

Уважаемые преподаватели, аспиранты, студенты!

Государственное высшее учебное заведение

«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»,

молодежная общественная организация «Независимая ассоциация молодежи»,

студенческое научное общество исторического факультета «Комитет исследования истории и современности»

Информируют Вас, что 31 июля 2019 г. проводится XVIII Международная научно-практическая интернет-конференция

«Проблемы и перспективы развития современной науки в странах Европы и Азии».

Планируется работа по секциям:

I. БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Систематика и география высших растений.
2. Структурная ботаника и биохимия растений.
3. Микология и альгология.
4. Ресурсоведение и интродукция растений.
5. Молекулярная биология, микробиология.
6. Зоология.
7. Физиология человека и животных.
8. Биохимия и биофизика.
9. Генетика и цитология.
10. Биоинженерия и биоинформатика.

II. ГЕОГРАФИЯ И ГЕОЛОГИЯ

1. Регионоведение и региональная организация общества.
2. Наблюдение, анализ и прогноз метеорологических условий.
3. Гидрология и водные ресурсы.
4. Биогеография, биоресурсоведение, биоразнообразие.
5. Картография и геоинформатика.
6. Природопользование и экологический мониторинг.
7. Техника и технологии геологоразведочных работ.
8. Почвоведение.

9. Экономическая география.**III. ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ**

1. Повышение роли государственного служащего на современном этапе развития общества.
2. Современные технологии управления.
3. Взаимодействие различных ветвей власти.
4. Подготовка государственных служащих.

IV. ЭКОЛОГИЯ

1. Состояние биосферы и его влияние на здоровье людей.
2. Экологические и метеорологические проблемы больших городов и промышленных зон.
3. Радиационная безопасность и социально-экологические проблемы.
4. Промышленная экология и медицина труда.
5. Проблемы экологического воспитания молодежи.
6. Экологический мониторинг.

V. ЭКОНОМИКА

1. Банки и банковская система.
2. Внешнеэкономическая деятельность.
3. Финансовые отношения.
4. Инвестиционная деятельность и фондовые рынки.
5. Управление трудовыми ресурсами.
6. Маркетинг и менеджмент.
7. Учет и аудит.
8. Математические методы в экономике.
9. Экономика промышленности.
10. Экономика предприятия.
11. Логистика.
12. Экономика АПК.
13. Региональная экономика.
14. Экономическая теория.
15. Государственное регулирование экономикой.
16. Макроэкономика.

VI. ИСТОРИЯ

1. История Украины.
2. Всемирная история.
3. История науки и техники.
4. Этнография.
5. Устная история.
6. История стран СНГ.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Дифференциальные и интегральные уравнения.
2. Перспективы систем информатики.
3. Теория вероятностей и математическая статистика.
4. Прикладная математика.
5. Математическое моделирование.

VIII. ИСКУССТВО

1. Музыкальное искусство.
2. Искусство танца.
3. Театральное искусство.
4. Фото и киноискусство.
5. Искусство дизайна.

XIX. ПЕДАГОГИКА

1. Дистанционное образование в высшей школе.
2. Проблемы подготовки специалистов.
3. Методические основы воспитательного процесса.
4. Стратегические направления реформирования системы образования.
5. Современные методы преподавания.
6. Социальная педагогика.

X. ПОЛИТОЛОГИЯ

1. Избирательные технологии.
2. Проблемы интеграции Украины в мировое сообщество.
3. Отношения Украины с НАТО.
4. Отношения Украины со странами СНГ.

XI. ПРАВО

1. История государства и права.
2. Административное и финансовое право.
3. Охрана авторских прав.
4. Трудовое право и право социального обеспечения.
5. Уголовное право и криминология.
6. Борьба с экономическими преступлениями.
7. Экологическое, земельное и аграрное право.
8. Конституционное право.
9. Гражданское право.
10. Хозяйственное право.
11. Криминалистика и судебная медицина.
12. Предпринимательское и банковское право.
13. Уголовно-процессуальное право.

XII. ПСИХОЛОГИЯ

1. Место психолога на производстве.
2. Формы работы психолога-практика.
3. Современные тенденции в методологии психологических исследований.
4. Психология терроризма.
5. Психолого-педагогические проблемы развития личности в современных условиях.
6. Клиническая психология.
7. Общая психология.
8. Педагогическая психология.
9. Психология развития.
10. Психология труда.
11. Психофизиология.
12. Социальная психология.

XIII. СОЦИОЛОГИЯ

1. Кадровый менеджмент.
2. Современные технологии социального опроса.

XIV. СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

1. Компьютерная инженерия.
2. Вычислительная техника и программирование.
3. Программное обеспечение.
4. Информационная безопасность.

XV. ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ СПОРТ

1. Физическая культура и спорт: проблемы исследования, предложения.
2. Развитие физкультуры и спорта в современных условиях.

XVI. ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Методика преподавания языка и литературы.
2. Риторика и стилистика.
3. Теоретические и методологические проблемы исследования языка.
4. Синтаксис: структура, семантика, функция.
5. Методы и приемы контроля уровня владения иностранным языком.
6. Актуальные проблемы перевода.
7. Язык, речь, речевая коммуникация.
8. Украинский язык и литература.
9. Русский язык и литература.
10. Этно-, социо- и психолингвистика.

XVII. ФИЛОСОФИЯ

1. Философия литературы и искусства.
2. Социальная философия.
3. История философии.
4. Философия культуры.
5. Философия религии.
6. Философия науки.

XVIII. ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

1. Металлургия.
2. Горное.
3. Литейная Дело.
4. Машиноведение.
5. Электротехника
6. Теплотехника.
7. Гидротехника.
8. Радиотехника.
9. Строительство

XIX. СОЦИАЛЬНЫЕ КОММУНИКАЦИИ. МЕДИА.

1. Журналистика. Теория и история журналистики.
2. Книговедение, библиотековедение, библиографоведение.
3. Социальная информатика. Прикладные социально-коммуникационные технологии.

Оргкомитет конференції планує розміщати доповіді на Web-сторінці по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua>.

По результатам конференції буде сформований електронний збірник матеріалів, який можна буде завантажити в PDF-форматі на головній сторінці конференції по адресу: <http://conferences.neasmo.org.ua/>.

Робочі мови конференції – український, польський, російський, англійський, французький, білоруський, грузинський, армянський, азербайджанський, казахський, узбекський, таджицький, киргизський, молдавський, туркменський.

Останній термін подання матеріалів – 30 липня 2019 г. (включительно).

Вартість участя в конференції та розміщення статті в електронному збірнику становить:

Організаційні збори - 10 USD США або 10 Євро (переклад в рубль – 500 рубль). (в організаційні збори входить оплата за розміщення на сайті, верстка макета, редактування текстів).

Обсяг статті – не більше 7 сторінок. Завантажити збірник можна буде **через тиждень** на головній сторінці конференції.

Для учасників країн Європи та Азії (за виключенням України) засоби перераховуються наступним чином:

ВНИМАНИЕ!!! В Україні працюють тільки такі системи перекладу.

1. СПОСОБ ПЕРЕВОДА

Або поштовою перекладом на Ф.І.О.: Бобровник Юрій Вікторович, 08401, Україна, Київська обл., г. Переяслав-Хмельницький, ул. Сухомлинського, 34, к. 908. **РЕКОМЕНДУЕМ поштовою перекладом!**

2. СПОСОБ ПЕРЕВОДА MEEST Transfer Бобровник Юрій Вікторович (BOBROVNIK JURIY VIKTOROVICH) (вказуйте код перекладу Ф.І.О того, хто перекладає організаційні збори)

3. СПОСОБ ПЕРЕВОДА Sigue Бобровник Юрій Вікторович (BOBROVNIK JURIY VIKTOROVICH) (вказуйте код перекладу Ф.І.О того, хто перекладає організаційні збори)

4. СПОСОБ ПЕРЕВОДА RIA Бобровник Юрій Вікторович (BOBROVNIK JURIY VIKTOROVICH) (вказуйте код перекладу Ф.І.О того, хто перекладає організаційні збори)

5. СПОСОБ ПЕРЕВОДА Moneygram на Бобровник Юрій Вікторович (BOBROVNIK JURIY VIKTOROVICH) (вказуйте код перекладу Ф.І.О того, хто перекладає організаційні збори)

ОБРАЗЕЦ ОФОРМЛЕНИЯ СТАТЕЙ

Научная степень и ФИО автора
по образцу Иван Петренко (Киев, Украина)

**Секция, подсекция по образцу (Филологические науки
Методика преподавания языка и литературы.)**

НАЗВАНИЕ СТАТЬИ (БОЛЬШИМИ БУКВАМИ)

Текст статьи

(Ссылки на литературу по тексту в квадратных скобках по образцу [1, с. 23])

Литература:

1. Евремов С. Михаил Коцюбинский / / Ефремов С. Избранное: Ст. науч. разведки. Монографии - К.: Наук. мысль, 2002. – 760 с.

Научный руководитель:

кандидат исторических наук Бобровник Юрий Викторович

Внимание!

После литературы (в правом углу указывается научный руководитель (для студентов и аспирантов)) подаются сведения об авторах (Ф.И.О. (полностью), телефон, E-mail, место работы или учебы, должность, ученое звание, ученая степень.

К участию в конференции принимаются статьи объемом до 7 страниц набранных в редакторе **WORD** в виде компьютерного файла с расширением *. doc. Шрифт Times New Roman 14. Междустрочный интервал 1,5. Поля со всех сторон 20 мм. Материалы на конференцию принимаются по электронной почте по адресу: neasmo@gmail.com (тема сообщения: 31.07.2019 г.) (в случае если Ваш почтовик выбрасывает **ошибка не отправления** отправляйте на адрес neasmo@ukr.net) или на CD-дисках (дискеты не принимаются) с добавлением печатных материалов + отсканированную копию или ксерокс квитанции об оплате оргвзноса. **В случае отправки научной статьи по электронной почте**, печатные материалы присылать не надо, а к статье, нужно прикрепить отсканированную копию квитанции об оплате оргвзноса.

Адрес оргкомитета:

08401, Украина, Киевская обл., г. Переяслав-Хмельницкий, ул. Сухомлинского, 34, к. 908.

Контактное лицо в Украине и за рубежом: Бобровник Юрий Викторович

Контактные телефоны: **+38 (097) 923 16 58:**

E-mail: neasmo@gmail.com

ВНИМАНИЕ!

После того, как мы получили от Вас статью, Вы обязательно должны получить ответное сообщение: **«Вашу статью получили и приняли»**. Если такой ответ не поступил, через день после отправки, тогда обязательно позвоните в оргкомитет и сообщите о ситуации.

ВНИМАНИЕ! В случае если Вам нужен электронный сертификат, то в сведениях об авторе, укажите об этом. И мы Вам его вышлем по электронной почте в течение двух недель после завершения проведения конференции.

РАБОТЫ ОБЪЕМОМ более 7 страниц не принимаются!

Тексты, набранные межстрочным интервалом 1,0 **НЕ ПРИНИМАЮТСЯ!**

С результатами и форматом проведения подобных мероприятий можно ознакомиться по адресу <http://conferences.neasmo.org.ua/>

Участие в конференции – это отличная возможность осветить свои научные работы для студентов, аспирантов и преподавателей!

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ УЧАСНИКІВ З УКРАЇНИ

Шановні викладачі, аспіранти, студенти!

Державний вищий навчальний заклад

«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
молодіжна громадська організація «Незалежна асоціація молоді»,

студентське наукове товариство історичного факультету «Комітет дослідження історії та сучасності»
Інформують Вас, що **31 липня 2019 р.** проводиться **XVIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція**
«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії».

Планується робота за секціями:

I. БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Систематика та географія вищих рослин.
2. Структурна ботаніка та біохімія рослин.
3. Мікологія та альгологія.
4. Ресурсоведення та інтродукція рослин.
5. Молекулярна біологія мікробіологія.
6. Зоологія.
7. Фізіологія людини та тварин.
8. Біохімія та біофізика.
9. Генетика та цитологія.
10. Біоінженерія та біоінформатика.

II. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

1. Регіоноведення і регіональна організація суспільства.
2. Спостереження, аналіз та прогноз метеорологічних умов.
3. Гідрологія та водні ресурси.
4. Біогеографія, біоресурсоведення, біорізноманітність.
5. Картографія та геоінформатика.
6. Природокористування та екологічний моніторинг.
7. Техніка та технологія геологорозвідувальних робіт.
8. Грунтознавство.
9. Економічна географія.

III. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

1. Підвищення ролі державного службовця на сучасному етапі розвитку суспільства.
2. Сучасні технології управління.
3. Взаємодія різних гілок влади.
4. Підготовка державних службовців.

IV. ЕКОЛОГІЯ

1. Стан біосфери та його вплив на здоров'я людей.
2. Екологічні та метеорологічні проблеми великих міст і промислових зон.
3. Радіаційна безпека та соціально-екологічні проблеми.
4. Промислова екологія і медицина праці.
5. Проблеми екологічного виховання молоді.
6. Екологічний моніторинг.

V. ЕКОНОМІКА

1. Банки та банківська система.
2. Зовнішньоекономічна діяльність.
3. Фінансові відносини.
4. Інвестиційна діяльність та фондові ринки.
5. Управління трудовими ресурсами.
6. Маркетинг та менеджмент.
7. Облік та аудит.
8. Математичні методи в економіці.
9. Економіка промисловості.
10. Економіка підприємства.
11. Логістика.
12. Економіка АПК.
13. Регіональна економіка.
14. Економічна теорія.
15. Державне регулювання економіки.
16. Макроекономіка.

VI. ІСТОРІЯ

1. Історія України.
2. Загальна історія.
3. Історія науки і техніки.
4. Етнографія.
5. Усна історія.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Диференціальні та інтегральні рівняння.
2. Перспективи систем інформатики.
3. Теорія ймовірностей та математична статистика.
4. Прикладна математика.
5. Математичне моделювання.

VIII. МИСТЕЦТВО

1. Музичне мистецтво.
2. Мистецтво танцю.
3. Театральне мистецтво.
4. Фото і кіномистецтво.
5. Мистецтво дизайну.

IX. ПЕДАГОГІКА

1. Дистанційна освіта у вищій школі.
2. Проблеми підготовки фахівців.
3. Методичні основи виховного процесу.
4. Стратегічні напрями реформування системи освіти.
5. Сучасні методи викладання.
6. Соціальна педагогіка.

X. ПОЛІТОЛОГІЯ

1. Виборчі технології.
2. Проблеми інтеграції України у світове співтовариство.
3. Відносини України з НАТО.
4. Відносини України з країнами СНД.

XI. ПРАВО

1. Історія держави та права.
2. Адміністративне і фінансове право.
3. Охорона авторських прав.
4. Трудове право та право соціального забезпечення.
5. Карне право та кримінологія.
6. Боротьба з економічними злочинами.
7. Екологічне, земельне та аграрне право.
8. Конституційне право.
9. Цивільне право.
10. Господарське право.
11. Криміналістика та судова медицина.
12. Підприємницьке та банківське право.
13. Кримінально-процесуальне право.

XII. ПСИХОЛОГІЯ

1. Місце психолога на виробництві.
2. Форми роботи психолога-практика.
3. Сучасні тенденції в методології психологічних досліджень.
4. Психологія тероризму.
5. Психолого-виховні проблеми розвитку особистості в сучасних умовах.
6. Клінічна психологія.
7. Загальна психологія.
8. Педагогічна психологія.
9. Психологія розвитку.
10. Психологія праці.
11. Психофізіологія.
12. Соціальна психологія.

XIII. СОЦІОЛОГІЯ

1. Кадровий менеджмент.
2. Сучасні технології соціального опитування.

XIV. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

1. Комп'ютерна інженерія.
2. Обчислювальна техніка та програмування.
3. Програмне забезпечення.
4. Інформаційна безпека.

XV. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

1. Фізична культура і спорт: проблеми дослідження, пропозиції.
2. Розвиток фізкультури і спорту в сучасних умовах.

XVI. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Методика викладання мови та літератури.
2. Риторика і стилістика.
3. Теоретичні та методологічні проблеми дослідження мови.
4. Синтаксис: структура, семантика, функція.
5. Методи та прийоми контролю рівня володіння іноземною мовою.
6. Актуальні проблеми перекладу.
7. Мова, мовлення, мовна комунікація.
8. Українська мова та література.
9. Російська мова і література.
10. Етно-, соціо- та психолінгвістика.

XVII. ФІЛОСОФІЯ

1. Філософія літератури та мистецтва.
2. Соціальна філософія.
3. Історія філософії.
4. Філософія культури.
5. Філософія релігії.
6. Філософія науки.

XVIII. ТЕХНІЧНІ НАУКИ

1. Металургія
2. Гірництво
3. Ливарна справа
4. Машинознавство
5. Електротехніка
6. Теплотехніка
7. Гідротехніка
8. Радіотехніка
9. Будівництво

XIX. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. МЕДІА.

1. Журналістика. Теорія та історія журналістики
2. Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.
3. Соціальна інформатика. Прикладні соціально-комунікаційні технології

Оргкомітет конференції планує розмішувати доповіді на web-сторінці за адресою: <http://conferences.neasmo.org.ua/>

Робочі мови конференції: українська, польська, російська, англійська, французька, білоруська, грузинська, вірменська, азербайджанська, казахська, узбецька, таджицька, киргизька, молдавська, туркменська.

Останній термін подання статей – 30 липня 2019 р. (включно).

Вартість участі в конференції та розміщення статті в електронному збірнику складає:

Оргвнесок – 100 грн. (в оргвнесок входить оплата за розміщення на сайті, верстака макету, редагування текстів, електронний сертифікат). Об'єм статті – не більше 7 сторінок. Схачати збірник можна буде через тиждень після закінчення роботи конференції за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua/> натиснувши на слово.

Увага! Реквізити змінено. Кошти перераховуються на:

Картку Приват банку 5168 7456 0127 4365 (одержувач – Бобровнік Юрій Вікторович) та відправити SMS підтвердження про оплату на моб. 097 923 16 58 у повідомленні вказати прізвище учасника конференції.

Або на карту карту **МОНОВАНК 5375 4141 0434 5920** (одержувач – Бобровнік Юрій Вікторович) (переказ через термінали **ІВОХ БЕЗ КОМІСІЇ**, для цього потрібно вибрати в меню **МОНОВАНК вказати номер карти та номер телефону 097 923 16 58**) після переказу орг. внеску потрібно відправити **SMS** підтвердження про оплату на цей же номер, у повідомленні вказати **ЛИШЕ** прізвище учасника конференції.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

ПІБ автора
Місто
за зразком Іван Петренко
(Київ, Україна)

Секція, підсекція за зразком **ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**
(Методика викладання мови та літератури)

Назва статті (великими літерами)

Текст статті

(посилання на літературу по тексту у квадратичних дужках за зразком [1, с. 23])

Література:

1. Коцур В.П. Історія середніх віків: [у 2-х т.]. – Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. / В.П. Коцур, В.О. Балух. – Чернівці: Наші книги, 2009. – 496 с.
2. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. / Б.П. Пангелов. – К.: Академвидав, 2010. – 248 с.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, Петренко Іван Петрович

Увага!

Після літератури (у правому куті вказується науковий керівник (для студентів та аспірантів)) подаються відомості про авторів (П.І.П. (повністю) телефон, Е-mail, місце роботи або навчання, посада, вчене звання, науковий ступінь).

До участі у конференції приймаються статті **обсягом від 5 до 7 сторінок** набраних у редакторі WORD у вигляді комп'ютерного файлу з розширенням *.doc. Шрифт Times New Roman 14. Міжрядковий інтервал 1,5. Поля з усіх сторін 20 мм. Матеріали на конференцію приймаються електронною поштою за адресою: **neasmo@gmail.com** (тема повідомлення: **31 липня 2019 р.** (у разі якщо Ваш поштовик викидає помилку не відправлення відправляйте на адресу **neasmo@ukr.net**)) або на CD-дискі (**дискети не приймаються**) із додаванням друківаних матеріалів + відскановану копію або ксерокс квитанції про сплату оргвнеску. У разі відправки коштів оргвнеску на картку Приватбанку ксерокопію квитанції не надсилається (достатньо відправити **SMS** вказавши прізвище **автора доповіді**).

Увага! У разі відправки статті та квитанції про оплату оргвнеску електронною поштою, надсилати друківані матеріали Укрпоштою не потрібно!

Увага! Після того, як ми отримали від Вас статтю, Ви обов'язково маєте отримати повідомлення-відповідь: **«Вашу статтю отримано та захищено»**. Якщо така відповідь не надійшла через день після надсилання, тоді обов'язково зателефонуйте оргкомітету і повідомте про ситуацію.

Увага! У разі якщо Вам потрібний електронний сертифікат, то у відомостях про автора, вкажіть про це. І ми Вам його надішлемо електронною поштою на протязі двох тижнів після завершення проведення конференції.

Адреса оргкомітету:

08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, гурт. 1, кім. 108.

Координатор – Бобровнік Юрій Вікторович

Контактний телефон: (097) 923 16 58.

РОБОТИ ОБ'ЄМОМ менше 3 сторінок НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!

ТЕКСТИ, НАБРАНІ МІЖРЯДКОВИМ ІНТЕРВАЛОМ 1,0 НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!!!

З результатами та форматом проведення попередніх конференцій можна ознайомитися за адресою

<http://conferences.neasmo.org.ua/>

ЗМІСТ / СОДЕРЖАНИЕ**СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЧНІ НАУКИ**

Лариса Пеньковська (Суми, Україна) КОМПЛЕКСНИЙ ПОПУЛЯЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ДЕЯКИХ ВИДІВ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН У ФЛОРИ ШОСТКИНСЬКОГО ГЕОБОТАНІЧНОГО РАЙОНУ.....	6
Сергій Ковбасюк (Олександрія, Україна) ВИВЧЕННЯ ГІДРОЛІЗУ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ХІМІЇ.....	7
Яна Федоренко, Віта Ліновицька (Київ, Україна) ГЛИБИННЕ КУЛЬТИВУВАННЯ БАЗИДІЄВОГО ГРИБА SCHIZOPHYLLUM COMMUNE ЗА РІЗНИХ УМОВ ПЕРЕМІШУВАННЯ НА СЕРЕДОВИЩАХ РІЗНОГО СКЛАДУ.....	9

СЕКЦІЯ: ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

А.М. Польовий, Л.Ю. Божко, О.А Барскова (Одеса, Україна) ЗМІНА АГРОКЛІМАТИЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ЛУЧНОЇ ТА СТЕПОВОЇ РОСЛИННОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗМІНОЮ КЛІМАТУ.....	11
--	----

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ

Людмила Бондарєва, Ольга Ігнатєва (Суми, Україна) ЕКОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ФЕНОЛОГІЧНИХ ЗМІН В ПРИРОДНИХ ЦЕНОПОПУЛЯЦІЯХ ЦЕНОЗОУТВОРЮЮЧИХ ЗЛАКІВ НА ЗАПЛАВНИХ ЛУКАХ ПІВНІЧНОГО СХОДУ УКРАЇНИ.....	15
Віталій Гончарук (Умань, Україна) ЕКОЛОГІЯ ЛЮДИНИ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО СИНТЕЗУ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВОГО ЗНАННЯ.....	17
Анна Самохвалова, Наталія Онищенко (Харків, Україна) ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ АКУСТИЧНОГО ЗАБРУДНЕННЯ МІСТ.....	19

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА

Мірзодасєва (Київ, Україна) ВПРОВАДЖЕННЯ АУТСОРСИНГУ В ДІЯЛЬНІСТЬ ГОТЕЛЮ.....	22
Павло Кузнєцов (Харків, Україна) МЕНЕДЖМЕНТ: СИСТЕМА ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ.....	24
Нінель Мінчак (Дрогобич, Україна) РОЛЬ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ.....	26
Ірина Слімаковська (Трускавець, Україна) ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДІАГНОСТИКИ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	29

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ

Оксана Березняк (Суми, Україна) ІСТОРІЧНО – ГЕОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ БАГАТОМОВНОСТІ В ШВЕЙЦАРІЇ.....	32
Валентина Куриляк (Буча, Україна) ШЛЯХИДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ: АДВЕНТИСТИ СЬОМОГО ДНЯ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ.....	34

СЕКЦІЯ: МАТЕМАТИКА

Віолета Поліхронова, Ірина Писаренко (Нова Каховка, Україна) МАТЕМАТИКА В ГЕОДЕЗІЇ.....	38
---	----

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА

Asliddin Usmonov, Oybek Jiyanov, Azizbek Pardabayev (Samarkand, Uzbekistan) TYPE OF TEACHING METHODS AND THE TEACHER AND THE LEARNER.....	41
Валентина Гончарук (Умань, Україна) СТВОРЕННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ РОДИНАХ.....	44
Тетяна Диченко, Світлана Большаніна, Людмила Пономарьова, Ганна Яновська (Суми, Україна) ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ В СУЧАСНІЙ ВИЩІЙ ШКОЛІ.....	47
Викторія Исмаилова (Витебск, Беларусь) ВЫЯВЛЕНИЕ ПОДРОСТКОВ СКЛОННЫХ К ИНТЕРНЕТ ЗАВИСИМОСТИ.....	49
Лілія Савінчева (Біла Церква, Україна) ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ, МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ.....	52
Нилуфар Фазлиддинова (Самарканд, Узбекистан) DIOFANT TENGLAMALARI VA ULARNING YECHIMLARI.....	54

Олександр Ченікало, Андрій Казмірук, Орест Стефанишин (Львів, Україна) АНАЛІЗ СУМІЖНИХ ДИСЦИПЛІН У ПІДГОТОВЦІ ЛИЖНИКІВ ГОНЩИКІВ У ЛІТНІЙ ПЕРІОД.....	57
СЕКЦІЯ: ПРАВО	
Юлія Бевз (Вінниця, Україна) ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЗА НЕВИКОНАННЯ ЇХ ПРОГРАМИ.....	60
Катерина Гузікова (Маріуполь, Україна) КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА ЧЕРЕЗ «ГРУПИ СМЕРТІ» В УКРАЇНІ.....	62
Наталія Іліка (Ірпінь, Україна) ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	63
Людмила Лихошерст (Ірпінь, Україна) АНАЛІЗ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ.....	65
Неля Мельнічук (Ірпінь, Україна) АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА.....	66
Олена Склярська (Ірпінь, Україна) ОГЛЯД ЮРИСПРУДЕНЦІЙНОГО ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ.....	68
Данило Турбін, Жанна Носова (Маріуполь, Україна) ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ.....	70
СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ	
Антонина Карагіаур (Одеса, Україна) РАССТРОЙСТВО ПИЩЕВОГО ПОВЕДЕНИЯ ЛИЧНОСТИ: НЕКОТОРЫЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОБЛЕМЫ.....	72
СЕКЦІЯ: ТЕХНІЧНІ НАУКИ	
Олег Гаєвський, Іван Лагодзінський (Київ, Україна) СИСТЕМИ МАРКУВАННЯ ТА ГРУПУВАННЯ СТАЛЕЙ.....	75
Володимир Гаєвський, Богдан Данилішин (Київ, Україна) ОЦІНКА ЗДАТНОСТІ ДО ЗВАРЮВАННЯ СТАЛІ 15Г2СФ.....	76
СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ	
Ainura Bayadilova-Altybayeva (Aktobe, Kazakhstan) LANGUAGE AS A MEANS OF DELIVERING THE CULTURAL VALUES.....	79
Абдувахоб Вахидов (Самарканд, Узбекистан) ИФОДАИ ҲОЛИ ҲОЛАТ БО ИБОРАҲОИ ФЕЪЛИҲОЛИИ ГУНОГУНТАРКИБ.....	81
Абдувахоб Вахидов (Самарканд, Узбекистан) ИФОДАИ ҲОЛИ ҲОЛАТ БО ВОСИТАҲОИ ГРАММАТИКӢ.....	83
Абдувахоб Вахидов (Самарканд, Узбекистан) ТАРЗИ ИФОДАИ ҲОЛИ ҲОЛАТ БО ҲИССАҲОИ ГУНОГУНИ НУТҚ.....	85
Зилола Боймуродова (Карши, Узбекистан) РОЛЬ ПОСЛОВИЦ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА.....	87
Лізавета Жураўлёва, Кацярына Губко (Баранавічы, Беларусь) АДМЕТНАСЦЬ МАСТАЦКАЙ СІМВОЛІКІ Ў ПАЭМЕ АЛЕСЯ ЯГАДНІЦКАГА «ЖОРНЫ ЛУХТЫ».....	88
Наталія Костюк (Дніпро, Україна) ОСОБЛИВОСТІ ЕПІСТОЛЯРНОГО СТИЛЮ Д.І. ЯВОРНИЦЬКОГО.....	90
Нина Курасова (Карши, Узбекистан) ЭКСТРАЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ПАРАМЕТРЫ ТЕКСТА (НА ПРИМЕРЕ РАССКАЗА Ю.БУЙДЫ «ХИМИЧ»).....	92
Мухлиса Садинова (Карши, Узбекистан) ВОСТОК И ЗАПАД В ПОЭТИЧЕСКОМ СОЗНАНИИ ДИАНЫ КАН.....	94
Анна Убоженко (Карши, Узбекистан) ЯЗЫК И СТИЛЬ БАСЕН КРЫЛОВА.....	96
Ірина Цюп'як (Дніпро, Україна) ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ ХУДОЖНЬОЇ ДЕТАЛІ У ПОВІСТІ «САНАТОРІЙНА ЗОНА» МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО.....	97
СЕКЦІЯ: ФІЛОСОФІЯ	
Олена Бичков'як (Дрогобич, Україна) ФЕНОМЕН ФІНСЬКОЇ ОСВІТИ: БАЗОВІ ПРИНЦИПИ.....	100
Бурий Андрій Романович (Дрогобич, Україна) ПРОСТІР І ЧАС У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ СВОБОДИ В ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМІ.....	101

Гнат Мєренков (Київська обл., Україна)	
ПРОТЕСТАНТСЬКО-БОГОСЛОВСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ МІСІЇ ЦЕРКВИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: СУСПІЛЬНЕ ЛІДЕРСТВО ЦЕРКВИ.....	104
Роман Орловський (Рівне, Україна)	
ІСТОРИЧНЕ ПОХОДЖЕННЯ АДВЕНТИСТІВ СЬОМОГО ДНЯ ТА СВІДКІВ ЄГОВИ.....	107
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ.....	110
НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУЮЩИЕ КОНФЕРЕНЦИИ	
Информация для участников из зарубежных стран.....	112
Информация для участников з України.....	115

Українською, польською, російською, англійською, французькою, білоруською, грузинською, вірменською, азербайджанською, казахською, узбецькою, таджицькою, киргизькою, молдавською, туркменською мовами

Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії»** // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2019 р. – 120 с.

Материалы XVII Международной научно-практической интернет-конференции **«Проблемы и перспективы развития современной науки в странах Европы и Азии»** // Сборник научных трудов. – Переяслав-Хмельницкий, 2019 г. – 120 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,
ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Упорядники: Ю.В. Бобровнік, А.М. Вовкодав

Верстка та дизайн: Ю.В. Бобровнік, А.М. Вовкодав

Проведення XVII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії»** та видання збірника наукових матеріалів стало можливим завдяки організаційній підтримці **молодіжної громадської організації «Незалежна асоціація молоді»**

Відповідальність за достовірність матеріалів несуть автори публікацій.

Матеріали конференції розміщені на сайті МГО «Незалежна асоціація молоді»
за адресою <http://conferences.neasmo.org.ua>

Адреса оргкомітету конференції:

08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, кім. 108.

